

821/477
Ч. 40

МАРКО ЧЕРЕМШИНД

ТВОРИ
В ДВОХ ТОМАХ

МАРКО

ТОМ
ДРУГИЙ

ЧЕРЕШИНА

ПОСВЯТИ
ВАСИЛЕВІ СТЕФАНІКУ

РАННІ ОПОВІДАННЯ
ПОЕЗІЯ

ПЕРЕКЛАДИ

ЛІТЕРАТУРНО-
КРИТИЧНІ ВИСТУПИ
СПОГАДИ
АВТОБІОГРАФІЯ

ЛИСТИ

У1
Ч-46

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
О. Б. ЗАСЕНКО (голова),
О. В. МИШАНИЧ,
Ф. П. ПОГРЕБЕННИК

УПОРЯДКУВАННЯ
ТА ПРИМІТКИ
О. В. МИШАНИЧА

РЕДАКТОР ТОМУ
Ф. П. ПОГРЕБЕННИК

РЕДАКЦІЯ
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ч $\frac{70809-182}{М 221(04)-74}$ 11-74

© Видавництво
«Наукова думка»
1974 р.

Марко Черемшина. Фото 1896 г.

ОСВЯТИ
Василеві
Стефанику

ДОБРИЙ ВЕЧІР, ПАНЕ- БРАТЕ!..

(ЕТЮД, ВІДЧИТАНИЙ
НА ЛІТЕРАТУРНОМУ ВЕЧОРІ
В ЧЕШЬ ТОВАРИША ВАСИЛЯ
СТЕФАНИКА)

Серед маю-весни, як помір-
ки горбами розгорнули свої зелені хліба і напроти
сонця їх вигрівали, а зозуля дурила мужиків щастям —
урожаєм, — прийшов він на мужицький світ на ниві, яку
дедя орали, а мати від межі відсапували.

Свіжієська рілля вхопила його першенький плач і
сховала під скиби, аби там кільчився, та й ріс. та й ко-
лосився газдам на пожиток.

Дедя скочили у яр до кернички і три дзбанки сту-
деної води вилляли на дитину.

Мати хустку з голови здохмили і дитину обвили та
киптариком обтулили.

Жайворонки злетілися і над дитиною збили криль-
цями та й заголосили, аж дедя і мати жахнулися.

Зачули то перепелиці і дали полям знати.

Усі чічки розцвілися, усі зела наблизилися, усі
хліба підоймилися, усі межі позбігалися.

Дедя казали, що укрутили би жайворонкам в'язи
за того, що дитині ворожать жайворонячу долю, а мати
до дитини лебеділи.

Та що тільки тою дитиною владувалося зеленес поле,
із керничок вилетів вітрець і обкрутився над дитиною
та й прикликав хмари і закрав сонце перед її оченятами.

А відтак прилетіли чорні птахи та й все поле вкрили і закрикали.

А відтак і поле, і небо почорніло, а з села прийшла буря і дитину нічю уповила.

Тота буря десь усі співанки та й плачі із сіл позбирала, усі мужицькі кості ломила, усі мужицькі душі із цвинтарів на панські лани гнала, усі собаки на мужиків тровила.

Розгримілися громи — і земля під пшеницями задрожала, розблискалися блискавиці і його долю над селом виписували, розіллялися води і його щастя сполікували та й у ріку забірали...

Збоялися за дитину жайворонки і хотіли її крильцями накрити.

Але мама поклала її у пазуху та й тулила до свого серця і плакали, що небо із бурєю на її дитину змовилося та й її кєрваву дорогу призначило.

А дєдя сердилися, що у полі роботи не скінчили.

А помірки мамин плач і дєдеву сердитість у села передавали.

А як заклекотів кований віз і дєдя везли у село і маму, і дитину, то жайворонки летіли мокриські за возом і так жалібно співали, що всі села на дорогу повиходили.

Мужики прижмурювали свої глибокі очі і розпізнавали, що цю дитину птахи у неба випросили, аби весь смуток із сіл зібрала та й аби його буйним вітром вгору передала. Та й казали, що цей хлопець буде сонечком села гріти і землю дощиком росити.

А дєдя казали, що пуста їх надія, бо сонце є на то, аби мужиків на вуголь перепалювати, а взимі із снігу лід робити, а дощі мають мужицьку працю ріками забирати, бур'янами хліб убивати, у стиртах зерно кільчити, землю розколювати, хати валити, мужицьку радість топити...

Сєла перечили дєдеві і свої очі на дитину клали.

І розтворили свої ворота, аби дитину приймати, аби її пригостити.

І вислали свою клєнину, та й дубину, та й садівину, аби дитину привітати.

І проконали широку та довгу дорогу, аби дитина під хмарами не блудила.

І свої співанки у колісці стелили, аби вони дитині серце обвивали, аби дитина м'яке серце мала.

І своїми слізьми дитину купали, свій біль у діточе серце переливали...

І своїми мозіями його голову гладили, аби дитина з мозолів їх гадки у свою головку брала.

І своїми грудьми на дитину дихали, аби росла живо, аби сили набирала, аби на ню муха не сідала.

І садами повішеників а ріками потоплеників показували, аби дитина страх мала.

І свої квітки перед неї клали, аби її оченята грали. А на тоті квітки сонечко пускали, аби у тоті оченята сідало.

І ранішню росу з-під червоного неба збирали та й дитині пити давали...

Деда кóвтали сухим пальцем дитині у чоло, а мама і сестричка Марійка цілували його у ноги.

Та й таким хлібом виплекали дитину, і вона стала вросати у серце села і стала село любити, як зерно ріллю...

А як цей хлопець розперезаний став дорогою штрикати та буюти, то села на цю свою дорогу понакидали каміння та терня, аби він свої ніжки гартував і кервавив. Та й старі леміші, та й серпи і коси йому під ноги кидали. А відтак пускали його на покіс на гостру стерню, а відтак на ліщиновий зруб у хащу.

А як він свої ніжки скервавив, тоді казали йому білими ручками гостру трощу рвати, і бодяки виполювати, і грань з ватри вуйкам у люльку подавати, і сонце у пригорщі брати та селами попід вікна розносити.

А як він свої ручки попик і скервавив, тоді післали його у школу, аби учився тихо сидіти, та й тихо ходити, та й тихо говорити і головку хилити...

Але він не піддавався і рвався, як жайворонок із клітки. Утікав вікнами у поле і літав під сонце, та голковкою ловився неба, та шукав квіток у хмарах.

Біг на сіножать, яку нори зносили, а води зрили, і клав свої млини на срібних водах.

Спускав білі рукави, як лебідь, і літав понад тими вівсами, та ячменями, та житами, та пшеницями, що вусатими колосками його серце злегонька кололи.

Біг у тоті трави, серед яких земля цвіла, а його сестричка Марійка вівці пасла і йому прошивку вишивала. Тота прошивка кліпала і усміхалася до нього, як дуга на хмарнім небі. Не було краси понад сестру Марію, понад її уставки, як зорі...

Ловив білу хмарку очима та шпотався межами.
Переганявся із мотиллями та журавлями і грузив ніжки
млаковинами.

Говорив із довгими, крученими скибами, як із мамини-
ми кораллями, і ховався у борозну, як у мамин приділок,
та слухав, як небо своїми жайворонками над ріллею
голосить.

Брів хлібами і шукав синьої к ітки.

Брів ріками і підоймав сині камінчики.

Брів цвинтарями і синіми губками говорив із мужи-
цькими душами.

Бігав до ровесників, що у мішках на дощі чужі вівці
пасли.

Забігав до вуйків, що під сонцем в голоду пухли і від
пропасниці студеніли.

Забігав до сивих бабок, що, всіма полишені, на печі
головами в стіну били і ждали смерті, як рідної мами.

Підбігав до сивих мужиків, що доробилися палиці
і торби і лишень попід плоти ходили та під церквою
хрестилися синіми руками і ручки простягали.

Підслушував, як третинники тільки у сні мріли про
грудку землі, яку уміли би на грудях тримати і без ска-
зів красно орати.

Заглядав крізь вікна ще й там, де мужики своє горе
в горівці топили, свою кров пили і зубами скреготали.

І бачив, як рідні діти із мамою п'яних татів по голові
у розум били.

І чув, як земля дише. зітхає, марніє і журиться хлі-
бом...

Чув, як вона мужиків посилає, щоб просили у сонця
теплого проміння, у хмар дощичку дрібного, у зір доли...

Видів, що мужики з порожніми руками вертали, і
ями собі копали, і свої душі на покуту віддавали.

І приріс він до села серцем і душею.

Але пізнали його серце дедя і мама та й щось обради-
лись і зачесали його красно, та й уміли, та й в білу со-
рочку убрали, та й у місто післали, аби тото молоденьке
серце із селом розлучити.

І лишили його в місті, і казали йому з міста у село
більше не вертати...

Та зачули тото зелені поля і хати біленькі і післали
до нього тугу із дружками, щоби його завернули.

Туга його із ніг валила, але не завернула.

Тоді післали за ним села свою красу краснооку.

Краса його звеселила, але не завершила.

Тоді добули села із грудей свою любов і до нього ро-
віслали.

Він притулив любов до серця, але не вернувся.

Тоді вислали 'д нему села свій біль тяженький.

Він той біль спер у своїм серці і щé не вертався.

Тоді післали за ним села свою розпуку чорну.

А розпука взяла його за ручку, як малу дитину, і
у села завершила.

І аж тоді він із усіма післанцями у села вернувся.

І шукав сестрички і мами, аби пожалуватись перед
ними, що його розпука отроїла.

Але мама і сестричка лежали в гробі і лиш вишневим
цвітом 'д нему заговорили, щоби із свого серця та й своїй
душі переливав отрую у слово. Але не у тото слово,
що легонько ластівкою під сонцем літає, лиш у тото
слово, що мужикам у горлі застрягає і білим каменем
кам'яніє.

І поет послухав сестри і мами...

І брав сонячний промінь, як свічку, у руки і шукав
тих недоповіджених слів, що в мужицьких серцях зака-
меніли.

І ходив селами, і добував тоті слова, і переливав у
тії слова отрую із свого серця і з душі своїй.

А над тими його селами звисала розпука.

Земля із сіл всю силу забирає, і люди гинуть, як мухи.

Вже і його подруга, і його браття, та й його дедя
вишнями зацвіли.

Вже села, гей рілля, почорніли.

Такі тоті мужики на тих помірках бідовані, такі тру-
джені, такі похилені, як порожні колоски, на сонці су-
шені, як скошені трави, повалені, як сухий хворост,
поломані...

Всі свої рани розкривають, всі свої сльози норами
виливають, весь свій біль на сонце видобувають, всю
свою тугу ріками розливають, всю свою розпуку чорни-
ми хмарами перед ним розкладають.

Такі тоті люди розжалені, такі розболені, такі васму-
чені, такі поранені!

Що слово скажуть, то зуби затискають, що оком гля-
нуть, то кров стинають, що руку простягнуть, то серце
прошибають.

А він тоті німі роті золотим долотом підважує, тоті завмерлі слова серцем огріває, у тоті виплакані очі блискавиці кладе, тоті простиражені ручки до серця завертає.

І сонце до них прихилює.

А вони під сонцем розмерзаються, в своїм серці добріють, співанки співають і розливом розливаються.

А як їх слова із грудей відриваються, то зараз десь із-під чорних скиб чорні хмари здіймаються і в жолобах їх тварей роями насідають.

А він і тоті чорні рої ловить, і над камінними словами, як опирів, розкладає.

А тоті опирі людей насамперед лякають, а відтак зубеляють та сідлають і женуть стернями та бодяками, ланами та помірками, хащами та корчами, ставами та лугами, — а відтак беруть із людей душу.

А хоть тоті душі уміють літати, ніде вони не відлітають, ніде не утікають, лиш на своїх вуглах ночують, на своїх хрестах та на серпах та лемішах свою покуту спокутують.

І тоді тікає від них сонце у море.

І лишаються вони самі-саміські серед темної ночі.

Але поет поклав їм церкву і всіх їх скликає, за ними білі голуби розсилає, аби у цій церкві сідали та й аби йому свою кривду розказували і аби показували, хто за них гріх має мати?

Та й кожній душі поклав він камінний престол та й замаїв його цвітом.

А люди йдуть у ту церкву та й розпізнають кожну душу.

А дєдеві вишеньки розцвілися та й заговорили:

«Не клади, синку, престолів чорній розпуці та й талану не збавляйся!»

«Не бійтєс.г, — каже, — дєдю, я вашого талану не змарную!»

«А чого ж від тебе такий смуток віє?»

«Сказали мені мама, що я затрєбний!»

І тоді з дєдевої вишеньки полетів цвіт на мамину могилу. І, мабуть, дєдя із мамою із-за нього посварилися, бо на той цвіт роса впала. А сонце зійшло кєрваве, і тоту росу запалило, і сєлами обносило. І сєла горіли, як кєрваве море...

Помірки вилися, як скажені, і з'їдали мужицьку силу. Мужики ослабали, і своїх дітей на своє місце

кляли, і, конаючи, землю цілували та й дітям наказували, щоби тую землю зубами тримали.

А мужицькі душі прилітали 'д нему, як бджілки до квіту, і просилися на ніч у його церкву.

А поетове серце розпукалося — а поетова душа плакала...

Поклав серце і душу на мамину могилу і вилляв з них всю отруту на зелену мураву.

Тоді померкли його очі, посиніли уста і руки і задеревіли ноги, і він чув, як уся сила з нього зійшла,— та й упав на могилу і лежав, як прядиво...

Повиділа того мама вишенька та й його пробудила і до нього заговорила:

«Не збувайся, синку, ні свого болю, ні розпуки, бо збудешся сили та й життя свого!..»

І поет прокинувся і спрагненими устами спивав, як дитина, всю свою отруту.

І як він її знов випив, то почув у собі силу, гейби другий раз на мужицький світ народився.

І покловився мамі, та й підніс голову, та й ішов у село під вечірню годину.

Такий дужий та ясний, як весняний вечір.

А над ним мерехтіли його камінні слова, гей зорі...

Зрадувалися ниви і своїми житами та пшеницями йому поклонилися.

Зрадувалися кернички долинами і нарвали синіх квіток із своєї мурави та й уплели йому віночок.

А весняний вітрець той вінок йому на голову звів.

Поклонилися йому запашні сади своїми молоденькими головками.

Поклонилися йому шумні луги своїми соловейками.

Поклонилися йому білені хати своїми челядинами.

Повиходили з хат газди і газдині й галузки цвіту йому під ноги метали, до його зорей чорні ручки простягали і його вітали:

«Добрий вечір, пане-брате, твоїм зорям і тобі!»

ЖЕЛАННЯ

Ой, Василю, пане-брате, ялося ти жити,
Ялося ти сороківці в коморі лічити.
Сороківців бербениці, овець чередами,
Та й як Дунай пшениченьку всіми левадами.

Ялося ти, пане-брате, сірі воли мати —
Тонкі ниви мужицькїї у розгін орати,
У розгін орати — співанки співати,
Аби земля здригалася, аби чула мати.

Ялося ти, пане-брате, мід-горівку пити —
Темнької ночі-бурі шинкарку любити,
Аби твої бистрі очі супочивок мали...
Аби твої тяжкі думки грались і літали...
Аби твої буйні мрії ні раз не німіли...
Аби тебе твої ручки ні раз не зболіли!..

Земля стогне-ридає...

А вони на чорній ріллі родяться, як чорні цвіркуни. Сонце їх пражить, а вони плачуть під межами у розпругах, та й мамину роботу стримують, та й мамині співанки проганяють.

Але за сонцем та й за мамами біжить ніч темна, та й загонить їх у хатки темні, як печери, та й навперед ватри кладе, та й у маминих сльозах купає.

А деді, що переломані з помірків вернули, підкидають їх, як гарбузами, і пінкою з молока їх годують.

І бахурі ростуть, як хліб увесні.

І на вінику по хаті брикають, і дедю за чупер мичуть, і з мами хустку здіймають.

Ростуть такі чорнобриві, як гвоздики, такі червоні, як калина.

Або такі, як папірчики, тоненькі, як лен, дрібненькі.

Або такі, як сухий бур'ян, зів'ялі.

Або як щенята коло голої кістки...

Або такі, що рідний батько кидає їх у річку, аби більше не перемерзали і не голодували.

Та й є їх тільки, що батьки просять на них чуми.

Але всі вони сяють живими очима та й шукають дуги на полю та й керничок ясних.

А мами йдуть з міста і гуляють їх 'д собі червоними яблуками і біленькими булками.

Та лишень вони прив'язані по землі ходити, вже вони в роботі, вже стернею ноги колять, вже худібною журиються, у яслах ночують, кулаки харчують, сльозами вмиваються.

А коли хлопці у неділю вірвуть у полі зелений колос і собі під церквою личко гладять, то батьки їх за цю марнотратність картають і хліб шанувати бучками навчають.

А дівчатам мами червоні губки запирають, аби співанками втомленим батькам серця не підтинали...

Ще видно їх сліди, куди вони бігали, ще чути їх дитячий голос, що дзвенить, як дзвінки на лошаках, а вже вони у ярмо упряжені, вже їх головки похилені, вже їх очі хмарою заступлені. Вже роса їсть їм ноги, а сонце спалює красу з личка і оре чоло та й потом силу у землю стягає.

З мозілів кладуть собі хати, аби в них мучитись і каратись.

Бо мужики на то роджені, що де що в світі є найгірше, то вони мають то спожити, а що де в світі є найтяжче, то вони мають то виконати.

Чи він багач, чи він бідний, кожний не має ні супокою, ні радості ніякої.

Як парубки з дівчатами повінчаються, то так начеб під воду пірнули, начеб по коліна у землю вбились,— вже їх ніхто не побачить між людьми, вже вони забувають бесіду, вже до себе слова не говорять, вже тільки журиються.

Бо господар цілу зиму не випускає з рук ціпа, цілу весну чепіг, а ціле літо кісся з косяю.

Бо газдиня вже не цвіте на подвір'ю, вже дитину несе на лан у кориті, вже пражиться на сонці.

Вже над ними чорна жура звисає, вже вони чорними долонями ловляться землі і падають, втомою повалені.

Або перелякані утікають у ланцах у місто або за гори, за води, але тоті сільські ланци в'їдаються в їх тіло і ще дужче їх ранять і калічуть.

І вони одні одних благають: «Возьміт та вгатіт нам сокиру, отут у печінки, най тота жовч трісне».

Намагаються говорити до себе, намагаються горівкою свій біль перепалювати, але перепалюють тільки своє серце...

Гримають головами об підлогу церкви, але з богом за барки не ловляться...

Гнуться і скручуються у вузевку і в болоті пручаються і валяються...

І знов підоймаються і дітей своїх у холод снопів кидають, а свої страшні лиця до неба обертають...

У землю живцем потають...

І з глибокої землі чути, як їх серця б'ються і від жовчі тріскають.

Вони стогнуть і ревуть з болю, а ніч кладе їх, як каменів, одно коло одного і нашіптує їм до сну: «Будете бідувати та й ще раз бідувати до гробної дошки!»

Вже вони входять у старість, вже своєї молодості конем не здогонять.

Вже кладуть на ґрунт синів своїх та й їм наказують, як їх на смерть убирати мають.

Вже дід слухає, як коло воріт під бабі прощі каже, а весь мир плаче та й хата вікнами плаче.

І він просить бога, щоб не дав йому гнилої лежати, і виглядає смерті, як рідної мами.

Бо так воно вже є, і нічого діяти! Бо і його ноги набреніли, як скляні бервена, а кістки спорохнявіли.

Бо ж треба йому було якийсь раз в життю дванадцятий сніп зжати, та й зв'язати, та й у кланю скласти, та й якийсь раз горб перекопати, та й обсапати, та й хлібом обсіяти.

І пануть люди у пропасть, начеб їх хто стручував у темну прірву...

І душаться люди у божій землі і приймають кару від людей і від бога...

І з-під землі стогне і ридає море...

То море мужицької розпуки у землі піниться, клекопить, переварюється і на жужелицю перепалюється...

І земля розтріскується, а то море вибухає чорною лавою із дна та й селами розливається.

Отік тото лава, отік тото мармур, отік тото перепалена кров жбухає із серця поета і весь мужицький біль у мужицьке море зливає, аби воно у розпуці застигало, аби напротив неба кривавими зорями світило та й аби схід сонця купало...

ПІД ОСІНЬ

*Присвячую
тов. Василю Стефаникові*

Та кувала зозулечка та й он там на гілці!
Та що Василь за господар? Де воли, де вівці?
Та де його обороги, кедрові палати,
Де шпихлірі, злото-срібло, червоні дукати?

Та що Василь за господар? Де його достатки?
Нема дітям на кулешу, нема на податки!
Співав весну, співав літо й під осінь співає —
За мужицьку лиху долю світ свій коротає...

Та чи тобі, ба й Василю, ані раз не банно,
Та як бачиш десь у людей і гроші, і манну?
Не банно ми за багатством ані за ланами,
Лиш банно ми за весною та й за співанками.
Ще банно ми, пане-брате, за шумом пшениці,
За білими неділями, шепотом керниці.

Зимну осінь, пане-брате, переосіную,
Але тої України не перебаную!

Та що Василь за господар? Криваві реберця,
Розлилися чорні ріки з мужицького серця!..

СТЕФАНИКОВІ МУЖИКИ

Всі вони у розпуці, бо земля не тільки скорчилася, але і спісніла та не родить, а лише з'їдає мужицьку силу, а весь світ хоче, щоб мужик йому дав харч і одежину, та рівночасно жалусь йому землі і вільності.

Ця його розпука ще більше росте під теперішню добу у нас — як росте небезпека круглої сироти, киненої межі вовки і шакали.

Серед мужиків усього світу наш мужик у найгіршій положенню, з якого не може знайти виходу. Злягає на нього що раз, то інша і що раз, то лютіша форма кріпацтва, поневолення і голоду і давить його, як скала. І ніхто його не шкодує, ніхто йому не помагає, а навпаки: кожний його використовує. Його помірки стонкли вже, як батого, якими він себе тільки батожить, бо нагодувати його вони вже не годні і тільки забирають йому його слабу силу.

Його трагічність знайшла у творах Стефаніка свій величний вислів.

Зобразив він її так тими словами, які висказав, як також тими недомовленими словами, що висять чорними хмарами над кождим його стогоном і жахають собою дужче, чим похорони мерців.

Марко Вовчок був оповідачем, Франко був обсерватором-дослідником, Мартович — сатириком-фотографом [...], Коцюбинський — малярем, а Стефанік є поетом мужицької розпуки.

Ранні
оповідання
Поетія

РАННІ ОПОВІДАННЯ

КЕРМАНИЧ

I

Ей, лишися, мій бадічку, сего року дома, та не сити себе, мій любчику! — говорила Оксана до свого чоловіка Івана Саїна.

— Та пек тобі,— сказав Саїн,— з твоїм «лишися». Чи ж не сором було б, аби хирляві плотарі аж у Новоселицю пускались, а їх калфа-керманич дома вигрівався?

— А я таки ще раз тебе, бадічку, прошу: не йди, не ситися! От чув-есь, що сталося із покійником Дідичевим Іваном!

— Ет! що мені там Іван Дідичів! То не чоловік, а комарина був, прости мені боже!

— А ти ж гадаєш, що вода питає, хто комарина, а хто силач?

— Коли хоч знати, то й не питає, а мене вже вода достометно знає.

— Та зваж і те, що то слотливий рік, дощі за дощами перепадають та й Черемош аж казиться.

— Оце якраз на мій млин вода! Завтра під вечір у Чернівцях стану. Не гризися, моя сиза, а ліпше йди та лагодь мені бутор на завтра. Мені вже не першина по Черемошеві гуляти. Не журись за мене, душко! Ей, а то хто такий коло дровітні порастється? Ану, споглянь! А! то наше золото, наш Семенко дороженький! Ану ж бо глянь, якого ми робітника маємо; не бійся, вмру, то не меш бідувати. Ой ти, моя потіхо, ходи 'д мені, Семенку! Боже, як втомився, аж піт з чола летється.

— Я, дєдику, для вас не так працював би, коби стало сили, а то лиш махну топірцем, вже й головка...

— Болить, синку, правда?

— Ні, дєдику, не болить, але зігнутися не мож.

— Та що ти кажеш? Поперек тебе болить?

— Ні, ні, мене нічо не болить, я здоров, тільки головка моя...

— Но-но, синочку мій, моя ти надіє, воно лекше стане.

— Пістунчику ти мій,— сказала ненечка та й пригорнула його ід собі.

Семенко справді хирлявенький собі був.

— Не журися, Оксаночко, — сказав Саїн.— В людей ще утліці на парубків виростають. І наш Семенко виросте, очуняє, ще й вояк з нього буде, як колись із мене. Пусто сумовати, давай харчувати!

II

Лишень на божу дпинку збиратись стало, а Саїн з товаришами в дорогу лагодиться. Оксана з Семенком так і ввихаються, що й казати, а нищечком обидвойко плачуть. Бачить те Саїн, та поводитьсь, начеб йому байдуже було. А на товаришів-плотариків так і гукає собі. Просто калфа!

— Коли тебе, бадічку, сподіватись? — промовила Оксана.

— Тогді, коли вода 'д горі обернеться,— пожартував Саїн.

— От не говорив би-с таке, а то ще в лиху годину припасти могло б. Мені й так щось дуже тяжко. Сохрань боже від якої пригоди!

— Та й ще що!? Може, ти хотіла б, аби Черемош по дорозі нас до сну вколисував, чи як? О, коли б він собі так починав, не звався би гуцульськов ріков. Але що про це й говорити? Ану, товариство, бутор в руки та й ід горі!

— Слава небесному! — гукнули всіма.

— Здорова ми будь, Оксаночко-чічко! Здоровий будь, мое люб'ятко Семенку!

— Щаслива вам, дєдику, дорога! — з слізьми відказали обов.

— Ходімо ж тепер в добру годину. Аби-сте здорові!

— Гостіть здорові!

III

Минув тиждень, минув другий, і на третій стало збиратись, а Саїна як нема, так нема. Весна, гей дівчина-веселиця, цвітом уквітчалась. На зарінку над Черемошем дівчата полотна та пряжі білють, перуть, жаргують та регочуться. Неподалік на прибитій дарабі сидить блідий Семенко та на воду поглядає, а все ід горі. А дівчата сивоокі, чорноокі шуткують собі з нього. Що їм за жура?

— Така біда, — кажуть, — хирлява, на нас ще й дивитись не хоче!.. Заспівай-ко ще, Семенку, ану-ко, ану сам або з нами! — крикнула Юстина.

— Боже помагай ті, Юстиночко, мені не до співу. Пішов дедик дарабі спускати та й і не вертає. Інші плотарі ще тамтої середі поприходили та й нічого казати не хочуть. В хаті ненька слабі лежать, йойкаються, що й слухати гляба. До того ще присяжний забрав шматє й одежину за податок, а жиди сірину за довги...

— Ей, що тобі, не тоскуй, от борше заспівай з нами; дедик верне, неня подужає, все то ізміниться.

— Хіба на гірше, Юстино.

— Та бо ти все своєї, співай, кажу!

— Ні, мені тепер веселим не бути; годі мені тішитися, коли душечка недобре віщує. Бувайте здорові!

IV

— Що ви оце кажете, куме Тимофійку? Саїн покійник?

— Ого, аби ми здорові, кумочку Юрійку. А страшну має небіжчик смерть. Най бог від такої кожного ратує! Та ще коби хоть за свою кров, а то за нехриста ...

— За якого нехриста оце?

— Таже за вижницького Майорка.

— За Майорка?.. За оту п'явку, що хотів його задушно до криміналу всадити, що, адить, сам покрав тертиці, а на Саїна звалив крадіж та ще фальшиво й присяг?

— От і бачите, що за того самого. Покійник усіх навидів.

— Кайтеся, люди! Ото чоловік! Та де то саме покійничок минувся?

— Таки під самим Соکیلським, перед Смеречинов.

Повінь прийшла та й Майоркову дарабу сторцаком пустила. Майорко пропав, а покійник як стояв, так і скочив за ним. За добрий-таки часок виринув із Майорком в руці. Притаскав його 'д його дарабі і верг на ню трохи що не вмерлого. А втомився, сердега, був вже добре. Але ймився однов руков дараби і вже мав вискочити на неї, а то, знаєте, надлетів ковбок і гримнує покійника против грудей. Дивимося із нашої дараби, а нашого Саїна вже нема. Коби хоть один був з нас пливак, а то нікому було й поратувати.

— Та коби-сте хоть тіла були шукали!

— Ей, ми шукали, кумочку, та, знаєте, які там плеса, а в повінь, то й бесіди нема. Міркуйте собі, ціла Смеречина під водою по ремінь. І хто зна, чи туди небіжчика не занесло, бо туди вся вода справилась була. Гай-гай, що то вода може! А! Така вже, відай, була божа воля. Царство небесне його душецці.

V

В селі кого не зустрінути, всякий про Саїна говорить. «Шкода, — кажуть, — по біжчика, добрий був чоловік, та минувся так жасно».

Семенко все то сяде на приспочці, то зірветься, на улицю вибіжить, дедика виглядає. Ні слихом не слыхати, ні видом не видати!

Аж у п'ятницю понад вечір ішла тітка Настя із міста та й вступила по дорозі до Саїнів.

— Дужий, здоров, Семеночку? А йди ж 'д мені, дам ти бублика, бо дедика Черемош вже не пустить ніколи. Не вернеться він до тебе та й не приголубить і колачиком не обдарує.

— Що, що, тіточко? Що кажете за дедика?

— Ей, ні, нічого... Ти, видко, нич не знаєш, синку. Та що ж, не тоскуй, бадечко твій у бога.

— Ой горечко! Не живють? Умерли? Ой долечко, ой падочку... Тіточко! Що ви оце говорите? — Та й захлинувся від плачу.

— Гей, Оксано, а дай же хлопцеві води, дивись, як посинів! — крикнула Настя, а поки що сама взяла та залила хлоп'яточко водицею студеною. Кликкала Оксану вдруге, а її й не чути. Ввійшла в хату; тут аж серце з болю рветься. Мати Оксана лежить у гарячці на постелі, біля

неї маленька дитиночка пищить неповита; скрізь кириня, їй-богу!

— Та що це ти, Оксаночко, слабуєш, сестрице, та й людям знати не давш?

Оксана не відзивається.

— А може, так кріпко заснула, щоб заспати несподіване горе?

— Ні... ні... що?.. коли?.. Іван прийшов?

— Прийшов, прийшов, — каже Настя, — ану-ко підведися, Оксаночко.

— Ой... люди кажуть... ой... кажуть... ні... я єго виджу... який красний сидить... в Смеречині... о... о... в білій сорочці... йду 'д нему привітаюсь... Семенко мій... Марічка моя... о...

«Ой падочку мій, се гарячка в неї», — подумала собі Настя, а тут і мала дитина вже таки синів, конає. Взяла швидко води в глечик, охрестила сама й Марічков назвала, бо таке ім'я Оксана в гарячці вимовила. Відтак розтопила в печі, припрятала, дитя скупала, уловила й матері його мокру хусточку до голови приложила, сусідоньку прикликала, дозирати попросила та й до своєї домівочки помандрувала. А Семенка на другий день із полудня під тинном сплячого знайшли. Засипляв горе.

VI

Саїнів усі в селі любили й навіділи. Отже ж тепер двері в їх хаті не заперались. Одні приходили, щоб потішити, розговорити та хоть трошечки тугу з серця розігнати, другі з зіллячком, з вареною калиною та медом, аби недужій Саїнісі гарячку прогнати. А в неї, небоги, щораз більше життя пропадає. Ні говорити вже, ні в рот нічого взяти не може. Прийшли й кривні, близькі й далекі, та й заголосили. Пішла Настя до старшого панотчика просити, щоб висповідав і законив недужу. Панотець саме тоді по обіді спав. Настя ввійшла до кухні, яла панночці вповідати про Саїниху та й розплакалась. Схопився панотець і влетів до передпокою. Панночка, дав би їй бог добру долю, пішла й все татунцеві розповіла. Сейчас післав панотець по паламаря й з «божим тілом» до Саїнів пішов. Добрий це був панотець, розговорив, порадив і сам ще по лікаря післав до міста.

VII

Сонце під обід уже було. В Саїновій хаті плачі та падькання, що й слухати годі. Мала дитина плаче, не вгває, Семенко коло неньки заходиться від плачу, а другі те бачать та й собі сльози утирають. Оксана лежить, неначе мертва. Приїхав лікар, пообзирав, попукав, записав рецепту, але все щось вовком на всіх позирав, гейби біснуватий. Настя запиталась його в сінях, чи є яка надія. Він і пробурмосив: «Кобіта завше так по породзе»,— та й від'їхав.

Що робити? Приймила Настя й те; добре, що хоть так потішив за десять левів. Взяла ж вона тепер з грядок звій вибіленого полотна чісаного та й скочила до міста. Заставила у жида й ліків за ті гроші в аптеці купила. Млівіч таки й домів вернула. Прийшла та й те, що полишила, застала. Ніколи сидіти.

Закотила рукави й стала поратися. От незабаром прилагодила всего: і чаю горнятко цукром засолодила, й молока гарячого налила, і розсолу з рижом, і порошки з аптеки в воді розпустила. Всего, всего понаставляла перед Оксаною, чого лишень душа забагає. Зводить її й принукує, та що ж! Душа не приймає. Ледве-не-ледве порошками залила. Видить добре, що не на гаразд іде, та й вже не відступає від хорої. Сидить біля неї й уважає: коли лишень пробудиться, вже й ліками й молочком заливає. Так проминув день, ба й другий. Третього полекшало Оксані. В сні менше говорить, а прокинесь, то й їстоньки забагає. Настя з того рада та й усього їй від добрих людей приносить. Семенко також все коло нені та коло своєї маленької сестрички.

Поволеньки згодився, біднесенський, із своєю долею.

VIII

По двох неділях підвелась Оксана з ліжка. А глянути на неї, то й не спізнати, тільк людини та й тільки. Бувало, у верем'я виїде на костурі і сяде на приспі против сонця і дивиться на світ божий, на малий садочок черешневий, на вишеньки, що рум'яними китицями украсились, та на хрещатий з шлюбного вінка барвінок у своїм залишенім городчику. Відтак гляне

на двійко діточок своїх, що коло неї одно другого на руках держить, зітхне тяжко та й задумавсь. А з очей тільки сльози поллються. Перед нею стане її чоловік любенький, його смерть нехристиянська, стане та й кроїть ізболіле серце. Ще й будуча доля її сиріток стає перед нею й кроваві витискає сльози. Нараз очуняє, прокинеться і з дітьми розмовляє.

ІХ

От і зима настала. Крепкі морози не дають віддиху бідним людям. Студений вітер все прошиває, й хати ніяк не обтопити. Та ще й топлива нізвідки взяти. Багачі рідко коли бідному чоловікові в пригоді стануть, хоч і цілий рік їм невпинно працюю. Підеш у ліс, назбиравш хворосту, а тут перебігне тя побережник, забере все ріще, наб'є, ще й до штрафу запише. От таке то лихо!

Коли кому, то Оксані ся зима найбільше далася взнаки. Нема кому дровець постарати, нема кому одінгачка придбати. В хаті студінь, що й прив'язана собака не вдержала би-сь. Піде в ліс Семенко, але що то! Воно, слабе небожатко, принесе крихіточку ріщечка та й по всему. І справді, годі вже було б прожити Оксані, коли б не ласкавий панотець, що підпомагав її, бідну. Бувало, в неї ставало хліба до нового й грошики в куфрі про всяке стояли, а тепер всюди пусто. Знак, що батька в хаті не стало. Пішла б на заробітки, та дарма, не годна робити й багачі не приймили б, а най би і так, то малу дитину на весь день полишити годі. Не приходитьсь інакше, як таки Семенком заступатись. А Семенка й заставляти не треба. Сам він для неньки хоч куди піде.

В один раз вибрався він був у Смеречину оберемок хворосту роздобути. Збирає, збирає, аж дивиться, якийсь бадіка пораяється коло замуленої вербової ковні. Дивно йому стало, коли чує: «Семенку, Семенку, а йди сюда!» Вмить станув він коло бадіки.

— Здорові були, вуєчку! — промовив.

— Здоров був, синку.

— Чого ви мене оце кликали?

— На, подивись, чий це хрестик і оцей ретязь?

— Ой... ой... бадічку, та це дедиків хрестик, це дедиків ретязь! Падочку мій нещасливий!

— Жди, небоже, не плач! Он під сею ковнею кості твого дедика замулило. Кості та й більше нічого, а з тобівки ще лишень бляшки остались. Сей хрестик, синку, і я пізнаю добре, це від моєї сестри Оксани. Покійничок все його при собі носив. Не плач, синку! Ходімо похорон лагодити.

Х

То не голубка сиза з потятами-голуб'ятами за голубом квилить-проквіляє, то Оксаночка із Семенком за Саїном плаче і ридає, то товариство на погребі свого калфи-керманича слізьми заливаєсь.

Гадаєте, що Семенко з Черемошем у гніву? Сохрань боже! Як лиш став парубочити, то і до керми взявся. Тільки він вже не керманичем, бо хирлявенький собі вдався. І досі плотарює, а Оксана ще й свою Марічку дорогеньку за плотарика, ба ще й за керманича віддала. Така-то вже наша гуцульська вдача: огонь пече, а ми йому насупротив!

НЕЧАЯНА СМЕРТЬ

(ЕСКІЗ ІЗ ВЕЛИКОМІСЬКОГО
ЖИТТЯ)

Дзвінкі удари ратушевого годинника, що проголосив одинадцятую годину вночі, прискорили хід деяких людей, а тим самим і хвилювання осінньої мряки, що залягала просторі вулиці столиці Австрії.

Графові К. були ці удари дзвона байдужі. Йому не пригадували вони обов'язків. Він нарочно вийшов під сю пору на прохід, щоб собі самому вволити волю та й своє вдовецьке спання проміняти на інше. Хоч п'ятдесятка літ виривала йому перед вічі, то все ж таки невичерпаний фонд багатой спадщини підпомагав забаганкам, що взяли верх над силою волі. Він ішов собі помаленько; коли зустрів яку жінку, то навіть зупинявся на хвилинку і споглядав за нею, доки її не закрила мрячна темрява.

Нараз приспішив і він свій байдужий хід. Навперед нього дався чути живий розговор, забарвлений тонким плаксивим оном одної людини.

Довкола світла вуличної лампи ігралися дрібнесенькі крапельки мряки. Ті, що дотиснулися ближче самого саява, становилися рядом у срібляві промені й неначеб глузували собі з тих, що осталися позаду та й попали в блідаву, мертвецьку краску. Тим блідим промінням освітлений маленький гурток людей обступив п'ять-шістьліт-

ню дівчинку й допитувався, де її батько, мати, у кого передше перебувала, як зветься і т. ін. Плачучи, відповідало небожатко дрожачим голосом, що батька не знає, мати умерла, покійна кликала її Льолею, що до міста привів її вуйко Франц і лишив саму, а де він мешкає, вона теж не знає.

До сего гурту прилучився й граф К. Коли довідався, що се на ласку і неласку долі полишене дівчатко, приступив ближче, засвітив сірник, глянув на твар і в очі, засміявся, а рівночасно й пожалував біднятку та й велів завести до себе на прожиток. «Мені,— сказав він,— серце крається на вид полишених». Один із гурту завів дівчатко до графського помешкання.

Дивний той час людського життя. Кому дасться він узнаки своєю довготою, кому пливе бистрою хвилиєю гірської ріки. Панна Льоля й не оглянулася, як її на сімнадцятий рочок поступило. Звісно, мовляли, в гаразді і час міри не має. А її гаразд неабиякий.

Граф К. зайнявся її вихованням, як би питомої донечки. Не жалував для своєї пестійки гроша сей бездітний вдовець. Вона ж сама не знала, звідки взялося це її велике щастя. Скоро згодилася із несподіваною, симпатичною судьбою та й кликала графа К. своїм батеньком. Нужда з перших дитинячих літ забулася, а навіть і на вроді не полишила ніяких слідів.

Льоля процвітала, мов калина у лузі. Рясні брови, мов дві веселочки, замережали голубі її очі, губоньки, мов дві ниточці коралів, накрили жемчужині зубки, рученьки начеб у росі ззеліялись, а руса коса гадюкою до пояса звисала. Словом: як зоря зоріла...

Та не довго пишатись розкішній квітці-лелії в панському городі. Пан зітне її в самому розцвіті на марний букет. Вона втеряє свою безпорочну, чудову красу, принаду й пахощі, зів'яне та й піде в поневірки...

Ще сімнадцята яр-весна Льолі не минула, як граф К. завів її на шлюб перед престол. Дивувалися знайомі, що дід з дитиною повінчався, та що ж йому людські поговірки!

Льоля і не розбирала сего; як батенько велів, так і зробила. Що воно таке шлюб, що подружжя, то вже сам батенько неперемінно знає, а її не доконче.

І знов минають літа, та вже поволеньки. За років чотири достатки графа К. не змінилися, та його подруга Льоля змінилася. Вперед веселе, говірливе дівча посумніло тепер, мовби молода березонька восени. На самоті то й заплаче, а мужеві у вічі насилу лишень усміхається. Вона аж тепер розважила те, що з нею сподіялося. Її серце запалало любов'ю, а любити нікого, бо подружжя хоть добряче і люб'яче, та все ж не до пари. Вона пізнала свою неволю. Рада б з неї висвободитись, а тут годі. На саму згадку висвободження стає перед нею холодний, безприютний світ, тяжка борба за життя, а її тепер добре живеться у багатстві. Так і замикає вона всі свої гадки словом «судилося»...

Однак серце своє право знає...

До графа К. часто заходив його приятель оберст враз із своїм сином Едгаром. Старенький граф забавлявся з ними дуже радо. А й Льоля чогось веселішала в їх присутності. Скоро б два дні їх не видала, то вже й пригадує заздалегідь мужеві, що оберстам годилось би візиту віддати. А муж-дідусь чого б не зробив для своєї молоденької подруги? Він життя за ню дав би, не то що! Тож і густо-часто гостилися взаємно сі два знакові доми. Молодого, русявого Едгара любив граф К. так із-за його уложення та ввічливості, як і з-за того, що був сином його приятеля. А Льоля? І вона полюбила його крадькома із-за гарної вроди, полюбила, бо бажала когось любити. Едгар знав про ту любов і по-майстерськи піддержував її, себто своєю взаємністю. Покров мовчаливої і зручної тайності заслонив перед графом К. перший акт їхньої любовної драми. Та оно лишень дати серцю волю, то з розумом тоді попросишся. Як же Льолі поводитись розумом при яснім сонечку Едгарі? Золотокрила мотилька упивається солодощами цвітів та й не зважає на те, що не раз отрую може спити. Льоля потурала серцю!..

Другий акт любовної драми не укrywся вже перед графом К. В ньому закипів пристрасний гнів супроти невдячної й невірної супруги. Зрада, заплачена любов'ю і добротою, боліла й соромила його. Він прогнав від себе Льолю, а вслід за тим постарався й о розвід.

Мов степовий сугак, опинилася тепер Льоля на вольній волі. Одинокі її надія, Едгар, відцурався від неї. Вона почула себе круглою, немічною сиротою. Бо і що ж

їй, бездомній, на світі робити? Працювати не вмів, не привикла і не хотіла б, а першого-ліпшого місця не візьме, бо і тяжко, і соромно. Без довшої надуми вибрала вона собі ту дорогу, що нею пішли вже тисячі товаришок подібної долі, дорогу, що її промостили неслухні моральні відносини суспільності. Она пустилася на легкий хліб, оплачений тяжкою неславою...

Як у старій немурованій криниці помутить хто воду, то вона не придатна до пиття, докіль не осядеться, так не придатний до життя був граф К., доки час не втихомирив зворушених пристрастей. Голос любові до невірної Льолі мучив його найдовше. Нарешті й він затих. Граф К. не приписував собі найменшої вини. Після його думки Льоля повинна була його вірно любити вже для самої ласки й доброти, з котрою він все відносився до неї, «простої» дівчини. Тим вірнішу любов — гадав він собі — була вопа йому винна, коли стала його жінкою. Звичайно, чоловік собі не воріг. Навіщо мав би граф К. сам себе обвиняти? Тож і зживався він удруге зі своїм вдовецьким стапом. Та тепер стало чогось німо, глухо і сумно в його домі, так як у густому лузі, коли не стане в нім пташки-щебетушки.

Одного вечора граф К. знов вийшов під одинадцятую годину на місто, щоб своє вдовецьке спання проміняти на інше. Знов переходив він байдужно через вулицю, що перед шістнадцяти літами здарувала його пам'ятним дарунком. Тут замітила його жінка, що походжала собі сюди ще байдужіше від нього. Вона зближалася до нього нарочно. Він станув, оглянувся і поспитав її, чи далеко мешкає та чи може йому товаришити.

— Ходить, пане, недалеко, під другим числом сеї вулиці, — відповіла вона з усміхом.

Ледве вислухав цю відповідь граф К., як ноги і сила стали вповідати йому службу. Голос тої жінки був для нього громовим ударом. Страшно застогнав, неначеп пекольні вогні в ньому розжарілись, проговорив тихцем слова:

— Це Льоля... Льоля... ах... — І повалився вже без життя на хідник.

Льоля — то вона була — зареготалася байдуже й побігла даліше людей зустрічати...

.

На другий день стояло між посмертними оповістками в часописах:

Графа К. постигла вночі на вулиці М. нечаяна смерть.

Відень, 3-го падолиста 1897

ПОЕЗІЯ

СВІТЛЯНИЙ ПАННОЧЦІ ОДАРЦІ, ДОНЕЦЦІ СЛАВНОЇ АВТОРКИ «ШЕСТИКРИЛЬЦЯ» В НЕЗАБУДЬ

Та кувала зозулечка, де би не кувати!
Віді буде за Одарков мамка банувати!
Ой не буду, моя донько, не буду, не буду,
Ти за гору, я за другу — за тебе забуду...

Бо кувала зозулиця в кожнім закамарку:
Нема в світі над то личко, нема над Одарку!
Бо кувала зозулиця за лазом, за лазом:
Недалеко вже миленький, лиш за перелазом.

Бо кувала зозулиця, сіла на барвінчик,
Недалеко вже миленький, купує перстінчик.
Ще вгадує зозулиця на тій полонинці:
То серденько Одарчине, то сонце у днинці,

Воно сів яру весну в лісі й на царинці,
Розвіває холод-хмари на всій верховинці.

Ялося ти, Одарочко, верхами ходити,
Ялося ти, молоденькій, зорею світити,
Понад віварем любові весь гай чарувати,
На голубів пишнокрилих пальчиком кивати.

Перестаньте, ліси-води, на тот час шуміти,
Так як буде Одарочка за гору летіти.

Бо як буде Одарочка гору оминати,
Тото буде паніматка сльози обтирати.

Не дивуйтесь, паніматко, тій писаній долі,
З великого серця вийшли: Одарка і зорі.

Та кувала зозулиця, кувала й навроки,
Коби вдати заспівати, коби до притоки...

В Снятині, в андріївський вечір
дня 12.XII 1925

На крутій горі сив-сокіл сидить,
 Очима кружить, далеко видить,
 Очима кружить, гадками летить.
 Гей дивиться він красм-Дунаєм.
 Красм-Дунаєм Юра іграє,
 На гусліх дзвенить, коляд співає.
 А на Дунаю корабель плине.
 А в тім кораблі гречная панна,
 Пишная панна, красна Марічка,
 В кораблі сидить, сокола бачить,
 Стрільця із війни надівається.
 А Юра іде, три дари несе,
 Три даруночки, всі для Марічки:
 Перший дарунчик — павяний вінчик,
 Другий дарунчик — срібний перстінчик,
 Третій дарунчик — срібну трембіту.
 Павяний вінчик — та до вінчання,
 Срібний перстінчик — до обмінення,
 Срібна трембіта — до трембітання:
 З крутої гори та й з Чорногори
 Поза Підгір'я до схід сонечка,
 На ріку Дністер — на ріку Дніпер
 На вітцівщину — на Україну:
 Що Юра спіймав буйного Тура,
 Буйного Тура з-над ріки-луга.

Гей як затрубів та стрільчик Юра,
Всю кригу розбив й осідлав Тура.
Приймила дари гречная панна,
Врадувалася ще й зоря ранна,
Врадувалася у морі риба,
У горах зело, на ріллі скиба,
У степу трави й кожна могила,
Врадувалася вся Україна:
Що убив Юра гордого Тура,
Що трісли леди і ожеледи,
Що розтворились Турові тюрми,
Що колядують гусли і сурми...
Краєм-Дунаєм корабель сплине,
У Київ-місто сив-сокіл злине.

НЕДОПИСАНІ КНИГИ

В неділю рано кури запіли,
А ще раніше та й Юра устав.
Ой устав, устав, три свічці всукав.
При першій свічці коника сідлав,
При другій свічці у степ виїжджав,
При третій свічці вже конем іграв.
Хвалився Юра перед ворогом:
Мой, нема в тебе такого коня:
Золота грива землю укрила,
Почерленила та й побагрила —
Срібні копита в землю тупають,
Мармур лупають, церкви складають:
З трьома верхами, з трьома хрестами.
На першім хресті — сонечко в весні.
На другім хресті — місяць у креслі,
На третім хресті — зоря із моря.
Під кожним верхом стоять престоли,
На тих престолах червоні книги,
Писані кервов та й багнетами,
Шибеничками та й гарматами.
Бо що ж ви, книги, повістуете?
Повістуето та й бануето:
Що є ще карти нерозтворені,
Що є ще церкви та й некінчені,
Що є ще книги недописані...
Що не всі свічки та й запалали,
Що не всі Юри та рано встали.

«ТА НЕ ДУМАЙ,
МАРУСЕНЬКО...»

Та не думай, Марусенько, не думай, не думай!
Пшеничка ся уродила, як у полі Дунай.

А як будеш, Марусенько, думати, думати,
Буде твоя та й пшеничка в полі зимувати.

А у моїм городочку та виріс леночок,
Кобих така до роботи, як до сніваночок.

[Ой] на горі жито, жито, а за житом вода,
Не дай личко цілувати, дівчино молода.

Не дай личко цілувати, з розуму ся звести,
Не дай свою русу косу без братів розплести.

Вітер віс, вітер віс, березов леліс,
Ало гуцул миски мис, гуцулка не вмис.

Ой кувала зозулиця та ліси точьила,
А відків ти, дівчинонько, чи не з Яворова?

Ой зацвіли черешеньки на цілу долину,
Била мене моя мамка через легініну.

Ой кувала зозулиця, кувала, бінцьила,
Уже бо ся багачеві співанка скінчила.

Сидить котс на воротіх, на вітер си здуло,
Я би сесе не говорив, якби так не було.

ПАРАСКА

Т

а кувала зозулечка межи бодяками,
Кличе мене Парасочка білими ручками...

«Негаразд ми, файна любко, та й тебе любити,
Бо у мене лиха жінка, буде мене бити...»

«Та не бійся, мій любчику, вінчаної жінки,
Знають її всі річеньки та й усі зарінки...

Знають її всі долини, та й всі полонини,
Й густі корчі ліщинові, холоди крушини...»

«Бодай би ти, Парасочко, легенько ходила,
Що ти мені та й сліпому очі відтворила...»

Та й пішов я до Параски лиш голі два разки,
Вона мені показує всі три перелазки:

«Одим будеш приходити, оцим відходити,
А цим будеш утікати, та як муть ловити!»

«Най тобою, моя любко, опир возить лати,
Бо ледві я через тебе удержуся хати...

Бодай би ти, красна квітко, голубенько цвіла,
Що ти мені в хаті любість та й заколотила!»

ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ

ВЕСНА

Зелена левада вкрилась цвітками, гей дівчина-красавиця. Золоті метелики упиваються медом, а сонечко своїми проміннями, мов легіник, скобоче та цілує леваду. Легкий вітрець перечиться з сонцем, прилягає їд квіточкам та й собі їх цілує.

По леваді проходжується її власник, пан в дорогім одінню. Йому забаглося вибудувати тут літню альтану, де би міг собі вигідно сидіти і вдихати пахощі весняних цвітів. Найкраще під альтану видалось йому місце під калиною, що неоподалік зазеленіла. Він прямував туди. Під калиною розстелився зелений барвінок на якійсь могилі, над котрою клячить похилена, стара бабусенька в латаній свитині.

Вона цілує барвінок та зрошує дрібними сльозами. Чудова весняна краса не сміється до неї, тільки плаче. Зелена левада тяженько стогне враз з нею, а сонце не ясне, тільки червоніє.

— Доню моя, — голосить вона, — обізвися з сирій могили до мене. Навіщо ти на отсій калині життя собі відобрала? Із-за неслави, що її заподіяв тобі отут на роботі пан? Що неслава? Я б підпору тепер з тебе мала і з голоду не вмирала б. Ти ж не винувата.

Пан почув виразний плач бабусі і віддалився. Він не будував уже на цім місці альтани...

ЗАМОРОЖЕНІ ФІАЛКИ

В дівочому городчику зацвіли фіалки. Весняний мороз не пощадив їх, заморозив. Чого вони так вранці яр-весни процвіли? Чого тим молоденьким красощам тепер видіти, погібати?

Вони померзли... Дрібнесенькі листочки їх цвіту упали на землю. Їх покрили кришталеві крапельки зледаватілої роси. Тепленьке сонячне проміння не верне вже їм життя. Вони не уквітчають уже дівочої груді, не загриють молодечого серця, щоб проспівало вогненну пісню вірної любові. Холодний легіт розвіє їх по садочку. Вони зів'януть, зчорніють, загинуть навіки...

Так погибають вранці життя свого дівчатонька від морозу парубоцької зради. Серце їх ледоватіє, а сльози мерзнуть кришталевими крапельками. Їх не розтопить уже ніякий огонь...

ЛЕДОВІ ЦВІТИ

Зимною віконні скла — то справжні грядки. Мороз по-майстерськи мережить їх різними цвітами. Приглянешся їм, то і забудеш про зиму. Май у чудових своїх красках стане тобі вмить перед очима.

Нараз покажеться блідий сонячний промінь і скошує ці цвіти. Вони тануть, тануть та й котяться водотоком додолу. На їхньому місці остаються лишень мрачні смуги...

І людська уява квітчається не раз квіточками мрій та й заслонює перед умом справжній, холодний світ.

Та от засвітить світло дійсності, і маєва краса меркне, цепає, тільки сльози з очей кануть та кануть...

ПЛАЧ ЦВІТІВ

Весняна роса — то сльози
цвітів.

Коли в старину забив їм воріг їх матір, царівну-русалку, тоді віддзвонили вони своїми чашами-дзвінками похоронну, жалібну пісню, заплакали ревними сльозами й присягли ніколи не забувати своєї дорогої пістунки.

Звичайно як сирітки. Куди їм мститись!?

Вони вірні своїй присязі: все святкують це сумне свято, все у них кануть сльози.

Сльози — то одинокий цілющий лік на їх пекучий біль.

Вбивник їх матері, земний цар Змій, упивається їхніми сльозами та й глузує з них,

Сердешні ці цвіти!..

Й ніжні цвіти України поминають сльозами насильну смерть своєї неньки. Душогубець, їх ворог скошує ці повні сліз чарочки собі на напйток,

Його не лякає плач цвітів!..

МОРЕ

Я бачив море.

Сонце купалося в ньому й виринуло кроваве.

На його безкрайому дзеркалі хвилювали могутні хвилі. Ті сердиті смертоносні хвилі чогось-то подобрили. Привітні й ласкаві вони були. Не піднімалися високо, не клетотіли, не розбурхувалися.

Вони тільки шуміли з повагом.

Дивний їх той шум!

Станеш йому прислухуватись, то й почувеш в ньому пісню-жалібницю; почувеш, як розмовляють многострадальні лицарі в могилах, як грає тужну пісню кобзар, як кигиче чайка.

І розстелиться перед тобою безмежна країна із широкими степами, високими могилами, глибокими ярами-байраками, зеленими лугами,— й важко тобі стане.

І ти до великого моря докинеш ще одну краплю, ще одну сльозу...

Хвилями плили відважні моряки і співали пісню, що переймили її від хвиль. Да тільки ж їх пісня огненна, боєва, жива, не мертвецька...

Я бачив море...

Сонце купалося в ньому й виринуло кроваве...

ОБНОВА

Як тільки весна сказала «добридень» сонній природі, так сейчас ворухнулась всяка животина до нового, вольного життя.

Безлисті дерева убираються в пахучі зелені шати та й свobodно з вітром розмовляють — нові думки укладають.

Заморожені корінці рослин відживають, цвітом понад землю виринають й медовими пахощами до вольного життя підбадьорюють.

Заковані ледяними кайданами ручаї скидають свої окупи і журчать веселу пісню свободи-волі.

З їх співом лучиться і щебіт вольних пташин, і розговір обновлених рослин в одну чудову живучу мелодію, що нею упивається на синьому безмежному небі благодатна дуга-веселиця.

Ой весно-весно! Коли просвітаєш ти безталанну Русь-Україну своїм благодатним привітом «добридень»? Коли розкуєш її кайдани, обновиш волю?..

СИМФОНІЯ

Під стріхою вбогої хатини звисає ластівчине гніздо. В ньому молоді ластів'ята квилять щозмога. Мати тих маленьких безбатченків полетіла за поживою і забарилася. Де її тепер знайти корму, коли вся комашня із голоду погинула?

Вона все ж таки летіла й гляділа, аж поки з утоми та голоду на землю не впала. Голодний собака пожер її враз із пір'ям.

Сирітки ластівчата уставилися із роззявленими дзьобочками при отворі гнізда, добувають послідніх сил і голосять: «Нене, ми голодні!»

На край села — на цвинтар понесли грабарі жінку, що померла на голодовий тиф. Вона ходила від хати до хати, щоб для діточок дещо випрохати, та й дармо. Тяжкий рік, голодний рік — та й тільки. Вертала вона без хліба домів до діточок своїх, бідних сиріток-безбатченків. Та не вернулась, на дорозі впала. Її понесли грабарі.

А діточки її маленькі пручаються під стріхою, на приспі. Їх сухі личка умились сльозами, і тому виразніше видно їх жовту, напівмертвецьку краску, вистаючі кісточки.

Своїми вимоклими оченятами дивляться вони одним тягом на вулицю й — начеб вторували ластівчатам — кричать в'янучим, слабим голосом: «Нене, ми голодні!»

ГЕРДАН

Вона нанизувала гердан!
Дрібнесенькі, як мак, криштальці насилювала на шовкові
ниточки... Звільна, спокійно, рівно насилювала різно-
барвні самоцвіти...

Вона нанизала його до краю.

Тепер мерехтить він на її русальній русі косі... той
гердан...

Дуга, що красніє на тлі рясних сліз, оживля так
пухкі, блакитні основи.

Скільки ж то алмазних криштальців у ньому іскрить-
ся! Той зорею зоріє — цвітом надії процвіта, той огнем
жаріє — прискає жаром чуття-життя, той чорним ок-
самитом блистить мляво на основі рожевого тла — мо-
гильним жалем-розпукою він зір ятрить, а той гарячим
полум'ям аж кипить — він долі-волі добува, — а той...
той останній там на краю проміння ідеї розлива...

Дивлюсь на його... на той гердан; дивлюсь та й ба-
чу... кого?.. його чарівну основу — її... живучий Гер-
дан!..

Дивлюсь... завмерле серце ожива, рій думок надлітає...
і я й собі берусь нанизувати гердан!..

Неспривітно й лячно тепер
у нашому краю.

Рудіють поля, скидають свою одіж дерева й, неприодіті, розмовляють тихенько, начеб змовлялись на кого.

Осіній цар забрав їм все добро й пішов бундючний назустріч своєму противникові, зимовому цареві, геть, геть... у темні ліси. Там йому поборотися б з ним.

Не по нутру йому ся боротьба; він із достатками радніш погуляв би собі гарненько, так годі. Лютий воріг напосівся на його багате царство, на його достатки — доконче його завоювать хоче.

Бідні підданці осіннього царя бояться ворога свого пана; вони знають його смертоносну жорстокість, знають його кайдани. Вони хотіли б ще жити на волі й тому раді б стати в обороні царя осіннього. Хоть і він забрав їм всі достатки, що їм здарувала їх земля в заміну за криваву працю, та все ж таки вони його навидять, — бо у нього їм воля. Тим і змовляються вони супроти ворога свого пана, тим і пробують своїх сил та й зброяться до бою.

Вони шепотом нараджуються, організуються, а буйний вітер передає їх раду-нараду ясному сонцю. Ще день, два дні — і вони стануть до бою, кривавого бою!..

Але сонце спочуває себе слабим, непригідним до боротьби,

Йому жаль, що втерляло свою міць, із журби поблідло й заплакало ревними сльозами, що капчуть із його пухкого покрову.

Бачать теє чепурні підданці-борці царя осіннього і тривожаться чимало. Та ніяково їм людоморові піддаваться, волі й рідного краю зрікається; вони підуть до бою, переможуть, а тоді й сонце повеселішає й дужче їм пособлятиме.

Не підуть з ним лишень ті, що віддались крайній розпущі і не вірять у перемогу. То поневольні зрадники! Вони лишаютъ його... свій рідний край й вибираються в світ за море... далеко-далеко... до Америки мандрують — на чужині шукають долі-волі.

Непривітно й лячно тепер у нашому краю.

ВЕРБА

На широкій млаковині виросла верба.

Її ніхто не плакав, не доглядав — сама вона виросла.

І старенька вже вона собі. Самою опоною тільки держиться, бо в середині дуплава, зовсім дуплава. Де вона ж таки не подається. Щороку виростають з її кучерявої голови нові віти.

Збиточний вітер знущається над нею; безупину хилить її гілля до самого долу. Невдячна пташина вигрівається по її дуплах і обкидає її за це гряззю. Забагливі людці деруть з неї кору собі на іграшку, немилосердно деруть... Хто хоче, знущається над нею.

Другі дерева споглядають із глумом на неї з плодовитих горбів. А їй про те байдуже. Вона з ніким не перечиться, нікому не супротивиться — нишком заплаче та й тільки. Побачить чию-небудь кривду-горе, то ще дужче плаче. Така вже в неї чудна вдача!

Вона знає, що плачем не добуде собі луччої долі,— як не добула її безталанна Україна,— та все-таки залюбки плаче...

Дивна собі тая верба! Не правда ж, дивна?..

СУМНО ОДИНОКОМУ

Сумно одному сонцю у безкраїх облаках. Що тільки навернеться ід котрій зіроньці, так сейчас вона тахне, гасне, щезає з-перед його гарячого лица. Що тільки надлетить у полуменях гарячки ід тьменній ночі і в обіймах приголубить її хоче, утікає вона яркою блискавкою, не глянувши йому навіть в лице. І з досади плаче палке, гордовите сонце ранньою росюю.

Ні з ким йому поготорити, ні з ким в парі погуляти...
Сумно йому, одному...

ЩОБ НЕ ТІЇ ГОРИ

III

Щоб не тії гори, не тії верхи, то і кривди менше було б гуцульській сіромі. А то заступлять собою світ божий, що сидиш, гей у неволі.

Усадовились собі велетнями довкола та й пі на ступінь не поступаються, гордовиті. Найкращим повітрям вони віддыхають, пахощами цвітів упиваються, в дорогі шати вбираються, не живуть, а раюють.

Смертоносні громи, градовиті, чорні хмари, непрозримі мряки, все вони додолу відсилають. Благодатному сонцю по правді світить не зволяють. Від раннього рана до самого вечора гріти б йому їх товстенькі хребти, а долішню прогалипу хіба мимоходом в полудень.

Кривда долішній сіромі.

Вона гарує-працює більш спромоги своїх слабих сил, та й признаки не слідно. Тьмою-мряками оповита коротас у неволі свій короткий вік, і сонцю не спроможнo розігнати ті мряки, розкувати кайдани, нагріти студену країну.

А вони вилежуються собі — ті безжурні гори, вигрівають свої пикаті, набресклі лица, висипляються досхочу, а проспавшись, числять зорі, гей золоті сороківці...

Ех, щоб не тії гори, не тії верхи, не мозолили б ріки, віками їх підмиваючи, не мугилися б їхніми трупами, а чистенькі, веселі у море плили б і сонячні проміння мали б у себе на купелях від рана до вечора!..

ВОНА

(НАРИС)

Горіла, як царівник над рікою.
Ой, чітко солоденька, забув бих ті швидко,
Аби з мого подвір'ячка на твоє не видко.
Бодай тото подвір'ячко вогнем ізгоріло,
Щоби мене, файна любко, к тобі не кортіло.
Як калина, малиною крашена; брови шовкові, очі,
гей очі — чорні, як темінь, така глуша, такий туск коло
тої хати з тополями, бувало, як переходжу.
Струнка, бо ж струнка, а очі — та ж в них перелива-
ються усі світи для мене...
Така весела, та пишна, та мила, як весна у маю, а ті
очі, як блискавиці, що потинають зразу ж...
Так до мене щось кличе, як тоту спрагу до тої водиці,
що на горі з каменя на сонці перлами розливається.
Тужу жагуче, щоби сказати тобі найщирші слова,
які маю сказати, але не зважуюсь, що ти сміятимешся...
Не зважуюсь з остраху, що їм не повіриш.
Називаю тебе грубими іменнями, бо скриваю своє
серце, рву свій біль...
А біль лишається вічно свіжим від твоїх очей...
А усміх твій блимає, як один великий сумнів...
Тужу жагуче, щоби відійти від тебе, та знаю, що все
верну.
О мріє моя! Любове! Яка ти сильна! Даєш життя і
відбираєш...

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

НЕЗАБУДЬКА

(КАЗКА)

Коли люди стали ненавидітися і теряли людське серце, тоді зійшов ангел доброти на землю.

Тепле літонько розкошувало на землі. Людська праця, засіяна навесні, доспівала на потіху працьовникам.

Уквітчаний добродійним вінцем, ангел станув на просторій ниві багача. Вона аж стогнала під тягарем буйних плодів управленої ріллі. Побіч неї тягнувся вузький кусник поля, що приналежав до вбогої людини. На ньому було майже пусто. Засіяне збіжжя зниділо, зрудавіло на неплодній глині. Звідки ж убогому управити свою ріллю, чим йому добре її обробити, коли в нього нічого немає?

І глянув ангел на ниву вбогого, і сумно йому стало. Він взяв із свого вінця синю, як облак, цвітку і засадив її на полі багача.

— Цвітко,— сказав він,— ти пригадуєш багачеві, щоб не забував на вбогого.

То проговорив і полетів вгору, високо...

Цвітка в одну мить розрослася по всіх багачьких полях. І здивувалися багачі, коли її увиділи. Вони чогось добрили на її вид.

А вбогі прозвали її **н е з а б у д ь к о ю**.

РОЖІ

Навесні в діточому городчику раз розцвітались рожі. Їх пупіночки розвивались помаленьки під благодатним впливом сонячного проміння. За два-три дні вони стануть окрасою городчика. Їх пахощі розвілюються далеко.

Та не всі пупіночки розвинулися, не всі розцвілися. Одні з них змарніли і зниділи. Немилосердні усільниці їх понищили.

Бідні вони, не правда ж, бідні?

Так само марніють вранці життя свого діточки, що попадуться під вплив приміру лихих людей і наслідують нерозважно їх нечесні вчинки.

Бідні тоті діти!..

МУХА

В закутчику під стелею
тріпочеться в павутині муха. Кроволюбивий павук при-
бігає, проколює її і висисає кров з неї.

Дурна та муха! Не сміх, не сором то їй у сіль впадати,
коли у неї здорові очі?

Вона була думною із-за своїх очей, їм самим лишень
вірила і літала, куди лишень її забагливість веліла.

Не вірте, діточки, замного своїм очам, не підчиняй-
теся забаганкам вередливої лакомості, а слухайте стар-
ших, щоб і ви в сіль мимоволі не впали.

СЛІОЗА

(РІЗДВЯНА КАЗКА)

Скільки разів возьме кріпкий мороз, стільки разів віє холодний вітер та й навіває нову верству снігу. Стільки ж разів більшає біль і терпіння хорої вдови Кравчихи. Вона лежить на твердій постелі, накрита старим сірячком, та лишень сумним стогоном нарікає на студений вітер і мороз, що шпарами стін дістаються до її незатопленої хати. Коло неї пораяється її донечка Маруся, що рада б в кожную хвилю своїй матінці яку-небудь полекшу вчинити. Та що ж вона годна? Заробити не піде, бо і сили у неї ще нема, а просити о милостиню, то таки дуже соромиться. А люди, от як люди: кожний собі рад, чужа нужда їм не в гадці.

— Ненечко дороженька, — лебеділа Маруся, — нині святий вечір, а у нас нічого немає і вам не лекшає. Як би то красно й любо було, коли б ми ввечір разом ішеничку їли. Хто знає, чи другої діждемо. Передучора ви самі про те згадували, тільки що я плакала, як ви загадали заставити одіж покійного нашого батенька. Мені жаль тої одежі, але коли ви вже кажете, що навесні мож буде її викупити, то вже най і так було би. Заробимо й викупимо, коби здоровля. Позвольте ж мені, ненько, з нею у місто піти і зробити так, як ви казали. Куплю й ті ліки, що люди радили, й на вечерю дещо і дровець принесу. То буде гарно, ненечко! Позвольте, я борзенько вернуся.

— Та студінь надворі,— простогнала Кравчиха.

— Я ваші чоботи взую — хоч великі вони, але я соломою випхаю. Добре, ненечко?

— Як змерзнеш, то вертайся з дороги; то студінь—сніги...

— Не змерзну, золотенька ненько, що мені студінь! Для вас я в огонь піду.

Вже не мучила дальше питаннями хорої матінки, тільки зробила, як думала: накрила її шматтям, що лишень у них ще було, взяла батькову одіж і в місто помандрувала. От вже таки добре з полудня. В зимі який вам то день? Сюди-туди обернешся, та й вже вечоріє. Маруся поорудувала як слід. Вже й домів вертає. Вона рада б возулею ід неньці полетіти, тільки що крил у неї немає. «Поперечними стежками піду, то скоріше зайду»,— думає собі. А тут сніг засипав стежки, що й сліду не видно. Їй про те байдуже. Вона пішла коротшою ходою. Сніг йде та йде, а мороз бере дужіше, чим рано. Бідній Марусі тядже йдеться. Вітер провіває через її діраву, стару свитину і неначе приліплює пекучий мороз до самого тіла, а збитошник-сніг сиплется у її подерті чоботи. Щоб ще лишень через широкий луг перейшла, та й вже дома, вже коло своєї неньки. Та що ж! Вона втомилась. На її чолі виступив піт і в тій самій хвилині замерз на чорних бровах. Бліде її личко посиніло, а ніжки не змогли дальше сніг відгортати, затерпли. Вона стоїть на одному місці, а їй здається, що вона все ще йде. Дрожачий голос, що став вириватись з її гортані, то був її плач. З її синіх оченят потекла одна велика сльоза. Якийсь тепленько прирідтий чоловік перейшов случайно коло неї і не порятував. Камінне серце в нього було. «Не відпочивай, бо ніч тебе зайде у твою ледарстві»,— сказав він та й пішов дальше, значить, не доміркувався Марусиною безвихідного положення. Її ридання стає щораз тихіше. Студінь для неї меншає. В її серці робиться гарячо, любо... Вона бачить перед собою неньку і хотіла б її своїм гарячим серцем нагріти. Ручками обіймає вона її за шию та просить: «Ненько моя, нагрійтеся теплом мого серця, а лекше вам стане».

Хмарне небо вже уповилося чорним покрывом. В селі радість, гомін. Вечірні світла так і сяють на багатих столах. Різдвяний ангел став літати від хати до хати

з дарунками на крильцях. Сніг йде та й іде, а білі його пластинки танцюють собі у повітрі. Ангелові про те байдуже. Його ні вода, ні вогонь не береться. Тому чимало здивувався, коли нечаяно побачив на своїй ніжній рученьці велику білу пластинку снігу.

— Ти, маленька білявиночко! Що ти є таке, що відважилася на мою руку сідати? Твої посестри не вчинили б того ніколи.

— Я не звичайна пластинка, я слъоза.

— Слъоза?! — повторив ангел.

— Я слъоза вбогої дівчинки Марусі, — говорила дальше пластинка.

— Тої Марусі з синіми очима?

— Так. Ті сині очі зронили мене он там в полі серед снігу. Студений мороз заморозив мене, а буйний вітер заніс мене сюди. Маруся лежить на снігу, замерзає небога. Поратуй її, ангеле! Це ж вечір радості — не смутку, терпіння, смерті!

— Добре, сейчас, — відказав ангел.

Він прошептав щось вітрові і полетів собі дальше. Послушний вітер поніс чим скоріш пластинку до хати того багача, що бачив у полі безпомічну Марусю та й зганив її ще лихим словом. Багач той якраз вийшов, тоді на подвір'я, щоб повеліти слугам внести житняний сніп до хати. Вітер приліпив пластинку на його лиці. Він увійшов з нею до хати. Зачалася вечеря. Стіл аж гнеться під тягарем страв та напиків.

Пластинка стопилася і потекла слъозою прямісінько в пугар, що в нього наливав собі вина господар-багач. Він випив налите вино, а з ним і Марусину слъозу.

— Недобре се вино, — сказав він, — навчу я того купця, щоб знав, яке вино мені дається! — Сказав та й посумнів чогось-то.

А родина п'є те саме вино та й нахвалитися не може. Нараз встав багач від стола та й вийшов з хати.

Вже з півгодини минуло, а він ще не вертається.

— Де отсе пішов батько? — питаються себе здивовані діти й мати. Не знають. Аж ось і надходить він та й не сам. На руках несе дівчинку, мов мерця якого.

— Се Кравчишина Маруся, — каже він до родини, — трохи що не замерзла на полі в снігу. Я бачив її, як вертався з міста. Стояло, біднятко, а я думав, що відпочиває. При вечері, зараз-таки по тім клятій вині, вона мені

привиділася умираюча. Мене заболіло за нею серце, тим і побіг я на те саме місце, де я перше її бачив. Прибігаю, а вона вже й не говорить, тільки ніби стогне, ніби плаче, та й то вже останніми силами. Нумо, діти, розморозуймо її.

— У другу хату понесім через сіни, там холодно, а тут, у теплі, годі розморозити,— порадила жінка.

На другий день рано сиділа Маруся коло своєї неньки у затопленій багацькій хаті і розповідала, як орудувала в місті.

Зворушений багач занявся хорою вдовою, як би своєю матір'ю. До себе враз з донечкою забрав і хліба й до хліба всього дав. Хора Кравчиха трохи підвелася з ліжка. Вона об усім дізналася від багача. Її очі сльозами зайшли. То сльози радості й жалю! А Маруся обіймає матір та й щебече, біднятко:

— Ненько дорога! звідки се для нас добро взялося? Чи не сон се?

— Ні, дитино, то твоє добре серце заподіяло сю людську ласку.

— А я, ненечко, сон мала, що десь-то моє серце гаряче, гариче, таке гаряче, що вас ним я хотіла загріти.

— Ти ж і загріла ним мене, любочко моя дорога, сиза.

І досі ще ніхто не знає, що то все зробила Марусина сльоза.

The image shows a decorative initial 'II' enclosed in a square frame with rounded corners. The frame is filled with a repeating pattern of small flowers and leaves. To the left of the frame, there is a stylized floral element resembling a bell-shaped flower or a decorative flourish.

ереклади

БАНКРОТ

Робітники, що прийшли досвіта до фабрики, застали в своїх робітнях студінь, начеб їх демон смерті уповив своєю тінню. В одному куточку просторої робітничої салі споглядала вгору понуро та сумно велика машина враз із своїми залізними колесами та сталевими раменами. Глибока меланхолія пробивалася по мертвому, непорушному великані, що своїм грьском і стукотом, неначе ударами живчика тяжко працюючого титана, давав знак життя фабрики.

Властитель її отворив двері своєї контори.

— Дітоньки, нині нема ніякої роботи. Нові замовлення не вцлинули, а давніші відкликано назад. Весь склад товарів тяжить на моїй голові. Грудень, на котрий я покладав надію як на головний сезон, руйнує мене дотла. Я мушу застановити роботу.

Він глянув на робітників, що зблідли перед маревом завтрашньої нужди і поглядали на себе затривоженим поглядом. Його голос дряжав від глибокого зворушення.

— Я не егоїст, дітоньки, але моє положення так само страшне, як і ваше. У вісьмох днях я мав страти до 50 000 франків і доконче мушу роботу застановити. Не маю тепер шельюга в кишені, не то, щоб я міг на п'ятнадцятого всі належитості позаплачувати. Ви бачите, я говорю з вами, як приятель з приятелем. Позавтра прийде сюди

судовий ексектор. Я не винен тому, не правда ж, дітоньки? Ми боролися до останнього. Радо би я вас задержав і надалі, але я зруйнований, я не в спроможі дати вам хліба.

І подає робітникам руку. Мовчки стискають вони по черзі ту подану руку, відтак' стоять ще кілька хвилин на місці і люто споглядають з простягненими кулаками на порожні верстати. Звичайно в сю годину скрипіли пили, а в такт били їм молоти. «Банкрот» — се слово значить, що слідуєчого тижня 20—30 фамілій буде мліти від голоду. Очі жінок набігають гарячими сльозами. Мужчини хочуть показатись відважними і потішаються тим, що в Парижі ніхто з голоду не загине.

Коли властитель фабрики відійшов, розійшлися і вони по одному, пригноблені, німі, прибиті. Вони йшли з дому жалоби. Велика німа машина, що чорніється в тіні закутка, — се мертвець, по котрім вони носять жалобу.

По вулицях блукає фабричний робітник. Від вісьмох днів ходить він вже від дверей до дверей та шукає роботи, щоб зужиткувати свої сильні мускули.

Всюди для нього заперті двері — ні однісінькі не отворяться гостинно. З порожніми руками вертає він домів. Студений дощ паде та й паде. Париж нині понурий та сумний під покровом зимового болота. Робітник йде дальше помимо дощу. Він не чує студених капель, він чує тільки голод, пекучий голод, що лютує в його нутрі.

Заголомшений, спирається він на поруччя мосту, котрого палі розбивають на білу шумовину бистрі, з гуком плинучі хвилі Секвани. Він похилився наперед. Гра водних, запінених великанів манить його до себе диким, злобним шумом. Але він тверезий і тямиться. «Ні, з мене був би трус» — і поволі іде дальше.

Склепові вистави ювілерів кидають при електричнім світлі снопи іскор. Якби він вломився до тих виставок, то хоть би і трохи забрав, то все забезпечив би на довгий час прожиток своїй родині. В їдальнях готелів світять лампи. Він йде попри цукорні і різничі склепи і пригадує собі, що він рано обіцяв принести хліба своїй розпукою прибитій подрузі і з голоду заплаканій дитині. Він не має відваги прийти додому і сказати їм, що він збрехав. Надармо клопоче він собі голову над тим, як

би то їм сказати, щоби вони дальше терпіли і ждали. Ні, вони не можуть бути довше без хліба. Він, сильний чоловік, ще би видержав, але жінка і дитина слабовиті і хирляві.

Йому вже приходить гадка: просити о милостиню. Але скільки разів який пан або пані попри нього ідуть і він хоче витягнути руку о милостиню, стільки разів рука його в'яне, слова просьби застрягнуть в горлі. Він стоїть, хитаючись. Перехожі пани обертаються і згірдливым поглядом міряють «запитого».

Жінка тим часом йде у дверях повороту свого мужа. Вона бліда, худа. Тоненький розіпнятий кафтан накриває по змозі її ніжну стать. Студінь просякла її судорогами. Все, що мала, вона вже заставила. Вісім днів безробітних випорожнило полиці. Послідні матраци продала гендляреві, лишилося лише саме покриття. Вона повісила його перед вікном, щоб вітер в хату не віяв, бо мала кашляє. А і вона шукала роботи, але надармо, вже стратила і кредит. Ні пекар, ні крамар не хочуть вже боргувати, а вона, бідна, не відважується навіть переходити попри їх двері. Пополудні була вона у своїй сестри, але і там пужда так велика, що їй сльози наплили до очей. При відході обіцяла вона їм кусень хліба, як її чоловік що заробить, та він не приходить.

Дощ потоком ллється. Бідна жінка втікає в хату, бо тяжкі каплі дощу падають на ню і її тонка одіж пересякає водою. Від часу до часу перемагає її така нетерпливість; ремствуєчи на непогоду, підходить вона аж на ріг вулиці та виглядає мужа.

Перемокла, вертається знов і сушить мокру голову обома руками. Перехожі, що спішаються кудись, тручають її. Боязко тиснется вона до стіни, щоб нікому в дорозі не стояти. Їй здається, що ціле місто із своїм блиском, гамором і брудом на ню напасілося.

Недалеко від неї є склеп з печивом; вона видить там сплячу дитину. Яке воно щасливе, а у неї? Нарешті узріла вона свого мужа, що волікся поволеньки. Прибігає до нього. «Но?» — шепче дожидаючо. Він похилив мовчки голову, а вона тоді поволі слабим ходом пішла сходами в хату.

Маленька не спить. Вона пробудилася і задумалася, споглядаючи на догоряючий полонінь лампочки. Страшні гадки малюються на завчасу дозрілих і зів'ялих чертах

тварі семилітки. Садовиться на край скриньки, що їй служить за ліжко. Маленькі ніжки дрожать, а дрібненькі, сухі ручки держать накривало над грудьми. Вона задумалася. Забавок не мала. До школи також не може ходити, бо не має черевичків. Вона пригадує собі, як то її не раз мати провадила на прохід у сонячний день. Але то вже давно було. Вони вже випроводилися давно з того помешкання, а тут їй все здається, як би через хату віяв вітер, зимніший від леду. Вона тут голодна і думає над проблемою, котрої не може розв'язати. Чи се кожний голоден? Бідненька думає, що причина докучливості з голоду в тому, що вона ще маленька. Старші, здається, вже привикли до того. Мати десь добре знає, що кожний голоден, але вона таїть се перед дитиною. Коли поважитися на се, то, може, і запитасться матері, хто, властиво, людей на світ приводить, щоб вони голодували. У них у хаті все таке старе, бридке... Подіравлені меблі, лисі стіни, ціла, відражаюча нужда пивничних і стрихових мешкань. І видиться їй, начеб вона бачила в сні теплі покої і гарні меблі, і замикає оченята, щоб знов мріти.

Проміння, що втискаються через повіки до оченят, становляться золотим облаком, і вона хотіла б ним уповитись. Але вітер віє у вікно і так її морозить, що вона знов починає кашляти.

Її очі заходяться сльозами.

Звичайно вона лякалася, коли осталася сама в хаті, але тепер — вона сама не знає чому — про те їй байдуже. Від вчора не їла нічого ще, то гадає, що мати пішла хліба принести. Та гадка бавить її. Вона покрає той хліб в дрібненькі куснички і кусник за кусничком їстиме уважно. Ах, то буде гарно!

Мати вернула, батько йде за нею на пальцях. Нетерпеливо глядить вона на руки їх обоїх. Обидвоє мовчать, а дитина за хвиличку співучим тоном проголосила:

— Ой голодна ж, голодна я!..

Батько повалився на крісло і заслонив собі лице обома руками; тільки понуре шльохання виривається в його уст. Мати укриває сльози. Вона накриває дитину старими шматочками і приговорює їй, щоб була чемною і спала спокійненько. Але дитина, що від студені дзвонить зубами, зібралася на відвагу. Тонесенькими рученьками обнявши матір за ший, питає вона тихесенько:

— Скажіть мені, мамусенько, чому люди голодні?

CYCLAMEN EUROPAEUM

Т

о було ще літо.

Гарячі сонячні проміння позолочували кришталеві крапельки роси на кожному цвіточку, на кожній зеленій билинці. Неначе спросоння журчів ручай свою чудову мелодію, а його хвилі гуляли по жемчужному камінню та цілували русалчиними усточками надбережні синьоокі цвіти. Птички не вгавали — виспівували свої пісеньки, пестрі метелики літали за медом із цвіту на цвіт та суперничали із завзятими робітницями — пчілками.

Кождісінька животина спочувала себе щасливою, бадьорою.

З глибини своєї божественної душі споглядала довго мати-природа на свою пишну дитину-землю.

З її всевидючих очей проміння любові.

Та коли ж вона споглянула у вічність незміриму, тоді зайшли її очі сльозами, у нутрі її душі розжарів біль: вона побачила смерть свого пістунчика-любимця. Вона почула шум і гряск бурі, що лютувала лісами та безладно розкидала-розвівала листя й цвіти. Вона спізнала смертоносний мороз, що нищить пахучу принаду цвіток, прогонить щebetушки-птиці з країни краси та заковує золоті хвилі у ледяні кайдани. Вона пізнала лютодоразиму й тому плакала, тому розжарів біль в її серцю.

Нараз же засіяв у тому зболеному її матерньому серцю ясний промінь божого пізнання і просушив її заплакані очі, а душу її осіяв блиском супокою.

Її дитина, країна краси, не вмре страшною смертю, не піде у темний гріб та під ледяні кайдани.

Вона сягнула рукою до скрині своєї всемогучості і взяла з її лона суслaмен, ніжну, принадну ароматичну цвітку. Легесенько піднесла вона її до своїх непорочних усточок, і в одну мить закрaсив святий усміх блаженне обличчя матері матерей.

Вона знала чаруючу силу сієї цвітки. Той цвіточний чар заколише її пістунчика-дитину до любого, безжурного сну забуття на коротенький час.

І розрісся суслaмен по всій красавиці землі, і впоїв її чарівними солодощами забуття.

І помалесеньки пропадала літня розкішна краса перед очима засипляючої дитини. Злегонька переходила зелень в золоту, багряну краску.

Сонце поринало теж помалесеньки. Воно освічувало ще пістунчика, що в багряних шатах яв мріти, засипляти.

Тихенький відгомін співу доходив до ушенья сонного дитяти, а мряка зорею зависла над його зажмуреними очима.

І заснула красавиця земля сном забуття під вірною опікою печаливої природи.

Хай тепер лютує собі буря й мороз, хай тепер люта смерть накриває собі любимця природи безпощадним своїм білим покровом. Він спить благим сном і мріє про в о с к р е с і н н я .

Жюль Ренар

ЛЕБІДЬ

Він совгається білими санками від хмари до хмари. Він гине-пропадає за темрявими хмарами, що у воді являються, колишуться та й щезають йому з-перед очей.

Одної з їх йому бажається.

Він прямує на неї дзюбком і в одну мить зануряє у воду свою сніжну шию. Відтак винуряє він її з води точнісінько так, як винуряє панночка свою білу ручку з рукава.

Своїм нурком не вдіяв він нічого; глядить ще раз додолу: зворушені хмари щезли.

Він на хвилинку розчарувався; хмари не дають йому довго на себе ждати.

На дні, де водяні хвилі завмирають, являється вдруге одна хмарка. Прямісінько до неї веслує на своїй легонькій подушечці лебідь і сейчас коло неї опиниться.

Та хіба лишень її суєтну відтінь він спіймає і загине, мабуть, із-за розчаровання, ні одної хмариночки не спіймавши.

Але що оце верзу я?

Скільки разів він пірне у воду, стільки разів видобуває він з намулу наверх одного водяного червачка.

Та й і товстенький він собі, як гуска!

МОЛОДІСТЬ

Була собі раз королівна, та така красна, що аж серце краялося на згадку її будучої старості. Королеві сказав про неї один мудрець таку тайну: «Вона останеться все молодою і кожного дня краснішатиме, наколи лишень не побачить, як в'януть живучі сотворіння». Тим-то і велів король вибудувати огород на острові серед безкрайого моря і привозити туди кожного ранку свіжі весняні цвіти для королівної. Тільки молоді дівчата й хлопці мешкали з нею на тім острові по королівському указу. Арфи, флейти та скрипки вигравали їм весь божий рік; їх тамошне пробування — то низанка радощів. Одна лишень турбота зустрічала там не раз в році королівну: густо-часто розлучалися з нею за покотом її співжителі, не знать, для чого й куди.

Одної весни прийшов на острів чудово гарний молодець. Королівна полюбила його горячо, а він її теж. І довгі роки були вони щасливі й любилися щораз то палкіше. Але одного ранку сказав їй милий: «Мені б з тобою безпремінно розлучитися».

Поцілуями та слізьми спирала вона його завзято.

Він остався ще один день, відтак і другий, третій... тому що вона його так дуже молила-благала. Але раз вранці запримітила вона в його кучерях срібний волосок. Перелякана поспитала, що б се воно значилося? Він поблід і з плачем пригорнув її до серця.

Як обоє виходили відтак із своєї палати, повіяв студений вітер. Рожі в огороді пожовкли, а зв'ялі їх листочки впали на землю.

Миленькі станули над джерелом ручаю. Королівна схилилася додолу і побачила, що її руса коса, як сніг, біла.

З кущів вилетів тоді пестрокрилий птах, що співав якусь незвичайну пісню. Він полинув у ясний блакит неба і полетів горою понад море...

Роберт Шай

НАПЕРЕКІР ДОЛІ

Так і стояла перед нами вічність зі всіма своїми годинами, без числа, без краю. Так і стояли супроти нас весняні та осінні ночі й дні, без числа, без краю. Горіжились супроти нас години гіркого горя-труду, і мерехтіли перед нами ті розкішні, рожеві години.

Тільки тих годин, а ні одної з їх для нас! Ні одної...

Нам обоім ні однісінька не була присвячена...

Але ми силоміць вирвали вічності одну годину і — вона була наша.

З перстень світу вирвали ми одну перлу.

О прегарна ти годино, о перло...

Роберт Шай

ДОБРИЙ РАНОК

Єьогодні кинув мені ранок
на ліжко золотий сніп! Мій ранок ніколи не скупується.
Блискучі думки він мені підкида, самі нові, жемчужині,
кружляючі думки... Все він щедрий і багатий.

Молоденький ти ясний ранку, який же ти добрий!

Із пухких хмар, з пав'яних очей, з діточих кучерів,
з лету ластівки, із всіх чистих вишин кидаєш ти мені ніжні
снопи, гей пір'я, легесенькі, золоті снопи небесного,
все молодого сяйва!

ДІДУСЬ

Все у сні його бачила. Її бліде личко паленіло; вона усміхалася, мов левада навесні, її устоська лебеділи: «Дідусеньку мій!» І вона упивалась далше солодкими, золотими мріями.

Була то собі убога хатина, що в ній двоє їх жило. Похилилась на стареньку, суху вже яблуню та й підпираєсь нею, як сивий дідусь костуром; а дрожала, біденька, дрожала від вітру, гей той дідусь, що йому приходитьсь втеряти послідну підпору.

Коло постелі стояв старець. Худі його старечі руки дрожіли, неначе ті струни, що їх злегонька доторкнеться смичок, а на рісницях звисали сльози, як роса на біленьких весняних цвітках. Отак кожного ранку споглядав він в бліде, зболіле личко своєї внучки; не говорив нічого, тільки засилав догори мольби, тихі мольби, гей-би розговор цвітів. Він жалував її будити. Вона ще щасливіше усміхалась по його поцілюю, а її грудоньки піднімались від тихого, сонного віддиху.

— Анежко!

Анежка на сей дідусів поклик й очка не розжмурила. Але бо ж й дідусь не проговорив голосно її імені; він шептав його так, як колись ще замолоду прошептував при зустрічі ім'я свої дорогої жінки, що її давно вже сира земля вкрила.

І знов помаленько підіймав він свої старечі та дрожачі руки, злегонька гладив смичком по своїх гуслах, і з милозвучних струн линула пісня любові надії та й стелилася на подушечці біля личка Анежки. А дівча прижмурювало оченята, напручувало білі ручки до дідуса, обіймало та й цілувало його до втоми. Тут і гинула пісня; інструмент падав на білу, постільну верету та й дзвенів, сердега, та такими звуками, якби до Анежки промовляла здалека краса, котрої вона не бачить, тільки чує.

Анежка нічого не бачила. Сьогодні давно вже, бо ще вранці-рано, вийшов дідусь нищечком із хати. Вона пробудилась, встала, сіла собі коло вікна та й притулила своє гаряче чоло до студеної шиби. Надворі брав мороз. Сонце розсвітило на хвилюк тисячі ледяних кришталів, що то своїм теплом вертали Анежчиним очам потахший огонь. Вона вдивлювалась в ті ледяні кришталі. «Боже! Боже! Що ж там за студінь! Де ж тепер мій дідусенько гріє своє старече, студене тіло?!»

Вона захиталася, по її щоках покотилася сльоза, впа-
ла на скло та й замерзла чудовим кришталом.

Нараз відчинились двері і хтось увійшов у хату. Анежка обернулася в ту сторону; вона вчипила то точнісінько так, як би й ми ворухнулись, наколи б хтось несподівано закликав нас по імені. Сильна, робуча рука вхопила гладоньку ручку дівчипи:

— Ти плачеш, Анежко?

— Іване,— сказала вона і стиснула руку молодикові-легіневі,— о! твоя рука студена, там надворі мусить бути велика студінь! Не бачив ти мого дідусенька?

— Чому ні, бачив я його. За містом рубали ми лід на ріці, а він там грав нам на гуслах. Назбирав соломи, підстелив собі під брамою, сів та й грав, грав, щоб для тебе дещо заграв; хотів би, щоб ти була щасливою, Анежко!

— Щасливою? — мов сонна повторяла.

— Анежко! — просив недовірливо й тривожно Іван,— покинь сум та тугу, дідусь і я любимо тебе, всьо дали б ми за тебе! Не зрошуй нам гіркими сльозами тої втіхи, що для тебе можемо працювати!

— Чи твоя матінка подужала вже, Іване?

— Вже єї лучче,— відповів Іван стиха.

— Ти щасливий, Іване, щасливий, бодай в части сплатиш довг свій, ти ще молодий; я нещасна, ах, дуже

нещасна! — судорожний плач вирвався з її грудей. Іван обіймав її, поцілував та й чим скоріше вийшов з хати. Тяжко воно сльози придавити.

Сьогодні добре ішло нашому дідусеві. Як молодик, вертав скоренько з міста та й з усміхом споглядав на свої гусли. Так лишень споглядає милий на свою миленьку.

— Ой так, так, мої гусли, нині зварю я знов кавалочок м'яса та й крихіточку росолу для моєї Анежки; небожатко покріпиться, а то ваша заслуга, ви мої любимці! Чи ж не похожий я на стару жебрачку, чи ж не похожі ви на мою дитину? Хто ж би не змилосердився, як тільки побачить, що ви дрожите та плачете, гей полишене взимі наче немовлятко?! Трийцять і шість крейцарів!

І підскаочив сердега-дідусь, мов семиліток хлопець, котрому батько вистругав із ліски коника.

— Ой гаразд буде сьогодні, воно покріпиться сьогодні! Він ще більше прискорив свій хід; під ногами заваджав йому сніг, але старець не чув студені, правда, дрозжав та тільки з нетерпеливості, що не зайшов ще домів. Прижмурював очі та й думав о своїм щастю, котре його в тій мірі рідко коли в році зустрічає. Був то празник для нього, коли ніс для внучки милостиню, празник, що за нього він гаряче молився. Інших свят-празників не знав він; нужда їх також не знає.

— Так, так, моя стара будко,— говорив сам до себе, коли вже узрів снігом привалену стріху своєї хатки,— те біле покриття личить тобі дуже, але ти вже старенька, старенька, небого, а в старих костях мало тепла; десь там студено моїй внучці, ой дуже студено!

Дідусь спішився. Його віддих кружляв довкола голови, неначе дим з люльки у того, що з неохотою вже курить.

От вже й узрівся дома.

«Мабуть, ще спить, мабуть, спить»,— думав собі дідусь і потихесеньки відчиняв низенькі двері. Обережно всунув голову до цвітнички, а побачивши Анежку, закликав:

— Поглянь, дитинко, що нині для тебе виспівали мої гусли; ходи до мене, ходи, тридцять шість крейцарів, то будемо мати празник!

І цілував дідусь Анежку так сердечно, що його замерзлі кості розігрілися.

— Так, так, мій котику; видиш, дідусь ще таки не зовсім ні до чого, доки буду жити, не умремо з голоду, не умремо.

— О, боже мій! — застогнала Анежка і притулилася до дідусевих грудей. Її личко поблідло ще більше. — О, боже мій! — простогнала вдруге; її устонька зачервонила із серця текуча кров.

— Не бійся, не бій, дитинко, — потішав її дідусь, — пан біг ласкав, от ляж, ляж собі, ти недужа, а надворі лютує зима, так, так. — Дідусь гладив внучку по лиці і помаленьки вів її до постелі.

— Будь спокійна, моя горличко, будь спокійна, не думай чорно про свою недугу, воно буде легше.

Старанно накрив її аж по саму біленьку шийку, поцілував і відійшов. Анежка заснула.

Снилось їй тепер, що рожевий корч росте із її серця. Він борзо ріс. Тисячі вітей розпустив він у її нідрі; на кожній віті показались пупіночки, гей рубіни. З їх вилущувався листок за листком і жарів у її нідрі сонячним промінням. Дідусь приступив до постелі.

На сивих рісницях перлилися йому сльози; він схилився до неї, і тоді унала одна перла на кожний листок, на кожний пупінок.

— Дідусю, дідусю, — шепотіла Анежка спросоння, — так, так, то добре, воно холодить мене!

Дідусь віддалився; він вийшов з хати. Пупіночки розвилися в рожі, корч розрісся, тисячі колючок вирросло на галузках. Кожний віддих ранив її серце.

— Іване, Іване! — проговорила Анежка, — ах, то болить, болить, вітер колючий корч хитає; о, боже!

Найбільша колючка застрягла в її серцю.

— Іване, — шепотіла Анежка, а кров потоком змочила її уста.

— Іване! — В її голосі була смертна утома, крайня розпука. Тепер стало вже тихо-тихенько.

Студено було в хатині; старий стіл тріщав від морозу, а дідусів годинник став довго і неправильно бити години.

Анежка їх не чула — вона була нежива.

Старенька яблінка стояла тепер непорушимо. Здавалося, що вчором заснув вітер; ніхто не стрясав дрібного інею з її галузок на стріху хатчини. Грובה тиша залягла над нею.

В хатчині горів каганчик. На білому полотні лежала Анежка, в головах її клячів Іван і плакав гірко. Дідусь був тут також. Сидів в куточку, згорбившись; ні говорив, ні плакав. Довго держав в руках свої гусли, відтак кинув пальцями по струнах й шепотів:

— Вже не будете для неї співати, не будете, дітоньки!

Страшний стогін вирвався йому з грудей, а сльози не канули.

— Не будете співати, не будете,— повторяв знов і, натягнувши смичком по струнах, заривав.— А будемо тепер молитися за неї, дітоньки, молитися.

Каганець догорів. Тільки один той послідній тон гуслів дзвенів по хатині; відтак і він пропав-затих.

Минув рік. На гробах вже давно зів'яли цвіти, а на замерзлих вінцях, що рука приятелів на гробах своїх другів поставила, блищав іней та сніг. І на Анежчиному гробі був вінок. Уплів його дідусь, з міста ідучи. Кожного вечора повертав він на її гріб та й грав над ним на своїх гуслах таку гарну, тужливу пісню, яку ми не раз чуємо в просонню, коли наше серце пригнете туга за вічним, наймилішим і недостижимим скарбом. Він так молився за Анежку.

Іван забув про неї скоренько. Молоде серце, як та земля в пралісі: із поропинки зів'ялого цвіту виросте сто нових цвітів.

Сонце стояло в полудні. До села вертали робітники-зарібники; вони рубали лід під містком,— так як перед роком,— а дорога їх вела коло цвинтаря.

— Іване, — сказав один з них, — глянь, дідусь сидить вже там на гробі Анежки, а сидить тепер так тихо; чого би то замовкли його гусли?

— Най собі сидить,— відповів остро Іван,— старий жиб без надії, а забути про неї не може. Чого так заглядає на цвинтар?

— Ану, ходи, Іване, сьогодні студінь велика, ще, може, й заснув...

Іван мимохить пішов за своїм товаришем. Прийшли на гріб Анежчин. Тут лежав зламаний смик, мошонка, а в ній тридцять шість крейцарів. Сьогодні був день роковин смерті Анежки; дідусь, мабуть, десь знов заробив собі на святочний обід.

— Встаньте, встаньте, дідусю,— приговорював Іванів товариш, підносячи старого; але дідусь не ворухнувся, його очі були зажмурені, а на рісницях замерзли дві перли, перші сльози по смерті Анежки. Одною рукою сперся на хрест, а в другій держав гусли.

— Він мертвий,— відозвався товариш Іванів,— віднесім його.

— Мертвий, мертвий,— повторяв Іван, утікаючи без товариша із цвинтаря.

Він чув голос Анежки за собою.

На небі не було ні хмариночки. Сніги покрились ледовою корою, що на ній ігралися ясні зіроньки наперекір сонячним промінням. І на віконці дідусевої хати іскрилися ледяні зіроньки. Серед хати стояв стіл, а на нього слали у білім полотні мертвого дідуся з гуслими.

Заснув, сердешний старець, граючи, молячись,

ПОХІД ЖЕНЕ...

Похід жене по безкрайому степу, що іскриться рясними крапельками роси. Лицарі-їздиці летять буйним вітром, випрямувавшись вперед на своїх сідлах. Вони чвалють далеко, до мети, до великого міста із золотoverхими вежами. Ще заким сонечко у море пірне, вони там мають добігти.

Глядіть на їх, на це незвичайне військо!

Щораз то різніш чвалють вони вперед; слухайте, як земля стогне від ударів копит, як грива коней і буйне волосся їзців перечуться з вітром; глядіть, як їх очі вбилися у золотoverхе місто, в їх мету, країну визволення.

Хто з їх навіть і руки вперед випручив, начеб воно прискорювало похід.

Перед ними от там на дорозі є цвіточник-огород.

Вони не обминають його, а їдуть через остроколи. Зілля й цвіти топчуть, розмітують. Птички співають на кожній деревині — ні один не слухає їх співу. Краса сонячна сяє у різноманітних красках — ні один не спогляне на неї.

Кінь одної жінки втомився; він не в спроможі вже дальше бігти. Жінка зблідла, витягає руку до мужа, що іде побіч неї, — він не бачить її. Вона обертаєсь до свого сина, — він відтручує її руку і жене вперед.

Всі чвалють вперед і не бачать, що топчуть безпомічну жінчину.

Вперед, вперед!

По одному з їх — стар чи молод — паде з утоми.

Упавшим ніхто не помагає. Батько топче сина; мати — питому дитину, брат — рідну сестру.

Скоріш, скоріш вперед!

А сонечко стануло вже в полудне; коні починають густіше падати. Ряди походу щораз то рідші. Позаду чорнісінько; упавші коні укрили рівнину, їх рухи то останні, судорожні. Безпомічні їздці кленуть-проклинають свою долю й з розпучкою споглядають за тими щасливими, що побігли вперед до країни визволення, до золотого міста.

Але щасливі передовці бачать, що сонечко вже коло самого моря; вони чують за собою тупіт двох їздців, та оглянутися не сміють. Вони знають, хто то такий, — вони знають: то темрява й ніч.

І щораз то бистріше мчить завзятий похід; там, у міських мурах ясно і тихенько; вони там доконче мають добігти, заким сонечко пірне у море.

І щораз то ближче вже тече місто.

Один лицар перебігає всіх товаришів-їздців і весело споглядає вперед; в його очах заблиски проміння радощів із-за побіди.

І от вже бачить високі брами, вже чує відгомін міських дзвонів, видить молоді білі русалки на мурах — гей, вперед! вперед! Ще сонечко не поринуло — його кінь чей добіжить ще; він підганяє його міцніше.

Але він тепер узрів, що він сам. Ті два лицарі, що на їх не вільно йому оглядатися, вже дігнали його полишених товаришів і женуть тепер за ним.

Йому би доконче податися.

Вперед! вперед!

Ага! тепер доженуть вони його хіба вже в самому місті; він хватає за ріг, щоб відтубить гімн побіди.

Пек йому! — ріг не відзивається; його груди не може видобути ні одного тону.

І що ж? Тепер піниться його кінь і паде втомлений до землі. Лицар вискакує із сідла і біжить пішки ід брамі. Він чує тупіт копит: то над'їжджають два лицарі, він знає, хто вони; скоренько біжить і кличе до сторожі;

— Відчиніть, відчиніть, рятуйте, спасайте мене! Я подорожній, за мною гонять, відчиніть!

І паде він на коліна, випручує руки й бачить вже, як сторожа зближається ід брамі, щоб відчинити. Та от якраз в ту мить сонечко пірнуло в море!

ДВІ ПУТЕРНІ

Одна, зовсім одна стояла маленька березонька на високій, лисій, пустій скалі, що стрімкою стіною спадала додолу. Вона вже не спочувала себе самотною. Давніше, коли то вона в ярі життя підросала, то чому б ні! Тоді мріяла вона про великий стан, про силу, чудні околиці, сонячне тепло, м'якеньку травичку й весняні цвіти, що розстелили б ся довкола її стрункого, високого пня. Її бажалось стати великою, гарною березою. Да коли ж пробув час, згасли її золоті сни-мрії, осталась тільки одна дійсність, понура, гей скала, гей рудий мох, пуста, гей дика, гірська пустка. Замість стрункою березою, виросла вона корчем, випручала свої галузоньки 'д горі, неначе ручки, що в горю-розпуці милості благають. Але вона вже нікого не благала, ані не вітхала. Вона зжилася із довгим одностайним життям на високому шпилі, де немилосердна буря-вітри нею покидались, студінь підтинала і гнобила самота,— зжилася з горем-болем. Страждання стались її необхідним приятелем. Як тільки коли піднеслись мряки 'д горі, споглядала вона на життя в долині, прислухувалась розговорів дерев і раділа з ними. Там, надолі, пишались великі берізки, черешні, вишні й ще інші дерева, та самі великі. Вона подивляла їх всіх, а найпаче свої посестри, великі берези, без зависті, без жа-

лю подивляла, хоть бачила, що вони на її не зоглядались.

Тепер, коли вона вже давно покинула гадку стати великою, красною березою, бажалось її дужче всього в життю приязні великих посестер. Густо-часто збиралась вона до них промовити, та все не мала відваги бесіду розпочати, хотья й мала для їх так багато-багато питань.

Був літній погідний ранок. Маленька березонька прислухувалась тишині на луці. Ні один листок не ворохнувся... ні один... Може, вона тепер заговорила б до тої великої берези... Вона тепер не перешкоджала б, прецінь, її в нічому...

Вона наперед уложила свої питання гарненько і дряжачим голосом проговорила:

— Гарна ти, велика березо, скажи мені, як зробилась ти так путерною? Ти вже й немолода, а, прецінь, ти не слаба! Скажи ж мені, як сталась ти путерною?

Тільки нараз не проговорила маленька березонька ще ніколи в життю. Вона спочувала себе тепер веселою, але й тривожною. Висказані слова видались їй раз засміливими, раз ввічливими. Велика береза усміхнулася тихо й поважно. «Слава богу, вона не обідилась», — подумала собі мала і начеб на дріжджу росла із радості.

— Сама не знаю, — одвітила велика береза. — Всі зовуть мене найкращим деревом у лісі: сонце, і вітер, і дощ — всі для мене добрі, прихильні. Цвіти гуртуються довкола мого пня і зовуть мене своєю приятелькою. Сама не знаю, але мені видиться, що в т і х а зробила мене путерною.

«Як гарно вона говорить і скільки слів має, але ж вона щаслива», — подумала собі мала березонька.

— А ти, маленька березонько із твоєю красою, як стала ти так путерною? Так, дуже путерною ти мусиш бути, бо ти в спроможі знести велику студінь і бурі, що там коло тебе лютяться. Якби я на твоєму місці, то давно полягла б — упала, наколи ще перед часом не замерзла!

І велика береза сміялась, начеб думала, що воно не завидно бачити себе упавшою або замерзлою.

— Прецінь, радість не вчинила б тебе так сильною! — додала вона.

Мала береза була тепер в клопоті: вона гарна і путерна?!

Вона зробилась ще меншою, чим вперед, і спершу не хотіла вірити тим гарним словам. Але велика береза вимовила їх так, що вони не були схожі з лестею або глумом. Вона з-за того зраділа враз зі своїм корінням. Хвиля часу минула, заким вона відповіла, — так дуже зворушилась була:

— Я об тому ніколи не думала, а по-друге, воно й не можна добре знати, але мені видиться, що мене п і с н я й г о р е зробили так путерною...

Йоганн Шлаф

ДИКІ ГУСИ

Серед нічної тиші стояли ми на балконі над садом.

Небо, умережане звіздами, купалося в срібному сяйві місяця. Гіацинти розливали по грядках свої пахощі, а цвіточні пупінки горіли у срібному зареві.

Нараз побачили ми каблукувату пасмужку, що гойдалася над нами вгорі у чистій вишині.

То були дикі гуси, що летіли на північ.

Із далекої обlačної країни місяця доходило до нас їх веселе гегання.

То була із полудня вість про нове життя.

Як чудово зашуміли сади!..

Йоганн Шлаф

ПАН РЕГІСТРАТОР

Но, вже і старий пан регістратор скинув свій зимовий плащ. Кожного ранку стрічаю його на тому самому місці під отим великим тамариском.

Як весело й охоче тупоче він біля мене в своєму чорному сурдуті, з іспанською палицею, з чорною крайкою на шиї!

Червоне його лице визирає з-під білого волосся та ясно-чорного циліндра. Перед грядками туліпанів здіймає він його, зупиняється простоволосий і дивиться на різномаїті цвіти, що піднімаються на просторій леваді.

Відтак виймає він свою шовкову хусточку, обтирається, усміхається, говорить щось сам до себе, киває головою і дрібонить даліше...

Мультатулі

АВТОРИТЕТ

Скажіть мені, батеньку,
чому сонце не паде на землю?

Батько засоромився, бо не знав, чому сонце не паде на землю, і скартав свою дитину тому, що його до сорому привела. Дитина боялася відтепер гніву батька і вже ніколи більше не питалася його ні то, чому сонце не паде на землю, ні про інші речі, що про їх вона так дуже бажала б знати.

Отся дитина не змужніла ніколи, хоть жила шість тисяч літ... ні, ще довше жила.

Вона осталась безглуздою і тупою по нинішній день.

Йоганн Зейме

ШОЛІОН

Окови розбилися, — сказав один з гурту мужів, — кров тиранів ллється, наше рам'я — то сталь, наша відвага — то скала. Ми не будемо ідолам поклонятися. Тут хочемо вибудувати свободу і святиню й скласти офіри, при її вівтарі стоя.

— Хочемо, хочемо, — відгукнувся гурт.

Тут виступив перед гурт сивий дідуган, що довкола його голови гідність проміннями світила.

— Мужі, браття мої, діти! — сказав він, — я дев'яносто років основно читав книгу людськості. Лиш там, де Астрея мешкає, там гуляти її сестра свобода. Стягніть її з неба, а вона запровадить і свою сестру до святини; навіть доля не в спроможності їх обоїх розлучить.

Мужі споважніли, посумніли й роздумували, як би то Астреї вибудувати вівтар. Але ту думку прогнала буря роз'ярення, ворохобня.

— Бідні! Заведені! — стогнав старець і відсунувся на осторінь. — Свобода не мала ані в Римі, ані в Греції свої святини, а вівтар, що його там брались будувати, був для неї глухом.

Без загальної справедливості свобода є наругою.

БАГІВЕЦЬКЕ ЧУДО

Малий собі наш потік Багівець. Срібна стежка під густими вербами в широких піскових рамцях, на яких видко сліди маленьких русалчиних ніжок.

Нема способу молоти в млині на Багівці. На подвір'ю гальман повних міхів, а газди й газдині з Гозони і Чолти позасідали довкруги млина на березі Багівця та й ждуть нетерпеливо на воду.

Якже не прийде вода, то вони уже щось приспособлять. От мельників хлопець Юрко Кочипалюк украв уже з майорнецького цвинтаря ноші, а ще коби їх спалити, та й дощ надопевне зараз крапне.

Та вже йому й пора, бо коли загатиться гать, то за ніч нацяпає лише стільки води, що може відтак колесо обертати годину, а най дві, але що то значить на стільки хліба! Заки останній міх прийде на кіш, то з'їсть його гергелиця.

Всі гей не свої, лишень сама мельничка, ота красавиця Кіца Медведиха, походжує собі межі людьми та й посміхається. Хоть хто як хто, а вона таки через посуху втратна.

Як так дальше піде, то багівецький мельник строшить ся геть, а найдужче через то, що його з війни не пускають. Бо, рахувати, платить за млин високу аренду, а челяди-

на, прото челядина, хоть най шодня підперезується золотим поясом.

Але на се обрушується Маріка Пілюрчукова з Гони:

— Ой ні, люб'єтка, не кожда челядина така! Правда, що не кожда, Софійко Тимарева? Хоть і я не побожу за мельничку, бо то, знасте, білявенький волос... ой, тот білявий волос, чи не правда, Софійко-душко?

— Ой ні, вуйночко Марічко, не гнівїт бога, вона хоть красна, але газдиня.

— А звідки ти се знаєш, звідки ти се відаєш, коли тобі з-під чорної хустки ледь-ледь очі видко?

— Ой, бо я лучилася була, як вона свого газду на війну виряджала... Коби-сте були виділи, як вона плакала, як його обіймала по тисячу разів!

— Ей, любко, кожда розумна челядина крашену убєрю убирає зверху, але чи таки дїсправди жалісно з собов розлучувалися?

— Таже мельник каже до Кіци крізь плач: «Чи будеш мені вірна?» А Кіца каже: «Доки Багівєць гóрі не обернеться, доти мов серце од тебе не відвернеться!»

— Багівєць гóрі,— розсміялася скривлено вуйна Пілюрчукова та й додала, звертаючись до Івана Гелевича:

— Лиш ти сему вір, брачіку Іванчику!

Та й другі газдині й газди сміялися.

Не доста, що мало води, але ще й тота крішка мала би 'д гóрі обертатися... Сей сухий Багівєць ледве долів жмендить. Таже його нема що сему піскові на один раз пролигнути!

Всі сміялися з потока та й з мельниччиної присяги, лиш Іван Гелевич не сміявся. Він почерленів від бесіди вуйни Пілюрчукової і натягнув кресаню глибоко на чоло, але однако не так глибоко, аби не заздрів, як мельничка розстелювала мокре білля на плоті напроти сонця.

Сонячні проміння танцювали здовж плоту і сушили мельниччині сорочки мокрі.

Але й Іванові очі випускають проміння до мельнички, а лице Кіци Медведихи робиться крашеним.

Газдині щось покмічують... ба чому би й ні, він на Кіцу зирк, а Кіца на нього зирк!

Газдині вже говорять... ба чому би й ні, а від їх слів все чорніє,

Але дивіть, чи люди не викликали своєю бесідою раптом оту чорну хмару, — вона від захід сонця вкриває нараз ціле небо! Гей, газди з Гозони та й ви майорнецькі, ще до захід сонця закрутиться колесо!

На підвечір пустилася така злива, що з дахів потоки журчили.

Таки не дурний Юра Кочипалюк, що спалив цвинтарні ноші!

Три дні і три ночі гудів млин, а люди з готовим млином відходили, і під вечір третього дня лишилося вже тільки десять міхів пшениці Івана Гелевича.

Чи, може, мельничка навмисне лишила Іванів хліб на сам послідок? Бо хто би збаг? А може, вона йому на збитки так робить?

Може, блиск її очей се тільки рясний цвіт акації, тої акації, що кожде око цвітом убиває, але свій цвіт високо держить і нікому не зволяє його урвати?

— Слухай-ста, Кіцо Медведихо... ми вже тільки самі лишилися, най тобі біг дасть здоровля, що лишила-єс мене на саму послідь...

— Я тебе не лишила на саму послідь, ти знаєш, що у млина хто скорше прийшов, тот меле, — відрікла Кіца гейби сердито і відвернулася від Івана.

Присадкуватий, грубокістий Іван скочив навперед неї, і його гарні великі очі заблиснули свічками.

— Не йди до хати, я маю тобі уповісти, що я вже четверту днину тут ждучу, мої коні не мають вже паші. Дай мені в'язку сіна з подрі!

— Як хочеш, то й дві!

— Але я, любко, вже від двох років закрадаюся до тебе, аби тебе поцілувати, — прошепотів він і вхопив очима лілійову мельниччину стач, що топилася від слів, гей від сонця. — Кіцо, най тебе поцілую!

— Лиш то ні, Іване Гелевичу! Хоть я була твоєю нареченою, однако ціловання межі нами не було, а тепер я маю свого газду.

Іванові груди підоймилися.

— Аби господь скарав тобі тот білявий волос, що-єс мені життя заколотила!

Мельничка побігла в хату та ще й двері за собою замкнула і вже не виходила з хати, лише раз обтерла зсередини обдихане вікно.

Тоді заздрів її Іван.

— Ану, пані мельничко, ба чи буде моє мливо коли готове?

— З того лиш обметиця буде,— відповіла йому мельничка, усміхаючись, а відтак ніби поправила:— Ба що я се кажу, ти, віді, за свої міхи говориш, а твоя пше-ниця вже в коші, вже половина змелена.

Іван кусав собі губи і заїкувався:

— А друга половина?

— За годину або за дві буде готова й решта та й поїдеш собі з богом!

— Коли ж так, то пусти мене, любко, до теплої хати, най я загріюся, бо цурканку забув я дома та й тепер змерзаю!

Гадкувала Кіца і ласкавила. Віді, надворі студень, бо й вона дροжить, відповідаючи:

— Та увійди в хату, коли ти такий чемний!

Увійшов Іван Гелевич у мельниччину хату та й все своє життя не хотів би звідси виходити. Бо що ж то за красна челядина, що за красна її уберя, який її хід, її зір, її сміх, які її уставки, яка її сорочка!..

Коби лишень пшениця скоро не мололася!

Щось подумкував він, а відтак вийшов надвір до мельникового хлопця:

— Мой, Юрку, мой! бігме, подарую свою сопілку, лиш зроби, сараку, так, аби камінь станув до завтра рано!

— Та що ви кажете, коли тепер акурат такі води зіграли?

— Ти скажи мельничці, що води мало, що треба гать загатити, та загати гать.

Питель заглушив Іванові слова, але Юра Кочипалюк чув і розумів їх добре.

— Коли ж бо вода зіграє понад гать,— побоювався ще Юра.

— То не твоя жура, я дам тобі ще мій шовковий капшук.

— Той, із золотими китицями та й дармовисами?

— Аби-с знав, що той сам!

Юра загачував гать і надслухав, чи мельничка не зауважить, що камінь стоїть, та не вийде і не пустить назад камінь.

Довго-довго не було чути нікого. Раптом згасло в хаті світло і було так, гейби хто серед великої тиші десь далеко, дуже далеко обертав ключем у замку.

Юра гейби кривився.

До опівночі узбиралося багато загаченої води у ярі між двома скалами, і вода отік здулася, розсердилася і вдарила насамперед о таму, відтак о береги, а відтак отік погадкувала та й помаленьку, помаленьку, зовсім помаленьку обернулася горі.

Виринув також місяць і розпустив свій срібний волос у Багівцевім дзеркалі.

Вітер звівається і зумівається, хоче згори погладити воду, а тим часом її геть збурих. А тоді і верби, і трави, і ліщина схиляють 'д собі голови і перешіптуються:

— Багівець обернувся 'д горі.

ПОГАНИН ФІЛЬЧЮК

І в Чолті, і в Майорнокові, і в Бодокові розійшлася дурна чутка, що старий Фільчюк ніколи не мав у себе справедливої бунди, а тільки мав її на язиці, бо все про неї говорить, усе нею гордиться та хвалиться.

А таки та чутка несправедлива, бо він же мав бунду. Старші газди з Гозони (старий Фільчюк зайшов до нас з лівого берега Багівця) ще таки дуже добре пригадують собі її. Була вона довга, жовтава, з чорним смушком на ковнірі, що кінчився ягнячими лапками і срібними чапрагами.

У долішніх клинах вишивані квітки, за ними черлені пташки, а на попереці містечко Мішкольц із домами й вежами та й когутом, що бив крильми на кальвінській церкві. То була раз бунда, бо й сукно красне і робота ще краща. Відразу було видко, що кушнір не жалувал ні сукна, ні труду. Та й не гадайте, що робив її простий газонський кушнір, — ей де ж би він то удав, — то робив найперший майстер із самого Мішкольца. Та бунда досягала землі навіть тоді, коли Фільчюк підносив лікті догори, бо то була така бунда, що її руський цар наретельно міг убирати.

Але най вона буде ще краща, най Іван Фільчюк із-за неї ще більше гонорується, то все-таки й вона постарілася так само, як коротенька бекеша того нотаревого сина, що вчиться права. Десь ті уставки пооблізали, десь її

підшивка повалилася, десь міль і підшивку перегризла, і ковнір подіривила.

Та Фільчюк не добачав того дознаки, як той чоловік, що з великою любви не видить, як на тварі його дорогої жінки щезають рожі, які він сам пообривав.

Він усе ще тою бундою гонорувався і вшав її на мальованім клинку так, аби все її мати перед очима, коли сидів на шевському стільчику при своєму правілі.

Та лиш не гадайте собі, що він весь час робив шевство. Ой ні, він уже таки май-май не похочував роботи, а коли кому прем зробив чоботи, то так, гейби з ласки. Та ще й через те газди не несли йому роботу, що, бувало, й покрикував на людей: «Мой, хло', а тобі нащо черевиків? Ти, хло', не ходив би босий?»

Отже, то був сукритий і примхуватий чоловік, що нікого й нічого в світі не любив, лише свою бунду.

Послухайте, як погано обійшовся він із своєю одиначкою Теклюсею. Та й що таке вона провинила? Аді, старий наважився її віддати за лисого мельника з Чолти, ніби щось таке, гейби хотів васильок суміш із кропивою посадити. Тож не дивота, що дівчина журилася, серце своє їла, головоньку свою сушила, а нікеньками зблудила та й з молодим комісариком із села утекла.

То був великий блуд, але воно ще молоденьке та й дурненьке. Ну, за то весь світ міг на неї кидати камінням, але не рідний дедя.

А тут рідний дедя: «бій» за «бій»! Що не лютиться, що не казиться!

А коли раз Теклюся забанувала за дедем і прийшла 'д хаті та й кинулася йому до піг, аби їй простив її гріх, то він відвернувся і сказав, що її навіть знати не хоче і що до хати не повернеться, доки вона не піде собі геть, а по тім слові здохнув з клинка бунду і вийшов з хати.

Відтоді Теклюся вже не вакається приходити до деді в гості. І відтоді вже лиш раз виділа свого дедю, коли переїжджала з комісаром через село. Фільчюк ішов тоді до корчми, а вона з брочки напроти нього кликала: «Дедюку мій рідний, дедюку!»

Старий здохмав шапку та й подивився, але мовчки відвернувся убік, гейби мав камінь намість серця.

Всі майорноківці, що за ділом бували у комісара, не могли наоповідатися, в яким добрі живе Теклюся, гей яка велика пані.

Та й вже навчилася і панувати, і честь собі стелити. Через неї майорноківці у комісара передні перед усіма селами. І ще розповідали люди старому, що вона потайки казала йому переказати, аби приїхав до неї у гості, а вона приїде за ним бричку, та й ме він сидіти на шовковій подушці, та й ме пити зелене вино і вдень, і вночі, та й буде із-за неї мати честь і славу, бо сам комісар подасть йому руку.

Але старий не хотів про се й чути. А все ж сей твердий старець міг і собі долю поправити, і цілому селу щастя нагорнути.

Бо ті Майорноківці — то, межі нами кажучи, — послидне село на всі гори: що люди бідні, що улиці грузькі, що мости пусті, а канцелярію громадську навіть ще не зачали класти!

Та воно правда, що ні один ще високий пан не мав досі в Майорноківцях своєї любаски, та й тому пани за улиці не дбали.

Наприклад, у Чолті то дорога понад Багівець, як підлога, рівенька. А то заслуга красавиці Єлени Вітрюкової.

Бо так воно в світі водиться, що одно личко красної молодички може ціле село закрасити.

Та Майорноків не мав у бога того щастя. Комітатовий геометр, що робив мапи з цілого комітату, опустив на мапі се пусте село. Кажуть, комітатові пани давали судидньому комітатові Гонтові сто вісімдесят левів, аби приймав до свого комітату Майорноків, але комітат Гонт не хотів приймись і за триста левів, бо боявся брати на себе стид і ганьбу за те нехарне село.

Але коли б Фільчюк лишень писнув, то й село дістало б улицію та ще й камінну, і всі майорноківці були би щасливі.

Що ж, коли він відтрутив набік комісарську ласку, хоч коло нього бідно діється, а навіть кажуть, що бунду у корчмі отік заложив.

У тім часі стала раптом почта приносити йому грошові листи то на десять, то на двацять, ба й на п'ятдесят левів. Було там писано, що старі довжники віддають йому довги та й красно дякують. Бо чесні і вдячні люди ще не вигибли на землі.

Деякий час Фільчюк гадав, що воно діправди люди віддають йому гроші, які позичили не у нього самого, але

у його деді, що також звався Іваном. Лиш дивувався, звідки його дедя стільки мав грошей? Та й як став добре думати, то й догадався і від того разу став завертати назад до комісара всі грошові листи. Що собі така лєнка гадає, — він годен Івана Фільчука перекупити? А йди ж ти, погане! Ану, міркуйте, що лєнка може? Агій!..

Та й гроші перестали надходити, а навмість грошей від Теклюсі стали надходити недобрі вісті.

Дуже погано занемогла красна Теклюся.

І як наперед слабості дуже любила пишні покої, та дорогі убори, та делікатні страви, так тепер те все не злюбила. Лиш водно дсді свого жадає.

Так дуже забогла вона дсдю свого видіти, що сам комісар прийшов старого до доньки просити.

— А тепер, — каже, — хоч-не-хоч, підеш, старий, до своєї доньки!

— Нема в мене жадної доньки!

— Тихо, старий, підеш зо мною!

— Ні, не піду, хоч мене ріжте!

— Але я кажу, що підеш!

— Таки не піду!

— То ти відрікаєшся своєї дитини?

— Відрікаюся!

— То ти, старий, є худобина!

— Най і так буде, але я не піду!

Тоді став комісар підмилюватися та старому красні і великі багатства обіцяти, але старий був як камінь.

І погроза не допомгла.

— Хоч зв'язи мене ланцями, хоч засади у кримінар, а я раз не піду!

І такий вельможний комісар мусив вертати домів без Фільчука старого!

Але нащо ж він тримає при собі гайдука Михайла Сучку?

Щось і сей розуміє.

— Прошу пана комісара, — каже гайдук, — мельдюю покорне, що Фільчук буде за нами, гей песюк, бігти, коли...

— Кажі до кінця!

— Коли ми його бунду велімо забрати. Бо він такий, що за тою бундою гине.

— То йди та й забери її!

Та гайдукові не треба було се двічі говорити.

Відколи настала Річ Посполита, він ще не мав у своїх руках важнішої справи. Бо то тепер не те, що давно було...

А слабонька Теклюся кидалася на шовкових подушках за кожним разом, коли почула тарахкотіння воза. Підпирала головку сухоньким ліктем і наслухала та й білим личком визирала з-під чорного волосся, що довкруги неї, гей рамці, полискувало.

Хоч у достатках лежала, а однак була бідна, бо не мала ані здоров'я, ані ласки у свого деді.

Все їй докучало: і голос чоловіка, якого полюбила, і його поява, і шовкова постіль, і ті слуги, що коло неї колінкують. Що вона дала би за те, коли б так тепер опинилася у дєдевій хаті на печі і через отворене віконце надслухала, як майорноковецькі дзвони кличуть до вечірні, та коли б рідний дедя накрив своєю теплою бундою її студені ніжки!

Лиш про се вона говорила, лиш про се мріла.

Ну і гадайте собі: над ранком сталася її воля! Лиш пробудилася, а бунда навперед неї. А ті квітки із її ковнира не усміхаються до Теклюсі, ні!

Начеб говорили їй, що послідня радість так само смачна, як перша.

То гайдукова рука зробила. Як Фільчюк вернув уночі з корчми, то застав у хаті виважені двері, а за бундою і слід пропав. Клинок голий банував за нею, а зима гей навкірки станула собі перед порогом. Зажурився Фільчюк і похмурич чоло, а очі сховав глибоко під капелюхом. Не їв, не пив, ані не говорив, лиш ходив селом. Не важився у тій біді до нікого заговорити, бо здавалося йому, що кожний лише жде нагоди, аби його запитати, де поділася бунда?

Однак не тратив він надії і прочував, що борше чи пізніше його дорога згуба знайдеться, бо ціле село знає його бунду, і той, що її украв, не буде її носити.

І він не помилявся. Незабаром розійшлася чутка, що того злодій зловили та й що його бунда складена у комісара, який розбубнив, що власник може собі її відобрати до чотирьох днів, а коли б до того часу не відобрав, то уряд комісарський продасть її і гроші оберне на шпиталь.

Як Фільчюк те почув, то не ждав ані мінутки, лиш вибрався в дорогу сокотити своє право.

Комісар відразу сказав, що бунда знайшлася, і по-

кивав на старого, аби пішов за ним, та й попровадив його через пишні покої чистенькими килимами аж до темненької кімнати.

Тут справив рукою в кут і сказав:

— Он там ваша бунда, беріть її собі!

Старі очі дуже поволеньки поборювали темність, але мимохіть зверталися в той бік, звідки чути було стогін.

Комісар прискочив до ліжка і розкинув заслону. Фільчюк захитався і подався назад.

Там лежала бліда Теклюся, неначе зломана лелія. Її чорні очі зажмурені, а ніжки бундою вкриті.

Виглядала, як красний ангел, що з сим світом розстається.

Гей-гей, скільки ті очі начарувалися, скільки ті солоденькі устеньки націлувалися, а тепер уже нічого не бірують!

Фільчюк задеревенів і стояв каменем, начеб щось розважав. Відтак приступив до постелі і стягнув з Теклюсі бунду.

Вмираючий ангел не ворухнувся, а Фільчюкові навіть рука не задрожала. Він навіть не подивився на бідну донечку і вийшов мовчки, начеб се не його дитина.

Він не обернувся навіть тоді, коли комісар крикнув йому навздогін:

— Поганин, пся кров!

Надворі накинув старий бунду на плечі і почвалав короткими, самотніми пляями домів так, щоб з людьми не зустрічатися.

На його тварі рисувався спокій і задоволення, мабуть із-за того, що бунда віднайшлася.

Таки так казати, що сей чоловік мав камінь навмість серця.

Коли він так опинився коло майорноковецької печери, в якій, як оповідають, душа Гелючки жене галоп на сполошених конях, то під корчем щось настолочив.

То була старецька тайстра, повна грінок хліба. Її газдиня, мабуть, багато оченашів відговорила, бо узбирала хліба ще й на весь другий день божий.

Але пек йому і осина, онде під деревом лежить і газдиня від сеї торби, сама латка на латці, а на грудях дитина голіська.

Фільчюк поклав тайстру коло прощачки й засвітив сірничок, аби видіти, чи сі двос ще живі.

Тяжкий глибокий віддих вказував, що і неня й дитина заснули по великій втомі і сплять солодко, хоч ні студений вечір, ні дрантыва одіж їх снам не пособляють. Але від студені обоє сині, як пуп. Фільчюк набив свою люльку та й, закуривши, сів собі біля прощачки.

Дивився на неї, довго дивився. Небо прояснилося, зірки, гей білі ангели, розбіглися та й щось підшептували старому.

А старий все дивився на прощачку.

Відтак нахилився він над нею, а з його чола став капати піт. Коли він так похилився, то бунда через плечі скакціє та й ізсунулася на прощачку та й на її голу дитину.

Бунда добре зробила, що зсунулася на ту бідноту, бо старому й так гаряче, а бунда вчинилася тяжкою, гей залізна.

Він старанно і добре накрив сонну неню і сонну дитину і тоді відскочив та й пустився в дорогу.

Раз ще навіть обернувся і пристанув.

Чи не забанував він за бундою?

Ой ні, таки ні, бо що ж сказали б оті ясні ангелики на небі, що мільйонами божих оченят на нього так приязно споглядали?

Він почав живо йти пласм додому.

Дивувався, що ніч була дуже студена, а він уже немолодий та й не змерзав. Його гріла тільки одна гадка в тому місці, в котрому люди мають серце, а в якому у нього комісар бачив тільки камінь.

І відтоді він уже все без бунди, але говорить про неї так, начеб її мав у себе. Навіть іде в заліжку за бунду, навіть гонорується нею.

Люди запирають у собі дух, аби не сміятися йому в очі, і відвертаються від нього, бо він поганин, не має бога в серці.

Най він сьогодні або завтра з села бризне, то лиш кавки та й ворони будуть над його могилою плакати!

Поганин та й решта!

ЯГНИЧКА

То зачалася того дня, коли Бодоківці дзвонили проти тучі. Ількові Чурееві набігли руки мозілями, заки йому удалося поза село випровадити гнів божий, блискавицями зачерленийий.

А вже скрізь було чути божий палець. Качки перепудилися були на своїх нічних сідалах і зстрахи квакали, підлітаючи. Деревя хилилися до землі серед лоскоту, буйні вітри збивали і скажено гнали ковпін дорогами. Жовтавий когут Чикалюччин вилетів на хату — і не піє, ні! — а коні у стайнях заржали, а вівці збилися отарами докуні.

Але дзвони, що крізь бурю селом гомоніли, відвернули тучу, і в селі тільки покрапав малий та потрібний дощик.

Пшеничка і кукурудзки, що їх буря за чупер термосала, випростувалися знов гарнецько. Небо знов випогодилось, і тільки дикий шум хвиль прибувшого Багівця давав знати, що горі, у Майорнокові і Чолті, упала велика туча.

Коли сей потік не виступив із берегів і не вилляв бодоківців із села, як із цебра, то видко ділу, що то заслуга побожного села.

Люди повиходили над річку з жердками та й лопатами. Старий багач Павло Сосюк мав навіть довгий кований

гак у руках. Усі спускали із своїх огорodів дощівку в ріку. А каламутні хвилі Багівця бігли і рвали лозину, та й верби, та й цілі стіни берегів. До рана ріка, напевно, викроїть собі з села ширше русло та й нові згиби.

А вода несла всячину: і крокви, і двері, і коші, і солом'яні стріхи, і вікна. Видко, що десь горі газдівські хати забрала. А он там гойдають хвилі щось гей ковбок. Місяць засвітив ясніше і показується, що то не ковбок, а тільки мальована скриня. Але що за диво: на скрині чепить маленька ягничка. Діправди ягничка. Аді, вітер навертас скриню 'д берегові, і тепер від хати Івана Пернія таки добре видко, як ягничка ніжками тримається скрині. На ягничці дуже делікатна вовна, на хребті дві чорні латки, а на шийці червона стяжечка. Хтось мусив її дуже любити. Вона дивиться так лагідненько, начеб везлася у човні з власної охоти, а те, що вона то тут, то там заблєть, то тільки тому, що біднятко голодненьке. Вона могла би навіть і наїстися, коли б скриня дїгнала копицю сіна, що перед нею на воді несеться. Вже й сіно недалечко напереді, вже на закруті коло Сосюкової сто-доли, лиш коби ще трошки поквапилося скриня, та й ягничка вже буде коло сіна.

Всі дивилися, чи поза закрутом покажеться знов скриня з ягничкою, однак надармо. Або їх темна ніч накрила, або, може, багач Павло Сосюк досягнув кованим гаком... але то дасться знати аж рано.

Та Павло Сосюк каже, що він там був на березі, але ніякої скрині не бачив. Та й то, відай, мусить бути правда, бо він великий багач, великий сумар, таксатор громадський, а як біг дасть дїкдати, то на другий рік має стати у селі війтом. Так якось дивно склалося, що в горішнім кінці села всі знають про ту ягничку, а однаково вона біля огороду Павла Сосюка пропадає безслідно, та й в долішнім кінці села вже її ніхто не бачив!

На другий день рано на службі божій всі лихі язики, скільки їх в церкві було, замість дякувати господеві за його ласку небесну, що відвернув град від села, повилі-зали з ротів, гей лопати, аби чиюсь честь забрати. Всі кинули оком на Павла Сосюка: то лиш він витягнув із ріки скриню з ягничкою, ніхто інший, лиш він! Але бог добрий, чей знайдеться властитель!

Стали люди собі шепотіти, що у скрині було сороків-ців без міри.

Що правда, то правда, але воно всяко могло бути. Старий багач міг теж таркатою кота облупити, бо кушнір із Гозони, Юра Мочюк, зайшов недавно до села та й щось таке набиллював, щось натякав та й посміхався, але що з того, коли він сам казав, що має рот замкнений... Хто може правду знати? Віді, тото пуста бесіда за ті сороківці!

Ані феника не було в скрині, і натомість — се вже знається надопевне — була вона повніська виправи красної Аннички, доньки Михайла Балюка. От що там було: три опинці, шість хусток, дві ширинці на шию, киптарик із срібними чепрагами, десять сорочок чісаних, сердак і чоботи новіські, ще навіть не підковані.

Бідна тота Анничка Балюкова, збулася всего маєтку свого. Забрала вода Балюкову хату та й забрала Анниччине весілля. Бо нема рації голій дівці перед вівтар ставати. А небога із служенини вже була собі все постарала. На збора хліба мало бути весілля, а тепер як наречений скаже, так буде, а либонь і ніщо з того не буде.

Коли б вода не забрала була хату Михайлові Балюкові, то в тоту хату мав загостити смуток та й грижа, а тепер той смуток та й тота грижа надворі собі посідали. Анничка виплакала собі свої красні очі, а маленьку сестричку Борисочку вже таки не бірус углагоїти, бо їй забрала вода ягничку, таку таркатеньку ярочку солоденьку, з котрою вона гралася та й разом спала та й... Добре, що лютий Багівець затопив траву на леваді, бо коли нема медіної ярочки, то най ніхто інший тую траву не випасає. Як любо вона хвостиком махала, а ще остатнього дня на сонці підштрикувала та Борисочці маленьку ручку цілувала і її своїми побожними очима прощала, начеби прочувала своє лихо!

Але, може, ще те люб'ятко віднайдеться, чей воно ще не пропало!

Десь у дві неділі розійшлася чутка про пливучу скриню з ягничкою. Говорили люди, що бачили ту скриню опівночі в Чолті та й в Бодокові. Як тото правда, що люди говорили, то, напевно, були то скарби дівчат Балюкових!

Через те Михайло Балюк вибрався в дорогу. Хоча мав би собі виходити ноги, то він мусить відшукати той талан дівочий.

Та й через те упав сором на бодоковецького найпершого багача, бо слід провадив до нього, а Балюк спрова-

див до нього віта на ревізію. Та що з той ревізії, коли у Сосюка не знайшли нічого!

Сумний вертав Балюк домів, а його доньки вийшли аж поза село йому назустріч. Коли він давніми часами вертав з ярмарку, то доньки не виходили так далеко йому назустріч.

— А що, дєдю, віднайшлася ярочка? — питала наляканим голосом Анничка.

Небога боялася питатися насамперед про скриню, бо зімліла б від радості, коли б учула, що дєдя віднайшов скриню.

— Нема, сарачета, ні ярки, ні скрині, хоч ми з вітом того багача гет перетрясли! — І Балюк розповів донькам докладно все, що люди говорили, а Анничка лиш головою покивувала.

— Коли ви, дєдю, що ви дужі, не відшукали наших скарбів, то я їх відшукаю іншим способом.

А Борисочка нічого не казала.

Весь тиждень барилася Анничка в дорозі: питала, випитувала, слїдила, мишкувала, була навіть у Гозоні у відданій доньки Павла Сосюка, перевїдувала, перєзнавала, шукала, але нічого не придибала. З того всего вона, бідничка, розхорувалася так, що дєдя мусив за нею їхати.

Пропав такий талан, і ані дєдів розум, ані дівоча хитрість не могли його відшукати, бо злодій був осторожніший.

А що буде, коли сама голіська справедливість піде назирцем за слїдом дівочої згуби шукати?..

Ет! що тут казати! Шкода труду та й надії!

Пропав посаг бідної Аннички та й пропало її здоров'я, хоч би так...

Як дєдя за нею виїхав возом із подушками, то маленька вісімлітня Борисочка упросилася також на віз, аби світа видіти. Та що Балюк шкодував коней на каменїстїй дорозі, то всі тройко йшли пішки аж до дзвіниці. Недужа Анничка йшла помаленьку, і ще отік сварила дєдю за того, що трудив коні, коли любо їм іти пішки.

Коли вони всі трос коло хати Юри Чорби завертали убік, вийшла напроти них з-поза стодоли раптом ціліська рада громадська, а межі радними йшов також Павло Сосюк, у недільному, новіському кожусі, накиненому наопашки.

Ага, рихтик, таж то сьгодні посвячували церкву!

А Анничка шепче Борисочці в ушко:

— Ану, дивися, сестричко, на того високого газду в довгим волоссям, то він забрав твою ярочку!

Крок за кроком прийшли радні перед громадську канцелярію, а що радний Филип Радюк зауважив, що солон'яна стріха на канцелярії вже зогнила і що треба канцелярію пошивати, пристанули всі радні і прижмуреними очима докладно оглядали ту стару стріху.

— Клопіт,— кажуть,— усе на світі старіється, та й, аді, стріха також гет постарілася!

Борисочка не здіймала своїх голубих оченят з великого радного Сосюка, аж їй на личку виступили сльози.

Її личко геть одмінилося.

— Не ріж мене, Борисочко! — крикнула Анничка і сердито випустила з рук сестричку.

— Я не плачу, я лишень напудилася... мені привиділося, що до мене біжить моя ярочка солоденька!

Та й так опинилися Балюки навперед громадської канцелярії.

— Славайсу!

— Павіки! — Та й хочуть йти дальше.

Але ніхто таке не чув та й не видів, а то на правду, а дивіть! Маленька, дурна дитина Борисочка пристуває близенько до високого довговолового радного і ще й говорить до нього!

Ей, то ж то воно зле робить!

— Вуйку,— каже покірненько,— віддайте мені мою ярочку!

Радних гейби хто крошивою обжалив. «Чия,— каже,— ся файна дитина із тими заплаканими оченятами?»

— Вуйку, віддайте мені мою ярочку! — повторює Борисочка, а її голосок дзвенить на сонці, як білий кремінець, міцно шпурений.

Павло Сосюк глипнув квасно на дитину, почухався в сиву голову і приязно спитав:

— Яку ж то ярочку, дитинко?

— Мою медіну ярочку з двома чорними латками на хребті і з червоною ленточкою на шийці; таж ви, вуську, знаєте добре, ви ж...

— Щезни-пропади, бідо, від мене, я твоя ярочка не видів!

Та й Сосюк відвернувся до вїта:

— Аді, вйточку, ся стріха вже гет перегнила, вже стеля від дощів замокає...

— Сякої-такої, але я бачу, Сосюку-брате, що і твоя стріха перегнила та й твоя стеля ще гірше затікає!

І через тоту увагу вйта пан радний Сосюк спаленіли, як калина.

— Аби-сте свідомі, браття радні, та й ти, вйте, що я присягаю, що я за тоту ярочку...

І коли се говорив, то видобув руку з-під кожуха і пальці підніс до неба:

— Аді отут перед вами під небесами присягаю, що...

І як він так метався у стиді, то чепраги на шиї розв'язалися, і кожух став помаленько з плечей спадати на попереk, а відтак на крижі, а нарешті упав на землю.

Борисочка прискочила до кожуха.

Всі дивилися на дитину. Навіть старому Павлові Сосюкові його присяга застрягла в горлі. Та й то його щастя, що урвав присягу і не договорив її.

— Медіна ярочко, чісна ярочко, солоденька моя ярочко! — голосила дівчинка над кожухом. Вона схилилася і тулила до личка тую часть кожуха, яка двома чорними латками ягнички притягала її до себе.

Так штудерно хотів багач закрити сліди за ярочкою, що велів кушнірові її шкуру чистенько виполокати і вшити на самій середині кожуха.

Маленька Борисочка обполокала її своїми сльозами ще чистіше.

КЛІЄНТ

Адвокат Ісаак Тульпеншток насварив свій персонал канцелярійний і справився якраз до суду, коли несподівано зайшов йому дорогу мужик Матій Мохнатий.

Що за проклятий народ сі мужицькі воли! Все в останній хвилині! Все запізно! Начеб...

Мохнатий станув за писарем.

— Ну, чого собі бажаєте? — питав Тульпеншток сердито.

— Одно слово, пане дохтор!

— Коли се розумне слово, то прийдіть пізніше, бо я мушу до суду.

Матій наставав спокійно:

— Коли так, то я йду з вами, ви мені на дорозі порадите.

Тульпеншток подумав собі, що неприємний клієнт усе-таки є ліпший, ніж жаден клієнт, і пристав іти поруч із мужиком. Але пекло його, що люди на нього ззиралися, бо Мохнатий дуже гримав своїми тяжкими чобітьми по камінному хідникові.

— Ну то кажіть уже раз, чого хочете, — запитав адвокат неласкаво.

Мохнатий глипнув лівим оком, штовхнув малого адвоката ліктем і заговорив:

— Пане дохтор, що то може коштувати, як когось малим бучком по голові вдариться?

— Що то може коштувати? На то нема тарифи, то може коштувати і багато, і мало.

— Се я сам знаю. Але наш вїт сказав, що у нових уставах ся марфа подешевїла.

— В яких нових уставах?

— Таже у пруських уставах, що їх тепер скрізь введено.

— Рихтик, горожанський закон! Там за побитте нічого нема.

Мохнатий дивувався.

— Адї, сердьтєся, хоть нї, а я се не повірю, аби хтось в уставах забув за побитте. То врешті нащо було новї устави запроваджувати? Адї, ріжте мене, а я не повірю.

— Ти, бадю, не віриш, то собі не вір,— злостився Тульпеншток.— Добрий день, пане-товаришу,— здоровив він переходячого колегу, якому забав товаришити.

Та Мохнатий не відступав від нього:

— Заждїть кришку, пане дохтор, я ще не доповїв вам усеґо. Ба ци, варе, менї за то щось буде? Я сто раз присягаю, що я лиш боронився, та й то лиш маленьким бучком до голови дотулився!

— Як так, то лїпше для вас,— але я тепер не маю для вас часу анітрошки.

— Слухайте-ста, пане дохтор! Адї, біґме, лиш маленьким бучком завґрубшки мого пальця.

— Ну то чого ви боїтєся? Як він не лежав, то, може, й карї не буде.

— Е, лежати він лежав.

— Так?

Тульпеншток заїнтересувався дуже справою і питав:

— Коли ж був той факт?

— Тому шість, а хоть вісім неділь у корчмі.

— Отже, причка корчмарська, гм... А як довго хорував побитий і чи лежав у постелї?

— Він? Е, лежав...

— Ну, як довго?

Мохватий глипнув знов лївим оком:

— Таже він ще лежить.

— Що? То погана історія! Прийдїте до канцелярїї, бо я на дорозї справ не приймаю!

— Але ж, пане дохтор!

Адвокат пронира у судовій палаті і лишив клієнта на дорозі.

Але коли в три години опісля вийшов із суду і по дорозі представляв своєму товаришеві Шідерманові якийсь складне правниче питання, почув, як Матій Мохнатий кликав його голосно щомога: «Пане дохтор, аби-сте прожили за тото, що я вас знов трафив. Таж я, бідник, вас жду і визираю то в корчмі, то на дорозі!»

• — Адже я вам, газдо, казав, щоб ви зайшли до мене в канцелярію!

— Чесне ваше слово, пане дохтор, але інакше ждати при пиві, а інакше в канцелярії.

Мохнатий дихав пивом навкруг себе і ледве стояв на ногах, а коли говорив до адвоката, то хапав його за сурдут і держався, щоб не впасти.

Тульпенштокові було ніяково, та що він взагалі не був противний мужикам, що шукали правної помочі, і ніколи тої помочі не відмовляв, постановив хлопа переслухати і якомога скоріше відправити.

— Тож розповідайте мені, газдо, що вам лежить на серцю, а відтак приходіть до канцелярії.

Мохнатий блєїв:

— Мой брс, дохтор, най святиться твоя слово, що мудро говориш, бо таки так... я собі зараз таки погадав, тот злодій Тульпеншток то у мене раз чоловік, то кажу раз... що кажете, ге?

— Добре, добре, лиш скоренько розповідайте, бо я ще не полуднував.

— Та відтак що не полуднували-сте, погодіть, най вам усе розкажу, пункт за пунктом. Аді, вихожу я з корчми, що, може, ні? Та й, аді, наперед мене стоїть стирта дерева, може, ні? Ей, брс!

Тут Мохнатий замахнувся вперед і повалився на адвоката.

— Ви, газдо, йдіть собі тепер геть і набирайте сили.

— Куди вам гет, пане дохтор, я хочу вам зараз усе від кінця розповісти, як вас люблю і шаную, бо ви такий злодійчук, що аж! Я вже буду йти за вами.

— Ну, то, про мене, вже йдіть ззаду та й розповідайте, але борзенько, лиш борзенько.

— Ага, а я ніби вийшов з корчми, а перед моїми очима, як якийсь казав, купа дерева, може, ні? Бігме, що так, та й я приступив та й подивився. Красне дерево,

самі ялові та букові верхи. А я собі гадаю: що, варе, тепер коштує дерево, може, не так? Слухай-ста, дохтор! Ет, мой, мой!..

Тульпеншток кидався:

— Або оповідайте мені, як то було, або...

— Я вже коло того, дохтор, ану, слухайте: беру я один вершок та й тягну та й оглянувся, а то йде Петро Керничний. Аді, забув бих був, що він ще й крикнув: «А ти що тут робиш?» А я кажу: «Нічо». Та й як тото йому кажѹ, то шкрабнув я його трішки по голові.

— Буком? Чи так? Ну і за що?

— Аби-с здоров, дохтор, то був маленький патичок, а я не мав гадки його в голову трафити. Я собі гадав; замахнуся, аби біду перепудити, а він ще й поготів сам підопхався. Ну, то кажіть, дохтор, падеться мені кара, а хоть виштрикну я з цього?

Тульпеншток дивувався тому питанню, але не хотів клієнтові псувати гумору і для того обминав його:

— Що виштрикнете? Гм, гм, хто знає, може, буде й на вашім, лиш ще треба пождати.

— Ану, жди, дохтор, що я скажу: як виштрикну, то вам заплачу, а як буде кара, то плати не буде.

— Що ви балакаєте, газдо, я не дам себе зубеляти.

— Так то ви не пристаєте, дохтор? — Мохнатий прижмури́в ліве око.— Тепер я вже знаю вашу мудрацію, якби ви кібзували, що я вискочу, то ви інакше говорили б! Тепер, любчіку любий, я йду до другого, ой бігме, йду до другого!..

ХРЕСТИНИ

Нудно було Мартинові-смолякові сидіти самому в низькій колибі серед темних лісів. Для того засватав він уцттиву рубачеву Єлену та й привів у хату. Що двос, то не одно. А хоть хатка була маленька, то молодим з-за тісноти грижі не було, бо ще дужче до себе прилипали.

Гід за годом, а Мартинові стало знов скучно, хоть їх було двос. Та нудьга удвійку морочила його ще дужче, ніж тоді, коли він був парубком. Лиш то одно в голові смолякам, що дітей не мають.

Але одного дня зійшов Мартин з верхів до міста, аби свою смолу продати фабрикантам терпентини. Як мав вертати домів, переходив попри великий склеп із капелюхами та й станув. Такий зелений капелюх, як он той, що за вікном на виставі пишався, забাগ він уже давно купити. Як він той зелений капелюшок убере на голову, то буде в чім походжати в зеленому лісі та й смоли шукати. Несміливо увійшов до склепу.

— А що має коштувати он той зелений капелюшок за вікном?

Капелюшник любив спасувати.

— Такий зелений капелюшок, — каже, — не коштує багато, але що з того, коли він клопіт приносить: як рік мине, то отся бідашка надопевне принесе вам малого синка.

Так він спасував.

— Най буде що буде, — радується смоляк ніби сердито, — давайте го сюда, він уже мій!

Стокмив та й заплатив і стару кресаню у бесаги, а нову на голову та й до Єлени. Та й носив його щасливо увесь гід і здіймав лиш перед хрестом та спати лягаючи.

Ну і дивуйтесь не дивуйтесь, а по годові учинився малий смоляк у смоляковій колибі. А хоть воно мале було, то кричало за шістьох старшеньких. Тож Мартин носить малого смолячка на руках, та й голубить, та й усе дякує тому міському капелюшникові. І відтоді не здіймав уже зеленого капелюха з голови, навіть спати лягаючи.

І другого року вчинився ще один маленький смолячок, а відтак ще один, і так до осьмого разу раз по раз. Тепер уже не навчувалося ніколи у колибі, тепер колиба жила. В хаті кишило. З кожного кута, з кожного гніздечка кричали малі смолячки до дсді та й до нені.

«Як весь цей дріб на смоляків повиростає, — говорив не раз Мартин, — то треба буде смоли із усього світа».

А той зелений капелюшок Мартин уже давно на сам спід черленого кюфра кинув та й на колодку замкнув, але однак то нічого не помагало. А тепер знов рік пробіг.

Перед дверми сидів Мартин та й журився. В хаті метушня, всі ходять на пальцях то сюди, то туди, а двері потихоньки відчиняють і потихоньки запирають.

За якийсь часок вийшла з дверей баба в окулярах, з кошиком на руках. Вона розуміла своє діло і ущипнула Мартина в руку. Мартин гейби збудився і питає очима.

— Нівроку, дев'ятий хлопець, — повістувала баба.

Мартинові аж сльози в очах блиснули. Він сміявся і плакав.

Знов хлопець, дев'ятий!

Одним оком плакав з утіхи, а другим оком плакав з біди.

— Але щось воно отік варівке, йдіт-ко, бадіку, 'д нему самі та й ночуйте здорові.

Та й за сим словом пішла собі баба в окулярах, бо у біднім стані не гія бабі важною робитися і довго колінкувати, а у смоляка ще й стільки не треба баритися.

Мартин увійшов у хату і поспитав свою плідну поліжницю:

— А де ж той дев'ятник?

— Видиться мені, що вона поклала його в ракву від масла або в карабушку від капелюха.

Мартин шукав дев'ятника між маленькими смоляками у всіх кутах і дорікав собі стихонька:

— Госпідку милосердний, як ще який найдеся, то покладу його хіба вже у вікні, бо більше нема де.

Шукав, шукав та й нарешті найшов.

— Аді, бідашка в ракві!

Глигнув на нього та й приповідав:

— Ей, се май-май хлопець і більшенький, і товстенький, лиш щось він не пищить, бідна головко, ще загине.

— Мартине, — відозвалася Єлена з постелі, — бери його, сараку, та й побіжи через верх до попа, аби його чимдуж охрестив!

— Добре кажеш, Єленко, нащо має мені відтак пан біг дорікати, що я післав на тот світ нехриста?

— Йди з богом, Мартинку, — прошепотіла Єлена і з болю прижмурила очі.

Мартин убрав святочну одежу, здіймив із жердки свої бесаги і вистелив їх сіном. Відтак вийняв із ракви дитину, захвав у тайстру, обв'язав добре і поклав у бесаги та й вибрався в дорогу. Надворі була темна ніч, але Мартинові було се байдуже, бо він знав кождий камінь, кожде дерево через весь плай аж до самого попа.

А як Мартин рагашами сходив долів, то просив бога, аби не забирав зі світа сього дев'ятника, бо ще й для нього знайдеться місце в хаті, а на столі ложка.

— А як воно спасеся від смерті, то дам його до маржини, та й мудрий з него бовгар буде, бо і величенький, і товстенький, і силку буде мати.

Так укладав собі смоляк Мартин.

А коли прийшов до попівської хвіртки, сіпнув за дзвінок і задзвонив сильно. А до кухарки, що з вікна вихилилася, кричав щомога:

— До хресту борзо-борзісько, дитина гине, лиш борзенько!

І пішов під церкву панотця ждати. Зараз прийшов панотець з паламарем, і всі три увійшли в церкву та й станули коло цebra з водою.

— Мой бре, давай-ста дитину! — квапив панотець.

— Даю, їгомостику, лиш погодит хвилюку.

Він підійшов до дяківської лавки, вийняв з бесага дев'ятника, скинув з нього тайстру і тримав його перед панотцем над водою.

— Та коби-сте, духовнику пишний та чемний, хоть мудро його охрестили, бо я його призначив до маржини. Але, аді, щось не пиштить ні раз, та й то лихий знак!

— Та бо се щось завелика дитина! — зауважив панотець.

— Тому що велика та й товстенька, рад би я його на бовгаря викутати. То був би раз бовгар!

Паламар, що на такім ділі розумівся, сумнівався:

— Гм! гм! Я вже трицять років паламарую та й що-сь уже тих дітей нахрестився, а такої великої дитини ще не бачив!

— Ну то що ж діяти, що таке величеньке, нівроку, вродилося, — відповідав Мартин.

А відтак глип на дитину та й придивляється, добре придивляється. Ще придивляється та й раптом б'є себе по голові і глибоко зітхає та й кричить, як опарений:

— Пек йому осина, таже я взяв тогідного хлопця!

Кров ударила йому до голови, а студінь у попереk.

— Аді, бігме, се тогідна дитина, пізнаю наретельно по сорочечці!

Панотець відійшов з паламарем, а Мартин на млі ока перекинув на плечі бесаги і побіг щомога плаєм додому. А коли опинився лиш на один перестріл задалеко від своєї хати, зауважив, що деь по дорозі згубив дитину.

— Ей падочку ж мій нещасливий!

Але вже не здержувався, бо хотів за всяку ціну принести живого дев'ятника до хресту.

Улетів в хату, як вітер:

— А що, жиє ще дев'ятник?

Єлена спала.

Мартин підійшов на пальцях до карабушки від капелюха і знайшов свого дев'ятника. Малий червачок випручував ніжки і дивився на смоляка великими очима.

Але Мартин усе-таки був гадки, що ся дитина невдужає.

Всі діти квиліли, як орли, а се тихонький, як миш, се, надопевне, лихий знак!

Вийняв його з карабушки і добре вдивлювався, щоб

знов не обмахнутися і не взяти замість нього передтогідного хлопця, який лежав у шухляді. Як розпізнав наймолодшого смолячка, то поклав його в бесаги, замкнув тихенько двері і побіг верхами до попа.

І знов збудив панотця, що кидався і сердився.

— Не сердьтеся, їгомостику, тепер я приніс акуратне найменшого червака, тепер вже є кого хрестити!

Як прийшли до церковних дверей, то смолячок став у бесагах кричати.

— На тобі таке! Коли він тепер реве, як до церкви йде, та що відтак буде?

Так собі гадкував смоляк, а панотець звертав увагу паламареві, що ключем шукав діри в замку:

— Ёй, бадю, а я дотепер не знав, що церков має відгомін!

От зовсім виразно кричить дитина також усередині божого дому!

А тоді раптом Мартинові роз'яснилося в голові:

— Ёй падочку, таж то не відгомін, панотчику, то мій тогідний хлопець. Я перше квапився та й забув його в дяківській лавці.

Та й то була правда.

Тепер Мартин, щоб знов не перемінати, переніс свого тогідного хлопця аж на ступень крутих сходів проповідниці, а дев'ятника випакував з бесаг і тримав до хресту.

Панотець хрестив хлопця, а смоляк підпрошував:

— Не збануйте, їгомостику, лиш хрестіть біду порядно, бо щось він мені перед церковними дверми забагато покрикував!

Він приязно придивлявся хрещенню та й кривився і похитував головою, коли панотець брав замало води із цебра: «Цес їгомосьть шкодує, видко, водиці, бо навіть мохнатого волосечка дитині не замочив!»

Але як тільки панотець скінчив хрещення і віддалився з паламарем до захристії, щоби скинути з себе ризи і скоренько вернути до теплої постелі, тоді скругився Мартин й наборзні постановив хлопця на саме дно церковного цебра з водою:

— Так, неборе, аж тепер ти будеш ірщений!

Ще кортіло Мартина й тогідного хлопця у воду кинути, бо гадав собі, що то не завадить, але заспаний паламар задзвонив ключами, і він мусив швидко пакувати свою мару в бесаги.

Тогідного хлопця уложив він у бесагах шторцом так, аби голова надворі була, а того молодшого уложив на самім дні бесаг у сіні та й задоволений вертав додому.

Тогідний хлопець дивився маленькими очками у зорі, а той молодший ще трохи кричав по купелі, а відтак випручував весело ніжки, коли свячена вода на ньому за-грілася і парувала в сіні. Мартин чув, що наймолодший смолячок скобоче його ніжками в попереці, і, йдучи, підскакував із радості і щастя. Прото дєдя...

ПРАВОТАР

До канцелярії адвоката, докгора Гайзнера, входить старий, худий та високий мужик і, сміючись до писарів, вітається голосно з адвокатом:

- Добрий день вам, пане дохтор!
- Дзівь добрий, пане Тісарчук!

Адвокат низенький, короткошийкий, білі, як крейда, руки гей понапухали, салом набрескла твар велика, гей у корови, очі пультаті бігають згори надолину на білку, перисованім червоними жилками, ніс довгий, як кушка, вуса голені, а між широкими губами два ряди золотих зубів, які не уміють тихенько вимовити букву «х».

Тісарчук мав високе чоло, гострий ніс закривлений, уста, уложені так, наче гордували б усім окруженням, вус підкручений, брови, як дві щіточки, сиві очі, до половяви вкриті повіками, а голову, лису аж до самої шиї.

Видобув з бисаг зв'язаного готура і гордо поклав його перед адвокатом.

— Це на харчунок, аби-сте мали силу провадити мій процес.

— Зраубніщували-сте?

— А що ж!

— То чому ви його не схарчували?

— А де ж цей харч для хлопа? Беріть, беріть, пане дохтор, та пожиткуйте здорові із своєю панею.

Адвокат запитав, як називається тая дика птаха, а Тісарчук відповів, що то дикий когут і що його м'ясо дуже вкусне і дає таку силу, що вже по одній вечері може газда з своєю газдиною сподіватися сина.

Адвокат засвітив очима, а відтак позіхнув і засвітив зубами і приказав занести готура до кухні.

Тісарчук був звісний крутар в суді, старий правотар «раубшіца», що вічно мав придибашки і спори з побережниками та лісничими, сварку з сусідами, все пересиджував в суді і або когось він позивав, або його хтось позивав.

Якась таємна сила тягнула його до суду так, як п'яницю до корчми. Щодня мав процес у суді, а коли випав йому вільний день, то суперечився із своєю сім'єю.

Ті уставинні процеси підкопували його талан. Але в міру як його талан скапувався, росли його процесові відомості, і він навчився добре, як має себе боронити. Майже в кожному реєстрі було його ім'я і прізвище, і весь персонал судовий знав його добре. В суді був він вдоволений і усміхнений. Приязно вітався з судовими підурядниками і возними та знайомими вйтами, а суддям кланявся низенько. Боронився завзято і коли програв, то не об'являв ніякого збентеження, тільки спокійно усміхався, наче був певний, що у вищій суді двічі виграє.

Адвокат Гайзнер вже шість разів оборонив його від тюрми. Але вся сільська ровта переслідувала і гнала його, наче дику звір, і хвиля його руїни була близька.

Сьогодні гнітила його дуже тяжка і поважна справа.

— Коли б ви, Тісарчуку, збірували заплатити бодай тому Лукинові, — говорив адвокат, — тоді звернувся б я о прольонгату до прочих ваших приятелів. Лукин стоїть в книзі ґрунтовій на першій місці, і я нічого тут не вдію. А якби ви Лукинові заткали рот, тоді я маю розв'язані р'юки і роблю вам рекурс. Розумно?

— То те туди йде, пане дохтор, бо я доста набідувався, заки назичив тих смучих грошей, а тепер маю ще ломити собі голову, як їх віддати?

Адвокат писав рекурси, аж слинвився, але то не могло — прийшло до ліцитації Тісарчукового майна.

Тісарчук посоловів.

Як же ж! Він має вийти з хати, в якій його дедя, дід і прадід родилися і на лавиці лежали? Його мають прогнати з цієї землі, яку він і його предки своїм потом зливали? Тепер на старість має собі і жінці торби шити? Перед селом і містом має стид приймати?

Впав, як буря, до канцелярії адвоката у капелюсі на голові і засвітив очима, як кіт:

— Чи то на правду так пішло? — запитав задиханий.

— Що пішло?

— Ви ще питаєте?

— Ну, що таке?

— Та же мій маєток!

— Ну?

— Кажуть, що пішов на ліцитацію!

— Ну, а куди ж мав піти?

— А нащо я вас наймив?

— То я мав за вас платити?

— А голова ваша де?

— Нащо вам моя голова?

— Було відразу так казати!

— Я вам не казав, щоб ви Лукинові заплатили?

— То Лукин мудріший, як ви?

— То безличність!

— Ні, то рабунок!

— Який рабунок, я ж адвокат!

— То так робиться?

Адвокат побачив Тісарчукову лють і піддався:

— Прошу сідати, пане Тісарчук, ви були і будете Тісарчук!

— Або я що кажу?

— Прошу сідати, якимсь-то буде, вони не наважаться вас викидати з хати і ґрунту.

— Що, мене? Най лишень трібують, а пушка нащо? Вистріляю, як ворони!

Адвоката, що на Тісарчукових справах відбував свій новіціят, непокоїла така грізна бесіда, і він поклав Тісарчукові руку на плече та лагідними словами утихомирював свого клієнта:

— Тісарчуку, ви знаєте, що я ваш приятель. Я борвся разом з вами, але коли ми остаточно програли, то мусимо

врешті віддатися так, як на війні піддаються побіджені. Стріляти ви нікого не стріляйте, бо то пахне тюрмою!

— Що мені тюрма! — крикнув Тісарчук і заскреготав зубами.

— Вам не ялося в тюрмі сидіти!

— То робіт щось, пане дохтор, якусь репліку чи зажаління, чи яку там нужду!

Адвокат здвигнув раменами, а Тісарчук, видячи його безрадність, став відгрозуватись, що всіх ексекуційників вистріляє до лаби, і гримнув дверима та й вийшов.

На другий день прийшов справді до його хати ексекутор, застукав у двері, здоймив рогату шапку і прочитав якусь грамоту та й заявив, що має його викинути з хати і ґрунту.

Тісарчук затиснув кулак і ударив ексекутора межи очі так сильно, що йому з носа кров почуріла, а окуляри потерлися на дрібні кусники.

Та біда не спить. На другий день прийшов другий ексекутор з шандарями і побережниками, які прикликали також Тісарчукового сина і зятя.

Тісарчук їх всіх не злякався і кинувся на всіх, як вовк недострілений. Звалив на землю ексекутора і шандарів, але побережників таки не зміг і серед метушні і бійки упав і сам на землю. Побережники скували його швидко і передали шандарям, а шандарі повели через села до міста у тюрму.

Коли про те все довідався адвокат, дуже злостився:

— Це ж бунт проти влади, це злочин з § 81 карного кодексу, це тяжка кара і нема оборони.

Але оборону прийняв і заплату також.

У суді видів адвокат, що не годен свого клієнта оборонити, і став розповідати таку місцеву історійку:

— Головний надпрокуратор Дупінський мав перевести урочистість створення апеляційного суду і в своїй святичній бесіді пригадав зібраним членам суду їх публічні обов'язки. Коли звернувся до ексекуторів, то давав їм таку раду: «Ви, панове, любіться самі між собою, бо ніхто вас не любить!»

Ця історійка роземішила суддів, і вони засудили Тісарчука лише на два місяці тюрми.

Тісарчук відсидів врешті свою кару і вступив на службу до адвоката. Мав легку службу, бо мав тільки наvertати мужиків до канцелярії свого службовці. При тій нагоді

міг все заглядати до суду і прислухуватись розправам та помагати радою тим, що обіцяли йому горівку і закуску.

Та недовго він робив тую службу. Старість і втрата вітцівщини скорчили його і підірвали.

Як умирав, то казав прикликати 'д собі адвоката і йому прошепотів:

— Нагодувався я вас, адвокатів, та навалявся я тими судами, а тепер я вже законився та й іду до іншого суду, що буде і мене, і вас всіх судити.

Та й відійшов...

ПИРІГ

Бабуся відгорнула в печі спопелілу грань набік, витягнула з печі величенький пиріг із сиром і швидко сховала його десь крадькома.

Покмітили це внуки, Івась і Катруся, і стали шукати-перешукувати всі коші, полиці, залазили аж під постіль, порпались у попелі в печі і скрізь шукали, а пирога як нема, так нема.

— Бабко, дайте-ко пирога! — рув Івась. — Любко-бабко, не жалуйте нам того пирога!

— Ану, цитьте, друки, бо зараз прикличу вовка.

— Золота наша бабко, ми такі голодні, що аж... — доправлялася Катруся.

— Акуратне голодні! Роззяви герланку, най подивлюся, чи ти голодна!

— То ви нам, бабко, ще не вірите? Нате — масте герланку!

— Їй-га, таж вони, мої біднятка, діправди голодні, але заждіт, небожата, аж дедя саньми приїдуть 'д хаті.

Але Івасько соловів з голоду і, сіпаючи бабусю за опинку, допитувався, де вона пиріг поділа.

— Мой ти, то пирога хочеш? Таже він пішов у поле, от туди направці. То ви, діти, його не виділи, як через двері вихопився? Адіт, він онде біжить, ану глипніт, вже на гостинці, вже Сірко його ловить та й гавкає щомога.

Івась і Катруся запероли носиками в шибу і дивилися. Виділи гостинець і сніг майже у хлопа. Всю землю укрит той сніг: і хати, і плоти, і корчі, і дерево. А надворі така студінь, що ніхто на вулицю не важиться. А за селом вовча тічня не вис, ні! Лиш тот пиріг їх не боїться, наліпив собі теплого вугля на поперечок та й фуркнув з хати крізь двері і сміливо побіг через дорогу на поле.

Івась обертається раптом до бабусі і допитується цікаво:

- Бабко, бабусечко!
- Якої примхи хочеш?
- Чи то все правда?
- Що таке, моя дитино?
- Що пиріг пішов у поле!
- А ти чув коли, опришку, аби баба брехала, мой, таже баба всю правду каже!
- А то поле дуже далеко?
- Ой далеко, небоже!
- Може, там аж під лісом або аж за лісом? — питає Катруся.

— Тамечки воно, тамечки, але то дуже далеко.

Діти знову прилипли носиками до шиби.

А надворі сніг пластами паде. Хати убрали білі шапки та й білі рукавиці і ледве дишуть каглами.

А он там на дорозі показалися воли та й сани, вже скручують у село, вже на мості.

— Бабусечко, оповідай нам ще про того пирога! — мучать бабу діти.

Бабуся оповідає:

— Тот пиріг згонорів був дуже та й каже: «Овва, мені навритилося дома, не хочеса вже мені бути слухняним, я хочу світа видіти». Та лиш з печі та й надвір фур... А Сірко за ним аж на міст, але не дігнав його. Гавкав — скомлів з усеї сили і вернувся без пирога. А пиріг забіг у ліс. Лиш він за дерево, а тут подибає його вовк, що трі дні в роті нічого не мав.

— Стуй, — каже, — пироже, я такий голоден, що зараз тебе проковтну!

Збоявся пиріг та й став випрошуватись:

— Гей ти, добрий та солодкий вовче, ти, любий та годний мій пане, мій чемний сусіде, зажди, аж я вернуся 'д тобі, бо бабуся післала мене в поле, щоби я загнітився!

— Мой, хло', лиш не бреши, — завив вовк і став май добрити та й сів собі на задні ноги серед дороги і жде.

А пиріг як стояв, так кинувся навпростець. Біг він, біг та й забіг аж на поконеचे дідового помірка, — знасте, там, на тоті суголовки, де у самім куті росте самітна груша росохата та й вкрита снігом. А недалеко там придорожній камінь, а під тим каменем нора. Пиріг аж паде із страху й утоми і, прилягши до землі, тихенько шепоче:

— А чи ти дома, жито?

— Дома, дома, — дзвенить голосок, як дзвінок.

— А як днувало?

— Гаразд, як ти, пирожке?

— А ваші дужкі?

— Гаразд, як твої, пирожке?

— Ба чи не спиш та й пропочиваш ти, маленьке, зеленєс жито?

А воно кинуло верх себе білий кожух та й грісся. В лісі вітер вис, дерева стогнуть, аж лячно. А жито під кожухом не чус ні бурі, ні морозу.

— А ти ж не голодне, зеленєнке жито?

— Дякувать за питання, анітрошки я не голодне.

— Як так, то лежи собі миром до весни, а як сонечко сей кожух з тебе здійме, то будеш рости та й колоситися, та й засядеш снопами у stodолі аж під сам дах. Радуйся, зеленєс жито, що будеш колись зерном, а відтак мукою, а відтак пирогом. Аби-с тривало!

Жито усміхнулося під снігом тихонько:

— Дурниці той пиріг блєс, бо як же я маю та й пирогом стати?

Ну, але жито ще молоденьке, ще лиш щось пару місяців має, ще воно дурнєнке та й нічого не знає...

З ріллі подався пиріг назад до хати, але вже не гостинцем і не попри ліс, лиш навкруги левадами та понад річку.

Діти слухали бабусі, начеб за голубами слідкували, а коли бабуся впевняла, що пиріг зараз увійде в хату, стали допитуватись:

— А що ж вовк робить, бабусечко золотєнка?

— Е, той опришок ще все-таки жде на гостинці і гострить собі зуби.

— Ну і наш пиріг такий хитрий! — дивувався Івась.

Та ще він не скінчив дивуватись, а ворота заскрипіли і сани в'їхали на подвір'я.

— Гей, Івасику, аді, сани!

— Аді, дедя приїхали, геть заморожені, біліські.

Бабуся пилювала:

— Зачерни, Катрусю, теплої води у цинівку, аби дедя ручки собі обмив. Він, сараку, весь день був на морозі і гет перемерз. А я піду до гамбаря та й подивлюся, чий наш пиріг вже вернув із поля. Увихайтеся, діти, то будете разом з дедем до пирога говорити, а вовк ме дурно ждати, а як не будете працювати, то з'їсть вас вовк...

СОТВОРЕННЯ ЧОЛОВІКА

А коли всемогучий Магадева сотворив світ, зійшов із небес на землю, щоб натішитися видом свого твору. Наслідком його лету повіяв теплий вітер, дерева похилили свої голови, а білі лелії зацвіли.

Магадева зірвав одну лелію і кинув у море. Вітер розколосав хвилі і піною накрив лелію. В одну мить з тої піни вчинилася челядина — як лелія, ніжна, як легіт, вітряна, як море, зрадлива, як піна морських хвиль, змінлива.

Перше всього опоглянула в дзеркало моря і скрикнула, захоплюючись:

— Ох, яка ж я гарна!

Відтак розглянулася довкола і подумала у своїй голівці, що і світ є дуже гарний.

Відтак вийшла на берег, а на її вид розцвілися всі земські квіти, і міріади очей стали з неба споглядати та її подивляти.

Тоті очі — то були самі звізди. Тота звізда, що була богинею любові, запалала заздрістю і відтоді світить сто разів ясніше, ніж інші звізди.

Челядина походжала красними лісами і полями, і все нею захоплювалося, однак того захоплення не висказувало.

Тоді знужена челядина нарікала:

— О, Магадево, сотворив ти мене гарною, та що мені з того, коли ніхто не подивляє голосно моєї краси!

Магадева вислухав скаргу жіночу і сотворив безчисленну кількість птахів, які співали в честь краси жінщини свої чудові пісні. Жінщина слухала їх і сміялася з радості.

Але на другий день сирикрився їй спів птахів, і вона знов вернулася до сотворителя:

— О, Магадево! Моя краса така велика, що виславляють її співом усі птахи, та нащо вона мені здалася, коли ніхто не рветься мене обняти і до себе притулити?

Тоді Магадева сотворив гарного і притульного вужа, що обвивався навкруг жінщини і ізсунувся до її стіп. Якийсь час жінщина була вдоволена, але незабаром стала нудьгувати і знов нарікала:

— Ах, коли б я на правду гарною була, то чейже найшовся би хтось, хто бажав би собі мене наслідувати.

Щоб забаванці жінщини вволити волю, Магадева сотворив малпу, яка наслідувала кожний рух жінщини і велику утіху їй справляла. Але те вдовілля тривало тільки чверть доби.

Жінщина знов плакала і благала:

— Гарна я і принадна! В мою честь співають птахи, вуж стелиться мені до стіп, малпа наслідує кожний мій рух. Всі мене подивляють і мені заздять так дуже, що зачинають лякатися. Коли ж я найду оборону, наколи б хтось заздрий хотів мені заподіяти кривду?

Магадева сотворив могутнього льва, щоб охороняв жінчину. Але після трьох годич знов зачув її скаргу:

— Гарна я і пещена, але не маю нікого, кого могла б я пестити! Не можу пестити льва, який є чудовий, однак страшний.

В тій хвилі явилася перед жінчиною собака і стала перед нею ластитися і до неї примилюватися.

— Ах, яке ж то сердешне сотворіння,— врадувалася жінщина і стала гладити собаку.— Дуже люблю я се миле сотворіння!

Що тільки собі бажала, все одержала жінщина, і з тої причини напала їй сердитість. А щоби тую сердитість з себе зігнати, ударила собаку в голову. Собака загавкала і втекла, а біжучи, вкусила льва. Лев зарув і став і собі утікати, а утікаючи, настолочив вужа. Вуж заповз

у яму і обсозав малпу. Малпа скричала і схоронилася на дерево та й сполошила птахи, які фуркнули і відлетіли в далечінь.

— Ах, я нещаслива, — зітхала самолюбна жінчина. — Коли я була в добрім настрою, тоді мене пестили і вихвалювали, а коли я сердита, всі мене самую лишили і десь утекли від мене. О, всемогучий Магадево, благаю тебе, вволи ще раз мені волю і сотвори таке сотворіння, щоб мене пестило, гладило, боронило і мені служило, але щоб ніколи не захотіло мене опустити в хвилі, як буду сердита, і щоб давало з собою робити все, що я захочу.

Магадева задумався у своїй творчій задумі — і сотворив чоловіка.

ЛЮБОВ І ДІДЬКО

Ніхто на всю околицю не знав, крім дідька, що Анничка полюбила вівчаря.

І то ще й як полюбила! Але гадайте собі, як тії біднятка мучилися, коли у такій великій любові, не можучи без себе бути, були приневолені укриватися то на сні, то в stodолі, то на цвинтарі. Бо ж обоє вони боялися скупого Анниччиного деді, який раз був закликався, що дасть свою доньку лишень за того, котрий буде мати найменше п'ять тисяч талярів. Але де ж любов питає дедевої клятьби? Гаряча і справедлива любов навіть дідька не боїться. А ще як про нашого дідька бесіда, то він був посланцем і вірним приятелем наших обоїх любків. Цей дідько слідкував за кожною любовною тайною. А наша Анничка була так гарною дівчиною, що навіть дідькові подобалася. Струнка і гнучка, а її очі ловили вогонь. Не дивота, проте, що малий вівчар з превеликої любові раз навіть хотів повіситися на вербі, з якої не раз робив собі тилинку. Та йому то не вдалося, бо у тім моменті, коли зашморкнув свою кучеряву голову, станув перед ним дідько, чорний, як чорнило, і оброслий, але все-таки чемний і з виду смішненький.

— Що ж, чи справді вже так погано? — сміявся в очі вівчареві.

— Ах, ах, моя любка Анничка!

— Йди, дурний, мовчи! — відповів дідько як приятель. — Ще маєш досить часу на то, аби терпіти. Дивись! Тут маєш мою шапку. Насунь собі її на вуха! Ну! А тепер не зобачить тебе ніяка людина, крім своєї любки.

— А скільки ж ти хочеш за тую шапку?

— Ей, хто ж би за неї щось правив! Затримай її собі, здоровенький. Ти вже і так мій через те, що хотів повіситись. Вір мені, пане-брате, що ми, чорти, не є лихі, ми там бажаємо людям вже на землі того всього, що панбіг дає щойно в небі!

То сказав дідько та й щез і лишень засмердів якось так дуже дивно, що аж в носі засвербіло.

— На тобі й таке! — крикнув вівчар недовіриливо і насунув кудлату шапку на голову аж поза вуха.

Вівці пасли на обочі межі афинами, а він у шапці увійшов межі вівці. І ні одна вівця не покітила, що він межі ними ходить. Це добре! Він увійшов у ліс і надивав під дубом сидячого зайця з вишупленими очима. Присівся коло зайця і потягнув його за вуха, а на череві його поскоботав, але заяць ані ворухнувся. І це добре! Виліз на дерево, ухватив руку у гніздо, але із чотирьох косів ані один не фуркнув з гнізда.

— Це також добре, — видно, що дідько не хотів мене змудрувати!

Зліз з дерева, крикнув з радості і підкинув шапку вгору високо.

Нині вечором вже не буде ховатися!

Ледве діждався вечірньої зорі і зараз загнав і чорні і білі вівці у стайню. Насунув шапку на вуха і побіг до Анниччиного дєді в долину. Собака на подвір'ю ані не писнула, наймичка, не видячи його, виляляла зараз біля нього помиї, так що трохи і його замочила. Через вікно уздрів він, що Анниччин дєдя за столом харчував борщик, а Анничка поралася коло нього. Відтак пішла вона до комори, а вівчар за нею: скаці!

— Любка моя солоденька, чи любиш мене дїправди? — заверещав він і дусив дівку, обіймаючи.

— Бійся бога, хлопче, звідки ж ти тут взявся?

— Любов мене тут привела!

— А дєдьо що скажуть?

— Не побачить він мене!

— А челядь?

— Будь тихо!

І чорноока Анничка любилася із вівчариком у коморі аж до світанку, аж треті кури запіли. Та й тоді вони схопилися із ліжників і Анничка перехрестилася, а вівчар як прийшов, так відійшов невидимий. Коли ввечером Анничка доїла у стайні корови, він знов явився коло неї. І знов стали вони обійматися, та цілуватися, та кохатися аж до самого ранку.

Але хто на світі вдоволений із своєї долі, хоть би тота доля була найкраща і найзичливіша?

І прийшло до того, що вівчареві на ліжниках зарутилося, і він розкричався:

— Чи я маю вічно закрадатися до тебе, любко, як злодій, кажи сама, Анничко, чи мені се ялося?

Анничка штовхнула його ліктем і притакувала йому, що справді вже час, щоб вони кохалися явно у білу днину.

Вівчар бив кулаками у стіл і кривдувався, що вони ще навіть на святошнім танці разом прилюдно не танцювали.

Анничка також забагла собі такого танцю і порадила милому, щоб кинув геть тую кудлату шапку.

І лиш вона то сказала, а шапка вже полетіла у темний кут. Але в тій хвилі появилася в темному куті темний дідько.

— Так-то ви такі, пєсята? Вам я вже надоїв, ви, дурні голови?

— Овва, та що нам зробиш,— докорював йому вівчар, на ліжниках сидючи,— може гадаєш, що ми без тебе не обійдемося? Ми хочемо тепер у церкві шлюб брати і любитися явно і прилюдно.

— Хоть і зараз, але зятяте собі то одно, що на світі нема нічого так нерозлучного, як любов і дідько.

Чорт усміхнувся, насунув на вуха шапку і щез.

Вівчар відійшов від своєї любки ще перед світанням, бо боявся вже, щоб його стариня не уздріла. Та й на плоті подер собі нагавиці. Та це був тільки початок його нещастя. Від того дня все пішло йому навпаки. Анниччин дедя запримітив зараз, що його донька полюбила того голого друка. Він розперезав на собі ремінь і добре виправ Анничку, а комору замкнув і ключ сховав у тобівку. Але на тім не кінець. Бо дєдеве око скрізь заглядає і все видить і так раз зобачило, що Анничка вже... сама не... ей, най біг криє!

Дедя розгнівався за таке діло і прогнав Анничку з дому без сотика.

Панотець спершу не похочував, але відтак за гроші звінчав їх у каплиці.

І вони любилися, і діти їм родилися, як вівці. Але як діти їх присіли, то прогнали від них радість і веселість. Вівчар все бурмотів і кривдувався, а Анничка колисала тоті діти і сумної над ними співала.

Якось раз тепленького вечора сиділи вони двоє перед хатою, а діти спали, і овечки спали, лишень собака гавкала на місяць.

— Анничко, — кликав вівчар, — вже буде дощ завтра?

— Та хоть буде, та й що?

— А тогу шапку дідьчу пригадуєш собі, Анничко?

— Так, як крізь сон.

— Ей, небого, не треба було її кидати!

— Та ж то ти її кинув!

— Ні, любко, то ти її в кут кинула.

— Ти лиш сварки собі шукаєш!

— Ану, замкни хавку!

Десь близенько хтось зареготався.

В тій хвилі на даху, гей на коні, появився дідько і насміявся з них:

— Ви, дурні голови, жалуете тепер, що мою шапку відвергли-сте у кут! Правда, що з нею було вам ліпше? Ви, баранячі голови, ви аж тепер нагадалися? Ой, тепер вже пропало, тепер правдивий дідько вже селом не ходить!

І дійсно, дідько згонорувався, як великий пан, і більше не показувався ні вівчареві, ні його Анничці перед очі — до кінця їх життя не показався.

СТАРИЙ ЛІГМАН

Насамперед йде закосичений березовою галузкою циліндр, високий та вузький, як комиш.

Відтак іде довга сива грива.

Відтак іде що? Чоло? Ой ні!

Відтак йде двосвогих та джерелом пливучих очей і ніс. А ніс такий червоний, що кожний собі думає, що то піч розпалена і що з комина зараз бухне дим.

Відтак йдуть широкі, спорохнявілі уста без вуса та й без бороди.

З кутиків уст випливає поволеньки щось жовтавеке і спливає на широку поораву голу бороду.

Відтак йде суха, натягнена шия, а на ній синій вовняний шаль.

Відтак йде чорний сюртук з нашиваними великими кишнями і з золотими гудзиками.

На лівім боці гоїдається заржавіла медаль кругольняного товариства, званого «Кидай».

Відтак збігають в долину таркаті нагавиці, а під ними у долу широкі черевики з гумовими спряжками.

Ті черевики такі великі, що старий Лігман змістився би у них, стоячи разом і з капелюхом, і з червоним носом, і з шалем, і з сюртуком, і з медалею.

В лівій руді у нього скрипка.

Права рука підперта палицею.
— Добрий день, пане Лігман!
Та що це я верзу? Та ж він глухий.
Але Лігман однако йде через село і співає.

До в'їта прийшов лист з пошти.
В'їт його прочитав раз, а відтак другий раз і потер
чоло та й кинув лист у шухляду.

А в тім листі стояло:

«Як колись загину, то ви, в'їте, маєте розпороти мою
подушку та й вибрати з неї книжочку ощадності і на ту
книжочку відобрати гроші. Там буде десять тисяч марок.
Ті гроші мають піти на поминки на три рази. Але помин-
ки робіть тільки весною! То най зійдуться старі і молоді,
най музика грає, а воши най п'ють і харчують, та й най
танцюють за мою душу, та най згадують, що старий Ліг-
ман дуже любив, аби довкруг нього люди веселилися.

Отже, в честь весни пишу цей тестамент».

— Добрий день вам, пане Лігман!

Старий сміється і співає, пускаючи у яру весну голос,
як зозулю.

ПРОЦЕСІЯ

Пеї неділі задзвонили сільські дзвони голосніше, ніж звичайно.

Дорогою, між смерчиною, йшла процесія в красках, сонцем розмальованих. Напереді йшов паламар, високий хрест несучи. За ним ішли парубки з парубоцькими хоругвами. Одна хоругов була з червоного шовку, а на ній гоїдалися два святці. На другій, синій хоругві, сидів якийсь плечистий святець на срібнім стільці, а на третій, жовтій, дряпався вгору лев. Всі три хоругви були шовкові і шелестіли, а тільки четверта, зелена, була оксамитна, а з неї звисали камінці рубінові. Всі вони лопотіли, начеб хвалилися перед вітром, що сидів собі на листю і шпильках дерев.

Було то на другу богородицю, і шати дерев вже пожовкли, як сухий тютюн, а листя вже бралося падати.

Дівки несли фігуру святої Еуфемії, яка загинула від лаби медведя. Другі дівчата мали повні приділки квіток і любистку і розкидали їх перед Еуфемією по дорозі. Чотири молодичі несли фігуру святого Івана, скривленого, начеб був хорий на роматизм.

Маленький і дуже старенький панотець пропадав із своїм дитячим личком у купі золотих, брокатових шат, а тільки із золотої чаші, яку він ніс, било в очі сонячне проміння. Перед ним ішов брат церковний з трійцею і з кадильницею. За ним ішов вїт, тримаючи в руках по-

віський капелюх з червоною стяжкою і згорда споглядаючи на всю процесію. За війтом йшли газди, а за газдами газдині. Відтак йшли парубки, а за ними дівчата, а на самому заду йшли каліки і прошаки. Процесія помаленько посувалася між кичерами, а хлопці видзвонювали у дзвінки, аж птаха полошилася боками.

Навкруги дрімала святошна тишина завмираючої природи. Царинками розстелювало сонце свій золотий шовк, а голі помірки банували за тими стогами, що в оборогах вже відпочивали. Барабулька почорніла і просилася, аби її брати.

Між горами лежало село над срібною рікою, на яку натерхало осіннє золото.

З-поза одної маляви визирав на дорогу якийсь червоний дах, а далше під горою стояв дерев'яний млин, на якому повівала хоругов. Довкруги гори йшла процесія, а дзвінки так дзвонили, що їх гомін заповнював весь простір межі горами. Перед низькими хатами, коло яких проходила процесія, стояли мужицькі столи, а на них горіли свічки перед образами мальованих святців. На воротях стояли газди і газдині і клякали на коліна, коли коло них проходила процесія. Але небо не зважало на процесію і збирало над селом хмари. Насамперед сірі, череваті, а відтак гранатові і чорні, як ніч. Як веремінні путнички, посувалися ті хмари поважно і статечно. Пастухи, що йшли в процесії, розумілися на хмарах і пророкували:

— Заки зайдемо додому, змочить нас дощ до сухої нитки.

Як зачув тото війт, зажурився своїм новим капелюхом і підбіг до паламаря та й просив його, щоби йшов май швидше, а тоді і вся процесія приспішить свій крок.

— Що з того, коли панотець не зможе йти швидше, — відповів паламар і йшов далше помало і поважно.

Царинками стала пересуватися довга тінь, що проганяла геть далеко золоте проміння. Над усім селом звисав смуток. Процесія виходила на вершок гори, на якій вже не було хат. Село впинилося в долині під горою, а за селом далеко тремтів лісок. З другої сторони гори зарисовувалося ген-ген далеко сіре містечко, з-над якого гнали прямо на село чорні хмари.

Розійшовся запах води і паленого каміння, і закрапотів нагале краплистий дощ та й перестав, начеб урвався.

Але за хвилю набрав сил і полягся, гей з цебра. Процесія перемокла до нитки, а дощ не переставав, лиш падав і падав. Не було ніякого піддаштя, де можна було б схватися.

Панотець поклав золоту чашу під свій апарат і накликав, щоб процесія йшла дальше кроком. Але процесія збаламутилася. Дітвора посиніла і стала русті. Молодиці, що несли святого Івана, кинули його на землю, так само дівки кинули святу Еуфемію і самі закинули запаски на голову і збігли в долину до найближчої хати. За ними побігли також і тоті, що хоругви несли, і старший брат з кадильницею, і вїйт, і парубки та й дівчата, та й молодиці, і всі газди і газдині, і всі каліки і хлопці, а навіть прошаки подерті. Лиш панотець і паламар лишилися на дощі, на дорозі. Через час і вони оба схоронилися до хати. Тут всі нарікали на дощ, а найбільше кривдувалися дівки і молодиці та й вїйт. Панотця і паламаря господар завів до найліпшої кімнати, а панотець поставив на столі золоту чашу і став коло неї молитися.

Молиться панотець, а паламар безвпинно хреститься, аж тут раптом наде на чашу іскра. Зглипав панотець, а то сонячний промінь сів собі на чашу. Всі глигнули на небо, а на небі дуга розкаблучилася і п'є за горами воду. Десь на плоті заспівав півень. Небо прочистилося і відслонило синяву, а сонечко зупинилося над лісом і ліс запалило. Свята Еуфемія і святий Іван усміхнулися до сонця своїм мальованим сміхом і наблизилися до церкви, від котрої біг напроти процесії гомін дзвонів такий захриплий і нерівний, як голос п'яниці...

Літературно-
критичні
виступи
Спогади
Автобіографія

[РЕЦЕНЗІЯ НА КНИЖКУ
ОПОВІДАНЬ
В. БУДЗИНОВСЬКОГО
«СТРІМГОЛОВ»]

«С т р і м г о л о в», опові-
дання В. Будзиновського,
13—14 ч. «Універсальної
бібліотеки», ціна 40 кр.

Еправа йде у Відні. Адамський, студент четвертого року медицини, влюбився в Аделю Боровську, родом польку. Рад би з нею пізнатися, та несміливість його не дозволяє йому поважитись на сей крок. Вона перша проговорила 'д нему і зазнакомилася. Адамського радість безкрая. Він життя б дав за ню, не то щоб мав їй відмовити услуг провідника по Відні. Аделя була родом з Перемишля. Її мати ще дівчиною грішила чимало, а віддавшись, взяла за мужжя за параван своїх гріхів. Батько був добра людина й великий багач, хоч без образования. Пожиття там ніякого не було, тим більше, коли прийшла на світ старша Аделя сестра. Батько помер загоді, записавши 40 тисяч грішми своїй одинокій донечці Аделі. Мати вийшла вдруге заміж за Рибіцького. Сей став крадькома залицятись до Аделі, однак все відходив засоромлений. Аделя познакомилась на лекціях танців з лейтенантом Оскаром Ріслером, що навіть освідчився о ню її родичам. Рибіцький так по причині, що сам рвався до Аделі, як із-за користолюбивості, відмовив йому. Оскара покликали до Боснії. Перед своїм від'їздом просив він листовно ще раз Рибіцького о руку Аделі, з котрою вже сердечно попрощався, а котрій батьківський упір міг би дуже пошкодити. Рибіцький придумав бридку інтригу, котра йому вповні удалась. Аделя увірила і в розгарі розпуки

кинула перстень з тайних заручин з Оскаром. Рибіцький відослав той перстень Оскарові wraz із скомпонованою, відмовною відповіддю Аделі.

Аделя утікає на село в гори, а відтак у Чернівці до своячки. Тут стала вона акторкою і метилася на цілому мужесьькому роді за поступок себито виноватого Оскара. Згодом-перегодом дізналася вона, що розлука її з Оскаром була наслідком інтриги вітчима. Від одної віденки довідалась також, що жінка Оскара Ріслера померла. Аделя, не надумуючись довго, поїхала до Відня, щоб віднайти вдівця Оскара. Тут нагодився їй Адамський. Сей ідеаліст опроваджував її по Відні та догоджував, як міг, щоб лишень «поставитися» своїй любці. Та що ж! Він покривав всі кошти її забаганок, та за те і задовжився по вуха, бо сам був сином бідної вдови по священнику галицькім. Перше молодець ошадний, чесний і знаменитий студент полетів тепер «стрімголов» у пропасть матеріального і морального унадку: панопчував всіх своїх товаришів, всіх кельнерів, випродав всі свої движимості, вибрав давніше зложену таксу ригорозальну, попродав набрані на кредит свого стрика медичні книжки, словом, забрив по шию. Тим часом Аделя о його свідчинах і знати не хоче. Вона хотіла б свого чоловіка більше поважати, чим любити; впрочім, вона всю надію має на свого любого Оскара. Все ж таки мучила його дальше непевністю. Коли ж зближався час приїзду Оскара з Інсбрука до Відня, вона спровадила сина і всіма силами обминала Адамського, який все її відшукував. Врешті виїхала в околицю, повідомивши Адамського листовно про свій шлюб з Ріслером. За якийсь час вернула назад до Відня і пішла до Ріслера. Тут вона розчарувалась. Капітан Оскар Ріслер не пізнав її, бо це був стрико колишнього її любимця, котрий случайно звався також Оскаром. Його братанок умер зараз по своїм приїзді до Боснії на тиф. Аделя по тій візиті хорувала два дні. Відтак допиталась до Адамського, щоб тепер учасливити його. Та що ж! Вона застала його вже конаючого. Він застрілився.

На перший погляд, видається нам ся тема¹ старою. Прочитавши, однак, сю повість (чи, як автор хоче, опо-

¹ Коли б не звісно нам, що фабула ґрунтується на факті, то, може і догадувались би, що вона запозичена з роману Достоевського під заг[оловком] «Браття Карамазови». — В[асиль] З[арепо].

відання), бачимо її велику вагу в головних проблемах, котрі, будь-що-будь, є в нашій літературі оригінальними. Автор хотів нам дати антитезу практичного сумніву і впливом оточення виробленої рішучості. З того боку герой повісті Адамський пригадує нам Шекспірового Гамлета. Його сумнів-нерішучість погубляє його. Він бачить, що Аделя глузує собі з його ідеальної любові; бачить, що її минувшина не дозволяє їй серйозно о любові говорити; що більше, він бачить, що вона рада б його всіми силами відпекатись: та мимо всіх своїх постанов не в спроможності він рішитися покинути її. За те ж покутує він — по волі автора — смертю. Зовсім інакша Аделя. Вона, не зазнавши в житті родинного тепла, вихована в родинному бруді, приходиться до тої думки, що всі її вчинки дадуться оправдати впливом оточення з минувшини. І то пересвідчення, та дорога асекурація своєї невинності робить у ній рішучість до всього, але рішучість хороблива. Ця хороблива рішучість велить їй раз потурати своєму серцю, а наслідки звалити на вплив минувшини. За ню покутує вона також, ставшись безпосередньою причиною катастрофи, якою є самоубійство найдорожчої її по Оскарі особи, Адамського.

Другорядні особи повісті змальовані старанно. На увагу заслуговують також красні епізоди, що не порушають цілості і єдності форми. Так, бачимо тут вірну ілюстрацію життя молодого громади віденських русинів, у котрої охота до праці і науки зветься дивовижною манією. Новістю в нашій літературі годиться вважати питання про неслушну, соціальну мораль, накинену жінкам пануючою верствою суспільності, мужчинами, а тим самим, очевидно, ласкавішу для них, чим для жінок. Нетолерантність етики для так званих блудів жінок звернула на себе увагу таких світових поваг, як Мопассан, Мюссе, Прево, Золя і інші. У нас сього питання не доторкнув досі ще ніхто.

Акція пливе бислою струєю до самого краю. Спосіб писання гладкий і пластичний; діалоги живі, описи оригінальні і натуральні, а мова гарна. Психологічний процес, розвинутий на ґрунті любовних відносин, переведено декуди ненатурально. Так, пр[иміром], годі повірити, щоб ідеаліст Адамський, впиваючись платонічною любов'ю до Аделі, рівночасно впивався вражіннями чисто зоологічного характеру в обіймах Ірми. Не слушно

також бажав автор сенсаційної смерті свого героя, щоб закінчити повість ефективно. Якраз таке закінчення не промовляє за артистичним заокругленням повісті. Адамського ціла вина лежить у його нерішучості. Щоби був вицофався з того роману, як не раз постановляв собі, був би вийшов витязем. Але — звісна річ — серце загоїти тяжко. Тим-то годі йому було позбутись тої нерішучості, котра сама собою не повинна також бути смертю карана. Правда, і Аделі постуговання дасться оправдати причинами, від неї независимими; але для чого якраз подвижники тих причин липаються в повісті непокараними? Інтрига Рибіцького разить штучністю. Мимоволі насуваєсь читачеві питання: для чого така палка панна Аделя увірила в підступ вітчима, до котрого вона ніколи не мала довір'я? Для чого не переписувалась з Оскаром, а він з нею? Така переписка була би змінила стан речі; а вона була можлива! Ще більше штучною є розв'язка цілої драми повісті. Вона ґрунтуєсь чисто на случаю. Бо вже ж се справді случай, що стрик лейтенанта Оскара Ріслера звався також Оскаром. Коли б не сей випадок, то Аделя не їхала б до Відня і не завернула б була голови Адамському, словом, авторові відпала б була тема до писання.

До малих похибок треба б зачислити неконсеквентність при деталях поодиноких фігур. Так, автор устами Осевича велить Адамському удавати чужинця ломаною німецьчиною. Відтак забуваєсь автор і каже, що Адамський все по-німецьки дуже лихо говорив. Отже, без удавання виявляв себе чужинцем. З повісті звісно нам, що Аделя мала лиш одного сина; тим часом капітан Ріслер говорить про її діти без потреби. Непотрібно також повторяє автор два рази ціну обіду у людській кухні. Заїрмічу ще і те, що декуди не зовсім згідні з правилами естетики такі фрази, як «по писку прати», «песій обов'язок дівки», «чиста свиня» і т. ін., та й то ще вложені в уста людей, будь-що-будь інтелігентних. Поминувши, однак, ті похибки, повість свідчить о великій таланті автора також на повістевім полі. Для нас вона має тим більший інтерес, що і попередні праці В. Будзиновського так з поля економічного, як і новелістики, обіцяють нам у ньому письменця, котрий міг би стати в ряді визначних письменців, коли лишень для будучого розвитку його таланту обставини сприятимуть.

СПОМИНИ СЕМАНЮКА ПРО ФЕДЬКОВИЧА

Отець мій, Юрій Семанюк, дяк, тепер у Кобаках, Косівського повіту, ось що розповідає про Федьковича:

«Любий та милий був то чоловік. Як я був дяком в Путилові, знав я його добре, ба і він мене чогось-то любив. Чого, не знаю. Знаю лишень, що майже в кожний передодень свята брав він мене до своєї хати від пароха. Там (в хаті) скаже, бувало, мені співати народні пісні, а сам возьме гітару або ліру та й собі ту саму пісню грає. Співаю, співаю, аж тут дивлюся: Федьковичеві котяться сльози з очей. Я удавав, що не бачу. Він, обтерши сльози, починав сам співати якусь вояцьку пісню. Так не раз сидимо до пізньої ночі.

Борони боже, щоб я коли сказав йому «ви», то він зараз і каже з досадою: «Жди, тезку, не забувайся, ми всі рівні».

Федькович убирався по-гуцульськи і так ходив і до церкви. По дорозі не минув нікого, аби не привітався та дещо не заговорив.

Раз на св. Юрія взяв був він мене до себе з церкви; то були його іменини. Хто тоді навернувся до його хати, всіх частував, гостив, а відтак став грати. Ми співали до пізньої ночі, гуляли та з пістолетів стріляли. Через цілий час забави був Федькович зовсім тверезий, як газді ялося. Вночі ще мене сам відпровадив до пароха, бо,

як казав, боявся, щоби я не впав на кладці, через котру мені приходилося переходити.

Федькович гроша нікому не жалував. Як лише мав, то кождому позичав та давав даром. Не раз висилав наймита свого, аби пантрував, хто в біді-нужді находиться у селі. А коли сей «зміркував кого», то він зараз ішов туди та й грішми рятував. Навіть більші квоти грошей давав він бідним, як видів, що їм дуже треба.

Раз перебрався був Федькович за старця-прошака та й каже до мене:

— Іду наших панів трібувати.

— Та куди йдеш, тезку? — питаю.

— Іду аж на Вижницю.

— Верхом чи пішки?

— О, пішки, бо хочу по дорозі ще декуди повернути.

На другий тиждень вертає вже мій тезку з мандрівки та й, закликавши мене до себе, розповідає:

«Знаєш, тезку, у тих паців бігме нема серця. Де лишень прийду до пана та й стану на ганку, молитви говорючи, а тут чую, вже в кухні пані кричить на кухарку, чому мене скорше не вигнала ще з подвір'я. А тоті всі пани, що я у них був, то всі мої добрі знайомі. У одних просив-см хліба, у других — гроша, у третіх — переночуватися: «Хоть у кутику десь, кажу, примістїть мене, бідного чоловіка».

— Нема, нема у нас місця, — кричить пані, — зане харите нам хату.

Беру я та й іду до христїнина-гуцула, а той не знає, де мене подїти. Усім частує та й на постелі мені стелить.

Але аби панам показати, які вони, — беру я, перебираюся зпанська вже та й їду фіякром до всіх тих, щом у них був жебраком. Приїжджаю, а вони до мене: «Просимо, просимо до покою!»

— Ні! — кажу, — не хотїли-сте мене вчєра жебраком приймати, то не приймайте мене і в сурдуті. Я той сам чоловік. Коли вам сурдут милїший від чоловіка, то ви не люди.

Що вони не перепрошують мене, але я сїдаю зараз на фіякер і їду далі. Так до всіх тих їхав я, що у них за старця був».

ВІДЧИТ В 49-І РОКОВИНИ СМЕРТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІІІ Шановна громадо!

Сорок дев'ятий раз збирається весь український народ святкувати по всій своїй землі, по всіх своїх хуторах велике свято. І підноситься тужливий, жалібний гомін — то гомін народу, і розлягається поминальний стогін — то стогін народу, і очі росою заливаються — то плач народу, і хвилями мчить поклін із усіх рік українських та лине у Дніпро-Славутицю під могилу гордоців народу, під могилу найлуччого сина України — Кобзаря Тараса Шевченка.

Тарас Грушівський-Шевченко узрів світ 25 лютого р. 1814 в селі Моринцях, Звенигородського повіту, Київської губернії. Батьки Тараса — Григорій і Катерина були кріпаками помосковщеного німця Енгельгардта.

В півтора года по уродинах Тараса батьки його перенесли в село Кирилівку, і в сьому селі підріс Тарас і став себе тут тямити, і всі його дитячі спомини в'яжуться до Кирилівки. Із сього села ходив Тарас дитиною-приземком шукати желязних стовпів, що підпирають небо. На шостому або сьомому році життя став Тарас учитись в школі у косоокого нестихарного дячка Совгиря. Та з перегодом вмерла Тарасова мати (р. 1823). Її, молодую, положила в могилу нужда та праця. Тарас дістав сварливу і сувору мачуху, що його не любила і часто безвинно карала. Щоб збутись Тараса з хати, батько його віддав «на виучку» до міщанина Губського,

котрий розповідав йому про давню бувальщину і гайдамаччину. Але вже в два роки опісля (р. 1825) помер Тарасів батько. Вмираючи, сказав віщим духом: «Синові Тарасові з мого хазяйства нічого не треба; він буде неабияким чоловіком; з його буде або щось дуже добре, або велике ледащо».

Одинадцятилітній Тарас став круглим сиротою. Дядько Павло й мачуха казали йому ходити до школи до стихарного дяка Петра Богурського, де Тарас навчився псалтиря і втік опісля у Лисянку, а відтак у Тарасівку до дячка-хиромантика (ворожбита), котрий, глянувши на ліву руку Шевченка, заявив рішучо: «У тебе нема кибети ні до чого, ні до шевства, ні до бондарства».

По сільських мандрівках 13-літній Тарас вернув у рідне село і став пасти громадські вівці, а опісля став на службу у попа Григорія Кошиці. Один хлипнівський маляр відкрив у Тараса талан до малярства і велів йому постаратись о карту від поміщика Енгельгардта, бо боявся держати у себе хлопця-кріпака без призову. Та от управитель Енгельгардта взяв Тараса на службу до двора. Спершу помагав Тарас кухареві кухарити, відтак Енгельгардт запримітив у нього дар до малярства і зробив його своїм козачком та возив його всюди з собою, а врешті віддав його на науку кімнатному маляреві в Варшаві,— а коли сей похвалив талан Шевченків, дав його до малярів (Ширяєв) в Петербурзі, де Шевченко пізнався із своїм земляком — малярем Іваном Сошенком і з поетою Євгенієм Гребінкою. Гребінка познайомив Шевченка з славним російським поетом Василем Жуковським, що був учителем наслідника престолу Олександра.

Шевченко рад був дістатись до академії штук красних, однак кріпакам був вступ тут заборонений. Жуковський упросив маляра Брюллова, щоб пустив який свій образ в лотарею і щоб ціну обернув на викупно Тараса з кріпацтва. Так і сталося, за 2500 рублів куплено волю 24-літнього Тараса в р. 22/4 1838 у дідича Енгельгардта.

Визволений з кріпацтва Тарас записався на Академію художеств, де став одним з найлуччих учеників Брюллова. Але крім малярства, Шевченко писав також поезії, за що робив йому упреки маляр Сошенко. Спершу писав Шевченко вірші нишком, доперва коли дворянин Мартос і поет Гребінка стали його спонукувати, дав Тарас свої вірші печатати в р. 1840 у збірці «Кобзар».

В 1844 скінчив Тарас академію, одержавши золоту медалю і титул свобідного художника, і виїхав на Україну, де жив до р. 1847 і запізнався ближче з князем Рєпніним, котрого дочка Варвара одушевлялася його музою. З Чужбинським робив Тарас археологічні прогулки по Україні. В Києві пізнався Шевченко з Миколою Костомаровим, Паньком Кулішем, Гулаком-Артемівським, Маркевичем, Савичем і іншими. В р. 1846 заснувалася чільна громада в Києві «Товариство святого Кирила і Мефодія». Члени сього товариства бажали видвинути свою націю з темряви, котра не давала духовим силам її піднятись із занепаду, а тим самим нівечила її добробут. Головним прямуюванням сього товариства була всеслов'янська федерація, щоб усі слов'янські народи мали свої народоправства і з'єдналися в один політичний зв'язок на федеративній основі. Крім того, покляло собі то товариство у програму: знесення скрізь по слов'янщині кріпацтва, земельний наділ селянам, свободу наукування, свободу мови і друку. Свої думки і бажання переводили члени сього товариства теоретично і практично в діло. Шевченко скрізь збирав округ себе цілу громаду людей, розказував їм про українську історичну старовину, про гетьманщину [...].

Деякий студент Петров зробив донос на се товариство до губернатора. Все товариство спіймано в цвітні 1847 і відвезено в петербурзькі каземати, а відтіля в зсылку.

Тараса віддано в солдати і заслано за Каспійське море, зачислено його в Оренбурзький лінійний батальйон № 5. У неволі заборонено йому писати й рисувати. Шевченко ушив собі маленьку книжечку з поштового паперу, писав і ховав її у чоботи, щоб часом його «добродії» про те не дізнались.

Тут, тиняючись над Уралом, понаписував Шевченко найбільшу частину своїх дрібних проймаючих віршів. Тут Шевченкові прийшлося ще глибше вдуматися в самий ширець громадського життя, поробити найдрібніший аналіз громадського життя. У казармах з кріпостей побивався неволею Тарас: в Орській, Уральській і Новопетровській — нидів і терпів і про Україну мрів. До перва дня 21 липня р. 1857 заходами княжни Варвари Рєпніної і графині Настасі Толстой дістав Тарас від царя Олександра II амністію і восени того ж року виїхав в Нижній Новгород, а в марті 1858 р. — в Петербург, де

запізнався з Іваном Тургенєвим, Марією Марковичкою, артистом драматичним Щепкіним, трагіком Айра Олдріджем, Сераковським, Станкевичем, Желіговським, писав даліше вірші, а в році 1860 написав для школи «Буквар» і клопотався справою визволу своєї рідні з кріпацтва.

Але тяжкі злидні життєві і муки 40-літньої неволи зломили і підтяли сильну стать Тараса. Він став нездужати. Дня 25 лютого 1861 водна пухлина підійшла до легких, а о 5 годині рано дня 26 лютого 1861 Шевченко був неживий. А його смерть вразила громом Україну, що втратила апостола правди і науки.

Отсе були б коротенькі дати з життя Тараса Шевченка.

Шановна громадо! Вже наші прадіди прозрівали, кріпшали і обновлювались на старість ідеями і могутнім словом Тараса, наші батьки і матері виховались на свангелію Тарасовім, а ми представляємо вже третю генерацію у тій добі, яку муза Тарасова розвела на нашій Україні.

Злишно, проте, було б тепер подавати обширну оцінку творів і значіння Шевченка з усіх боків; кождий його твір представляє літературну велич, кожда ідея його являється ясною променистою зіркою. На часі, проте, зазначити сяєво музи Тарасової з того боку, з якого її найменше знають, а саме — яко співця народного, громадянського життя.

1. Яко геніальний поет, зображував Тарас старе і сучасне, новітнє життя в картинах, на яких бачиться дійсно життя, бачиться рух, а не саму номенклатуру, яку зустрічасмо не раз у інших, навіть у талановитих поетів. На картинах Шевченкових з старого козацького життя дійсно чується і рада з бунчуками та булавами, і море з летючими по ньому байдаками, і спів козацький, і завзяття козацьке, словом, старе життя. Коли Шевченко, відвертаючися від рабства і сну сучасної України, відзивається: «Було колись в Україні, ревіли гармати» і «Танцювало лихо», — то відзивається так не через те, щоб йому ревіння гармат само про себе було миле, але через те, що то все ж таки було життя, в котрім виражався порив до діяльності і волі.

2. Шевченко умів проникнути суть всього народного життя. А застав поет справді сумне та невеселе то народне життя на Україні. Кріпацтво, кнут і нагайка, самоволя і бута, зрада і темнота гарцювали і плюндрували су-

часну поетові Україну, калічили і сікли весь український народ так, що тодішнє народнє життя України — се була одна велика народна рана. Щоб ту велику народну рану відчутти, її переболіти, її народові і світові показати і грозою її власної величини стати вже раз лічити, на се дійсно треба було народного генія. Шевченко довершив сього. Все народнє лихо-горе виявив і виляв він в майстерних, потрясаючих і незвичайно вразливих картинах.

Коли зважиться, що в тодішніх часах українське панство відцуралося було України, виділилося з народу чи то в уряд, чи то в баришування, чи то в здирство і зраду, коли зважиться, що саму основу України становив тоді український мужицький люд опущений, здертий [...], то тоді зрозуміється вагу тих найчисленніших картин у творах Шевченка, які зображують життя і долю тодішнього мужика, той спеціальний — печуваний мужицький рай, про який Шевченко на одному загальнозвісному місці своїх поезій ось як говорить:

Он глянть: у тім раю латану свитину з каліки здіймають, з шкурою здіймають, бо нічим обути царят недорослих. А он розпинають вдову за подушце, а сина кують, єдиного сина, єдину дитину, єдину надію в військo оддають, бо його, бач, трохи. А он попідтинню опухла дитина, голодна мре, а мати пшеницю на панщині жве!

Або в іншому місці¹:

[Шевченко] умів дивитись на людей душею.

3. Народнє лихо було Тарасові його власнє лихо, лихо його родичів, лихо його сім'ї, лихо усієї української землі. Яко чоловік з глибокою аналітичною думкою, Шевченко умів розібрати і зв'язати між собою різні виявлення того лиха, відшукати його корінь, жерело, в чім-небудь то лихо об'являлося, чи у чиновницькому обдиранні, чи у кріпацтві, чи у темноті, чи у зраді, — а раз зрозумівши його в усю глибину, «навчившись дивитись на людей душею», Шевченко малював те горе, оповідав про нього людям, ставав супроти нього і ніколи не міг задавити у собі того пекучого лиха, яке здійсалося на душі у нього з кожною думкою про Україну.

І не мовчав сам, а дрімаючим показував, як то гірко і огидно «гнилою колодою на світі лежати — або спа-

¹ Далі чверть сторінки рукопису обірано, — очевидно, там була ще одна цитата з творів Шевченка про «мужицький рай». — *Ред.*

ти на волі і заснути навік-віки і сліду не кинуть ніякого!»

4. Не дивота, проте, що Шевченка дуже вражали всякі прояви зради проти своєї національності між своїми земляками. Перевертнів зове Шевченко з пересердям «п'явками».

5. Тут зазначити треба, як Шевченко задивлювався на національне питання українського народу, бо погляд Шевченка в цьому напрямі досі не був доторканий.

Питання національне взагалі є двояке: 1) націоналізм яко народна індивідуальність і 2) націоналізм яко шовінізм, народне самовозвищення, бажання відняти національність у другого народу, топлячи його в своїй національності.

Шовінізм стоїть уперек міжнародному братерству, не дає статися широкій загальночоловічій кооперації, що, впрочім, бачимо тепер в германізації, обрусінню, мадяризації і іншому.

Антитезою шовінізму є народна індивідуальність, свобода кожного народу розвиватися відповідно до природи своєї рідної сторони, без насильного порушення мови і інших етнографічних відмін.

Широкий гуманізм Шевченка не допускав до себе узькоглядного шовінізму, і ніхто так безпощадною критикою не осудив декотрих народних традицій і народне життя, як сам Тарас Шевченко. Доста тільки нагадати його «Послання до земляків». Очевидна річ, що Шевченка дуже сильно вражали «няньки, дядьки отечества чужого», вражали його усякі наміри відняти у народу його індивідуальність, а оборона народної індивідуальності не єсть вузьким націоналізмом-шовінізмом, — тільки вихідним пунктом усього чоловічого прогресу і конечною метою всякої культури.

6. Широка, буйна поетична вдача не зволила Шевченкові пристати до яких-небудь політичних теорій, а з його творів можна би вчитати, що його політичним ідеалом була найширша політична свобода без стіснення. З вірша про «Саула» — про Давида і про святого Володимира бачимо, що Шевченко мав на думці прослідити історію царизму, а прослідивши її, заложив голосий протест проти самодержавства і його страшних жертв. У своїх творах «Сон» і «Кавказ» розказує Шевченко про московських царів Петра і Катерину, виказуючи кож-

вому з них усе те, що зробили вони для України, як Петро розплинав Україну, а Катерина Січ зруйнувала і кріпацтво завела.

З тих віршів Шевченка, становлячих акт обжаловання царату, так і чується двісталітній здавлений плач українського народу. Шевченко проклинає тих незабутніх представителів московського деспотизму, не забуваючи при тім і на московську бюрократію, яка товпиться на улицах і кричить «ура», а дере і з батька і з брата.

Говорячи про чуже, не забуває Шевченко і свого. Він вказує на Галаганів і Кочубеїв, що продали нашу Україну для лакомства нещасного, для «шляхетства московського прирощаного». А описуючи українське панство, не жалів Тарас красок, щоб виразно намалювати картину страшенного панського здирства і своєволі, картину огидливого насильства і розпусти, бо видів в тім панстві тоді представителів кріпацтва, видів, що ті пани:

Правдою торгують,
людей запрягають
в тяжкі ярма, орють лихо,
лихом засівають, --

видів, що тодішні пани, вештаючись по чужині, говорили про братерство і волю, а проте дерли, як і передш, шкуру з братів «незрячих» гречкосіїв.

В 1840-х роках забавилось було українське панство в український патріотизм, котрий об'являвся у тій формі, що наші пани:

У світі ходили між панами,
і пили горілку з мужиками,
і вольнодумствовали в шинку.

Шевченко глумився над такими проявами народолобства, і, таким чином, Шевченко перший зробив почин новому щиро демократичному напрямкові української ідеї. Око в око станув він проти тих панських нещирих патріотів і запитав їх публічно, по якому закону вони і землею, всім даною, і людьми торгують?

Шевченко перший усі добра панські, гроші, зібрані здирством з поневоленого мужика, словом, усе те добро, яким багаті люди панують над бідними і держать їх у неволі, назвав: «дідами крадене добро».

7. Критикуючи розподілення громадського добра і щастя, Шевченко заступає погляд, що тільки робота

і труд дають право чоловікові вживати яке-небудь добро:

Роботящим умам, роботящим рукам
Перелогі орать, думать, сіять, не ждять
І посіяне жать...

Так, отже, глибоко задивлювався Шевченко на громадське життя.

Шановна громадо! Довголітня, великанська мартирологія українського народу вступила в нову добу боротьби — в добу ясного, дзвінкого протесту проти своїх гнобителів — в добу творення історії. Ввесь світ дивиться тепер на неустрашимість, самопосягату і ідейність борців і дивується, що у народу, гнобленого через сотки літ, у народу, окраденого із усього земного добра, ще не замерла ідея волі, рівності та воскресення, що народний дух грімким голосом відзивається до всього культурного світу.

Мужицький народ, що за часів кріпацтва і панщини був панською власністю і худобою, яка за стайню і обрік мусила віддавати панам свою силу, своє тіло, свою волю і свого духа, народ, котрого історія писана тільки кнутом і кайданами російського царату, визиском та мантийством шкіролуців, — сей народ спромагається вже до живого протесту, показує світові домовину, яку для нього збив і зладив його ворог, сей народ заставляє вже ворога соромитись перед культурним світом своїх звірств, своєї облуди і всіх своїх нікчемних і нелюдських вчинків.

Сей протест українського народу, його поступові й слушні домагання, розуміння правди, розуміння поступових ідей, самопосягата, неустрашимість — сей відгук життя нашого народу — се не прийшло до нас само з себе, се не витвір сьгоднішніх часів, се не ласка ворога-гнобителя — се твір найгеніальнішого сина України і апостола правди і науки Тараса Шевченка, котрого могила поростає 49-літнім барвінком, котрий до старого плуга викував новий леміш і чересло і в тяжких упругах зорав свій весь переліг, а на перелозі посіяв свої ширі сльози, а ті його сльози сходять і виростають. І сходитимуть і виростатимуть, животворною, цілющою силою обмиють братню кров, змиють зневіру, обмиють заплакану матір з кайданів-неволі, збудують нову вільну Україну, сонячним сявом її осяють і сином обновленої України світитимуть доти, доки Дніпро в море летється.

Ви кажете мені написати статтю до вашої «Бистриці» на тему виховання села, а я казання ні сам не люблю, ні другому вертїти уxo науками не вакаюся.

Село само добре знає, що дідьче, а що боже, так як знає, що погане, а що красне.

Але як виджу отих дідів-стариганів, що в глибоку старість повдовїли та й не сидять собі при своїх дітях дружених та мирно віку не доживають, але користають з того, що парубоцтво і молодюки у війні повигибали, та й даються на підмову і женяться із молодими дівчинищами, а відтак пекло в хаті мають, — то пригадується мені тота співанка, що дівкам розуму наспівує, та й рад би я її кожному селу пригадати, най би дівки більший сором мали!

Котилися вози з гори, вломилися свїрні,
Не йди, дівче, за одівця, а жди своєї рівні.
Не йди, дівче, за одівця з чужей намови,
Бо буде ти кровця течьи з твоєї голови.
Ой буде ти кровця течьи та ще ме чюріти,
Та будеш ти памнетати одівцеві діти.

Але це не моя наука, сохрaнь боже, це придумали годні газди та й годні газдині.

Дня 11 червня 1923 р. минуло двіста літ, як у селі Проліс коло Дрезна, в мужицькій хаті, прийшов на світ Іван-Юрко, 2 імен, Паліцш. (Не є виключене, що це був нащадок українського повоєнного емігранта Палича). Звичайно буває так, що мужик живе по смерті в пам'яті ще лише доти, доки живуть його безпосередні потомки та кривняки. А Іван-Юрко Паліцш, хоч був мужиком, ще й досі живе в пам'яті не тільки своїх саксонських земляків, але й у всьому вченому світі. Бо власне він показав, що мужицька голова та мужицьке око годні не раз потрапити далеко більше, чим панські голови та очі з високого плеча. Він газдував собі в селі Проліс зі своєю дружиною примірно, але ззамолоду не марнував ночі та не ходив пити ні гуляти, лиш вдивлювався в зорі і навчився їх читати та й помалу-помалу допровадив до того, що всі вчені астрономи стали його астрономічне знання респектувати і поважати. Всі астрономи знали, що в р. 1758 мала появитися комета Галей, але не знали, котрого дня саме. Це знав мужик-звіздар Іван-Юрко Паліцш і на різдвяний вечір 1758 р. голим оком показав її своїм знайомим, а відтак все, що бачив, подав до відома всім ученим астрономам. Читавши зорі, цей звіздар-автодидакт опісля відкрив голим оком в р. 1782, що зізда Альголь періодично зміняє

величину свого світла, а іменно світить через півтретя доби величиною другої класи, а зараз по тім через дев'ять годин зменшує світло до величини четвертої класи звізд. За його відкриття Королівська англійська академія наук іменувала його своїм членом, а Паризька академія своїм кореспондентом.

То було ще в часі Семилітньої війни, але масштаб оцінки мужика ще й досі не змінився. І досі ще потрібно, щоби мужик перевищав о цілий поверх всіх вчених певної ділянки наук чи в творчій праці, то аж тоді про нього заговорять і його пом'януть, а так, то най він усіх панів годує та й убирає, най доми божі і людські кладе, най держави тримає, най ціле життя на сонці пражиться або зимами мерзне, най з пісної землі хліба добуває, най мільйони вояків на смерть висилає — то однак про нього ані пес не гавкне і його не пом'яне.

**ПРОМОВА, ВИГОЛОШЕНА
В СНЯТИНІ
14 лютого 1926 р. В ЗАЛІ
МІЩАНСЬКОЇ ЧИТАЛЬНІ
РАВЛЮКОВІ ВАСИЛЕВІ**

Ви вийшли із села Снятинського повіту і пішли в гімназію, а опісля у фахову школу вищу, а надто в академію рільничу в Дублянах і вернули з добутками науки знова у село на землю Снятинщини і тут розпочали свою працю на ниві народної просвіти і народної свідомості. Працювали ви невсипучо з відданням усіх своїх сил, з усім запалом і без компромісії та без застережень від ранньої молодості аж досі, аж та праця посріблила вам ваш волос.

Все ішли ви прямо і тільки шляхом праці для свого народу, не відступаючи убік ані на крок, хоч той прямий ваш життєвий шлях був терневий.

Ви ніколи не кривили душею і ніколи не запорошили Кобзарєвого заповіту: ви вірно і відважно стали найліпшим сином цієї землі, її солею, її пшеницею. Самі ви — з-під селянської стріхи — найліпше зрозуміли, що селяни — це саме основа народу, це ті його підвалини, без яких ми не можемо збудувати життя. Зрозуміли ви, що ті підвалини мусять бути здорові, свідомі вартості своєї праці і свого завдання і упиратись на камінних здобутках науки і просвіти. І ви зрослися з нашими працівниками землі в одну нерозривну цілість і вели наш народ тут, на снятинській землі, до ліпшої будуччини. І от-от здавалося вже, що ви, несучи лампаду світла і ставши

електроном народної просвіти,— вийшли вже побідно і поставили фундамент під народний терен та станете втішатись нагородою за свій труд. Та не так склалося. Зломив ворог освіти підвалини, здвигнені працівниками нашими, порубав, поневолив, вистріляв їх і вивішав, і настало лихоліття. І ви після двадцятилітньої невсипучої праці опинилися перед списками багнетів, які вас викинули із власної хати і прогнали вас від власного народу. І тоді ви напружили усі свої сили і ціпко оперлись об рідну землю і відповіли багнетам: «Вбийте мене, а я звідсіля не уступлю, відбирайте мені учительську і директорську посаду, відділяйте мене від народу багнетами і крісами, а я не піду від нього, бо моє життя — це праця». І сталося, що ви, фізично знеможений, посивілий працівник, побідили гарматами озброєного ворога просвіти і далі — безперервно ви є і останете тим електроном, у якого промінням виикає в народ просвіта, наука і свідомість. Ви були головою філії «Просвіти» в Снятинщині, і коло вашої особи концентрувався весь просвітний рух повіту, а місце вашого осідку — Волчківці були метрополієм повіту.

І яка вам за се плата? Вам, що стоїте перед нами без здоров'я, без мастків, без зору і навіть без засобів до життя і сім'ї. Немає у нас багатої влади, багатих посад, ми переживаємо лихоліття. А наш трудящий народ вас бачить та цінить високо, і якраз мені припало то щастя вручити вам грамоту, якою загальні збори товариства «Просвіта» у Львові з дня 25 грудня 1925 року іменували вас за вашу працю почесним членом всього товариства. Передаю вам і желяю вам, щоби ваша творчість і сила не вигасала ще довгі-довгі роки, щоби ви і надаліше оставали сяйвом Снятинщини, щоб діждались обміни на ниві своєї праці, щоб і у вашу хату невсипущого працівника завітало добро, у вашу комору — зерно, у ваші стайні — стадо, у вашу сім'ю — гаразд. Щоб той леміш і чересло, яке ви викували до старого плуга, до краю зорало народну ниву і щоб на тій ниві ваша праця зійшла і буйно заколисалась перед вашими видивленими очима.

ФРАГМЕНТИ МОЇХ СПОМИНІВ ПРО ІВАНА ФРАНКА

То було тої зими, коли у Відні скидали Баденього з президента міністрів.

Весь Відень кипів і кидав громи на галицьких володарів, на Баденього, поляків і на чехів. Вольф і Шенерер у своїх всенімецьких, Адлер, Пернерсторффер і Шугмайєр у робітничих, а навіть Люеґер у своїх християнсько-соціальних кругах устроювали віче за вічем і всі погубляли шляхетську, галицьку господарку та, вказуючи на страшні наслідки панування шляхти над нашим народом в Галичині, домагались прогнання депотичного і брутального шляхтича К. Баденього із становища президента міністрів. Тоді-то поступові віденці, як професори унів[ерситету] і редактори Зінгер і Менгер, провідник соціальних демократів В. Адлер, звернулися через визначного чернівецького студента Гната Ляйхнера до укр[аїнських] товариств «Січ» і «Родина», щоб устроїли великий мітинг, в якому найбільше визначні і авторитетні бесідники-українці взяли б участь, промовили б і зуміли б відслонити перед світом наслідки шляхетської господарки у східній Галичині.

До комітету увійшли були мої приятелі Роман Сембратович, Іван Саноцький, В. Загайкевич, М. Пасічник і я, і постановлено запросити як бесідників Івана Франка та Андроніка Могильницького з Галичини, а з Відня Пернерсторффера і Шугмайєра; крім того, Гната Ляйхнера, що вже тоді як студент проявляв великі здібності ора-

торські, а до українців велику симпатію. Особисто з нас знав Франка тільки Роман Сембратович, і тому виділялися ми його з привітом для Франка у готель на Флоріанській улиці. Сембратович вернув від Франка промінний, неначе із святині, і заявив нам, що перед мітингом не доведеться нам бачити Франка, бо приготується і до бесіди на мітингу, і до відчиту в товаристві фабіанців про положення українського мужика у східній Галичині.

Я, що був на першому році права, малий, гей мушка, і не мав нагоди особисто зустрітися з великими людьми, ждав у гарячці зустрічі з Франком.

На мітингу говорив Шугмайєр, далше Пернерсторфєр, потім плавно по-німецьки баритоновим голосом Могильницький, а відтак Франко. Кожне його речення викликувало або бурю потакувань, або бурю гніву проти подвижників східногалицького пекла, яке Франко майстерно розкривав і тоном ученого демонстрував.

До того часу видавався мені наймудрішим бесідником профєсор Чиглярж, що викладав римське право, однак коли я почув Франка, поставив я його далеко вище Чигляржа і вище всіх бесідників з мітингу. Хотілося перед ним упасти і цілувати його в руки і ноги. Хотілося його нести, щоб не запарошив своїх ніг порохом улиці. Хотілося обсіпати його цвітом. Та через тисячну товпу не вдавалося мені пробитися до його, і я вийшов мов оп'янілий масстатом його величі.

На другий день вечором мав Франко говорити у фабіанців, і я туди ледве дотиснувся. Тут аудиторія була з-посеред поступової інтелігенції, і Франко викладав науковою методою, а його виклад незвичайно захоплював слухачів, серед яких були і парламентарні послы, і редактори поважних газет і журналів, і профєсори університету, і письменники, як Петєр Альтєнберг, Шніцлер і ін.

Після викладу посипались із аудиторії численні запити, а Франко на всі ті запити відповідав через дві години, змальовуючи всесторонньо положення українського народу у східній Галичині. Враження було велике.

На другий день довідався я, що Франко буде вечором у Центральній кофейні на Панській улиці, і я пішов туди з покійним Романом Сембратовичем, який мене представив йому і Могильницькому. Могильницький весь

час розповідав інтересно про різні виборчі приклучки, був веселий, метав жартами, як китицями цвітів, а наприкінці оповідав, як-то він того ж дня з Франком бавився у Вурстель-Пратер і як Франко їздив на каруселях, і в ресторані Свободи танцював з якоюсь ладною віденкою, і в танці вивихнув ногу. Франко не перечив Могильницькому і тільки посміхався. Розповідав також, що був з Адлером на обіді у професора Зінгера та дуже вихвалював мудрість і вченість В. Адлера й тішився, що отворив собі дорогу до віденських газет і журналів. Я дивився зблизька на Франка, як на сонце, від якого меркнуть очі. Дуже я врадувався, коли Франко запитав мене, що я студіюю, а довідавшись, що я на другий день їду додому, сам мені запропонував: «Ну, то їдьте разом з нами!»

На другий день не мав я ще всіх грошей на дорогу, але щоб не змарнувати такої небувалої нагоди, я позоставляв де що міг і станув до умовленого поїзда на північнім двірці. Франко покмітив, видко, мою несміливість і взяв мене поід руки та й завів у своє купе і почаствував яблуками, яких мав повну вовняну торбу. Я почував у собі стид і ніяковість із-за того, що я студент прав, а не філософії і не зможу та й не доріс говорити з Франком про теми, які він в дорозі буде порушувати. Але в дорозі, коли Могильницький заснув був, Франко сам у розмові зі мною доторкався таких тем, які мене повинні були інтересувати. І так викладав мені, неначе Чиглярж, про чотири періоди розвою римського права, а іменно: 1) від початку оснoвання Римської держави до часу устав дванадцяти таблиць; 2) від дванадцяти таблиць до Ціцерона; 3) від Ціцерона до Константина Великого; 4) від Константина до Юстиніана. Виложив мені як на долоні, як повстали *leges*¹, *senatus consulta*², *edicta magistratuum*³, *constitutiones principum*⁴, *responsa et sententiae prudentium*⁵, переповів зміст джерел: *Gaji institutionum libri IV*⁶, *tituli ex corpore Ulpiani*⁷, *libri V Julii Pauli*⁸,

¹ Закони (лат.). — Ред.

² Ухвали сенату (лат.). — Ред.

³ Укази магістратів (лат.). — Ред.

⁴ Розпорядження керівників (лат.). — Ред.

⁵ Відповіді та міркування розсудних (лат.). — Ред.

⁶ Чотири книги законів Гая (лат.). — Ред.

⁷ Заголовки кодексу Ульпіана (лат.). — Ред.

⁸ П'яти книг Юлія Пауля (лат.). — Ред.

collatio legum Mosaicarum et Romanorum¹, Fragmenta Vaticana², уставу Валентиніана III з 426 р., кодекс Григоріанський, Гермогеніанський, Теодозіанський і компіляцію Юстиніана (527—565), питав мене, чи знаю різницю між agnatio і cognatio³ та що таке є fictio legis Cornelia⁴.

З викладів професора Чигляржа я мав деяке поняття про ті всі теми, однак я ніколи не гадав, що такий велетень красного письменства, як Франко, мав такі основні і детальні відомості також у тім напрямі. Викладаючи мені різницю між agnatio і cognatio, зауважив, що у нас, у східній Галичині не тільки між шляхтою і прочим населенням, але навіть межі мужиками та різниця зазначається ще й тепер. Коли я, маючи тільки незначні відомості права, забігав у вуличку літератури, Франко взяв мене іспитувати з Байрона і Шекспіра і зауважив, що від сих двох велетнів починається взагалі література так, як право від римського права, а наука про національну економію від Адама Сміта.

Слухаючи викладу Франка, я почував свою умову бідноту і в думці желав собі, щоб пробудився Могильницький та щоб звів бесіду на жарти або на шахрайства галицьких панів. Франко став вдивлятися в мене і раптом запримітив: «От бачите, у вас баденівська голова!»

Я спалився на вуголь, а Франко мене випитував: «Ви читали Цезаря Льомброза?»

«Ні», — кажу.

«Ну, то прочитайте його «Der Verbrecher»⁵, там знайдете пояснення, що значить аномально велика голова».

А Могильницький, впадаючи, додав: «Не слухайте його і не читайте варіятів, але дивіться восени на капусту!»

Я топився із стиду за свою голову.

Пригадую собі ще, що Франко, говорячи про Отелло як про проблему сумніву, ужив порівняння: «Так як Міцкевич був поетом зради, так Шекспір був безсмертним поетом сумніву, якого не зумів досягнути навіть Гете у своїм Фаусті». Я і тут упривав, аж нарешті пробудився Могильницький і відразу казав мені співати гуцулки.

¹ Збір Мойсейових і римських законів (лат.). — Ред.

² Ватиканські уривки (лат.). — Ред.

³ Споріднення по батьківській та материнській лінії (лат.). — Ред.

⁴ Зафіксування Корнелійового закону (лат.). — Ред.

⁵ «Карний злочинець» (нім.). — Ред.

Спершу я не похочував, але коли й Франко мене підбадьорював, я розпочав в'язанку коломийок «Параскою»:

Ой пішов я до Параски лиш голі два разки —
А вона мені показує аж три перелазки:
«Оцим будеш заходити, а цим виходити,
А цим будеш утікати, та як муть ловити».

Та «Параска» подобалась була і Могильницькому, і Франкові, і Франко опісля не раз повторював собі у хвилях загальної мовчанки.

Стільки ж я і бачився з Франком особисто.

Спитаєте, може, яке враження зробив на мене Франко?

Великого астрального тіла, що гріє всю Україну, а світить далеко ще далше.

Опісля завелась була між нами переписка, яка у війні затратилася. Франко радив мені закинути писати поезію в прозі та вернути до «Параски», себто до мужиків.

Мої дедя Юрій Семанюк родились в р. 1846 в Кубаках в численній мужицькій сім'ї, бо мали п'ять сестер і двох братів, і їх дедя Стефан не мали стільки поля, щоби усіх дітей повідвінювати як слід. Дедя бралися добре науки у сільській школі, і для того дід Стефан трібував їх вивчити якогось ремесла і дав їх на науку до церковного маляра, а коли ця наука дуже барилася, відобрав їх від малярства і дав на науку до дяка, бо дедя мої вже змалку мали гарний сопрановий голос, який опісля перейшов у тенор. Дяківства училися мої дедя у кожного дяка у кожному селі у горах від Путилова до Жаб'я. При науці дяківства у Путилові мої дедя звернули були своїм голосом на себе увагу проживаючого тоді в Путилові письменника Юрія Федьковича, що полюбив був дуже металічний голос могого деді і сам любив дуже співати.

Федькович майже щодня кликав до себе мого дедю і учив їх співати світських та церковних пісень, давав їм із своєї бібліотеки книжок до читання і взагалі опікувався моїм дедєм як своїм молодшим братом. Дедя віддячувались великим приятельством і прив'язанням до Федьковича, за яким — як опісля казали — штрикали б були у вогонь і з яким варт було жити та й умирати. Після своєї довгої мандрівки гірськими селами дедя вернулись опісля до села Кубаки в Косівському повіті

і оженились, беручи собі за дружину у Дмитра і Насті Олексюків, званих Микитюками, їх доньку Анну. З деді Юрія і нені Анни прийшов я на світ 13 липня 1874 і після року коліски взяли мене на виховання до себе на Заліську гору дід і баба: Дмитро і Настя Олексюки, які піклувались мною через 6 літ. Дід Дмитро Олексюк, в селі званий Микитюком, був то правовірний і справедливий гуцул, дуже доброго серця господар ще з первісною простотою, бо не умів ані читати, ані писати, у війську не служив, орав ще деревляним плугом, їздив тільки волами, святкував усі хоть би і найменші свята, вірив у відьми та лісовиків, добре вгадував наперед лиху і добру погоду, нікому не каламутив води і приймав на нічліг всякого, хто тільки того собі забажав. Газди з газдинями і доньками або синами з Брустур, з Жаб'я, з Ворохти та Гриняви, з Довгополя, Устерік, Ріжна, з Ясенева, з Яворова та Криворівні, їдучи верхом з набором на доли, щоб замінити скором та посудину на хліб, все повертали до мого діда на ніч, і майже щоночі ночувало у дідовій хаті десять, а не раз і двадцять осіб. Дід і баба гостили їх вечерею і сніданком, а дуже часто приносили з корчми горівки і частували гостей. Дід дуже любив з гостями набуватися та й хоть розповідати, хоть слухати оповідань про давнину, як Черемошем ішла турецька границя, про якогось лихого ката Гурського, про великого багатиря вірмєнина Ромашкана, про татарів і волохів, про лісових божків і духів, про рахманський великдень, Асафатову долину, про відьми і чугайстра, про Кацьовського, про чудне зілля і т. ін.

Дід умів красно грати на флюярі і по вечері грали, а гості співали і танцювали, ще й бабу і мене брали в танець і вивчили були мене танцювати гуцулки, аркана і гайдука (танець з присюдами — сільська коломийка). Як лучився коли день, що у діда не було гостей, то дід був дуже сумні, навіть не сідали вечеряти за стіл, але вечеряли з бабою і зі мною на лавиці, під полицями, сидючи на малім стільчику. Ще я був малим приземком, як дід і баба справили мені всю парубоцьку ношу, і капелюх з павами, і онучі крашені, і нараквиці вовняні та й брали мене до церкви, а не раз до містечка Кути або до Косова. Я пропадав за дідом, та за його казками, та співанками, та грою на флюярі, та за тими бадіками і вуйками, що у діда ночували і в гості повертали, і так красно, та

весело, та любо набувались, красну бесіду мали, мене вихвалювали, теплими долонями гладили, баранчиками, із бринзі топленими, та пукавками, та денцівками, та сурмами обдаровували, красних співанок співали, хату аж до сволоків веселили.

Я любив діда і бабу, а як дід мене любили, повидів я тоді, як управа кобацької школи візвала діда, щоб мене вписав до школи. Дід три дні не їли та й поплакували, а четвертого дня мене до школи самі відвели. Школа була далеко, і дід мене все водили і напротив мене виходили. Азбуки учив мене учитель Колцуняк, батько Марійки Колцуняківної, авторки повісті «На стрічу сонцю золотому», чоловік лагідної вдачі, який нікого не бив у класі. Опісля учили мене учителі: Пасічинський і Роговський, які любили бити прutom, коли хто не умів свого завдання. У вищих сільських класах учив мене управитель кобацької школи Омелян Казисевич. Се була душа не чоловік. Учив мене приписової науки, а крім неї, ще й німецької мови так, як свого сина, і довів до того, що я говорив гладко німецькою мовою і читав німецькі повісті, які він для мене випозичував від місцевого пароха о. Петра Стефановича. Десь коли я був в другій або третій класі сільської школи, мої дедя і нєня перенеслись з молодшим братом Василем і наймолодшою сестрою Сленою на гору до діда і тут в окремії кімнаті замешкали та й мене від діда силоміць відобрали, кажучи, що дід мене дуже розпестили і нічого доброго не навчили. Із-за того дід загнувались були на дєдю і спересердя продали ліс «Цухонів» кутському господареві лишень тому, щоби моєму дєдеві і моїй нєні того гарного лісу з оленями, сєрнами і орлами не оставляти по собі в спадщині. Із-за того лісу дєдя з дідом не могли вже помиритись і розумерлися у гніві. Дєдя виділи, що я слабого організму і до фізичної роботи непридатний, для того просили управителя Казисевича, щоби мене приготовляв до гімназії. Управитель Казисевич учив мене дуже щиро навіть ночами у своїй канцелярії. Дєдя мали дома дві шафи, повні книжок, і, піддаючи мені по книжці, казали вечорами читати ті книжки голосно при вуйках і дєдевих знакомих. Читалося «Дністрову Русалку», «Правду» за рік 1869, Федьковича, Нєчуя, «Марусю» Квітки, Вовчка, видання «Просвіти», переповідалося і якісь російські та німецькі книжки, від місцевого пароха визичені.

При тому читанню вуйки пригадували собі дещо цікавого із свого життя і оповідали годинами, чим рівно ж і я переймався. Коли читано книжки Юрія Федьковича, дедя мої не могли нахвалитися того свого «тезка» і розповідали про нього, як то він не раз співав у церкві в Путилові так сильно, що усі гудзики у його кабаті потріскали і попадали на землю, начеб їх ножицями обтято, як Федькович на святвечір все своє окруження частував усіма стравами і горівкою та медом, а навіть худобу і кури заливав горівкою, як всі свої гроші роздавав вбогим мужикам або брав дедю і дяка Никифора Розбіцького до Вижниці і тут купував книжки, та гердани, та порошниці, та коні вороні. Не раз сходив з Путилова дяк Розбіцький і приносив дедеві листи від Федьковича, і я бачив, як дедя тими листами захоплювалися і, читаючи їх, не раз плакали із радості та з великої зичливості.

— Ото в мене раз чоловік, то золота душа, — казали дедя. — З ним не нажився би, ні наговорився би, — то нема понад того чоловіка на гори й долини.

Того року, в якому Федькович помер, зійшов був Розбіцький до мого деді і розповідав дедеві про послідні дні життя поета. Оба плакали, як діти, над тою втратою, а дедя нарікали на Розбіцького, що не дав їм знати про недугу і смерть Федьковича.

Мої дедя були на свій час і селянський стан досить очитані, любили все, що гарне і добре, любили багато читати, а навіть самі брались принагідні вірші писати, були дуже вразливі на чуже нещастя і на чужу кривду і хотіли дуже, щоб мені, слабовитому хлопчині, не довелося переживати тверду мужицьку долю, але щоб я пішов у школи і добувся якогось легшого хліба, чим мужицький. І повезли мене до польської гімназії в Коломиї (про що я згадую в новелі «Як дим підймається»). Я не умів говорити по-польськи і спершу дуже бідував у гімназії, а особливо знеохочувався я дуже, коли професори, натякаючи на мою мужицьку ношу в нижчій гімназії, цвіркали мені в очі, що я повинен скинути хлопську одіж і в сюртук убраться або залишити школу і піти гній возити. Я швидко поборов труднощі мови і вже від першого півроку був відзначаючим учеником через всю гімназію. Історії учив мене професор др. Кубішталь, чоловік вільнодумний і поступовий, який вщиплював у молодіж відвагу і охоту до поступу, а не любив лизун-

ства та сервілізму. Ніколи не дозволяв відмовляти «богородице діво» на початку або на кінці денної науки; і навіть тоді на се не дозволив, коли раз з'їхав був зі Львова інспектор Іван Левицький і візитував нашу класу на послідній годині історії. Латини учили мене професори Мислевич і Косьонович та Дембіцер, а греки — професори Штангерберг і Перфецький, німецького — професори Бабіньський і Хрістоф, польського — професори Габріельський і Васильковський, а українського — професори Лев Дольницький в нижчій гімназії а Михайло Пачовський (автор розвідки «Билини і думи» і короткої історії української літератури). Дольницький не виходив поза рами історії літератури Омеляна Огоновського, а Пачовський жадав більше читаності з усієї, отже, і з найновішої нашої літератури, і більшої граматичності. Професором релігії був незвичайно тактовний і праведний та добрий чоловік о. Микола Лепкий, званий через учеників «богом». Понабиравши багато платних лекцій, я до пізньої ночі відбував ті лекції і не мав часу висиджувати на тодішніх тайних зборах кружка шкільних товаришів, які в дійсності не були тайними і на яких тільки багато напіросів викурювалося а навіть горівку попивалося. За то визичував я з того кружка книжки і сам собі пренумерував «Жите і слово», «Зорю», «Дзвінок», «Правду» і «Буковину».

У гімназії зазнакомився я з цілою нашою літературою від договорів з греками та Даниїла Заточника до Франка і Чайченка. Дуже велике враження робили тоді на мене Шевченко, Франко і думи та народні пісні у збірнику Головацького. Крім того, я захоплювався дуже Гомером, Шекспіром, Словацьким, Шіллером і Гоголем. В Коломиї мешкав я разом з товаришами Миколою Кошаком з Москалівки, Сеньом Горуком із Снятина і Ярославом Федорчуком із Снятина. По матурі намовив мене мій товариш і приятель Микола Кошак, який рік перед тим вже просидів був на університеті у Відні, щоб я разом з ним поїхав у Відень на медицину. До Відня вибрався я з малими грішми і, не могучи вписатись на такий дорогий факультет, як медицина, вписався я на правничий факультет, хотя й до науки права не мав я охоти. Права учився я у Відні для хліба, а більше займався літературою та просвітою серед віденських українських робітників, що рекрутувались переважно із галицьких

мужиків. Записавшись в члени академічного товариства «Січ» у Відні, разом з товаришами Романом Сембратовичем, Іваном Саноцьким та Володимиром Загайкевичем стали ми «Січ» реформувати, виступаючи різко проти кнайпівського та буршівського життя, а тим самим і проти старших січовиків, а натомість вводячи в січове життя відчити з обсягу науки і красного письменства. Ми скомунікувались були з поступовим «Обществом студентов из России» і ходили також на їх відчити і сходини і багато користали, бо там під проводом дуже хоровитого, а не менше ідейного і прочитаного тов. Вегнера були люди дуже образовані і умні та незвичайно пильні і працюючі. Перед тим заснував був у Відні Захар Скварко з Йосипом Партицьким, Миколою Кошаком і Михайлом Пасічником та Андрієм Ференчаком робітниче товариство «Родина». Наш кружок чотирьох, з Михайлом Пасічником та Яхимовичем, заснував опісля робітниче товариство «Поступ», і кождий з нас уважав своїм обов'язком мати відчити в тім товаристві бодай раз в місяць. Я присався до гарної бібліотеки січової і університетської та «Общества студентов из России» і двірської і так далеко зачитувався в красному письменстві німецькому та російському, що майже нераде заглядав до римського та німецького права. Тодішній січовий сеніор др. Євген Левицький, чоловік всесторонньо прочитаний і образований, виложив нам елементарний буквар національної економії і велів читати Мирного «Хіба ревуть воли...» та Чернишевського «Что делать?», які тоді на мене зробили сильне враження.

«Капітал» Маркса і вся суспільницька наука видались мені тоді надто твердими, надто безнадійними і буденними, і я забігав крадькома до красного письменства та симпатизував зі школою, якої осередок концентрувався тоді довкруги монахівської «Ді Югенд». Я писав тоді дрібні поезії в прозі до «Буковини», малі ескізи до львівського «Дзвінка» (під псевдонімом «Марко Черемшина») а критичні огляди до «Зорі» (під псевдонімом «Марко Легіт»). Коли засноважо «Літературно-наук[овий] вісник», я, за порадою Франка, виступив у ньому із своїми неореалістичними новелами з мужицького життя та залишив поезію в прозі.

В гімназії, дець у другій або третій класі, став я крадькома писати вірші. На шевченківських вечорницях та

концертах радо брав я на себе відчити про творчість Шевченка, а десь в п'ятій чи шостій класі відважився я був вислати до чернівецької «Буковини» (редагував її тоді Осип Маковей) своє оповідання «Керманіч», яке О. Маковей напечатав в ч. 73—74 «Буковини» з дня 3 і 4 квітня 1896 року. Осмілений тою подією, я написав драму в 5 діях під заголовком «Несамовиті» і вислав на конкурс до виділу краювого у Львові. Драма премії не дістала, але др. Євген Олесницький оцінив її в «Зорі» десь в році 1897 або 1898 досить прихильно. На літературному тлі переписувався я з Франком, Ол. Борковським та О. Маковесем, та вся та переписка в часі світової війни пропала [...]. У Відні мешкав я разом з приятелем Миколою Кошаком, і до нас загощували дуже часто свідоміші українці наддніпрянці (приміром, адвокат Дмитрів з жінкою був постійним нашим гостем і ін.), і ми устроювали у себе вдома літературні гутірки, запрошуючи до нас також інших галицьких товаришів, як, приміром, письменників Сильвестра Яричевського, Мелетія Кічуру, Романа Сембратовича, Павла Демця і др. Також в багатій на літературні журнали кофейні «Центральній» першого повіту Відня мали ми свої постійні сходи́ни, куди заходив також Петер Альтенберг. Нарешті забрався я також до правничої науки і, покінчивши права, вступив до віденського суду на судейську практику. Та побачивши, що там на посаду судді треба ждати найменше 25 літ, я перейшов на адвокатуру і прийняв місце конципієнта (помічника) у адвоката д-ра Миколи Лагодинського серед улюблених зелених гір в Делятині. Тут перебув я 6 чи сім років і займався січовою організацією та просвітою селян і залізничних та салінарних та тартачних робітників. В кождім селі знала мене і мала дитина, мужики мене дуже любили, і тому легко прийшло мені заступатись і клопотатись двічі за кандидатурую мого шефа на посла у парламент до Відня. Приновлюючись до порішення управи радикальної партії в році 1912, отворив я адвокатську канцелярію в Снятині, де і досі заступаю мужиків перед судом та різними властями.

З Федьковичем я особисто ніколи не був знайомий, Франка подивляв я за його великий розум, а любив за «Зів'яле листя» та його повісті-новели і драму «Жандарм». З М. Драгомановим я не листувався і не зазнайомився особисто.

Гімназістом я не був близько знайомий із радикальною партією в Коломиї. Десь коли я був в III або IV класі, в'їхав був до Коломиї соціаліст Нарольський, чоловік середнього віку, за яким слідила жандармерія. Він ховався у мене через довший час, а тільки вночі ходив над Прут, щоб собі сорочку випрати. Його розмови про суспільний лад були для мене нечуваною новиною. Етнографічних матеріалів я не збирав, бо сам був тим матеріалом, пересякнувши наскрізь народними піснями та казками із самого малку. Я виріс серед співанок, та казок, та сопілок, вдихав їх в себе і віддихав ними. Дедя, відобравши мене від діда, виділи, що я нездібний до твердої роботи, і, крім до школи, посилали мене також худобу пасти лісами, і тут з пастухами виспівував я до смерік і дубів то все, що у діда навчився і що переймив був від других пастухів. Коли так гляну назад себе, то не можу замовчати, що багато я батьків бачив, але щоб котрий батько так глибоко і безмежно любив свою дитину, як мої дедя мене любили, цього я не бачив. Тому великого болю завдала мені смерть мого деді, якого насамперед побили були із-за рушниць румуни весною 1919 р., а 20 лютого 1920 убила кагла. Мого брата Василя втратив я ще перед 20 роками, а убила його здоровля і життя військова цісарська служба. Ще живуть мої мати до якоїсь години та й сестра Єлена.

Коли весною 1919 р. румуни мали заняти Покуття, а я з делегацією Станіславівського правління вїхав до них для переговорів, щоби заждали, аж наше військо само уступиться, щоби не прийшло до проливу крові, румуни задержали нас (Степана Витвицького, Гната Мартинця, Степана Левицького, якогось бадьорого військового офіцера і мене) через цілу ніч, а світанком заграбили нам наш віз і коні і казали нам вертати пішки до Снятина наперед їх війська, уставленого назад нас в розстрільну, і раптом розпочали назад нас формальний наступ. Кулі дзвеніли нам попід пахи, і тоді я кинувся у придорожній рів з пливучою весняною водою і переležав тут у студеній воді з годину а то й довше та із тої перестуди занедужав на нирки і досі з тої упертої недугивилічитись не можу. Це осталося мені на спомин...

Стільки з моєї автобіографії, а до того додаю ще такий
а в т о р и с у н о к:

Середнього росту, кругла стать, хід енергічний і ще ритмічний, але за мастками не біжу і не пропадаю.

Твар під високим чолом ділиться на дві половинці: одна весела і промінна, а друга сувора і понура та темна, як ніч.

Очі міняться, раз голубі, раз зелені. Незабаром підуть за ними мої ще чорні брови та й стануть мінитися так, як мій чупер став сивіти.

Ніс середній, а губи широкі, як у негра.

Ноги дрібні, бо покинули постолі і забagli черевиків. Здебільша такий я зверхи, а зсередини пустий, як зіпсований мужик.

Скептик до філософії, ентузіаст до мистецтва, природи і всього, що гарне. Більше пасивний, чим активний, коть живо і невгавно шукаю, але не борець я. Швидко западаюсь, але і швидко остигаю. Нечестолюбивий, але свободолюбний. Не терплю ніякого ярма. Не люблю ні чисел, ні математики, ні грошей. Признаю, однак, потребу грошей, бо треба їх і моїй сім'ї, і треба їх було, щоб з австрійської бранки викупитися, та й щоб довги віддавати, та й аби жити. Деда і німці у Відні навчили мене бути таким, щоб люди могли на мене здатись. Не чую ненависті до нікого, хіба до гієн, вовків і шакалів. Люблю любість гарячу, як вогонь, таємничу, як море, принадну, як весна, гнівну, як грім у хмарах. Коли б мені дозволено було перемінитись в птаха, то вибрав би я собі жайворонка.

Люблю місячні ночі, непрохідні ліси, високі гори. Люблю поезію, писану і неписану, мальовану і немальовану, різьблену і нерізьблену. Люблю ритм зір на небі і голос життя на землі. Лютий я на все, що погане, брехливе і жалом кривди кусає.

Наприкінці зраджу Вам, що ще ніхто не жадав від мене такої обширної автобіографії та що Ви, ставлячи мені стільки багато питань, робите з мене важну парсуну, із-за чого я ще готов згоноріти, як тото коте у гудульській співанці:

Сидить коте на воротіх, на вітер ся здуло:
Я би тото це говорив, якби так не було...

НЕСАМОВИТІ

ДІЯ I

ЯВА I

Гірка сіножать; за сценою чути спів зближаючихся громадільників, що вневдовзі зі всіх сторін виходять вони на сцену, сіно громадячи. Старі, легіні й дівчата. Один з них п'є воду із коно[в]ки, що під корчем стоїть, прочі співають. Маріка, сумна, громадить мовчки, все відокремуючись.

Ой де ж тая зоря згасла,
Там дівчина вівці пасла.
Пасла, пасла, загубила,
'Д милейкому заблудила.
А їй милий там на горі
Ні співає, ані оре,
Ані сіє, ані плужить,
За милейков тяжко тужить.
Парубки на Маріку вказують.

Один з парубків. А чого ти нам, Марічко, так засумувалась, гейби завтра вмирати мала?

Маріка. Нема з-за чого веселою бути.

Другий парубок. Вона зажурилася, що із двома женихами робитоньки ме.

Перший парубок. Братіку, котрий оце другий?

Другий. Тебе начеб і в селі півроку не було, таже Курило Танасіїв.

Перший. Котрий? Отой кадовб? [...] шипилявий?
Всі. Ха-ха-ха [...].

Д р у г [и й]. Він сам.

О д н а з д і в ч а т. Коби він тебе пог[...]

П е р ш и й. А то зараз би ся старому поскаржив. О, красний мені жених! Правду кажеш, Маріко, що ні з-за чо веселитись.

О д н а з д і в ч а т. Йди, йди з таков бесідов. Ви тільки любите нас на сміх брати.

Т р е т і й п а р у б о к. Рад би я знати, котре твій жених, що ти так за ним пригадуєшся?

Д і в ч и [н а]. Мій жених за дваццятьма горами, на золотокованому стільчику сидить. А що, знаєш його?

П а р у б о к. Добре, що не в нашому селі, бо нещасливий би був.

Д і в ч а т а. Ха-ха-ха! Ото договорилися.

П е р ш и й п а р у б о к. Але ти, Марічко, не сердься на мене, от заспіваймо дальше та й все ся забуде.

Тече річка луженьками,
Плаче мила слізоньками.
Не плач, мила, не журися,
Лишень богу помолися.

.
.
.

Співають й відходять, громадячи; Маріка лишається
й надходить Микола.

ЯВА 2

М и к о л а. Ах, що дієш, сердейко, веселонька? (Обнімаються).

М а р і к а. Ще й питаєшся; ніяково мені[...] веселою; от роблю та все про тебе гадаю.

[М и к о л а] [...] моє дороженьке. Без тебе й мені [...] [лю]бок моя красна. А сьогодні від рана таки так мені чогось тяжко, що до загину приходилось, як бим з тобою, моя розрадо, був не побачився, тим і прийшов до тебе.

М а р і к а. Що оце ти кажеш? Господи милосердний, ти нам однаковісінькі гадки і долю даєш! Мене нині туга присіла була більше, як звичайно.

М и к о л а. Душко! Перестань вже тужити, туга — то гадина їдлива. Ми натужилися доволі.

М а р і к а. Натужилася я, мій любчику, гаразд за тобою, шість літ довгих слізоньками тугу годувала, а вона й тепер нас попуститись не хоче.

М и к о л а. Не журися, моя любко, проженемо єї силомиць від нас, до нас в хату сонечко завітає й весела веселиця в життю нам світитиме. Незабаром наша доля щастям вквітчається й золотом над нами просіяє. Ні туги, ні горя не знатимемо. Незабаром чей сповняться наші золоті мрії; двоє разом, мій мотилику яснокрилий, по наших горах літатимемо, й ніхто з нас не насміється, хіба лишень нам завидуватимуть.

М а р [і к а]. Голубчику мій пишнейкий, я все молилася богу, щоб воно не інакше було, щоби наші страждання та ждання довжезне вже скінчилися. Ой, щоб то я рада була, от тогди б мені наші сумні гори раєм були, а я в йому із тобою, мій милейкий, похожала й пісоньки виспівувала, та не тужила б, не плакала б та не ридала б тяжко.

М и к о л а. Скінчиться, моя рожечко, наше страждання; за чотири неділоньки при вівтарі подамо собі рученьки, там ніхто вже нас не розлучить, ніхто, моє пишненьке соколятко.

М а р [і к а]. І я так гадала [...] смерті сподівалася, як щоб во[...] коїлось, так що робит[...] (несупокійно). Що оце ти, моє сері[...] хоче [...] що таке коїться [...]. Ти, видко, Миколасч[ку], не чув ще, а воно справді не до ладу нам складається.

М и к [о л а]. Скажи ж мені, хто нам на перепоні стоїть?

М а р [і к а]. Та хто, як не лихі люди?

М и к о л а. Не стерплю ні хвилечки, любко, скажи, хто такий?

М а р [і к а]. Ой, горенько наше, горенько, воно багато казати, в всьо до одного клеїться, щоб нас розлучити.

М и к [о л а]. Не діждання єго.

М а р [і к а]. А, така вже наша доля. От лихі люди підмовили, відай, мого батенька, та й вони послухали їх і не дозволяють на наше подружжя.

М и к [о л а]. Авжеж я нічо таке не зробив, задля чого б я їм не до вподоби був.

М [а р і к а]. Воно правда, соколику, що ні, але ти знаєш, то старі люди, вони ще всьо цінять по-давньому. Ти занявся їх просвітою, показав-єсь школярам роботу та й кермуєш ними.

М и к [о л а]. Голубко моя, в тім нема ані крапельки щось злого.

М а р[і] к а]. Нема, нема, але у них то багато значить, що у молодиків весь уряд громадський, що вони полишені. Я знаю, що всьо, що ви робите, то тільки для добра громади, так що ж, вони в тому видять ворожно, та й годі. Ти не знаєш, як мому батькові прикро, що він там не є. Тому я прошу тебе, мій любчику, залиши своє провідирство, відступи від своїх товаришів, хай вони самі дають собі раду. Зроби так, щоб старші знов взяли уряд в селі, вволи волю мому батькові, щоб не розлучав нас[...]

[М и к о л а]... моє життя бим за тебе [...] кожної хвилички [...] і зо дна моря бим для тебе здобув, і жити без тебе і хвилички бим не жив, наколи б ти не моєю була,— повір мені, сердейко, що нас ніхто не розлучить з собою. А уряду, любко моя, я б і заразім не боронив, коби лишень він був добрий, а то погуба села. Ти видиш, голубко, що все в жидівських руках було, що ціле село байдужно заснічилося в п'янстві та робить сором цілому народові нашому! Нам доконче просвіти потрібно! Без неї й життя нема.

М а р[і] к а]. Правда, Миколасику, правда, я забулася була, бо я, соколе, за тебе на кожному місці лякаюсь. Бо то, видиш, сила ворогів.

М и к[о] л а]. Не бійся, серце, вони самі пізнають, що ми їм добра желасмо.

М а р[і] к а]. Я тільки батенька боюсь, бо вони що скажуть, то і зроблять, а тут вони хотять мене за оттого Курилу Танасієвого віддати.

М и к[о] л а]. Га! га! Хіба жартують [...] абощо; ей, не бійся, сердейко [...] розлучають. Бо ніхто не годен. Од[...] нас хіба розл[...].

М а р[і] к а]. Не розлучить нас, коханнєчко, ні, доки світ світом, ніхто нас не розлучить.

М и к[о] л а] (*цілує*). О, моє серце, моя ластівочка щebetлива, ти одна мене розумієш, ти одна для мене життя. Хай вороги роблять, що хочуть, нічого нам не вдіють.

М а р[і] к а] (*дивлячись на корчі*). Хтось, видко, йде 'д нам, он видиш?

М и к[о] л а]. То громадільник, серце. Прощай.

М а р і к а. Здоров будь, мій любчику. (*Цілюються*).

Заслона спадає.

ДІЯ V

ЯВА I

Кімната темниці. Зовсім темно. На ліжку-тапчані лежить в'язничній одежі Микола. Біля нього сидить у такому самому одязі Василь. Микола, схилившись, говорить з перестанками.

[Микола]. Спасибіг тобі, мій приятелю, за всі добродійства для мене, за всі, братіку мій, що про їх я знаю і не знаю (*кашляє*). Спасибіг тобі за твою ревність, щирість і вірність, за твою щирю приязнь (*кашляє*) та за твоє терпеливе посвячення для добра наших рідних батьків і братів (*закашлюєсь*). Для того добра працювали ми всіма силами, брате; але хай тебе оця нагорода не лякає. Наша праця не пропаде; зерна засіяні зійдуть щедрими плодами і зазелениться наша небагата нива (*кашляє*). Хто діжде ме знати. Голос правди знайде відгомін хоч би і в сотому серцю. Правди доходить ся просвітою. Просвічений народ сам йде правдою дорогою й другого на ню направить. Темнота приводить у безвісті; що вона робить — сі не дивота; над нею тільки милосердитись треба. Вона — найбільший ворог рідної просвіти, вона — погуба наша. Ти, бра, здоров (*кашляє*), вийдеш ще з сеї тюрми (*кашляє*) на волю, ох, ох, бог милосердний є — працой дальше, ох, працой без впину (*кашляє*), ой, ой... не піддавайся окаянным погубникам [...] (*Стогне голосно*) [...]. Ох, ох, ох, лихо мені... [...] Ох [...] бра...ті...ку — свічки [...].

Василь біжить в куток і з торбини витягає свічку, світить, дає скоріше держати.

Василь. Що оце, брате, покидаєш вже мене?

Микола. Ой...ой...ой... Ма-рі-чка... Бать...ку... нень...ко... Ма...ма-рі... (*Умирає*).

Василь плаче, цілуючи його.

Василь. Прощай, друже, прощай, прощай, рідний брате, гай, гай. (*Плаче голосно, аж умліває*). Прощай, мученику. Братіку, моє сонечко, мій місяцю ясний, вже не відзивався до мене, не розмовляєш зі мною? Ой де ж ти ся вибираєш, у який край, що до тебе ні письма написати, ні людьми переказати. Промов, соколику, хоч одно словечко на остатній доріженьці. (*При-*

ходить до себе, приклякає коло вмерлого). Господи справедливий, прийми оцю праведну душу у своє царство небесне. Не прогнівив він тебе, наш отче, нічим у світі, Жив, як ти приказуєш, згідного слова нікому не сказав, усім добра бажав, а за те ось де із світом розстався. (*Встає, звертаючись наперед*). От який тепер світ! Уберись в одіж правди, та й замучать тебе, живцем загребуть в сиру землю... Своя рідня тебе ізречеться, ворогом тебе назве й зітне тя немилосердно. Бо без самосвідомості! О всемогуча сило тьми-тьмущої! В тебе милосердя ніт! Ти поважишся найсвятіші союзи розірвати, батькам й матерям ніж в руки подати, щоб нехотя своїх дітей проколоти! Га, що ж діять! Долю тяжко вблагати, а ще вона із тобою так сердечно дружитья, так тобі підпомагає, начеб вона вродилася такою, а то лишень час вас злучив докупи та й силоміць любитися присилював. Ах, щербата наша долечко, змилуйся над нами, оберни [...] хай воно на тебе засяє [...] сіяй нам єго словом хоч [...] хвилечку. Не братайся з ворогами та не зживайсь із ними. Гляди, куда ми зайшли? Довела ти нас, небого, до борби братньої та не провадь хоч у погибель, бо поборемося і з тобою, та й буде негоже. Досить жертв набрала ти від нас, наситилася вже раз ними та й дай нам жити, як другі живють. Ми народ великий, ми не заснули сном вічним під твоїм усипляючим покровом, ні; ми лишень карались, а ти знаєш, що за карою йдець поправа, себто більша сила до борби. Судьбо-доле, ти тишишся тою борбою і жертви забиращш! Пуста твоя радість, наколи ти нам воріг. В нас є борці, єсть посвяченне (*показує на вмерлого Миколу*). Ти замикаєш перед нами ворота до спасення, але ми їх отворимо, тогди зірки ясні засіяють нам сміливо, не крадькома перед тобою, просвіта завітає під кожду стріху і гаразд у нас буде. Боже, боже всемогучий, поможи своїм дітям, дай нам нелукаву долю. Хай вона нас пригорне ід собі материними руками, хай нам дасть розум-просвіту, щоб ми всі стямилися та й пізнали, що нас найдужче болить, та й із-за чоґо [...] воно йому почин береться [...] гуртом заповідяти лиху [...], не брили у пітьмі тьменній та й не убивали брат брата. Брат убиває друга — брата! Гай, гай, гай. Ні, воно так дальше не буде, господь милосердний. (*Приклякає, над тілом припавши*). Спи, мій братіку-соколику, супокійно спи сном солоденьким. Відпінчи, робітнику наш пильний, проводирю наш

пишний. Загирили вороги твоє життя, але тебе, наш друже, нам не загирили. Твоя пам'ять у нас не загине. Ти показав нам дорогу до світла, ти на ню справив і нами кермував, ти нам задавав сили і відваги, ти нас двигонував з упадку, а тепер нам негаразд тобі остатню прислугу віддати й похорон християнський зробити по заслугі. Спи, братіку, й не слухай, як твоє товариство за тобою плаче. Хай твоя душечка з ангелами в рай літає, хай не тужить, не ридає, хай лишень всевишнього за нас всіх благає. О, незрячі мучителі [...] добра желав, а вони тебе замучили [...]

З а с л о [на] с п а д а [є].

ЯВА 2

Часть в'язниці звні у лісі над рікою з маленьким вікном ґратованим і опарканена. За низьким мурованим парканом з одної сторони ходить жовнір-вартівник. З другого боку входить у весільній одежі і уквітчана Маріка і, ідучи в напрямі до вікна в'язниці, стає і слухає з тривогою співу, що його чути із середини в'язниці.

В а с и л ь (співає в в'язниці):

Сердейко з жалю в'яне, завмирає,
Бо його друга на світі немає.
Ох, заглянь, друже,
У тюрму тьменну,
Та не плач, друже,
На долю й кривду.
Ой, гірко в світі та сироті жити,
Ой, ще тяжче самій в тюрмі терпіти.
Ой, сирота ж я, брате,
Мій Миколаєчку,
Лишив ти мене, брате,
Та із темнов нічков.

М а р і к а. Ёй-богу, це Василів голос, за яким-то він Миколаєчком голосить?

[В а с и л ь].

Ой, розстав ти ся із нами навіки, навіки,
Покинув ти товариство, покинув Маріку.

Маріка заломлює руки.

Ой, заплаче товариство,
Серцем зариває;

Не слухай лиш, соколику,

Сердейко ся крас.

Звідки ж тебе виглядати, звідки дождати?
Яку твоїй Марієчці прощу розказати?

Ой, єї сердейко

Та не кам'янеє,

Поллються слізойки,

А сама умліє.

М а р[і]к а]. Ах, горенько, Василю, це твій голос, промов ід мені, Василечку, розкажи [...] про мого... ох, ох...

В а с и л ь (*дивиться через ґрати вгори*). Спра[...], Марієчко, а я гадав, що я сон маю.

М а р[і]к а]. Єй-богу, Василечку, скажи, де мій голубчик Миколайко нидіє? За ним ти голосив?

В а с[и]л ь]. Скажу тобі, Марієчко, але що оце ти уквітчана й до [*нерозб.*] прибрана?

М а р[і]к а]. Не питай про те, а як знаєш, то скажи, де мій милий? Чи з тобою разом? Кажали, що разом.

В а с и л ь]. Нема твого милейкого зі мною; стривай лишень, розказати тяжко. Що в селі чувати, чи миром ще досі?

М а р[і]к а]. Кому миром, а кому негоже: змилуйся, Василечку, вповідж, де Микола?

В а с[и]л ь]. Та то таке, душко; нас замкнули тутки. Микола не міг на ногах вдержатись, такий слабий був, звичайно, убитий, та й годі. Я став навколішках панів просити, щоби нас не розлучили, щоб у одну темницю замкнули, аби його, бачиш, доглядати. Зворушились пани та й звеліли нас тутки обидвох примістити. Та й карали ми ся тут оба, тяжко каралися; одначе з другом найлютіше горе лекше зноситься. Один другого розраджував, один другого потішав та й тручалося дні неволі наперед, хотя й тут і світа божого не видати. Але тут вигоди ніякої, а мука всяка. Миколі відобрали здоровле наші батьки, здорові би були, а темниця й здорового на смерть проважає.

М а р і к а (*в великій тривозі*). Ах, моє серденько!

В а с и л ь]. Так і нидів наш сокіл Микола, щораз більше на здоровлю припадав. Може, були б його дали у шпиталь, та вірити не хотіли, що він слабий, удає, казали [...] сердешний таки ніяк не [хотів зі] мною розлу-

чуватись. Мені, каже [тільки й] полекші, що з тобою, брате, розмовлюся. То, бувало, говоримо про все, а як згадаю про тебе, так зараз задумається та й плаче. А вже в посліднім часі таки не здужав і з ложа ся підвести. Преси, каже, соколику, сторожа, щоб панотець ід мені з тілом божим прийшли. Прийшли панотець, висповідали, законили та й пішли. Та й по сповіді так говорить до мене, говорить, наче йому лекше.

М а р [і к а]. Любчик мій солоденький, де він тепер, що він робить, нема його коло тебе, нічого не укривай переді мною.

В а с [и л ь]. Стривай, Марісчко, та й так говорить він по сповіді зі мною, та й все закашлюється, а то й віддих йому спирало; а мені чогось так тоскно стало... Та й задумався я, коли чую, мій Микола свічки просить.

М а р [і к а]. Ох, ох, гіркий мій світочку!

В а с [и л ь]. Жди, най до кінця розповім. Як умирав, то послідне словечко «Маріка» сказав.

М а р [і к а]. Замучили! *(В розпуці умліває і паде на паркан, довгий час тихо).*

В а с и л ь. Маріко, Маріко *(голосніше)*, Маріко! Не завдавай серцю туги, то божа воля.

М а р [і к а] *(підноситься, плаче)*. Боже, за-мучи-ли його; за що вони тебе, мій соколе, замучили? Боже, боже, замучили!

В а с и л ь. От і хрестик, що казав тобі його дати.

М а р [і к а]. Хрестик, о, господи, це умовлений знак смерті. Умер[...] *(розпука до збожевоління; цілує хрестик)*. У-мер? Ха-ха-ха! [...] *(Умліває і паде оп'ять)*.

В а с и л ь. Марічко, не супротився волі божій.

М а р [і к а] *(встає, роздивлюється й співає, йдучи у ліс над річку)*:

Тихше, вітре, тихесенько
Вій собі по полю.
Не розноси, буйнесенький,
Мою чорну долю.
Не розвівай моє горе,
Хай ним натішуся.
Я в річейку межі гори
Іду і втоплюся.

Відходить.

Ман[ашко], Кароль і поліціанти.
Входить наляканий Манашко, придержуючи Каролька
та прощучи його.

Манашко. Але, пані Каролько, не робіт цього,
що вам ся стало?

Кар[ол]ько. Відчепися від мене, я душу заситив
через тебе.

Манашко. Але, пані Каролько, що ви робите,
себе та й мене втрутите в біду.

Кар[ол]ько. Добре, я хочу покутувати, мене со-
вість гризе, а ти повинен також відпокутувати.

Манашко. Бійтеся бога, пані Каролько, я діти
маю, і у вас є дрібні діти, верніться, не кажіть нічого,
прошу вас. Бійтеся бога, не мельдуйте, прошу вас.

Кар[ол]ько. Я християнин, сатано паскудна,
я вмирати буду.

Ман[а]шк[о]. Пані Каролько, я вам дам десятки,
пані Каролько.

Кар[ол]ько. Проч із грішми!

Ман[а]шк[о]. Ну, маєте дваццять ринських, [ли-
шень] не мельдуйте.

Кар[ол]ько. Іди геть[...].

Ман[а]шк[о]. Маєте триццять[...].

[Кар[ол]ько. Тримайте] собі!

Ман[а]шк[о]. Ну, маєте п'ятдесят [...] ну вже,
ну, сто левів.

Кар[ол]ько. Хоч би-сь і озолотив мене, то нич не
поможе. Я на сумлінню нікого не хочу мати.

Ман[а]шк[о]. Що хочете, то вам дам, пані Кароль-
ко, не сиротіть мої діти.

Кар[ол]ько. Я тобі раз казав, що я душі на про-
даж не маю. Ти мені казав, що молодики безвірки, що
крові до церкви наляляли, що старики самі хотять церкву
спалити, а то всьо неправда.

Ман[а]шк[о]. Пст, пані Каролько, то чути.

Кар[ол]ько. Що псикаєш? Все неправда, сатано
погана; казав-сь мені піти під читальню й кричати «ра-
туйте», а то нащо? га? На то, щоб Миколу Сівчука викли-
кати, а тим самим яко підозрілого в руки старших газ-
дів віддати, котрих ти вже приготував на все.

Ман[а]шк[о]. Пані Каролько, що було — минуло,

то лишень ми оба знаємо, нащо вам собі біди шукати, ви бідний чоловік, ходіть сюди, послухайте мене.

К а р[о л ь к о]. Але то шкода бесіди, небоже, я маю душу. Ходи, мемо оба відповідати. (*Жид хоче утікати*). А, ні, паничу, добре, що ти тут уже, звідси не втечеш.

Бере жиди за плечі й тягне.

М а н а ш к о. Пані Кароль, змилосердіться.

К а р[о л ь к о]. Гайда, ходім перед суд.

М а н[а ш к о] (*лягає на землю та й кричить*). Гевалт! Гевалт! Рабує!

К а р[о л ь к о]. Гей, панове поліціанти!

Жовнір засвистав у свиставку.

М а н[а ш к о]. Гевалт! [...] Рабує мене, мордує мене! [...]. Ох, гевалт! (*Й ногами борониться. Надбігає сторожа міська*).

П о л і ц і я н т 1. Що ся стало?

К а р[о л ь к о]. Беріть нас, панове, обидвох до суду. Ми виноваті.

М а н[а ш к о]. Гевалт, розбійник напав мене, життє відобрати хотів, беріть його, пані поліціант. (*Встає*). Ох, ох! Дякують вам, пані, що урятували життя. Ото пиячина!

П о л і ц і я н т 2. А що йде межи вами?

К а р[о л ь к о]. В суді все розкажу, ведіть нас обидвох.

М а н[а ш к о]. Пані поліціант, ведіть його, то розбійник.

П о л і ц і я н т 1. Сейчас до суду оба.

М а н[а ш к о]. Але ж то він мене рабував!

П о л і ц і я н т 2. То нич не значить, сейчас до суду оба.

М а н[а ш к о]. Як то може бути? (*Хоче знов утікати*).

П о л і ц і я н т 1. Стій, стій! — кажу. (*Ловлять його і один одного, другий другого ведуть до суду*).

М а н[а ш к о]. То рабунок, то розбій, гевалт!

К а р[о л ь к о]. Сатано проклятий!

Відходять.

Заслона спадає.

Кімната, як в першій дії, ява 3, лишень скромніше уряджена. На печі світить мляво каганець, навкруги майже темно. На ослоні сидить згорблена, збіджена К а л и н а та й сивісінький С і в ч у к в одежі подертій.

С і в ч [у к]. Жінко, злагодь мені торбу на завтра, пійду на відпуст до міста.

К а л [и н а]. Злагодила б, та не маю ниточок, та й таки шити уже не завиджаю.

С і в [ч у к]. От так, та із чим тижнуватимемо? Таже нічогосінько вкусити в нас нема.

К а л [и н а]. Кликкала Манашиха підлогу мити та й казала, що дасть нам муки та й молока трохи.

С і в [ч у к]. Та то було б на скоромний день, але що в середу робитимемо? Ходім-таки на відпуст обоє.

К а л [и н а]. Не підемо на відпуст, бо то близько, там будуть і наші вороги та ще муть нас під церков із торбами видіти та тішитися.

С і в [ч у к]. Про мене, най ся тішуть до наситу, мені то не в голові!

К а л [и н а]. Пійдемо у вівторок раненько долів, там роблять в середу споминки, поволейки дійдемо ще, може.

С і в [ч у к]. А я вже не знаю, чи дійду, бо таки вже добре нездужаю.

К а л [и н а]. Та говори своє, вип'ємо у Манашихи по порції та й якось дотеліпасмося. Я ще маю повісемце, що нам дав Крещук за простибіг, понесу, та й [вона дасть] півфляшочки маленької.

С і в [ч у к]. [...] буде; а на сьогодні зварилась ті гри [...] сушениці?

К а л [и н а]. Зварила [...] печев стоять.

С і в [ч у к]. То добре, добре, ждім же, аж дяк прийде, коли обіцяв, що прийде.

К а л [и н а]. Прийде, прийде, таже я йому дала тих 5 шусточок без двох нових ще із відпусту на Івана.

С і в [ч у к]. Та най бог прийме, хто би то згадував! Коби його лишень деінде не зятягнули, а може, таки ме встидатися до нас йти читати.

К а л [и н а]. Ей ні, він не такий, він йде до кожді-ського, а от у Танасія в бурдею читав цілий вечір сво жінці, як слабувала, тямиш? Та й відтак третього дня вже таки підвелася.

Марко Черемшина. Фото 1905 г.

Марко Черемшина з дружиною Н. В. Семанюк. Фото 1925 р.

Марко Черемшина. Фото 1926 г.

Автобіографія

Мой дедо (бацько) Юрій Семанюк ро-
дзіўся в р. 1846 в Кабакіх в численнай му-
зичкоўскай сямі; во мали 5 сестер і два браты
а іх дедо Стэфан не мали саіх навчальных пана, шчо ва-
дзіх дзітэй навучывавацца ах сямі. Дедо браці-
са дабрае каўка у сільскай школе і дзяснога дід
Стэфана прывучав іх вывучыць ахнось рече-
ска і дав іх на каўку до царкоўнаго манра а
колі ца каўка дурне варыла са, відарыв іх від ма-
ларства і дав на каўку до дака, до дедо мой воре
з малку мали гарныі сямрочковыі голос, ахныі
аітска іерейінов в жэнор. Деловства усю
са мой дедо у коўнаго дака у коўнаім
семеі у горах від Путьішова до Каба. При
каўці дзавіскава в Путьішоваі мой дедо дзвер-
нулі булі сваіі голосом на себе увагу згору-
вагого мазі в Путьішоваі ахныіскаі Юрыя
Средьковіца, шчо каўкава буб дурне моталіскаі
голос магого дедо а і сам любіев дурне сываітці
Средьковіцаі мазіно шорнаі клікав до себе маго дедо
і угрив іх сываітці сьвітскаіх та царкоўнаіх пі-
семеі, давав іх із магоі відліскаіскаі кліпкоі до
шчытанне і вгараі аітывава са маіч дедом
ах сваіаі маюдыімаі братом. Дедо відздалу-
вали са веліккім прывіскаіскаіскаі прывозач-
ныі на пошалога до Средьковіца, за ахныі

С і в [ч у к]. А, боже добрий!

К а л [и н а]. Та най би й нашому відчитав за життя та за здоров'я. То знаєш, яке є — є, то все-таки своє, а за своїм серце болить.

С і в [ч у к]. Ой болить, болить дуже.

К а л [и н а]. Приходили жовніри на свята та казали, що йому там десь велика мука, бо то ні раз на світ божий не пускають, казали, що нічо не виділи.

С і в [ч у к]. А, як заслужив, так має.

К а л [и н а]. Така божа воля. От, хто би був сказав, що ми у жєбри на старість підемо!

С і в [ч у к]. Та й це правда.

К а л [и н а]. А нібито лишень наш такий, а Андрійв Василь не з ним разом? А Андрііха покійна не плакала, як вдень, так вночі, та й у гріб із-за того таки пішла. Ага, добре, що-м собі пригадала, казав старий Андрій, що дасть тобі новіську шапку та й сердак за простибіг, треба завтра прийти до него.

С і в [ч у к]. Та коби ти пішла сама та взяла [...] якось сором від него брати. [...].

К а л [и н а]. Нема чого соромитися, він [...] не маємо чим стару [...] кості приодіти.

ЯВА 5

Находить старий К у р і й.

К у р [і й]. Добрий вечір, куме.

С і в [ч у к]. Дай боже здоров'я. Просимо сідайте.

К а л [и н а]. О, щось нового буде, коли кум-війт до нас загостив.

К у р [і й]. Та як до вас заголцувати, коли вас дома ніколи нема.

С і в [ч у к]. Та ми ще буваємо вдома, але ви, куме, таки всердилися на нас ще тогід за доньку, а ми, кумочку, присягаємося, що нічо не винні. Таке вже придалося, та й що діяти.

К у р [і й]. Воно, видите, чоловік сам не знає, на кого сердитися, кого винувати, бо то серце болить; бійтеся бога; одну доньку мати, одну-однісеньку та й тоту втратити, бо хто знає, чи ще вона живе. Таке то прикро.

С і в [ч у к]. А! Прикро, куме, прикро. Ми це добре знаємо.

К а л[и н а]. Кілько лишень ми за своїм наплакалися, що таки не варта, а то була дівчина, як права рука.

К у р[і й]. Та постійте ще, хто знає, чи не варта. Воно всіляко говорять. Кажуть, що Микола нічого не винен, що все нам Манашко виробив.

К а л[и н а] (*заломлюючи руки*). Кайтеся, люди.

С і в[ч у к]. Хтось-то мені казав також, але то [...] поговорка така.

К у р[і й]. Ба ні, куме, [не] поговорка, от казали, що [...] сидить, що отой Кароль сам перед суд його затагнув та й розказав все, як було, бо Манашко мав десь його наймити церкву палити, розумієте!

К а л[и н а]. Кайтеся, люди!

С і в[ч у к]. Ану дивіться.

К у р[і й]. Та й я собі гадаю, пек йому, ану я піду до Манашка. Прихожу, а єго нема ніби дома, а Манашка все чогось плаче! Та й вже тиждень його нема.

К а л[и н а]. Падочку наш!

С і в[ч у к]. Та коби то лишень правда, бо то всіляко говорять.

К у р[і й]. Ну та масте, от Манашко в арешті вже, та то правда.

С і в[ч у к]. Хто знає за що!

К у р[і й]. Но, але так говорять та й ще що. Кажуть, що цілу стару раду до криміналу всадять.

С і в[ч у к]. Не слухайте, кумочку, то вам байдики гнуть молодики.

К у р[і й]. Та ба, але жандарі вже є в селі, тягнуть протоколи.

К а л[и н а]. Ей, що ви це кажете, кумочку, ану ливіться!

ЯВА 6

Ті самі. Входить гайдук із дяком Розбіцьким в одежі міщанській.

[Д я к] [...] Добрий вечір, а пан начальник тут [...] пане возний, одним ходом дві роботи зробіте.

Г а й д у к. А як ся масте, пані начальник, я і до вас маю інтерес.

К у р[і й]. Добре, добре, просимо сідайте, пане, хоть нема де, але отутки.

Г а й д у к. Дяковать, мені пильно тра пошукати квартири, бо я дуже змучений. От письмо до Івана Сівчука.

К у р[і й]. То до вас, куме.

С і в[ч у к]. То я є Іван Сівчук, аякже. Але я би просив, якби ваша ласка, щоби-сте мені прочитали.

Г а й[д у к]. Добре, сейчас прочитаю, слухайте: «Світлий суд повітовий в місті НН узнає за невинного і увільняє від всякої кари Миколу Сівчука, родом із НН, котрого неслухно оскаржено о підпал тамошньої церкви, признає йому 200 з[олотих] ринських яко відшкодування за утрату часу і[...] честі».

К а л и н а. Божечку, він не винен [...] его відцурались, ми его зр[...]. Він не винен, а тут йому здоров'я відобрали й до тюрми всадили. Бідна наша дитина!

С і в[ч у к]. Від напасти — не пропасти. Бог добрий, жінко.

Г а й д у к. То все Манашко вам наробив.

Д я к. То не чоловік, то вовк-звірюка!

К а л[и н а]. Ой, то ж то ми заситили сина, однісенького сина. Паночку, де ж він с, де за ним йти?

Г а й д[у к]. Пождіть, маю до вас ще одно письмо, от слухайте (*отвирає й читає*): «Світлий суд повітовий в НН повідомляє Івана Сівчука, господаря в НН, що его син Микола Сівчук, роджений року 1870, помер смертю натуральною дня 24 грудня р. 1895».

К а л[и н а]. Умер! Ах, падочку ж мій. Умер! Любчик мій любий, йой, йой, йой...

К у р[і й]. О, то й намучився, покійничок. (*Грипилюкові зачали дзвонити в подуші*).

С і в[ч у к]. Затратили мені сина.

К а л[и н а] (*голосить*). Миколчику мій, Миколчику, дитино моя одинока, коли ти вже до мене прийдеш? [...] котрої стороножки тебе виглядати, яку тобі подруженьку дібрати?

С і в[ч у к]. Вбили мені дитину, замучили мені дитину.

К а л[и н а]. На то ж я тебе виховувала, щоб було кого в темницю всадити, на то ж я тебе плекала, щоби ти у в'язниці зогнив? Ей, божечку наш, божечку, за що ти нас так покарав? Любятко моє, воно нічо не винно, не винно.

С і в[ч у к]. Марне пішов з сего світа, а то все.

Д я к. Сей світ, як маків цвіт, день цвіте, а за ніч опадє.

К а л и н а *(все голосить)*. Любятко моє, синочку мій, ти зі мнов прощався на відході, а я тебе прокляла!

С і в ч[у к]. Го, го, го, це вже забагато на старе серце. Цего вже мені не пережити. Напосілися та й таки дійшли кінця. Ой, куме, куме, не молодики то несамовиті були, то ви несамовиті були, та й і я з вами несамовитий став, що за вашим розумом пішов-єм *(плаче)*. Гай, гай, гай, чи не [...] любив я сина?

К у р[і й]. Воля божа. Я вам воріг не був, або ж я щаслив? Хто знає, чи й моя дитина де є на світі? Я тепер виджу, що то ми несамовиті були, не вони.

Г а й д у к. Пані начальнику, я тут і до вас ще маю письмо.

К у р[і й]. Таки до мене самого, ей, я гадав, що до громади. Ану, будьте ласкаві, прочитайте його; ей, не дай боже...

Г а й д [у к] *(розпечатувє й читає)*. «Світле старство в НН повідомляє (Ів). Курія, начальника громади в селі НН, що найдено утоплену дівчину в одєжі весільній — сільській гуцульській, котра після рішучого осуду Василя Думєного ссть вашою донькою, а судженою Миколи Сівчука».

К а л и н а. Миколасчку мій, синку мій, де твоя суджена! *(Умліває, паде зі стільця)*.

К у р[і й] *(слухаючи, умліває)*. Ай, чого я діждався?

Г а й д у к]. Заразом завзивався вас, щоби-сьте якнайскорше явилися перед світлим старством.

К у р[і й] *(голосно плаче)*. Ой, о... донечко моя, донечко, о... о... гrome, спадь [на] мене... о... о... Я несамовитий, моя глупота зігнала тебе зі світа. Люде добрі, люде добрі! Розстріляйте Манашка [...] го вина, він нам ніж дав в руки на наші [...] а ми його послуухали, ой боже наш, я його послуухав, ой, ой, ой, я стався причиною мук і смерті двох невинних душ, я їй не позволив вийти за Миколу, я послуухав нехриста, я доньку у гріб поклав, о... о... о... Я ще маю жити? *(Витягає ніж із-за ремєня й проколює в груди і паде)*. Я несамовитий!

Г а й д[у к]. Що ви робите, пані начальник!

Д я к. Що вам таке, пане начальник, хто зна ще, чия то дівчина втопилася; пане возний, пійдїть до людей. *(Возний виходить)*.

К а л и н а С і в [ч у к]. Хай так, лишть його, пі-
йдемо й ми так.

Д я к. Федоре, най вас бог боронить від самоубійства.

С і в [ч у к] *(з плачем)*. А, воно же так, пане реєн-
ний, не дивіться на нас, відчитайте савтирю небіжчикам,
а незабаром і нам будете! Читайте, прошу вас, ой темно
ми [...], тяжко на світі жієть [...] і не розгнівся на
його [...].

Д я к [...] *(читає, перехрестившись, голосно)*. Бла-
жен муж, іже не іде на совіт нечестивих і на пути гріш-
них не ста і на сідалищи губителєй не сіде: но в законі
господеві воля єго і в законі єго поучитєся день і ноц.
І будет, яко древо насажденное при ісходящих вод, еже
плод свой дасть во время свое і лист єго обпадет і вся
єлика аще творит успієт.

Поки що Сівчук вклякає і молиться, хрестячись.

З а с л [о н а] с п а д а є.

На Іллі щочільніші газди і газдині йшли прямо з церкви до діда Івана, бо були прошені на обід за Конишину душу.

Спека розтворила птасі роти, а газдівські тварі потом відмолодила.

Тому, що дід нагле повдовів, обі його сестри прийшли.

На Іллі зробив обід за Єленину душу. Щонайчільніші газди і газдині побули собі у діда, згадали небіжку, зговорили отченаші за її душу та й погасили свічки на гладунчиках з водою і поволі розходилися. Лиш майстер Сімйон та й вїйт Юра не відходять, бесіда не пускає, неначе гаками до стола їх прикувала. Гості розхарчували страви, але миски однако ще повні, а фляшки не спорожнені. При обіді дід Іван не наговорився, бо люди бесідували, а він лиш хліба накроював, та гостей припрошував, та мовчки банував за покійничкою Єленою і ломив собі руки, аж гійкали на нього обі його сестри, що прийшли братові покухарити.

Дід Іван опам'ятувався з жалю і оправдувався перед відходячими людьми, що це зробив він вкупі і обід, і похорон за свою газдиню, і для того най йому люди не дивуються. Гості притакували дідовому жалеві, а сусіди пригадували, як жандарми небіжку тогід з села виводили та як вона віщувала, що більше не верне до своєї

хати. А хромий сусід докінчував на відхіднім докладніше:

— Аді, шіную дар божий та й вас всіх, ірщених, та й днивку божу, ек не заголитси, ек не лусне себе покійниця туди, куди не траба, як не підштрикнет на одній нозі, та й ек не вівкне: отут мені твій орев!

Лиш вїйт перечив хромому, а всі вірили йому і казали, що кождий був би не ліпший, кому тільки газду забрали б у форшпани, а синів криміналами поубивали.

Дід дивувався, що жінчина душа все наперед прочувала, а не знала, що її газда живе у форшпанах.

Вїйт перекидав бесїду веселішою увагою, що, де більша любість, там газдиня знає за кождий крок газди свого, а за примір клав майстра Сімйона, що сидів поруч нього у чирчиковім петиці і нарікав на такого орла, що газдам жінки убиває. Сімйон говорив це проти шандарів, що тогїд забрали Іванову газдиню до криміналу і там її на смерть замучили. Тим способом несподалеки уступався за Івановою кривдою і не дражнив вїйта, що вірно служив тим приятелям, які Іванові убили насамперед синів, а відтак газдиню. Але вїйт розкривав майстрове серце:

— Шо-с мудрий майстер, то ні слова, але шо прилип-єс до Гафіци, а до свого села та й до своєї газдині не навертаєш, то ввес світ видит.

Майстер боронився, що божка до Гафіци прилипла, а він її будував хату, але не прилипав до неї ані разу.

Іван все вертав до своєї газдині:

— Ба, ци, варе, замучили сї, покійничку, ек касте, бадю Сімйоне?

— Саманає, шо зситили, бо покійничці ще не час було гинути, то була сила, то був голос, то була жінка зашінована. А всі оповідають, шо там людей ірщених катували.

Іванові капали сльози на скатерть, а вїйт заганяв майстра у сліпу вуличку:

— Ой, не крути, Сімйоне, бо перекрутиш та й урвеси! Мой, таже ти головний газда, таже у тебе двори, у тебе отари, та й полонина своя, та й, аді, газдиня своя, а де ж тобі коло Гафіциної хати тільки час блавучити? Таже за тот час ти годен був місто збудувати! Мой, Сімйоне!

Дід Іван обтер рукавом сльози і, слухаючи вїйтової бесіди, хвалив вїйта:

— Оцес, брате, правду викрісує!

А вїйт говорив, як у ріці плавав:

— Аби-х казав, шо це село багацке, шо Гафіца молодінка! Але це село тонко преде, у цім куті межи тими двома бистрицями. Спереду рве Черемош, а ззаду Прут, та й здихай насередині, ек на гребени. Це не твому селу пара. Туда полонини, туда сіна, є де маргу діти, а тут на курмею нема де попасти, хіба най худібка рїнь лиже на зарінках. Або говорім суда й туда: ніби Гафіца против тебе? Обоє кінчите шестий хрест, а твоя газдиня ше нівроку до четвертого не досєгає. Де ж тобі з верствачков жити, Сімйоне?

Майстер спустив очі під стїл вдолину, аби вїйтові не дивитися в лице...

I

Серед смерік на горбі білий двір гонорусться понад селом своїм блискучим дахом, на який сонячне проміння спливає лотоками і купає голубів, що розпустили синьо-жовті та біляві крильця і упрівають в тому сонячному плесі.

Перед полудневими вікнами двору сходяться довгі рясні грядки цвітів, що, переділені стежками, плитою вкритими, заглядають до березової альтани, біліючої серед барвінку, як кремій.

На камінній лавиці сидить у альтані об'ємистий, рослий і грубокістний мужчина, якого довгообразне лице продовжує довга рудо-сива густа борода, а оживляє пара великих червоно-сірих очей, довгий і, неначе клюв, загнутий ніс, серед двох плеканих кучерів, звисаючих аж до долішньої щоки і відділяючих від лица широкі каблуківиті червоні вуха, густий звисаючий вус над грубими м'ясними губами. Над високим поморщеним чолом звисає рудаво-сиве волосся, завершене на голові атласовою покришкою. В довгім чорнім плащі не містяться товсті м'ясні рук і плечей та клубів і обрисовуються назовні так само, як і товсті ноги, убрані сарнячими споднями і лискучими чобітьми кованими.

При вході альтани стоїть сухий сивавий бадіка і батогом потрїпує себе по литках та, набиваючи мосяжну люльку жовтим тютюном з поданої срібної карабушки, усміхається під вусом, начеб сподївався чогось доброго.

Мужчина в довгій плащі, відбираючи тютюнірку, бере бадіку попід пахи і садовить його на камінній лавці побіч себе, а відтак бере його руку і б'є своєю рукою, неначе воли торгував би.

— А я тобі ручу, Тодосію, що вона у тебе буде добра супруга.

Бадіка спльовує і хитає головою, начеб сумнівався.

— Нащо тобі надумуватися, нащо тобі капарити свій вік, тобі треба газдині, а вона газдиня.

Тодосій пахає люльку і перечить головою і питає насамперед очима, а відтак словами:

— Слухай-ста, Дзельман, а того, що вона порунтана, то нічо не значит?

— Що значить порунтана? То кожда тепер порунтана, копилів повне село!

— Є копилі в селі, але всі від своєї віри...

— Шкода, Тодосію, що ти бовгар, коли за віру говориш. А ти звідки знаєш, від якої віри копил, ти був при тім?..

— Люди знають...

Дзельман задрожав на всім тілі і вдарився долонею по чолі:

— Що за люди? Які люди? Наші люди? Ті крутарі наші? Вони зроблять на млі ока з дня ніч, а з ночі день, з дівки покритку, а з газдині пустачку! Тобі треба газдині, а ти дивився на люди! Слухай мене, Тодосію, бери її!

— Гей, замолода напротив мене, Дзельман!

— Але робітна, Тодосію!

— Але вінка дасть біг!

— Ти не легінь, Тодосію!

— Але сором, Дзельман!

— Будеш газда, Тодосію, покладу тобі в верхах хату, лиш бери її.

— Хата хатов, а дитина схоче їсти і убрати хробаку.

— Дам тобі царинку і ліса чвертку і корову-первістку.

— А лудінне в хату даш, Дзельман?

— Дам, Тодосію.

— А вона що каже?

— То що кожда дівка, а ти від чого бовгар?

Вдарили долонями.

II

Від Дзельманового двору йде лісами плай вгору аж на полонину, що широко розпростерлась під самим вершком ґруня і повним своїм зеленим лицем дивиться понад ліси і бори на двір свого пана.

На краєчку полонини, над яром, чорніє хатка, а перед нею загорода, воринням обгороджена.

Вертав з Канади під свою Чорногору і вже заїхав у Варшаву та все думав-передумував і отік чогось боявся.

Як уздрів дрантивого чоловіка або цундраву челядину, зараз притискав 'д собі свою шкіряну валізу і ловився за теркатий плащ та його заціплював. І подалеку обходив тоту подерту особу. Боявся злодіїв, а передумував усе, що переварювалося і шипіло у його душі.

«Пси би її губи лизали, цій Варшаві, яка вона непевна! Понаскликувала до себе тільки народу, а не може йому дати їсти. Красні вулиці, як у Монтреалю, а мури, як в Едмонтоні, а челядь, як в Аргентині, та що з того, коли не мають що робити та валяються лавками у парках і ждуть ночі, аби десь щось зарвати. А війська тут, як трави та листу. Подобає так, що зупов його годують, бо жовніри жовті та гей голодом морені. А склепів раз коло разу. Як церкви красні. Але бідні туди не заходять, лиш саме панство. То не так, як в Канаді, що багач і бідний однакову марфу купують. Тут, видко, багач на верху, а бідний під ногами. Хіба одним шандарям добре: йме як хруща голодного злодія, заведе в тюрму та й вже по його службі, вже він лиш блавучить, свого черева пазить. Але бо й ці бідні дурні, що тримаються цего міста. Таже ти, хло, маєш дві руки та йди на край світа: хоть у Канаду, хоть [у] Америку та й ставай до роботи!

Але легко мені це казати, бо я за дедевої голови плив морем та й їхав світами, а такий бараба за що поїде? Дедя, як перед війною повдовіли, то продали хату і магуру та й тими грішми мене з собою перевезли, а він що продасть? Покійні мене до фабрики друком гнали, а його хто пожене? Я лиш у такій Атабасці сім рік їв спузу при машині, а він привик у голоді сидіти. А тепер ти його бійся! Добре казали покійничок-дедя на смертній постелі: «Єк меш, Йванку, вертати після мене до краю, то пішли гроші почерез банок, бо ледве ти їх усокотиш!» А я хотів бути розумніший від деді та й тепер що крок потерпаю. Та ще коби злодій знав, які тоті криваві гроші, то, може би, сперся і їх не кинув би, але де злодій схоче зі мнов насамперед говорити, а відтак надумуватися, чи має красти, чи ні.

Але не милилися покійник дедя, коли казали, що на нічім світ не стоїт, лиш на хитрості.

«Ти, хлопче, не дуфай у саму силу, лиш у хитрість, бо аді: ти комар напротив медведя, а прецінь ти його стріляєш як слабоньку пташку. Лисиця не силачка, а хитрістю десятюм мисливим заб'є баки.

Рибки не спіймаєш, хоть у водах утопися, але покладь верхку або ятір, а вона сама ймеся.

Багачеви не розтопиш серця, хоть абис його притулив до сонця, але притули ти його до красної челядини та й меш бачити, як він роздобрієси».

«ДО СОКІЛЬСЬКОГО» ФЕДЬКОВ[ИЧА]

Наче велетів твердині сягаш аж до хмар, а у тебе всередині повно духів. Отвори нам свої груди і покажи чудеса, хоть се тільки казка буде під жалісливу хвилю.

(Маковей)

3

Вижниці їдеся понад потоком Виженкою під круту гору Німчич (500 метр. високу), котра з правого боку Черемоша поросла лісами і гола скалиста — а ще вища гора Сокільський з лівого боку — се два кам'яні велетні, що замикали вхід в Гуцульщину. Тут Черемош у своїм скаженім розгоні стрічає велику перепону — велета Сокільського — і лупає споконвіку його береги і скали так, що давно хіба узимі тут можна було перейти берегом ріки, а й тепер дуже трудно втримати муровану дорогу; ріка скручується тут могучим луком направо і б'є знову в буковинські береги, де через те і досі нема ніякої дороги і люди їздять через Німчич стрімкою небезпечною — а на високім Сокільським тільки сліди лишилися з давніх втоптаних стежок-плаїв. Німчича називає Федьк[ович] кровавим, може, з причин дороги небезпечної, де без каліцтв не обійшлося, а Сокільського гордим, тому що його скалиста стіна піднімається над Черемошем над самим скрутом на кілька сот метрів угору і майже прямовисно. Тут на Сок[ільським] посадив Федьк[ович] давніх богів — і Барбаросу (короля гуцулів), і «Лорелай» Гейне (Сокільську княгиню) і взагалі приклав різні перекази до сеї гори, захоплений величчю гори. За Німчичем і Сокільським сходиться у велику долину

над Черемошем з живописними гуцульськими селами по обох боках ріки. З Німчича направо видно напротил Сокільського церкву в Підзахаричу і деякі хати по обоці, а наліво трохи подальше — село Розтоки по сім і тім боці, бо тут Черемош розтікається широко кількома раменами по долині (всюди сади). З-поміж садів видно побої пишні — сусіднє село Петраші, а по галицькім боці — Білоберезка і далі — Бервінкова. За Петрашами село Мариничі, а далі Усте-Путилови. Боками гори, а понад ріку сади (Путилівка вливається тут до Черемоша), а понад нею вузькою долиною веде дорога у Сторонець-Путилів. Недалеко за Устем-Путил[овим] є потік і пасмо гір, що зветься Бісків. Тут на березі страшний великий камінь, мов монастир заклятий, — чорт там вночі сидить на прискалку і грає, тому назвали той камінь Бісків, бо біс там грає, а від того і цілий верх того каменя Бісковим.

КОВАНЕ ЄВАНГЕЛІЄ

Як Іванові Левкунові п'явки покладали, стали до нього сходитися сусіди.

— Єк дужі, Йванку, чого полежусте?

— Збавив мні здоровля, хотів діти осиротити — такі черваки штири.

— Ой не кажіть так, Йванку, — то вас неділя побила, шо сте сіңце рятували.

А Йваниха обіськала Марічку і старою дранкою кров із свого чоловіка обтирала.

— Так тобі треба, хоть би ті убив був, — я би не скривиласи, — бігме ні. Діти до хресту ні...

ЗОЗУЛЯ КУЄ

На святого Юри вийшло село з церкви і поставало навкруг старого попового гроба. Біла черешня з-понад попових голів здоровила село своїм білим цвітом. Село проступилося і пустило на гріб урядника, вїйта і писаря.

Вїйт підймає кудлату голову 'д гори і повістус:

— Шо-сми вам казав, то ше раз кажу: будім жеребїї в толоці людям відпускати. Адї пан уредник буде гроші брати, а писар буде прочетувати. Ловїтси, люди, за ременї,

ВАСИЛЬ МАРОТ

Мартовий сніг, як каша: хованки з сонцем граєся. Але сонце меткіше, а сніг, заки забіжить у ліс, то за гору паде в сонячні руки і гине. Що тільки верх захищається, вже потік долів жене, вже зиму топить.

— Коли ти слабий, то лети стрімголов у долину та й ломи собі голову, — покривлявся ліс снігам та й кличе возулю, аби із зими насмівалася,

ДО ДЕДИ

Як жовніри дедю на зарінок тратити повели, то неня перестала плакати та й долонями лускати і вергла собою на землю перед хатою та й умирала. Андрійко злетів з невиних коркошів і захилювався плачем, гейби топився. Трепіцкав ніжками, закашлювався, а маленьке личко синіло на травиці, гей біль на грані. Коби май виріс, то не дарував би нені, тіски повимикав би за того, що ним помітує, дитини не пантрує, не пожалує, не висікає, відкашляється не поможе, лиш горілиць на боці лежить та й удає, що нічо не чує. Коби дедя на часок 'д хаті вихопився, то зараз углагоїт свою дитину...

«МИНУЛО ПІВСОТНІ ЛІТ...»

Минуло півсотні літ, відколи він на ріллю зійшов. Помірки схарчували всю силу його деді, його мамі і його братів, весь їх піт випили і всі кості їм потерли. І ровесників та ровесниць їх з'їли і далі з'їдають їх дітей і внуків, а однак не наїлись. Самі вони стонкли і скорчилися, як ребра голодних великанів, і ждуть свого великодня. Але прийде їх великдень, і вони наїдяться, розростуться і вирівняються.

1. До Осипа Маковея

Високоповажний пане редакторе!

Оцим зразком своєї праці відзиваєсь до Вас буковинський гуцул. Коли воно що путнього, то здаруйте його поміщенням в Вашім часописі «Буковина» або в «Неділі», а коли це, мовляв, нісенітниця, так і будьте ласкаві назад їм ід мені чимчикувати веліти. Крім цього, ще дещо у мене є, та коби воно лишень Вам придатне, то з усіх сил служити Вам му. На всякий_случай прошу ласкаво о відповідь невдовзі.

З глибоким поважанням

Марко Черемшина

В Коломиї, д. 26.XII [18] 95

Адресувати прошу: Марко Черемшина, в Коломиї (poste restante).

2. До Осипа Маковея

Коломия, 22.II [18] 96

Високоповажний пане добродію!

Прощу мені це дарувати, що я, зовсім незнакомий Вам чоловік, гірше докучаю, як якийсь ненаїсний кривняк. Найперше всього складаю Вам сердешну подяку за колишню пораду і справжній безсторонній осуд моєї

першої з молодечих літ роботи на полі поезії. Я сам на ву багато не числив, бо то були мої перші молодечі почини, що їх стійність після оцінки справдешнього майстра пізнати було для мене із деяких взглядів доконечною річею.

Пізнаши пізнав я; за оце дякую вдруге. Попри це ж будьте ласкаві вислухати ще й мого прошення. Воно от таке: допоможіть убогому світ божий побачити! На драматичний тогодішний конкурс виділу краєв[ого] Галич[ини] післав я був між іншим свою драму «Несамовиті», котрої оцінка стоїть в 5 ч. «Зорі» с[ього] р[оку]. Після цеї оцінки моя драма була б до читання «цікава», а я думаю, що й спасенною для нашого сердешного брата гуцула в Буковині і Галичині. Тим-то і рад би я її вирядити із моєї скриньки під стріху моїх братів гуцулів. Та поки що годі, кріс порожнівсінький! [...]

Коли б Ваша ласка і воля, то я би о це дуже Вас просив і все Вам вдячним був.

Да ще прошу о ласкаву відповідь [...].

З глибоким поважанням і все вдячним остась

Марко Черемшина

Адресувати прошу: Марко Черемшина, Коломия (poste rest[ante]).

3. До Осипа Маковей

Високоповажний пане добродію!

Насамперед прошу мені вибачити, що от так пізно відзиваюсь. Добрий тиждень довелось мені хорувати, із-за чого нікуди не виходив я. Вчора відобрав-єм Ваш, ласкаві й дорогі добродію, [лист] й дуже красно за його дякую.

З «Несамовитими» таке: всіляко думав я, та й не дають-ся вони годящо переробити. Одначе комедія із їх так і складається. Я вже її і докінчив, та на диво вона вийшла зовсім не така, як «Несамовиті». Нич не схожа із ними. Тепер же питання, чи вона що путнього! Думаю відослати на руки «Руської бесіди». Все ж я таки і своїх «Несамовитих» не скидаюсь, і на поталу не даю.

Коли б «Зоря» схотіла приймати їх, то добре, а коли ні, то се друге добре. Най лежуть. Отут долучую мале

повідання, або радше «фарсу». Ваша воля, що із ним станеться. Коли б воно непридатне, то прошу дати до коша. Воно є виємком з моєї більшої повісті, котра ніякої стійності не має, а котру я ще перед п'яти роками зліпив. З теперішньої роботи того роду тепер не маю, але за пару місяців буду мати. Коли б ласка, то наперед прошу о ласкавий осуд.

Тепер якраз спровадив я собі джерела до маленької розправи на основі гуцульської усної словесності. За місяць із нею я поготів до услуг Вам, дорогі добродію. За оцим словом кланяюсь Вам, високоповажні й дорогі добродію, униз і остаюсь все вдячний і з глибоким поважанням

Марко Черемшина

Р. С. Веселих свят!

Коломия, 1/IV [18] 96

Адресувати прошу, якби ласка: Марко Черемшина, Коломия, *poste restante* (бо інакше не доходить звичайно).

4. До Осипа Маковей

Відень, дня 5.I [1] 897

Високоповажний пане добродію!

Не знаю, як мене назвете, але я признаюсь, що заслугую на назву «безсоромного». Від весни, коли то Ви одні були ласкаві не одним теплим словом мені в дечім пораду дати, від сеї весни, кажу, замовк я, невдячний, і досі мовчав. Причину моєї мовчанки виявити аж соромно таки, бо вона майже безосновна: від мая до липня я оправдую свою мовчанку приготовлюванням до матури. А в той час, по матурі аж дотепер, бігме, не маю чим оправдати. По матурі пішов я на лекцію, котрій щоденно посвячував-єм 8, а часом і більше годин (приготовляв-єм одного товариша до матури). Решту часу обертав я на відпочинок різного рода. В половині вересня прийшов я додому, до Кубак. Домашня наша мужицька біда та злидні пригнобили мене дуже. Я рад би був чим-небудь помогти своїм родичам; отже, я працював wraz з ними. Прийшов час впису на університет. Я з заробленим

на лекції грошем почвалав у Відень, бо зачув-єм, що тут при різних можливих «бенефіціях» — різних вспомагаючих товариств найлегше ще мож удержатись, а по-друге: мене тягла сюди жадоба і потреба образования власного. Приїхавши сюди, сейчас вписавсь я до «Січі». Що я тут застав, то проминаю; скажу лишень загально, що «Січ» зробила на мене дуже прикре і пригноблююче вражіння. На всякі мої питання я діставав відповідь: «Всьо на світі глупість і сміху варта». Мені приходилось стати песимістою до всього. На щастя, я приглянувсь іншим слов'янським і німецьким товариствам; вони мене своїм приміром справили на інший путь, на путь праці. Їх палкість до всього вплинула і на мене. Я постановив собі йти сміливо до своєї цілі: образуватись, щоб свому народові коли не помочі, то бодай сорому не наробити. Серед таких обставин проминув час моєї мовчанки аж дотепер. Я дуже жалую і соромлюсь тої мовчанки і прошу Вас, високоповажний пане добродію, простіть мені ту хибу чи провину; на будуче сего більше не буде. Але я розбалакавсь про себе, незважаючи на те, що і Ваша терпячка не безконечна. Переходжу до моїх нісенітниць. Посилаю Вам: переклад 4 поезій Кольцова; малі оповідання: «На свет-вечір» і «Студентські сні»; відчит «Гуманно-просвітний світогляд в поезіях Т. Шевченка». Коли уважасте за відповідне, то прошу помістити в часописі, а то все під псевдонімом «Марко Черемшина», лишень відчит під початковими буквами І. С. (З відчиту вступу, може, не доконче поміщувати, зрештою, як гадасте). Заразом прошу моє властиве ім'я і прізвище в тайні заховати. Причину сего колісь Вам розповім. Я з тим Семанюком, що у Вижниці є попом, не маю нічого спільного, хоч то кривняк. Ще одну річ прошу: чи не варта би переложити на руське довшє оповідання з життя буковинського народу «JeŃen-y» Juliusza Giżowskiego (видавн. «Gazety Narodowej», 1891). Коли б так і коли б Ви її помістили у своїй часописі, то я забрав би ся до перекладування. Прошу також вказати мені, що і котрих авторів перекладати для Вашої часописі повинен би я. На кінець прошу зазначити, як і в яким напрямі (густі) повинен я зладжувати свої писання, щоб вони були придатні для Вашої часописі. Залеглість за часопись надішлю вневдовзі. Шапкуючи та желаючи Вам веселих свят, а з Новим роком всего

добра і многих літ, остаюсь, високоповажний пане добродію, все вдячним, з глибоким довір'ям і глибоким поважанням для Вас.

Семанюк Іван

Заразом подаю свою адресу: Iwan Semaniuk, Jurist, Wien, XVII, Hernalsergürtel, № 1, Stock III. 79. 16.

5. До Осипа Маковея

Відень, 20.1 [1] 897

Високоповажний пане добродію!

Простіть, що забираю час своїми нісенітними просьбами: рад би я знати, чи моя посилка дійшла до Вас та й чи задоволяєсь вона Вам? Прошу о ласкаву відповідь.

З глибоким поважанням й повн[им] довір'ям остаєсь

Йван Семанюк

Моя адреса: Iwan Semaniuk, Jurist, [Wien], XVII, Hernalsergürtel, № 1, III Stock, 79. 16.

6. До редакції газ. «Буковина»

Хвальна редакціє!

Прошу мені прислати не потрібний Вам відчит мій п[і]д з[а]головком «Гуманно-просвітний світогляд в поезіях Т. Шевченка».

З правдивим поважанням

Відень, 24.6. 1897

Йв. Семанюк

7. До Осипа Маковея

Високоповажний пане редакторе й добродію!

Не сердьтєся, прошу, що на Ваші руки посилаю свій рукописний «образок з гуцульського життя», стор. VIII п[і]д з[а]головком «Хіба даруймо воду» з прошенням
п о м і щ е н н я в «Л і т е р а т у р н о ї н а у к о -

в о м у] в і с н и к у». Може, розмістесь із цього прошення, наколи прочитаєте той «образок». Але повірте, що до цього прошення осмілив мене нарис Сроковського п[ід] з[а]головком) «Через Дністер». Якби-м не бачив чорне на білому, то ніколи не повірив би-м, що хв[альна] редакція ЛНВ щось подібного дозволила печатать. Чисте дратовання читачів! Героеві того нарису мож було ще миску борщу принести, щоб наївся, а ще довше був би сновидив.

Ваші «Гірські думи» — чудові й загально подобають-ся. Я добачаю в них крихіточку декадентизму, на котрий Ви громи кидаєте. Франкові «Щуки» не розуміють, а «Блудний син» — знамените.

Вертаючи до свого, я прошу, в случаю відкинення мо-го «образка», ласкаво надослати рукопись до Відня під адресою: Iwan Semaniuk, Jurist — Wien, k. k. Universi- tät.

Коли б же хвальна редакція згодилася на помещен-ня, то я згори з а с т е р і г а ю с ь, щ о б н е п о м і- щ е н о й о г о в р у б р и ц і «Перші проби». Таких образків міг би-м надіслать більше, а також даль-ший ряд «Листків», поміщуваних в «Буковині». Переро- бив-см теж драму «Несамовиті»; не знать, чи не помі- тили б? Коли б час на те зволив, то прошу мені ласкаво пару слів написать, як річ стоїть, а то до 25 с[ього] м[іся- ця] найдалше під адресою Ів. Семанюк, юрист в Пнів'ю, п[о]вітова) п[о]шта) Надвірна, а по 25 с[ього] м[ісяця], коли ласка, під повищим адр[есом], до Відня.

Шапкуючи і кланяючись Вам донизу, яко свому добродієві, остаюсь із справжнім поважанням

*Ів. Семанюк,
взгл[ядно] Черемшина*

Пнів'є, 19/III [1] 899

8. До Осипа Маковея

В[исоко]поважний пане редакторе й добродію!

Виславши 18 с[ього] м[ісяця] один образок з гуцуль-ського життя під Вашою адресою з прошенням о ласкаве помещення в «Літ[ературно]-н[ауковому] віснику», я ви-ні досилаю ще один образок і уклінно прошу о їх помі-

шення, коли б придавались на теє. Коли б ні, то прошу о ласкаве вислання рукопису до Відня на унів[ерситет] під поданою адресою. Прошу не сердитися, що якраз Вам оцим докучаю. Я ж до Вас маю найбільше довір'я, хоч і вдячності чимало Вам винен.

Кланяюсь донизу, остаюсь з глибоким і справжнім поважанням

М. Черемшина

Пнів, 20/III [4] 899

**9. До редакції
«Літературно-наукового
вісника»**

Достохвальна редакціє!

Виславши свої три образки з гуцульського життя, забув я в одному п[ід]з[аголовком] «Основини» подати пояснення до проходячого там слова «Василь» — асиль — Asil.

Коли б була потреба, прошу ласкаво, придайте те пояснення.

З глибоким поважанням

М. Черемшина

Відень, 13.VII 1899

10. До Михайла Павлика

Відня, 5/IV [1] 900

Високоповажний пане редакторе!

Посилаючи Вам для «Громадського голосу» сей болючий нарис з гуцульського життя, я із щирого серця дякую Вам, що так ревню уступаєтесь за нашою конаючою Гуцулією. Поданими живими образками гуцульської нужди Ви розкололи серця усяким, котрі мають серця. Ще раз дякую Вам сердечне.

Коли пристасте, то все буду Вам надсилати радо фейлетонів, а також не знаю, чи не добре було б також з моїх образків із «Вісника» у так загально читаному органі, як «Гр[омадський] голос», перепечатати, аби люди читали.

Була тут з Росії деяка пані Гартянская — тепер земсь[ким] врачом у Харківськ[ий] губер[нній]. Знає Вас лично, як також і покій[ного] Драгоманова, — читала Ваші «Читальні» з одушевленням і щирій поклін до Вас засилає.

Ваш *Марко Черемшина*

**11. До редакції
«Літературно-наукового
вісника»**

Відень, 10/I [1] 901

Хвальна редакціє!

Якраз одержав я перше число «Вісника» за [1]901, вислане до «Січі» на мое ймення, і щиро дякую за ласку. Не могучи, однак, сейчас вислати передплати, я пропонував би хв[альній] редакції заміну за отакі книжки, що їх кождої хвилі на случай згоди я готов прислати, а то: Multatuli: 1) Max Havelaar, 2) Minnenbriefe, 3) Charakteristik Multatulis Werken Ideen¹; дальше L. Jakobowski. Werther der Jude. Roman², а може, теж і W. Lutkow. Schlummernde Seelen³. Якововського «Вертера» варта б у «Віснику» перевести, а Мультатулі уже зачали-сте, однак не знаю, чи за дозволом Sprohra⁴, котрий остро застеріг усякі права переводу. Коли згода на таку заміну за «Вісник», прошу мене повідомить. С в о ї х р і ч е й надошлю Вам н е з а б а р о м — можете на мене з певністю в с е числити. Шапкуючи, остаюсь з поважанням.

Ваш *Марко Черемшина*

Адреса: Wien, 1, Weihburggasse, № 10, 11 Stiege, IV Stock.

¹ Мультатулі: 1) Макс Хавелар, 2) Любовні листи, 3) Характеристика ідей Мультатулі (нім.). — *Ред.*

² Л. Якововський. Єврей Вертер. Роман (нім.). — *Ред.*

³ В. Лютков. Сонні душі (нім.). — *Ред.*

⁴ Спор (нім.). — *Ред.*

12. До невідомої особи

Снятин, 6/7 1914

Високоповажний пане!

У одвіт Вашому письму з 2/7 1914 подаю до Вашої відомості, що в Снятині тепер і в часі ферій не вдасться концерт музичного кружка. Тут все зайняте шевченківськими святами, а і вибори вже надходять. Околиця не з'їдеться, а сам Снятин давати ледве 20—30 чоловік. Се, очевидно, було б замало, і для того, на жаль, моя рада: наразі зчеркніть Снятин з програми.

Остаю з глибоким поважанням

Др. Семанюк

13. До Володимира Гнатюка

Снятин, 21/4 1922

Високоповажний пане редактор!

Маючи намір виїхати з дому на курацію, я вже тепер висилаю повельку «Парасочка» (9 сторін) для будучих чисел «Літературно-наук[ового] вісника», а то крім висланих вже [...] двох повельок п[і]д з[а]головком «Село потерпає» і «Село вигибає», які я також для «Літ[е]ратурно-наук[ового] вісника» призначив. Читаю тепер в «Гр[о]мадському віснику», що усім треба до Вас звертатися. Отже, я дивуюсь, що так низьку передплату установили. Коли можна, то здало б ся зараз направити на 1200 м[арок] за примірник, інакше адміністрація збанкрутує вже при першій числі.

Я не числю ніякого гонорару і остаю з глибоким поважанням.

Др. Семанюк

14. До Володимира Гнатюка

Снятин, 21/10 1922

Високоповажний пане редакторе!

Сьогодні дістав я Ваше цінне з дати 18/X 22 та, щоб не відкладати, відписую негайно.

Вволяючи Вашу волю, я залучую тут змінений текст того «перченого» місця із оповідання (окрема картка з текстом в залученню).

Стефаніка штуркну при найближчій зустрічі, але він тепер дуже лютий, бо грошей не має [...].

«Мрачним шляхом» — до подушки люди читають, а литовські оповідання чудові.

Читачі бажали б більше наддвіпрянців у ЛНВ — от цар-дівця подобався.

Коли буду у Львові, радо поверну до Вас на лекцію і дуже тішуся, що Ваше здоров'я дозволяє Вам редагувати так важний і цінний місячник, як ЛНВ.

Остаю з правдивим поважанням та здоровлю Вас і цілу хвальну редакцію добрим здоров'ям.

Др. Семанюк

15. До Володимира Гнатюка

Снятин, 20/3 [19] 23

Високоповажний пане редактор!

Завстидав мене послідній ургенс [...], і я пересилаю на Ваші руки для х[в]альної редакції ЛНВ свою повелу п[ід] з[а]головком «За мачуху молоденьку» (стор. 16) та прошу мені вибачити припізнєння.

На будуче я напевно поправлюся. Кланяюся до Вас добрим здоров'ям і остаю з правдивим поважанням

Семанюк

16. До Дениса Лукіяновича

Трускавець, 15/8 [19] 23

Дорогий товаришу!

Дякую за письмо. Але Ви ошибаетесь, коли думаєте, що я міг вплинути на т. Стефаніка. *Via facti*¹ — без ніякої причини ми вже від року взаємно зреклися приємності до себе говорити, і той стан досі не змінений. Ваші письма, вислані до нього на мої руки, передав я очевидно йому при помочі пошти. Моя рада така; йому тяжко

¹ Дороги розійшлися (лат.). — Ред.

вже свої річі переписувати. Знаю, що має в теці готових з 10 новель. Отже, Ви пишiть до нього щотижня картку з ургенсом, а окрім того, звернiться листовно до його сина, укiнч[еного] матуриста Семена Стефаника в Русовi, п[овiтова] п[ошта] Снятин, i упросiть його, щоби технiчну сторону злагодив сам, т. с. щоб переписав новелю татову i вислав до Вас — то так скорше дiстанете.

Впало менi на гадку таке: щоб Ви викроїли iз «Забобону» Мартовичевого те мiсце, де вiйт-хрунь оповiдає про «цаське жито» (оскiльки моя пам'ять не милиться), i пiд заголовком «Жито» щоб помiстили уривок в календ[арi] «Громада», бо й так белетристика слабше заступлена, а той етюд прямо дiямент. Та й таки годиться, щоб у календарi парт[iйному] була рiч такого славного товариша. Впрочiм, як мiркуєте, але менi видасться, i я це Вам пишу, бо Ви тут при словi.

Здоровлю Вас щиро добрим здоров'ям i кланяюсь до Вас

Ваш *І. Семанюк*

17. До Володимира Гнатюка

Снятин, 1/10 [19] 23

Хвальна редакцiє!

Щоб моя тека у хв[альнiй] редакцiї не порожнiла, посилаю в залученню переклад Кальмана Мiксата п[iд] з[аголовком] «Поганин Фiльчук» на стор. 8 для ЛНВ.

iз Трускавця вислав я був переклад сего самого автора п[iд] з[аголовком] «Ягничка». iз-за сiмейних злиднiв та ударiв не можу тепер вислати нiчого нового. П'єр Бенуа ладний i iнтересний, а огляд Ораса цiнний. Та оригiн[альної] белетристики таки мало.

Тут в Снятинi мучиться письменник т. Самiйленко з донькою п. Шаховою. Чи нема йому пiдпори зi Львова? Вiн голий-босий i донька теж, а зима вже таки надходить. Може б, хв[альна] редакцiя поштурмувала там дещо у Львовi, а може, i видiл Тов[ариств]а iм. Шевченка взяв би його на удержання до своєї Белелуї i дасть директиви своєму зарядцевi п. Зарембi, щоб заїхав i забрав

його з донькою до Белелуї? Прошу з високоп[оважним] др. Щуратом об сім наглім ласкаво негайно поговорити і вимогти зарядження.

З глибоким поважанням

Марко Черемшина

18. До Володимира Гнатюка

Снятин, 6/І 1925

Високодостойний пане редактор!

Прошу вибачення за сей рік мої недуги, конфлік-тів з владою (проти мене ведуться весь рік заходження і слідство о злочин!) та й сім'єю і прошу прийняти до відома моє приречення поправи в близькому часі. З нагоди різдва і Нового року шлю Вам і всій вельмишановній редакції ЛНВ щирі желання і остаю з правдивим пова-жанням відданий

Др. Семанюк

19. До Володимира Гнатюка

Снятин, 27/ІІ [19] 25

Високоповажний пане редактор!

Посилаю в залученню новельку п[ід] з[аголовком] «Як дим підіймається...» для «Літ[ературно]-наук[ово-го] вісника». Написав я її, щоб не залежуватись. Є це особистий спомин і, мабуть, тому сентиментальний. В усіх виступаючих тут осіб слово «під» відповідає їх світоглядіві і інтимній їх конverzації, що вже видно з тексту, і я гадаю, що не доконче треба заступати його словом «панотець», якого мужики в інтимній бесіді між собою ніколи не вживають. Начинаючи писати цю річ, хотів я написати дещо для «Світа дитини», та вийшло таке, що туди не надається. Коли б і під тон «Л[іте-ратурно]-н[аукового] вісника» не підпадало, то прошу її передати Комітетові для вшановання річниці смерті пок[ійного] Драгоманова в редакції «Гром[адського] гол[осу]».

Незабаром надішлю Вам інші річі і, кланяючись до Вас добрим здоров'ям та низьким поклоном, остаю з правдивим поважанням

Іван Семанюк

Високоповажний пане редакторе!

Вволюючи волю Вашому бажанню, висказаному в письмі з дати «Київ, 31.1.1925», шлю таку відповідь:

Врадувала мене вістка, що якраз Ви, високоповажний пане редакторе, дістали й прийняли поручення написати вступну статтю до збірки моїх новел, яку задумус видати «Книгоспілка», про що я доперва з Вашого цінного письма довідався. Бажана дата є правильна: я родився 13 липня 1874 р. в Кобаках, повіт: Косів. Мій батько, Юрій, померли 20.2.1920, а мати Анна з Олексюків, живуть в Кобаках на 15-морговім селянськiм хазайстві. Мій батько полюбилі були дуже красне письменство, познайомившия з молодих літ в Путилові з письменником Юрієм Федьковичем, і для того дбали про те, щоб в хаті була бібліотека і щоб я мав що читати вже змалку. Дали мене до школи і продавали на мого удержання по моргові землі. Гімназію скінчив я в Коломиї, а університет у Відні. Практику фахову відбув я в Десятині, повіті Надвірна.

Рад би я, щоб видавництво видало в плановій збірці всі мої поза-«Карбові» новели, а не тільки тії, що були друковані в «Літературно-науковім віснику», в календарі «Дніпро» («Козак»), календарі «Громада» («Зарікайся мід-горівку пити») і берлінському альманахові («Колядникам науки»). В тій цілі зазначую, що, окрім того, були мої речі друковані: в «Новій Україні», ч. 11, 1923, новела «Поменник», в «Письмі з «Просвіти», Львів, 15.4. 1922, новела «Зрадник», в календарі «Інвалід», Львів, новела «Село велике», в місячнику «Пролом», Станіслав, 1919, новела «Йордан», в календарі «Бистриця», Станіслав, 1923, новелька «Після бою», а крім того, відав я до друку т. Кедринові у Львові новельку «Туга», а п. Гнатюкові у Львові новелу «Бо як дим підоймається»... Бажаючи скомплектувати планову збірку, я залучаю тут ті всі свої новели у відтинках з проханням до Вас, щоб були ласкаві подбати, щоб вони всі дістались до збірки. Також були у «Літ[ературно]-наук[овому] віснику» мої переклади Карла Шенгера «Хрестини» і Людвіка Томи «Клієнт», і не знаю, чому вони не сміли б стояти поруч з Міксатом (якого западні крити-

ки, миходом кажучи, звуть неслухно бандитом). Коли вже збірка, то хай буде повна. Як заголовок радив би я взяти: «Туга» або «Село потерпає».

Ви будете мати багато клопоту з говором, однак в тім напрямі міг би Вам допомогти проф. Василь Сімович, який і наш галицький жаргон, і українську мову знаменито і в деталях знає. Чи видавництво «Книгоспілка» в сій справі ще звернеться до мене?

Свою фотографічну картку (найновішу) залучаю до сього письма. Заразом залучаю у відтинках новели:

1. «Йордан»;
2. «Село велике»;
3. «Зрадник»;
4. «Після бою»;
5. «Поменник»;
6. «Туга» (машинове письмо);
7. «Бо як дим підіймається» (машинове письмо — личный спомин).

Поручаюся Вашій ласкавій пам'яті і остаю з правдивою шанобою для Вас

Марко Черемшина

27/II 1925

Р. С. Прошу о ласкавій одвіт, чи одержали сього листа із 7 новелами.

М. Черемшина

21. До Ольги Маковой

[Кінець серпня 1925 р.]

Високодост[ойна] пані!

Ударила і притьмарила мене сильно сумна вість про смерть Вашого найдорожчого мужа, а нашого неоціненого незабутнього письменника та керманіча, напередовця на літературній ниві, і хоть не можу погодитись з болісною думкою, що ті погідні, глибокодумні очі смерть навіки закмурила, спішу висловити Вам, високодостойна пані, своє найглибше співчуття і запевнення, що разом із Вами плачемо над сею великою суспільною втра-тою.

22. До Миколи Зерова

Святин, 19/10 1925

Дорогий добродію!

Ви були ласкаві стільки напрацюватись над моїми оповіданнями, що мені справді ніяково робиться із-за того, що, на жаль, не можу Вам ліпше віддячитись, чим словною, хоть би і дуже щирою подякою, яку на першому місці Вам складаю. Вступна стаття головно, а також зовнішній вигляд книжки мені припали дуже до вподоби, а для того всего ще й перспектива другої книжки! З усім тим, що Ви в справі видання моїх оповіданнів (так в окремому виданні, як і вибраному через Вас альманахові літературному) були або будете ласкаві зділати, я без застережень годжуся і зобов'язуюся остати вдячним. Дуже а дуже тіпшився б, коли б зміг одержати Ваші цінні твори. Як вже в першому листі я заявив, маю до Вас повне літературне довір'я і не меншу пошану. До сього листа придаю ще забуту свою новелу під заголовком «Писанки», яку я віддав був до друку у Львові, а яка досі не була ще друкowana, а також залучаю дещо змінену повелку «Село велике», яку я перехрестив на «Інвалідка» і грубіші місця в ній вигладив. Думаючи, що надіслані мені зразки карток книжки є для друкарні ще потрібні, придаю їх з повертом до сього письма, яке поквално пишу зараз по одержанні Вашого цінного милого листа, щоб не спияювати і не опізнювати видання.

Впевняючи о своїй вдячності і великій пошані до Вас, я здоровлю Вас добрим здоров'ям і остаю щиро відданим

Марко Черемшина

23. До Катрі Гриневичеві

Снятин, 12/XII 1925.

Вельмишановна пані товаришко!

У ввічливій відповіді на вельми ласкаве письмо з 9/XII 1925 осмілююсь одмітити, що сучасним найбільшим митцем слова і форми являються в нашій літературі безперечно вельмишановна пані товаришка, а не хто

інший, а тим менше моя мізурність. Після проймаючої «Параски Гоголь» та урочистої «Пасхи господньої» підлетіли Ви, шановна пані товаришко, шести препишними крильми гет-гет високо понад усіх наших товаришок і товаришів, а навіть понад таких орлів і орлиць, як [...] Кобилянська, і стались для всіх нас письменницею-напередовцем, якої великій і творчій тузі все нові і чудові крила виростають. Вашу «Велику Глушу» я з захопленням все перечитую, коли тільки хочу відорватись від сірої сокири дня і слідкувати за Вашим сонячним летом. За доставлення мені тієї правдивої насолоди прошу прийняти щире подяку.

Вашому ласкавому бажанню виписатись у пам'ятник Вашої найдорожчої донечки радо підчиняюсь з почуванням рідкої почесі, раз — що се якраз Ваше і Вашої донечки желання, а по-друге, що се для мене щастя післати листок барвінку до духовного городчика краси, якої образ я через інтуїцію намагаюсь відгадати, може і невдатно. Прошу свентуально вибачити мені тую невлучність, до якої причинилось, може, і те, що не хотів я одвіту забарити і скористав трохи із віщої сили андріївського вечора.

Кінчу низьким поклоном вельмишановній пані товаришці і зоряній панночці Одарці та пишуць з правдивим поважанням вчитаний у Вас товариш

Марко Черемшина

24. До редакції газ. «Новий час»

[Снятин, 21 грудня 1925]

В[исокоповажний] п[ане] р[едакторе!]

Не знаю чому, а догадуюсь тільки, що із-за адреси на нашій мові Ваше цінне письмо одержав доперва нині з допискою червоним олівцем: «nie doręczać». Понеже Ви назначили речинець до надіслання на завтра, т. є. 22. 12.1925, я тим самим вже певно випав із Вашого рахунку, бо до завтра почта до Вас ніяк вже не дійде. Також не маю під рукою готового різдвяного оповідання, а не люблю писати принагідні речі на обсталонок — хіба що оказія мене до того пірве. Але щоб дати Вам доказ,

що Ваше бажання я ціну і респектую, посилаю Вам в залученню мою «Коляду», яка може нагадувати стару народну колядку, а перепачковує дещо з актуальних наших народних желань. Коли Вам знадобиться, надрукуйте її[...].

25. До редакції ж. «Світ»

[Снятин, грудень 1925]

Хв[альна] р[едакціє]!

Десь перед двома місяцями, коли я був в Косівщині, переказала мені моя канц[елярія], що в[исоко]п[оважаний] п[ан] товариш Левко Ганкевич надіслав був мені письмо, в якому жадає від мене маленького оповідання для журналу «Світ». Я тоді не мав під рукою такого маленького оповідання, яке знадоблялося б до «Світу». Одначе бажання так високоцінного товариша зробило мене довжником «Світу». Щоб у малій частинці з того довгу вив'язатись, я тепер, коли заходить місяць свят, шлю в залученню свою «Коляду» для «Світу» хоть різдвяного, хоть новорічного [...].

26. До Андрія Музички

Снятин, 22.I 1926

Вельмишановний товаришу!

Ваше цінне письмо з дати «Одеса, 1/1 1925» одержав 14/1 с. р., та вибачайте, що із-за перешкод аж сьогодні Вам відписую. Слухаючи радо Вашого бажання, пересилаю Вам в сьому письмі свою автобіографію з авторисунком. Старався я бути щирим і правдомовним та нічого не брехати, що, на мою думку, є найважливіше при всяких біографіях та автопортретах.

Виписав я багато злишнього, та не скорочую вже, бо справді не маю часу на переписування і не люблю свою концепту переписувати.

Т. Стефаникові вручив я у відписі Вашого листа, позволивши собі змодифікувати Ваші питання відповідно до важніших етапів його життя. Він обіцявся надіслати Вам прямо бажану автобіографію, та не знаю, чи знай-

де він до цього потрібний настрій, бо він переживає тепер страшну скруту маєткову і стоїть прямо й безпосередньо перед втратою (судовою примусовою ліцитаційною продажею) його й так невеликого недвижимого майна і не має ніяких засобів до життя, а має на вихованні сина на університеті у Львові, двох синів у гімназії в Коломиї й жіночу сестрінку у артиста Новаківського у Львові.

Зраджу Вам, що на його творчість найсильніше вплинув Гліб Успенський. Я був би Вам дуже вдячний, коли б Вам удалось зібрати мої писання із чернівецької «Буковини» і львівського «Дзвінка».

Добре було б, щоб т. Стефаніка Ви ще раз потурбували листом до нього. Його адреса: Василь Стефанік в Русові, остання почта: Снятин — Польща.

Коли будете печатати свою розвідку, то буду Вам дуже вдячний, коли б Ви були ласкаві її мені надіслати.

Здоровлячи Вас добрим здоров'ям і бажаючи Вам доброго успіху — пишу з правдивою до Вас пошаною

Марко Черемшина
(Іван Семанюк)

**27. До ювілейного комітету
по відзначенню 25-річчя
літературної діяльності
Антоня Крушельницького**

Хвальний комітете ювілейний в честь письменника А. Крушельницького! Дуже дякую за ласкаві запитання на ювілей неоціненного товариша А. Крушельницького, однак, на жаль, приймати не можу, бо нездужаю, і прошу вибачити мені мою відсутність. Заразом прошу о ласкаве відчитання на ювілейному святі мого привіту для ювілята, який в цьому листі залучую.

Пишу з правдивим поважанням

Іван Семанюк

Снятин, дня 14. II 1926

Вельмишановний ювіляте!

Вже довгі роки ми не бачилися, бо доля загнала Вас з Покуття на чужину, а однак здається мені, що бачив я Вас і з Вами говорив ще вчора. Бо і з Ваших новіших

творів б'є така, як все, велика сила та джерельна свіжість і бадьорість, що годі Вас уявляти собі іншим, чим високим, струнким, дужим та ритмічним і енергійним, яким бачив я Вас восени пам'ятного року 1918.

Та не тільки інтенсивність, але також незвичайна плодovitість Вашої Музи нагадує найпродуктивніший вік незабутнього Франка... Отже, і Ваш творчий, глибокий дух ще в самім розгарі мистецької сили. І для того в першій хвилі здивувався я, коли одержав я запроси-ни на Ваш письменницький ювілей.

З радної душі полетів би я зложити чолобитню Вашій Музі, що на літературній ниві Західної України сяє попліч із Франковою, однак моє здоров'я не зволяє мені на таку їзду, і я прошу вибачити мені мою відсутність на сьому великому літературному святі Західної України.

А коли вже Вас Україна посадила на ювілейне крісло, то не відкиньте і мої чолобитні перед Вашою Музою і моїх пожелань для Вас:

аби Ваша творча сила і в майбутньому, як і досі, раз коло разу орала і засівала нашу літературну ниву,

аби Ви все були сильні і здорові і сам собою, і з дружиною, і з діточками, і з челядкою,

аби-сте свої діточки повиховували і повідвіювали,

аби у Вашім дворі все було втішно, а у Ваших скринях так без рахуби грішно (багато гроша), щоб Ви тоті гроші полумисками міряли,

аби Вашої комори трималося зерно та й аби коло Вас все було мирно.

Тож кланяюся Вам, дорогий ювіляте, щастям-здоров'ям, пробутком добрим і віком довгим із усім домом, із усім збором.

Вам щиро відданий

Марко Черемшина

28. До Миколи Зерова

Снятин, 13.3. 1926

Вельмишановний добродію!

Ваше цінне письмо з 24 лютого 1926 я одержав, а так само одержав Вашого «Мазепу» Словацького і Вашу «Антологію» (Катулла, Вергілія, Горація, Проперція,

Овідія, Марціала). Ваш «Мазепа» кращий, чим оригінал, а Ваша «Антологія» відкрила переді мною стільки краси і справжньої поезії, що я замовив собі оригінал, щоб могли перевести порівняння. Обі високоцінні Ваші книжки є для мене правдивсю насолодою, і я дуже щиро і інтенсивно дякую Вам за відзначення мене їх надісланням.

1. На Ваші поодинокі запити подаю до ласкавої відомості, що першого тому своїх оповідань «Село вигибає» я досі взагалі не одержав. Перед роком ще були Ви ласкаві переслати мені зразок (дві картинки) Вашої вступної статті, якою я був захоплений. Самої книжки «Село вигибає» я ані не одержав, ані у Львові піде не бачив. Виходить таке, що вона десь в дорозі пропала. З тої причини не можу висловити своєї думки про ту книжку, а особливо про «словник». В Києві живе знаменитий знавець гуцульського говору, фольклорист і етнограф д. Антін Онищук і в справі «словника» до евентуального другого тому моїх оповідань міг би сказати своє слово, коли б тільки був здоров.

2. З нових своїх оповідань залучаю тут в сьому листі вісім, а то: «Верховина», «Марічка занедужала», «На Купала — на Івана», «Писанки» (се, властиво, старе), «Ласка», «Коляда», «Недописані книги» (коляда), «Сивсокіл» (коляда) і два переклади, а саме: А. Каралійчева: «Пиріг» з болгарського і «Старий Лігман» Макса Юнгнікля з німецького. Всі вони могли б увійти до другого тому, а оповідання «Верховина» могло б надати заголовок другому тому. Вістку про можливість видання другого тому вітаю я самолюбно-зичливо, а квестію гонорару полишаю виключно Вам і на випадок признання гонорару за другий том прошу ласкаво (не гнівайтесь тільки!) оплатити Ваш труд і кошт, вложений у видання I і II тому.

Ані числа «Червоного шляху» з моїми «Писанками», ані числа «Життя й революція» з моєю «Тугою» я досі не одержав. Мабуть, також пропали в дорозі. Для того слаба у мене надія дістати від Вас яку-небудь гарну книжку — коли все пропадає в дорозі,— однак за готовність посилки я Вам дуже вдячний.

Минувшої осені познакомився я із україністом поляком Леоном Василевським, та обговорювали ми вашу літературу. Він дуже похвально висказувався о Ваших творах та Вашому критицизмові, ставлячи Вас головою

сучасних наших літературних критиків і школи неокласиків. Сей Василевський позичив мені цікаву книжку Їлі Еренбурга п[ід] з[аголовком] «Юлію Юреніто і його учні» в польськiм перекладі Юліуша Каден-Бандровського. Тут робить Еренбург враження новітнього Шоу і читається інтересно, але тяжко. Сеї зими на котрий час попала була мені в руки книжка п[ід] з[аголовком] «Idiotenführer durch die russische Literatur», Albert — Langen — Verlag, München¹, в якій деякий Sir Galahand² виливає ріку своєї ідовитості на російську літературу. Пише, що в російській літературі інтронізовано ідіоту і введено месіанізм. Таких великанів, як Достосвський і Толстой, рівняє сей ідовитий критик з болотом. Толстого кваліфікує як психопатологічну проблему, а людей Достосвського як блукаючих в темних коридорах істериків. Коли то все прочитається, то відхочується взагалі писати. Західний світ літературний прийняв ту книжку з одушевленням! І се є для Заходу знаменне. Шкода, що не маю тої книжки у себе, а то зараз післяв би Вам, бо на мене вчинила вона таке враження, яке порошок «ціанкалі» робить на серце. Доцент т. Музичка жадав і дістав від мене мою біографію, а так само Стефаникову. Про порушеній Вами намір видавництва «Слова» творів т. Стефаника говорив я сьогодні з тов. Стефаником, і він заявив мені, що має зв'язані руки і сам не може диспонувати своїми творами, бо відступив їх д. Лизанівському, і тільки д. Лизанівський з Харкова чи з Києва може розпоряджати. Т. Стефаник зараз в дуже скрутному матеріальному положенні. У Львові заходяться справити йому ювілей і при тій нагоді узбирати дещо гроша. Львів видав збірку його 8 нових (зглядно нових — бо вже печатаних) новел п[ід] з[аголовком] «Земля», але чи то все поставить т. Стефаника матеріально на ноги, годі вгадати.

До мене звертаються видавці і зі Львова, і з Праги — однак я постійно ставлюся до них відмовно, заангажувавшись у видавництві, яке Ви були ласкаві випускати. Гонорар за 1 том в сумі 516 злотих польських я одержав в лютім 1926 і пішов з ними на рятунок т. Стефаникові.

¹ «Путівник ідіотів по російській літературі», вид-во Альберт Ланге, Мюнхен (нім.). — *Ред.*

² Сір Галаган (нім.). — *Ред.*

Прочу Вас дуже ласкаво донести мені карткою, чи одержали всю цю мою посилку. Коли б децо Вам не було придатне ні до видання, ні до друку — то прочу ласкаво зарядити зворот.

Язикову сторону полишаю Вам, і можете після влодобу виправити мій жаргон на укр[аїнську] мову.

Ще раз дякуючи за «Мазепу» і «Антологію» і за всі Ваші неоціненні труди і заходи над 1 томом моїх оповідань, пересилаю для Вас свій низький та щирий поклін і слова правдивої пошани та здоровлю Вас добрим здоров'ям.

Вам щировідданий *Іван Семанюк*
(*М. Черемшина*)

29. До Миколи Зерова

Снятин, 24/4 1926

Вельмишановний добродію!

Мило мені донести Вам, що дня 8/V 1926, т. є. в томи-ну суботу вечором, улаштовує Товариство укр[аїнських] письменників у Львові літерат[урний] вечір в честь тов. В. Стефаника. Комітетом проводить письменник др. Мих. Рудницький у Львові, ул. Цетнерівська (Cetnerowska), 9. Гарно було б, коли б за Вашою ініціативою відгукнувся Київ. За Вашу чудову «Камену» сто разів сердечне спасибі. Се такий вінок, що душу підніма і ніколи не в'яне. Прямо поезія богів! Дякую тричі. За посилку мого 1 тому дякую дуже, а ще більше за Ваш труд великий! І форма, і папір, і словник дуже добрі. Про вступне слово колись розпишуся окремо. Ага! Недавно одержав я з Кісва одного червінця — а не знаю за віщо або навіщо? Залучаю поклін приятелям тт. Кічурі Мелет. і Ант. Овищукові і з поклоном до Вас та щирим поздоровленням пишусь з глибокою пошаною відданий Вам

Іван Семанюк

30. До Михайла Рудницького

[Снятин, квітень 1926]

Високоповажний пане!

На Ваше цінне з дати «Львів, 16.4.1926» подаю до Вашої ласкавої відомості, що на вечір т. Стефаника приїду і відчитаю щось. Що саме, про те повідомлю Вас разом з бажаною висилкою тексту для поліції, найдалше до 1.5.1926. Якраз відхорував я весняну грипу і не мав змоги думати про апострофу. Коли б Вам вже ранше чим на 1.5 був потрібний текст, то прошу повідомити мене коротко. Сподіваюсь, що обіцяний спів і музика дістануться також у програму і теперішня інтелігенція на вечірці не буде позивати, як у Рогатині на ювілею т. Крушельницького. Та й здалося б континувати рекламу — гук і агітацію аж до хвили самої вечірки...

31. До Михайла Рудницького

[Снятин, квітень 1926]

Високоповажний пане!

Сповняючи Вашу волю, а своє приречення, посилаю Вам в залученню текст етюду, який я відчитаю на вечорі в честь т. Стефаника дня 8.5.1926. В першому Вашому письмі бажали Ви, щоб текст моєї апострофи надавався на першу точку або одну з перших, і я старався по можності до цього приноровитись, а то тим паче, що і сам рад би з огляду на своє здоров'я прийти до слова якнайранше.

Коли ви заапробусте цю апострофу, то прошу її вже предложити поліції. Також прошу ласкаво казати канцелярії комітету повідомити мене про такі формальні деталі програми, як, приміром: де і в якій годині відбудеться вечір, чи і який стрій обов'язує і т. п. Коли б комітет відкладав цей вечір з яких-небудь несподіваних причин, то дуже прошу веліти зателеграфувати до мене.

Коли б по моїй стороні зайшли несподівані перепони, на той раз я до Вас осмілюся зателеграфувати з проханням, щоб дібрали когось, хто мою апострофу відчитав би на вечорі. Прошу також по можності о ласкаве задержання змісту моєї апострофи в тайні.

Остаю з прав[ивим] п[оважанням...].

Святин, 4/6 1926

Високодостойний пане редактор!

Вашу цінну картку я одержав і докладав усіх сил, щоб вимогти у т. Стефаника спомини про Франка (він, мабуть, має і рукопись Франка), а також обіцяну новелю до ЛНВ, та він все викручувався і закликався, що вишле до Вас прямо. Я не вірив тим його впевнюваням і поставив йому до диспозиції свого писаря, а навіть загрозив, що вишлю йому до хати писаря з порученням, щоб сидів там так довго, аж дістане бажані манускрипти, — однак і се не помагало, т. Ст[ефаник] все впевняє, що вишле зараз, але прямо до Вас. Дай боже! І прошу ласкаво казати мені донести, чи він вислав Вам щось, чи ні.

Я мало маю матеріалу до споминів, а те, що маю, списав тут в залученню і пересилаю. Вибачайте за спізнєння, яке спричинив властиво т. Ст[ефаник]. Вибачайте також за невдалість моїх зусиль у т. Ст[ефаника].

Він, мабуть, тому щось знововився, що львовяне обіцяли устроїти йому літерат[урний] вечір та й обіцянки не додержали. Але це перейде, а може, і львовяне поправляються і вечірку устроють, очевидно, по Франковім святі. Болить мене дуже вістка, що Ви недобре себе почуваете. Мої нирки щось також збунтувались, і я тепер на строгій дієті. Мая, червня і липня я привик любуватися природою, а не писати, але не забуваю й про ЛНВ.

Здоровлю Вас добрим здоров'ям і шлю глибокий поклін.

Відданий Вам

Г. Семанюк

33. До редакції ж. «Світ»

Хв[альна] редакціє!

Сьогодні бачився я із тов. Стефаником, і в розмові пізнав я його бажання, щоб я з нагоди його ювілею за-построфував його короткою коломийкою у «Світі».

Тому пересилаю в залученні прихапцем уложену апострофу під заголовком «Під осінь» і прошу її надру-

кувати у Стефаниковім «Світі», який має вийти за тиждень.

Можє, можна буде ще дєсь примістити цю апострофу біля якого портрета чи рисунка збоку або з боків, а як ні, то прошу ласкаво передати її редакції «Нового часу» або і якій іншій. Я повинен звернутись з цим докучуванням до властивого аранжєра т. Мих. Рудницького, однак з огляду на короткість часу звертаюсь прямо до Вас і прошу вибачення за докучливість та остаю із справжнім поважанням

Іван Семанюк

Снятин, 19.12. 1926

34. До редакції газ. «Громадський голос»

[Снятин, грудень 1926]

Хв[альна] редакціє!

Тов[ариство] письменників заходиться обходити в неділю 26.12.1926 літературний ювілей нашого парт[і]йного товариша В. Ст[ефаника].

Наш парт[і]йний орган з тої нагоди, певно, також відгукнеться і помістить бодай коротенький огляд його політичної діяльності та його портрет (клішу можна набути у п. Янушевича). В тій надії шлю я в залученні до поміщення в «Гром[адськім] голосі» свої «Желання», присвячені тов. Стеф[аникові]. Коли б хв[альна] р[едакція] не реагувала на той ювілей зовсім, то прошу ласкаво передати ті «Желання» іншій р[едакції]. Також чи не годилося б подбати, щоб на тому вечорі явились і «Січі» з-під Львова?

35. До редакції газ. «Громадський голос»

[Снятин, грудень 1926]

В[исоко]п[оважний] п[ане] тов[аришу]!

Послухав я радо Вашого цінного письма в 9.12.25 і хоть не люблю принагідні річі писати — виписав тільки на Ваше бажання «Коляду», яку тут залучаю для різдвяного числа «Гром[адського гол[осу]», а Ви надрукуйте її, як схочете [...].

[Святин, грудень 1926]

В[исоко]п[оважний] п[ане] т[оваришу]!

По думці Вашого цінного письма я напав на т. Ст[ефаника] сьогодні і старався вимусити у нього обіцяну новелу, але переконався, що тепер це годі. Може, він і має дещо, та не викінчене (щось як передана «Нитка») і не рад би тратити лінію (впрочім, як кожний робітник пера, має він своє святе святого, і може бути, що він і доставить тую новелу, але запізно). Для того я раджу зовсім не числити на неї. Вдоволяйтеся друкowanими його речами, і вже таки в залученні підсуваю проект: першу частину його «Марії» затитулюйте «М а т и» і давайте її на вечорі. Це річ сильна (спомин про його рідну маму) і з недавніх часів вирізьблена. А за «Нитку» він просив Вас через т. Янушевича, щоб ви її доповнили і виправили.

На зміну заголовка «Поет розпуки» я радо годжусь і пристану на такий, який Ви дасте, або на безпретенсiональний: «Добрий вечір, пане-брате!» Я і справді добачаю в ньому поета розпуки. Всі його типи — це або безнадійно хворі, або безнадійно вбогі, або безнадійно п'яні, або безнадійно старі, або безнадійно спрацьовані (зробки), або прямо безнадійно нещасливі. Всім його типам розпука дух занирас, і вони неспроможні висказати всього, що відчувають, а ті їх недоповіджені і в горлі застигли слова висять над ними чорною хмарою і стинають кров. Із-за того всі його типи до себе дуже схожі і майже повторяються та й із-за того кожна річ коштує його багато душевного болю і для того він продукує тільки тоді, коли той біль, наболівши, пропускається і розливається. І тому він с такий, яким Ви його бачили і знасте. І тому я гадаю, що його недрукована річ може зробити тільки таке саме враження, що й друкована, або навіть і слабше, коли б нова річ була написана на приказ, а не під напором розпучливого болю.

Для того пропоную уривок з «Марії» під заголовком «Мати» і його залучаю. З огляду на короткий речинець відписую майже на коліні і коли дещо помішав або не доповів, то здаруйте і вибачайте.

Т. Стефанік вичікує тої вечірки з захопленням і дуже радо, і часто про неї та про Вас говоримо, ба навіть і споримо. Це буде чудо, коли Вам удасться поставити багату програму з Вашим відчитом чи словом напереді. Шлю поклін і остаю з тов[ариським] пов[ажанням].

37. До Михайла Рудницького

[Снятин, грудень 1926]

В[исокошановний] п[ане] т[оваришу]!

З Вашого цінного листа і з оповідання ш[ановного] п[ана] Янушевича бачу, що Ви хочете у «Світі» надрукувати все те, що буде говорено або зачитано на вечірці. Не смію Вам мішати плану ні програми, однак побоююся, що для слухачів було б прямо «онанією» по перечитанню апострофи «Поет розпуки» у «Світі» ще на вечірці її слухати. Так з тої причини, як також по причині, що, на мою думку, «Поет розпуки» є задовгий для «Світу»,— я в часі присутності в[исокоп[оважного] п. Янушевича в Снятині перечитав твори Стеф[аніка] і на основі їхній уложив другу апострофу п[ід] з[аголовком] «Його кров», нарешто запозичаючись ексцеритами із Ст[ефанікових] творів. Це річ коротенька і, по моїй думці, ліпше надавалася б до «Світу», у якому з тої нагоди якнайширшим письменницьким кругам належало б дати вступ і місце. Мого «Поета розпуки» могли б Ви дати в пізніших числах «Світу» або іншого журналу після Вашої вподоби. Така була б моя рада, очевидно, Вас у нічім не обов'язуюча, бо засадничо не люблю працюючим кидати колоди під ноги [...].

Стефанік дуже погано себе почуває (фінанси). Мені речинець 26/12 не дуже нарушний, але приїду і робитиму, що прикажете.

38. До Михайла Голинського

Дор[огий] Місь[ку]!

Очевидна річ, що як по піврічній мовчанці дістається таку гарну світлину і то не тільки твою артистичну, але і твоєї чудово-гарної вельмишановної дружини,— то

не вільно відкладати подяку ані на годинку, і для того я за всю тую високоцінну посилку складаю твоєї гарній та ласкавій і наглядно добрій дружині зокрема, і тобі зокрема, та й Вам обом разом іще зокрема свою найщирішу подяку з уцілуванням ручок твоєї дружини.

Бо мене дійсно врадувала напричуд гарна сільветка гарного пожиття супружого (яким ріс і міднів і досі ще кріпиться твій камрат віденський Слезак), приємна вість, що у твоєму лету понад зорі чуває над тобою субтельна і ніжна та добряча і артистична подруга і веде тебе і себе на висоту тої молодшої дороги слави, що понад зіздами мерехтить і Вас обоїх до себе кличе. З тугою слідкую за Вами і рад би Вам тої слави прихилити і Вас на вершку її узріти і в тій тузі та зичливості спішу зложити Вам обоїм щиросердечні желання з надходячим нашим Новим роком.

Та попавши на святочну тему, здержуюсь умисне від подробиць буденщини і, здоровлячи тебе добрим здоров'ям та цілуючи,— шлю поклін і уцілування ручок твоєї чудовій дружині.

Твій *Іван*

39. До Михайла Голинського

... З правдивою насолодою слухаю я оповідань очевидців про твої успіхи на Вел[икій] Україні й у Львові і сам расту та сили набираю. Я тепер сам працюю в канцелярії, і негаразд мені виїхати у Львів послухати твого співу, а на свята задумую поїхати до своєї мами та на могилі тата і брата паймити нарастас. По святах гадаю вибрати собі день і чмихнути до Львова, так, щоб конче бути на твоїм виступі в опері. Ну й тоді украду тобі якусь годинку на бесіду фамілійну...

ІІ рИМІТКИ

ПОСВЯТИ ВАСИЛЕВІ СТЕФАНІКУ

З Василем Стефаніком Марко Черемшина був зв'язаний протягом багатьох років міцною і щирою дружбою. Він взяв активну участь у відзначенні ювілею Стефаніка у 1926 р.— 30-річчя літературної діяльності і 55 років від дня народження. Ювілей мав відбутися в травні, але з різних причин його було перенесено на 26 грудня. На запрошення ювілейного комітету, а також на прохання деяких редакцій Марко Черемшина написав до ювілею свого побратима цілу низку творів, які складають окремих цикл. Вперше в такий цикл вони були об'єднані у виданні: *Марко Черемшина, Твори. Повне видання, т. 2, [Львів], вид-во «Ізмарад», [1937], стор. 217—238.* Марко Черемшина ретельно готувався до написання творів, присвячених Стефанікові, пильно перечитував його новели, робив з них численні виписки.

В. Стефанік присвятив Маркові Черемшині новелу «Нятка», а також згадку «Іван Семанюк» (вперше у скороченому вигляді надруковано у «Літературній Україні», 1971, 11 травня).

ДОБРИЙ ВЕЧІР, ПАНЕ-
БРАТЕ!..

(Етюд, відчитаний на літературному вечорі в честь товариша Василя Стефаніка)

Вперше надруковано в ЛНВ, 1927, кн. 2, стор. 99—104.

У відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (далі: ІЛ), в архіві Марка Черемшини, ф. XII, зберігаються два автографи: чорновий (№ 151, 10 арк. великого формату, без дати) і чистовий (№ 62, 12 арк., без дати), а також перший примірник машинописної копії (№ 63, 10 арк. великого формату,

без дати, з правками автора). У чистовому автографі твір має назву «Поет розпуки. (З нагоди вечора в честь товариша Василя Стефаніка)». У машинописному примірнику автор закреслив цю назву і замінив її тією, під якою вона друкується й зараз. У чорновому автографі є кілька варіантів заголовка: «Отросний поет», «Отрута», «Приходить осінь», «Приходить зима», «Приходить весна», «Приходить літо».

Промова виголошена 26 грудня 1926 р. на урочистому вечорі у Львові, влаштованому з нагоди ювілею Василя Стефаніка.

Подається за першодруком, звіренням з чистовим автографом і машинописною копією.

ЖЕЛАННЯ

Вперше надруковано у львівській газеті «Громадський голос», 1926, 25 грудня.

В ІЛ (ф. XII, № 5) зберігається чистовий автограф.

Подається за першодруком, звіренням з автографом.

ЙОГО КРОВ

Вперше надруковано у львівському журналі «Світ», 1926, № 23-24, стор. 6—7. Етюд написано до ювілею В. Стефаніка для ж. «Світ». Спочатку письменник мав намір опублікувати у цьому журналі етюд «Добрий вечір, пане-брате!..», та потім подав замість нього етюд «Його кров».

В ІЛ (ф. XII, № 2) зберігається чорновий автограф — 6 арк. великого формату, списаних чорним і фіолетовим чорнилом. Варіанти заголовка: «З дна розпуки», «На дні розпуки», «Його мужики».

Подається за першодруком, звіренням з автографом.

ПІД ОСІНЬ

Вперше надруковано в ж. «Світ», 1927, № 1, стор. 8. Про цей вірш Марко Черемшина згадує в листі до редакції ж. «Світ» від 19 грудня 1926 р.

В ІЛ (ф. XII, № 54) зберігається чистовий автограф.

Подається за першодруком, звіренням з автографом.

СТЕФАНИКОВІ МУЖИКИ

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 2, стор. 237—238.

В ІЛ (ф. XII, № 61) зберігається чорновий автограф — 1 арк. великого формату, списаний олівцем.

Подається за автографом.

РАННІ ОПОВІДАННЯ ПОЕЗІЯ

РАННІ ОПОВІДАННЯ

Марко Черемшина розпочав друкувати свої твори у 1896 р. Ранні оповідання молодого прозаїка цікаві насамперед для розкриття його творчої еволюції. За життя письменника вони не передруковувалися.

КЕРМАНІЧ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1896, 3(15) квітня, 4(16) квітня. Це перший друкований твір Марка Черемшини.

Подається за першодруком.

НЕЧАЙНА СМЕРТЬ

(Ескіз із великоміського життя)

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 26 січня (7 лютого).

Подається за першодруком.

ПОЕЗІЯ

Поетичні твори Марка Черемшини стилізовані під коломийки і колядки. Їх ритмомелодика і образна система запозичені з народних джерел. Близькість до фольклорних текстів підтверджує висловлену Черемшиною в автобіографії тезу, що він був просякнутий «наскрізь народними піснями та казками із самого малку [...], виріс серед співанок, казок та сопілок, вдихав їх в себе і віддихав ними». В автобіографії він писав також: «Гімназистою віршував я чимало, та що ті віршовання не мали ніякої стійності, я їх кинув у піч». Ті ж віршовані твори, які подаються у даному виданні, написані пізніше, десь у першій половині 20-х років, за винятком «Параски», про яку згадує Черемшина у «Фрагментах моїх споминів про Івана Франка», що відносяться до 1896 р.

СВІТЛЯНИЙ ПАННОЦІ ОДАРЦІ, ДОНЕЧЦІ СЛАВНОЇ АВТОРКИ «ШЕСТИКРИЛЬЦЯ» В НЕЗАБУДЬ

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 168—169 як додаток до листа Катрі Гриневичевій від 12 грудня 1925 р.

В ІЛ (ф. XII, № 56) зберігається чорновий автограф — 1 арк. Подається за автографом.

Гриневичева Катря (1875—1947) — українська письменниця, автор історичних романів «Шеломи в сонці» (1929) і «Шестикрилець» (1935).

СИВ-СОКІЛ

Вперше надруковано у львівській газеті «Новий час», 1926, 7 січня, під назвою «Коляда».

В рукописному відділі ЦНБ АН УРСР (I, 2377) зберігається вирізка з першодруку, надіслана автором на Радянську Україну. Тут Марко Черемшина закреслив назву «Коляда» і написав нову — «Сив-сокіл», під якою і друкується твір у даному виданні.

В ІЛ (ф. XII, № 57) зберігається чорновий автограф. Подається за першодруком, звіреном з автографом.

НЕДОПИСАНІ КНИГИ

Вперше надруковано в ж. «Світ», 1926, № 1, стор. 6, під назвою «Коляда».

В рукописному відділі ЦНБ АН УРСР (I, 2378) зберігається вирізка з першодруку, надіслана автором на Радянську Україну. Тут автор дописав зверху нову назву — «Недописані книги» і викреслив 21—22-й рядки — «Червоні книги та й розтворились, Самі пошепки та й розчитались». Така ж вирізка зберігається в ІЛ (ф. XII, № 23).

Подається за першодруком з урахуванням авторської правки.

«ТА НЕ ДУМАЙ, МАРУСЕНЬКО...»

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 100.
В ІЛ (ф. XII, № 58) зберігається чистовий автограф.
Подається за автографом.

ПАРАСКА

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 99.
В ІЛ (ф. XII) зберігаються чистовий (№ 52) і чорновий (№ 53) автографи. Назва у чорновому автографі «Оксаночка».
Подається за чистовим автографом.

ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ

Цикл поезій в прозі написано, мабуть, у 1897—1898 рр., а опубліковано 1898 р. в газ. «Буковина» під загальним заголовком «З циклу «Листки»». Звернення початкуючого автора до цього жанру було даниною літературній моді: цей жанр широко культивувався на сторінках тогочасної української преси. Пробували в ньому сили навіть такі талановиті автори, як О. Кобилянська і В. Стефаник. Захоплення поезією в прозі йшло від західноєвропейських модер-

ністів, що тікали од реального життя у світ «мистецтва для мистецтва». Старші товариші Марка Черемшини по перу Іван Франко і Осип Маковей критично поставилися до цих творів молодого автора і спрямували його увагу на народне життя.

ВЕСНА. ЗАМОРОЖЕНІ ФІАЛКИ. ЛЕДОВІ ЦВІТИ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 6(18) березня. Подається за першодруком.

ПЛАЧ ЦВІТІВ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 15(27) квітня. Подається за першодруком.

МОРЕ. ОБНОВА. СИМФОНІЯ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 24 червня (6 липня). Подається за першодруком.

ГЕРДАН. ОСІНЬ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 29 листопада (11 грудня). Подається за першодруком.

ВЕРБА. СУМНО ОДИНОКОМУ. ЩОБ НЕ ТІЇ ГОРИ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 11 (23) грудня. Подається за першодруком.

ВОНА

(*Нарис*)

Вперше надруковано в ж. «Радянська література», 1940, кн. 10, стор. 21, з приміткою редакції: «З посмертних творів. Передано до редакції дружиною письменника з такою допискою: «Дуже знищений рукопис з часу 1913 року 14 падолиста, як лише приїхав до Снятина».

В ІЛ (ф. XII, № 130) зберігається невіддана і недатована машинописна копія нарису. Автограф, про який згадується в примітці до першодруку, в архіві Марка Черемшини не виявлено.

У виданні творів Марка Черемшини 1960 р. упорядники О. С. Романець і Н. В. Семанюк зазначають у примітці, що ця «лірична поезія датована 14 листопада 1913 р. і присвячена майбутній дружині письменника — Н. В. Каршук» (стор. 423).

Подається за машинописною копією.

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

У ранній період своєї творчості Марко Черемшина написав кілька творів для дітей, вмістивши їх у львівському дитячому журналі «Дзвінок».

НЕЗАБУДЬКА

(Казка)

Вперше надруковано в ж. «Дзвінок», 1897, № 23, стор. 353.
Подасться за першодруком.

РОЖІ

Вперше надруковано в ж. «Дзвінок», 1897, № 24, стор. 374.
Подасться за першодруком.

МУХА

Вперше надруковано в ж. «Дзвінок», 1898, № 1, стор. 8.
Подасться за першодруком.

СЛЬОЗА

(Різдвяна казка)

Вперше надруковано в ж. «Дзвінок», 1898, № 2, стор. 17—20.
Подасться за першодруком.

ПЕРЕКЛАДИ

Марко Черемшина перекладав з кількох мов — німецької, угорської, французької та ін. На початку творчого шляху він перекладав головним чином невеличкі оповідання, поезії в прозі німецьких та австрійських модерністів, а згодом почав цікавитися соціальними темами, відбрав для перекладу колоритні жанрові і побутові сценки.

У примітках до 3-го тому «Творів» Марка Черемшини видання 1937 р. (стор. 225) висловлено припущення, що перу письменника належать ще переклади оповідань Йоганна Шлафа «Голгофта» (газ. «Буковина», 1898, № 40) і Кальмана Міксата «Як селянин Чапек купував косу» та «Загадочна історія» (газ. «Буковина», 1900, № 113, 122—123). Оскільки ці переклади не підписані, автографів не виявлено, то приписувати їх Маркові Черемшині і вміщувати до видання його творів нема достатніх підстав.

Подасмо всі відомі на сьогодні переклади Марка Черемшини. Із складеного ним списку перекладів післявоєнного періоду залишилися не знайденими три назви — «Привид», «Salta pro nobis» і «Сотка». (Див. вступ до приміток I тому цього видання).

Еміль Золя
БАНКРОТ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1897, 2 (21) грудня.
Подається за першодруком.

Оттон Капов
CYCLAMEN EUROPAEUM

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 15(27) квітня.
Подається за першодруком.

Жюль Ренар
ЛЕБІДЬ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 15(27) квітня.
Подається за першодруком.
Ренар Жюль (1864—1910) — французький письменник-реаліст,
автор багатьох повістей і п'єс, в яких викривав лицемірство бур-
жуазного суспільства.

Роберт Шай
МОЛОДІСТЬ. НАПЕРЕКІР
ДОЛІ. ДОБРИЙ РАНОК

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 26 червня
(8 липня), під заголовком «3 поезій в прозі Роберта Шайа».
Подається за першодруком.

Богдан Єлінек
ДІДУСЬ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 28 червня
(10 липня).
Подається за першодруком.
Єлінек Богдан — чеський письменник.

Йоганн Бойєр
ПОХІД ЖЕНЕ...

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 12 липня
(31 серпня).
Подається за першодруком.
Бойєр Йоганн (Юхан) (1872—1959) — норвезький письменник.
У крацях своїх творах — оповіданнях і романах — реалістично
змалював життя простих норвезьких трудівників.

Петер Егго
ДВІ ПУТЕРНІ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1898, 23 грудня (3 січня 1899).

Подається за першодруком.

Егго Петер (1866—1959) — норвезький письменник.

Йоганн Шлаф
ДИКІ ГУСИ. ПАН РЕГІСТРА-
ТОР

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1901, 18 квітня (1 травня), під заголовком «З образків Івана Шлафа».

Подається за першодруком.

Шлаф Йоганн (1862—1941) — німецький письменник, представник школи натуралізму.

Мультатулі
АВТОРИТЕТ

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1901, 18 квітня (1 травня).

Подається за першодруком.

Мультатулі (1820—1887) — псевдонім голландського письменника, публіциста і критика Едуарда Дауеса Декера, автора широко відомих творів «Макс Хавелаар», «Любовні листи», «Ідеї». Мультатулі викривав пороки буржуазного суспільства, критикував колоніальну систему капіталізму.

Йоганн Зейме
ШОЛІОН

Вперше надруковано в газ. «Буковина», 1901, 18 квітня (1 травня).

Подається за першодруком.

Зейме Йоганн-Готфрід (1763—1810) — німецький письменник і публіцист. На його творчість великий вплив мали ідеї просвітництва і класицизму.

Кальман Міксат
БАГІВЕЦЬКЕ ЧУДО

Вперше надруковано в ЛНВ, 1923, кн. 7, стор. 209—213.

В ІЛ (ф. XII) зберігається чорновий автограф (№ 144) — 8 арк. та машинописна копія (№ 144) — 5 арк. Переклад підписано: «З мадярського переклав Марко Черемшина».

Подається за першодруком, звіреним в автографом.

Міксат Кальман (1847—1910) — видатний угорський письменник-реаліст.

Кальман Мікст
ПОГАНИН ФІЛЬЧУК

Вперше надруковано в ЛНБ, 1923, кн. 12, стор. 295—301.
В ІЛ (ф. XII, № 145) зберігається чорновий автограф — 8 арк.
Подається за першодруком, звіреним з автографом.

Кальман Мікст
ЯГНИЧКА

Вперше надруковано в ЛНБ, 1924, кн. 3-4, стор. 223—227.
Подається за першодруком.

Людвік Тома
КЛІЄНТ

Вперше надруковано в ЛНБ, 1923, кн. 9, стор. 9—12.
В ІЛ (ф. XII, № 147) зберігається чорновий автограф — 4 арк.
Переклад підписано: «Переклав з німецького Марко Черемшина».
Подається за першодруком, звіреним з автографом.
Тома Людвік (1867—1921) — німецький письменник, романіст і драматург, виступав під псевдонімом «Петер Шлеміль». Із видавчої ним у 1897 р. збірки сатирично-гумористичних новел з життя німецьких селян «Земля» перекладав також В. Стефанік.

Карл Шенгер
ХРЕСТИНИ

Вперше надруковано в ЛНБ, 1923, кн. 8, стор. 310—315. Переклад підписано: «З німецького переклав Марко Черемшина».
Подається за першодруком.
Шенгер Карл (1867—1943) — австрійський письменник. В його творах відчутний вплив модерністських психоаналітичних ідей. Писав гуморески і новели з життя селян.

Генрі Бордо
ПРАВОТАР

Вперше надруковано в газ. «Новий час», 1926, 16 травня.
В ІЛ (ф. XII, № 142) зберігається чорновий автограф — 8 арк. і другий примірник машинописної копії перекладу — 6 арк.
Подається за першодруком, звіреним з автографом і машинописною копією.
Бордо Генрі (1870—1963) — французький письменник, автор книжок «Страх життя», «Сім'я Роквіяр».

Ангел Каралійчев

ПИРИГ

Вперше надруковано в ж. «Світ», 1926, № 5, стор. 10.

В ІЛ (ф. XII, № 143) зберігається чорновий автограф — 4 арк. Переклад підписано: «З болгарського переклад М. Черемшина».

У рукописному відділі ЦНБ АН УРСР (I, 2378) зберігається вирізка з першодруку, надіслана Марком Черемшиною на Радянську Україну. Тут М. Черемшина дописав останню фразу: «а як не будете працювати, то вовк вас в'їсть».

Подається за першодруком, звіреним з автографом.

Каралійчев Ангел (нар. 1902 р.) — болгарський письменник. Оповідання «Пиріг» взяті із його збірки «Жито» (1925).

П'єр Лоті

СОТВОРЕННЯ ЧОЛОВІКА

Вперше надруковано в ЛНВ, 1928, кн. 9, стор. 15—16.

Подається за першодруком.

Лоті П'єр (1850—1923) — псевдонім французького письменника Жюльєна Віо, представника т. зв. колоніального роману.

Марія Тільшова

ЛЮБОВ І ДІДЬКО

Вперше надруковано в ЛНВ, 1928, кн. 9, стор. 12—14.

Подається за першодруком.

Тільшова Анна Марія (1873—1957) — чеська письменниця-романістка.

Макс Юнгнікель

СТАРИЙ ЛІГМАН

Вперше надруковано в ЛНВ, 1928, кн. 9, стор. 11.

В ЦНБ АН УРСР (I, 2370) зберігається чистовий автограф перекладу — 2 арк.

Подається за першодруком, звіреним з автографом.

Юнгнікель Макс (нар. 1890 р.) — німецький письменник.

Фелікс Тіммерманс

ПРОЦЕСІЯ

Друкується вперше за автографом (ІЛ, ф. XII, № 146).

Тіммерманс Фелікс (1886—1947) — бельгійський письменник, автор творів про фламандські звичаї і побут.

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ ВИСТУПИ. СПОГАДИ. АВТОБІОГРАФІЯ

[РЕЦЕНЗІЯ НА КНИЖКУ ОПО-
ВІДАНЬ В. БУДЗИНОВСЬКОГО
«СТРИМГОЛОВ»]

Вперше надруковано в ж. «Зоря», 1897, № 10, стор. 197—198, під псевдонімом «Василь Заренко».

Подається за першодруком.

Будзиновський Вячеслав (1868—1935) — український письменник і культурно-громадський діяч демократичного напрямку, член радикальної партії, заснованої І. Франком і М. Павликом.

СПОМНИ СЕМАНЮКА ПРО ФЕДЬКОВИЧА

Вперше надруковано в ЛНВ, 1901, кн. 2, стор. 96—98, у публікації Р. Заклинського «Спомини про Федьковича» з такою приміткою публікатора: «Бувши в лютім р. 1897 у Відні, довідався я від Івана Семанюка, студента прав у Відні, що його батько був знайомий з Федьковичем. Я попросив його, що як буде дома, щоб поробив записки. Він так учинив в часі свят великодних і доручив мені спомини свого батька у Відні 16 червня 1897».

Подається за першодруком.

Заклинський Роман (1852—1931) — український письменник і літературознавець.

ВІДЧИТ в 49-і РОКОВИНИ СМЕРТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Вперше надруковано у «Збірнику праць п'ятої наукової шевченківської конференції», Вид-во АН УРСР, К., 1957, стор. 264—270, у додатку до статті О. Є. Засенка «Марко Черемшина про Шевченка».

В ІЛ (ф. XII, № 152) зберігається автограф «Відчиту» — зошит на 16 арк., писаний чорним чорнилом з пізнішими авторськими правками і підкресленнями червоним і хімічним олівцями. «Відчит» було написано у 1910 р. Автор використовував його і в наступні роки — у 1911, 1914. Про це свідчить авторське виправлення цифри «49» на «50» і «53». На першій сторінці з лівого боку олівцем заготовано план «Відчиту»: «Життя громадське. Старе. Нове. На людей душею... Корінь лиха: а) перевертні; б) національне питання; в) політичний погляд; г) царат; д) москоська бюрократ[ія]; є) свої пани за 40 років, напр[ям] широ демокр[атичний], — «дідами крадене добро»; розподілення щастя».

Подається за автографом.

Готуючись до виголошення промови у 1914 р. — до 100-річчя з дня народження і 53-річчя з дня смерті Шевченка, Марко Черем-

швина, беручи за основу текст «Відчиту», склав ще план. Автограф плагу зберігається в ІЛ, ф. XII, № 153—1 арк. великого формату, дрібно списаний у дві колонки чорним чорнилом. Вперше цей план опублікував О. Є. Засенко у додатку до своєї статті разом з «Відчитом» і «Промовою» («Збірник праць п'ятої наукової шевченківської конференції», стор. 272—273).

В ІЛ (ф. XII, № 152) зберігається також автограф «Промови у 47-му річницю з дня смерті Шевченка» — 1 арк. великого формату. Цю промову Марко Черемшина виголошував на шевченківських святах 1908 р. Її текст з деякими відміннами увійшов до «Відчиту» 1910 р. як окремий прикінцевий розділ. Вперше ця «Промова» була надрукована у виданні 1937 р., т. 3, стор. 113—114 («Промова на шевченківському концерті»), за текстом «Відчиту» 1910 р. За автографом «Промова» вміщена у додатку до статті О.Є. Засенка «Марко Черемшина про Шевченка» («Збірник праць п'ятої наукової шевченківської конференції», стор. 271).

СВОЯ НАУКА

Вперше надруковано в «Ілюстрованому народному календарі на звичайний рік 1923», Станіслав — Коломия, «Бистриця», 1922, стор. 103.

В ІЛ (ф. XII, № 92) зберігається незакінчений чорновий автограф — 1 арк. великого формату, списаний олівцем, без дати, текст до слів: «більший сором мали».

Подається за першодруком, звіренням з автографом.

МУЖИК-АСТРОНОМ

Вперше надруковано в календарі «Громада» на рік 1924, Львів, 1923, стор. 114.

В ІЛ (ф. XII, № 128) зберігається чорновий автограф — 1 арк. великого формату, без дати і підпису.

Подається за першодруком.

То було ще в часі Семилітньої війни...— Семилітня війна 1756—1763 рр., що почалася внаслідок загострення англо-французької боротьби за колонії та зіткнення агресивної політики Пруссії з інтересами Австрії, Франції та Росії і велася між Пруссією, Англією та Португалією, з одного боку, і Австрією, Росією, Саксонією, Францією, Швецією та Іспанією, з другого.

ПРОМОВА, ВИГОЛОШЕНА

В СНЯТИНІ

14 лютого 1926 р. В ЗАЛІ
МІЩАНСЬКОЇ ЧИТАЛЬНІ
РАВЛЮКОВІ ВАСИЛЕВІ

Вперше надруковано в ж. «Радянська література», 1940, кв. 3, стор. 158—159, з приміткою від редакції: «Виписала з протоколу № 521/27 товариства «Просвіта» Наталя Семанюкович. Промова була продиктована автором протоколянтів».

Подасться за першодруком.

Равлюк Василь Тимофійович (1872—1955) — український культурно-громадський діяч, педагог, один із засновників таємних студентських гуртків у Коломиї і Станіславі, філії культурно-освітнього товариства «Просвіта», приятель Василя Стефаника, Марка Черемшини, Леся Мартовича, про яких залишив спогади.

ФРАГМЕНТИ МОЇХ СПОМИНІВ ПРО ІВАНА ФРАНКА

Вперше надруковано в ЛНВ, 1926, кн. 7-8, стор. 235—238.

В ІЛ (ф. XII) зберігається чорновий автограф (№ 65) — 8 арк. великого формату, без дати, списаних чорним чорнилом, і перший примірник авторської машинописної копії (№ 66) — 6 арк. великого формату, без дати.

Подасться за першодруком, звіренням з чорновим автографом і машинописною копією.

У першодруку зроблено деякі мовні правки: *шляхтича К. Баденього виправлено на К. Баденього, товпу на юрбу, кофейні на кав'ярні, а іменно на а саме, і прочим на і іншим, желав би на бажав, так, як Міцкевич на як Міцкевич.*

Бадені Казимир (1846—1909) — австрійський реакційний політичний діяч, намісник Галичини, президент міністрів і міністр внутрішніх справ, уславився «кривавими баденівськими виборами» в Галичині 1897 р.

Польки і чехи — йдеться про польську і чеську буржуазію, яка брала активну участь у політичному житті австрійської монархії.

Вольф Юліус (1862—?) — німецький буржуазний економіст.

Шенерер Георг (1842—1921) — австрійський політичний діяч.

Адлер Віктор (1852—1918) — австрійський політичний діяч, соціал-демократ, один із лідерів т. зв. «австро-марксизму».

Пернерсторффер Енгельберт (1850—1918) — австро-німецький політичний діяч, лідер австрійської соціал-демократії.

Шугмайер — австрійський соціал-демократ.

Люегер Карл (1844—1910) — австрійський буржуазно-політичний діяч, голова німецької християнсько-суспільної партії.

Зінгер Ігидор (1857—?) — австрійський економіст, доцент Віденського університету, редактор ліберально-буржуазної газети «Die Zeit».

Менгер Карл (1840—1921) — австрійський буржуазний економіст.

«Січ» — українське земляцьке студентське товариство у Відні, засноване 1868 р. Марко Черемшина брав активну участь у роботі цього товариства, був його головою у 1898—1900 рр. Пізніше віденська «Січ» зійшла на буржуазно-націоналістичні позиції.

«Робіни» — український робітничий гурток у Відні, заснований членами студентського товариства «Січ». У цьому гуртку студенти вели культурно-просвітню роботу.

Сембратович Роман (1876—1906) — український публіцист і журналіст, редактор німецькомовних газет у Відні «X-Strahlen» і «Ruthenische Revue», приятель Марка Черемшини.

Могильницький Андронік — галицький адвокат, належав до радикальної партії.

Товариство фабіанців — реформістська організація, заснована 1884 р. в Англії буржуазною інтелігенцією. Члени товариства цікавилися соціальними питаннями, обстоювали дрібні реформи, але заперечували революційну боротьбу.

Шніцлер Артур (1862—1931) — австрійський письменник і драматург, імпресіоніст.

Вурстель-Пратер — Віденський міський парк.

Ціцерон Марк Туллій (106—43 до н. е.) — видатний римський оратор і політичний діяч, автор трактатів на юридичні теми («Про державу», «Про закони», «Про обов'язки»), які вивчаються в історії римського права.

Константин Великий (285—337) — перший римський імператор, що визнав християнство і переніс столицю Римської імперії в Константинополь, назвавши так на його честь.

Юстиніан I (483—565) — візантійський імператор. У 529 р. за його розпорядженням було видає збірник імператорських указів — т. зв. «Компіляція Юстиніана» — важливе джерело римського права.

Устав Валентиніана III з 426 р. — збірник законів, виданий римським імператором Валентиніаном III Флавієм Плацидієм.

Григоріанський, Гермогеніанський і Теодозіанський кодекси — збірки римських законів, укладені юристами Григоріаном (284—305), Гермогеніаном (IV ст.) та імператором Теодосієм II (408—450).

Сміт Адам (1723—1790) — англійський вчений, основоположник буржуазної політичної економії.

Ламброзо Пезар (1835—1909) — італійський буржуазний психіатр і криміналіст.

АВТОБІОГРАФІЯ

Вперше надруковано в ЛНВ, 1927, кн. 7-8, стор. 198—205, під назвою «Моя біографія» із застереженням «Передрук заборонений» і такою приміткою редакції: «За ласкавою згодою високоповажної дружини покійного друкуємо сей посмертний твір, гарний, блискучий і простий, як все, що вийшло з-під пера М. Черемшини». Одночасно автобіографія друкувалася в радянському журналі «Життя й революція», 1927, № 6, стор. 350—355. Увійшла вона і до першої посмертної збірки письменника «Верховина», 1929, стор. 185—197.

Автобіографію письменник написав на прохання українського радянського літературознавця Андрія Музички, який у 1925 р. почав працювати над книжкою про творчість Марка Черемшини. В листі з Одеси від 1 січня 1926 р. він просив письменника «подати ласкавою бодай найголовніші дані Вашої біографії» (I, XII, № 105). У цьому ж листі А. Музичка ставить Маркові Черемшині цілий ряд запитань. Відповіддю на лист і була розгорнута «Автобіографія», яка і до сьогодні є найголовнішим джерелом вивчення життєвого шляху співаця Гуцульщини. Дані цієї «Автобіографії» були широко використані А. Музичкою у його книжці «Марко Черемшина (Іван Семанюк)» (1928). Про те, що «Автобіографія» є роз-

горнутим листом А. Музичці, свідчить і прикінцевий абзац тексту: «Наприкінці зраджу Вам, що ще ніхто не жадав від мене такої обширної автобіографії та що Ви, ставлячи мені стількі багато питань, робите з мене важну парсуну, із-за чого я ще готов згоріти, як того когось у гуцульській сніванці: «Сидить котя...». У жодне з видань ці слова-звертання до адресата не вводилися, текст «Автобіографії» передруковувався за першодруками — ЛНВ і «Життя й революція». Із просторих цитат «Автобіографії», наведених у книжці А. Музички, стало очевидним, що тексти першопублікацій і автографа не ідентичні.

Невідомо, яку копію передала для публікації в ЛНВ Н. В. Семанюк — в архіві ЛНВ вона не збереглася. Ця копія мала бути ідентичною з копією, яку одержала і редакція ж. «Життя й революція». Але хто її готував, з якого джерела, чи робилися тут доповнення і скорочення — встановити зараз важко.

В ІЛ (ф. ХІІ, № 148) зберігається чистовий автограф «Автобіографії» — 15 арк. великого формату, переписаних фіолетовим чорнилом, без дати. Тут же лист до А. Музички від 22 січня 1926 р. З листа видно, що «Автобіографію» Марко Черемшина написав у середині січня 1926 р. — 14 січня одержав лист-замовлення, а 22 цього місяця вже відіслав готовий текст. Безперечно, що сам автор не призначав «Автобіографію» для друку. Певно, що, переписавши її начисто, Марко Черемшина залишив для себе чорновик, але в архіві письменника він не зберігся. Копію для публікації ЛНВ передала дружина письменника вже після смерті автора. Тому за основний текст «Автобіографії» Марка Черемшини треба брати чистовий автограф, виготовлений на замовлення А. Музички. Він має назву «Автобіографія», а не «Моя біографія», відсутня присвята «Моїй дружині Наталії». Текст першодруку скорочено: не згадуються імена деяких вчителів майбутнього письменника, товаршів з часів навчання у гімназії та університеті, праця серед віденських робітників, а також робітників у Делятині, про соціаліста Нарольського тощо. Інше, як уже згадувалося, й закінчення. Звертає на себе увагу й така істотна відмінність між автографом і першодруком. У чистовому автографі: «Коли так гляну назад себе, то не можу замовчати, що багато я батьків бачив, але щоб котрий батько так глибоко і безмежно любив свою дитину, як мої дядя мене любили, цього я не бачив». У першодруку цей текст перероблено: «Коли так гляну назад себе, то не можу замовчати, що багато ясного, промінного вносила мені в життя моя дружина...» В автографі відсутнє також речення: «Жінкам не вірю, а своєю жінку люблю понад усе».

Подається за чистовим автографом.

В ІЛ (ф. ХІІ, № 9) зберігається рукопис автобіографії, написаної Марком Черемшиною у 1901 р. на замовлення всеукраїнської антології «Вік», у 3-му томі якої вміщено два його оповідання. Вперше ця автобіографія повністю опублікована у виданні: М а р - к о Ч е р е м ш и н а, Твори, К., Держлітвидав УРСР, 1960, стор. 425—426. Подаємо текст цієї автобіографії, звірнений з автографом:

Родився я в році 1874 на карпатському поконець в галицькому селі Кобаках над Черемошем. Моя старина мужики. Мій дядько Юрій Семанюк вже за свого парубоцтва даскалував по черзі майже у кожному селі нашої галицької і буковинської Гуцульщини,

а будучи в Путилові, познакомився з покійником Ю. Федьковичем і заскарбив був собі поетову дружбу.

Дитиною взяв мене мій дід по нені Дмитро Олексюк за годованця, і мої найкращі спомини з хлоп'ячих літ — се життя у діда, старосвітського, бувалого гуцула, звісно з-за гостинності на всю околицю.

Скінчивши сільську школу в Кобаках, я пастушив до тринадцятого року. Учитель мій д. Еміліян Казивевич повидів у мене охоту до книжок і раїв дьйдеві, аби дали мене до гімназії. Дьйди пристав на те і тим радше, що у нас не було мастку, а були ще дрібніші діти: брат Василь і сестра Блена.

Дід помер, а я опинився в гімназії у Коломиї. Незаможність моєї старини приневолювала мене вже від першої класи заробляти на себе лекціями. В 1896 р. скінчив я гімназію і пішов на власну руку до Відня студіювати права на університеті, де й до сьогодні пробуваю.

З гімназії виніс я хіба обмерзіння до галицького шкільного систему. Все з нетерпеливістю арештанта дожидав я бувало яких-небудь ферій, щоб вирватись між народ у гори, де звичайно брали мене батьки за інструктора до своїх синів. Згадаю, однак, що за вказівкою професора др. Михайла Пачовського пізнав я основно українське письменство і усну словесність, а за радою проф. Петра Хрістофора познакомився з німецькою літературою. Найбільше вражіння робили на мене тоді Шекспірові твори.

Гімназистою віршував я чимало, та що ті віршовання не мали ніякої стійності, я їх кинув у піч. Лишилась ще з тих часів драма п[і]д з[а]головком «Нессамовиті», котру я написав був на феріях, по укінченню шостої гім[а]зійної класи, і вислав на тодішній конкурс виділу красового у Львові.

Перший відгукнувся до мене тешилим, дорадчим словом д. Осип Маковей, що помістив був у «Буковині» в 96-х роках моє перше оповідання з гуцульського життя «Нерманич». Відтак печатались в тій самій «Буковині» мої переклади та й «Листки», на котрі д. Маковей в «Літ[ературно]-науковому» віснику» накинувся з іронічною усмішкою.

«Дзвінок» (львівськ.) містив теж мої короткі оповідання і малюнки, а в колишній львівській «Зорі» я трібував себе під псевдонімом Василя Заренка. Писав я теж і до «Громадського голосу», а його ж редактор д. М. Павлик дуже гаряче до мене обізвався. Та й тільки!

*Марко Черемшина,
взглядно Иван Семанюк*

Відня, дня 4/І 1901 н. ст.

...прийшов я на світ 13 липня 1874 ... — описка: Марко Черемшина народився 13 червня 1874 р., що стверджується метрикою, виданою 28 вересня 1888 р.

...Марійки Колцуняківної, авторки повісті «На стрічу сонцю золотому...» — йдеться про маловідому українську письменницю Марію Колцуняк (Кузьмову) (1884—1922).

«Русалка Дністровая» — український альманах, що вийшов 1837 р. у Будапешті. Упорядниками й авторами більшості вміщених у ньому фольклорних записів, перекладів і літературно-публіци-

стичних творів були М. Шашкевич, Я. Головацький та І. Вагилевич. Альманах відіграв визначну роль у становленні нової української літератури на західноукраїнських землях. І. Франко вказував, що «Русалка Дністровая» була для свого часу явищем наскрізь революційним.

«Правда» — український літературно-науковий і політичний журнал, орган «народовців». Виходив у Львові у 1867—1898 рр. Спочатку дотримувався буржуазно-ліберальних позицій, а з кінця 80-х років став виразником ідей української націоналістичної буржуазії.

...видання «Просвіти»... — науково-популярні книжки і художні твори, що їх видавала у Львові культурно-освітня і громадська організація «Просвіта», заснована у 1868 р.

...дяка Никифора Розбицького... — цю реальну особу Марко Черемшина зробив одним із персонажів своєї драми «Несамовиті», де у 6-й яві 5-ої дії на сцену виходить «гайдук із дяком Розбицьким».

Пачовський Михайло (автор розвідки «Билини і думи»)... — книжку М. Пачовського «Билини і думи» Марко Черемшина рецензував у ж. «Зоря», 1897, № 10.

...поза рами історії літератури Омеляна Огоновського... — мається на увазі праця буржуазно-націоналістичного літературознавця О. Огоновського «Історія літератури руської» (тт. I—VI, 1887—1894).

...від договорів з греками та Даниїла Заточника... — тобто з часів Київської Русі. Договори київських князів Олега, Ігоря і Святослава з греками датуються 907, 911, 945 і 971 рр., а пам'ятка давньоруської літератури «Слово» Даниїла Заточника — другою половиною XII — першою половиною XIII ст.

Чайченко Василь — літературний псевдонім Бориса Грінченка (1863—1910).

...думи та народні пісні у збірнику Головацького... — мова йде про одне з найбільших видань українського пісенного фольклору, укладене Я. Ф. Головацьким, — «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (тт. I—IV, М., 1878).

...виступаючи різко проти кнайпівського та буршівського життя... — тобто проти марнування студентами часу в шинках за сварками і дуелями (від нім. кна і па — шнок і бурш — студент).

«Общество студентов из России» — студентське земляцьке товариство у Відні, членами якого були студенти з Росії.

Левицький Євген (1870—1925) — на час навчання Марка Черемшини у Віденському університеті був головою товариства «Січ». В ранній період своєї громадсько-політичної діяльності дотримувався прогресивних поглядів, був одним із засновників радикальної партії. Пізніше перейшов на позиції буржуазного націоналізму.

«Ді Югенд» — тижневик, що видавався в Мюнхені («Die Jugend»).

Борковський Олександр (1841—1921) — український культурно-громадський діяч, працював директором гімназії в Дрогобичі.

Дмитрієв Микола (1867—1908) — адвокат, український культурно-громадський діяч, видавець полтавського журналу «Рідний край» (з 1906 р.).

Яричевський Сильвестр (1871—1918) — український письменник і педагог, навчався разом з Марком Черемшиною у Віденському університеті.

Кичура Мелетій (1881—1939) — український поет, адвокат за фахом, вчився разом в Марком Черемшиною у Відні. Після Великої Жовтневої революції жив на Радянській Україні.

Демець Павло — товариш Марка Черемшини по навчанню у Віденському університеті.

Альтенберг Петер (1859—1919) — псевдонім австрійського поета-декадента Рішарда Енгландера. 1912 р. у Львові в перекладі українською мовою вийшла збірка його оповідань «Як я то бачу...» «Жандарм» — первісна назва драми І. Франка «Украдене щастя».

ДОДАТОК

В архіві Марка Черемшини збереглося кілька незакінчених оповідань, чимало уривків, чорнових планів, які свідчать про велику попередню роботу письменника над своїми творами. Частково вони вже друкувалися («Любість», «Апшота», «Хитрість»), але більшість таких уривків залишилася досі неопублікованою. А тим часом вони мають певне значення для розуміння творчої лабораторії письменника, окремі з них є закінченими художньо оформленими малюнками, епізодами, що мали стати частинами оповідань.

НЕСАМОВИТІ

Друкується вперше за чорновим автографом (ІІ, ф. XII, № 59). Автограф — зошит на 16 арк., містить початок першої і п'яту дію драми. Автограф дуже нерозбірливий і пошкоджений, тому прочитати повністю текст не вдалося. Відсутні у тексті слова через пошкодження автографа позначено крапками у квадратних дужках.

Праця Марка Черемшини над своїм першим драматичним твором — драмою на 5 дій «Несамовиті» припадає на 1895 рік. Написана вона була на конкурс красового віділу, оголошений в ж. «Зоря» 1 квітня 1895 р., який закінчувався в кінці вересня. Марко Черемшина подав драму анонімно. Всього на конкурс надійшло 15 п'єс, з яких журі відібрало сім як таких, що мають літературну цінність. Серед цих семи творів була і драма Марка Черемшини (інші належали Б. Грігченкові, Г. Цеглинському, В. Самійленкові, О. Огоновському і Я. Невестюкові). Єдине джерело відомостей про зміст і літературну цінність драми Марка Черемшини — огляд «Українсько-руські драми на сьогорічнім конкурсі галицького віділу красового», надрукований у ж. «Зоря», 1896, № 5, стор. 95—98. Ось що говорить тут про твір Черемшини:

«Драма в 5 діях і 10 відмінах «Несамовиті» порушує незвичайно цікаву, хоч і не нову взагалі тему — боротьбу «батьків і дітей» в сфері селянській. На сей раз іде акція на ґрунті глухого гуцульського села. Гуцули темні [...], спіячилились; але школа виховала молоде покоління, переняте громадською ідеєю, свідомістю про потребу освіти і підвигнення морального і матеріального своїх земляків. На чолі їх стоїть Микола Сівчуків, вихованець рільничої школи. Молода громада згрупувалась і переняла в свої руки провід села,

вибрала з-помежи себе вїйта й раду, піднесла школу, заложила читальню, християнські крамниці, заходилась проти п'янства; село піднеслось до непізнання, але zarazом піднялось і страшенне незадоволення проти «несамовитих» молодиків. Старі проводирі села зражені, що їх відперли молоді й хочуть їм розназувати, пригадують за «веселі» часи, коли так гарно в селі забавлялись, коли весілля тяглось від неділі до неділі, а на похоронних обідах цілий спадок по небіжчику пропивався; жид-арендар Манашко, легко зрозуміти, являється душею тієї опозиції; проти несамовитих підіймаються різні обвинувачення, що вони в бога не вірять і т. п. Проти Миколи так під'юджують батьків, що вони хочуть його проганяти, а батько його дівчини, колишній вїйт Курій, і слухати не хоче за такого зятя. Він проти волі дочки заручує її з немилим і береться готуватись до шлюбу. А тим часом арендар Манашко вигадує штуку: намовляє якогось нетягу, щоб підпалив церкву й під огонь вибавив Миколу. Миколу зловлено ніби на гарячім учинку, побито й ледве живого віддано до криміналу разом з деякими товаришами. Стара партія тріумфує — Курій знов вїйтом, і в раду увійшли його заступники, село знов ходить п'яне, школа упала, і Манашко може лише радіти. Сівчуки що пороздавали, що попропивали й зійшли на прошаків. Курій справляє весілля, але донька його тікає й подається до міста, де в криміналі сидить Микола. Вона опізнюється: Микола вмер. Довідавшись се від його товариша, вона топитьсь, а зараз потому нетяга-палії притаскав Манашка до міста, щоб викрити сю справу, не стерпівши своєї гризоти. Старій партії приходить край. Сівчуки не знають, де дітись від розпуки, довідавшись, що виреклись і прокляли певинного сина, а Курій коле себе пожем, дізнавшись про смерть доньки й Миколи.

Перша половина драми, що представляє нам ситуацію на селі й боротьбу двох партій, гарна й дуже цікава: гуцульська громада виступає реально й характерно; треба запотувати й мову з відданням місцевого колориту; акції властивої й тут нема, але вступним сценам можна се дарувати. Але потому (з сцени в корчмі, наприклад, ба навіть вже з другої дії взагалі) наступають поодинокі картинки, задля яких часом шкода й заслону підіймати: така 1-ша відслона третьої дії, де бачимо Миколу побитого в батьківській хаті; 3-тя відслона, де зовсім епізодично, лише для характеризування ситуації на селі виступає учитель з своїми клопотами про неохоту громади до послання дітей до школи, відслона, де Микола умирає, а його товариш виглошусь в просторонь довженну і тяжку, хоч і симпатичну промову на тему перемоги правди і т. п. Закінчення — смерть Курія здається мелодраматичним, що ліпше б опустити. На нашу думку, в теперішній формі ся драма ледве чи могла би виставлятись, але її можна б переробити, позливавши ті дрібні сцени докупі, а й тепер в читанню, думаємо, була би вона досить цікава».

Марко Черемшина робив спроби надрукувати драму, просив поради й допомоги у О. Маковея, переробив її і новий варіант хотів надіслати до чернівецького культурно-освітнього товариства «Руська бесіда», та з його задуму «вирядити» драму «із моєї скриньки під стріху моїх братів гуцулів» (лист до О. Маковея від 22 лютого 1896 р.) нічого не вишло — вона залипилася ненадрукованою і рукопис до цього часу не виявлено.

ЛЮБИСТЬ

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 89—91.
В ІЛ (ф. XII, № 48) зберігається чорновий автограф — 6 арк. звичайного учнівського зошита, списані фіолетовим чорнилом. Варіанти назви: «Дарована любовість», «Стара любовість». За цим автографом уривок було опубліковано 1937 р., але пропущено кілька перших речень. Публікація починалася словами: «Дід Іван уже повдовів. На Іллі зробив обід...».

Подасться за автографом.

АННИЧКА

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 91—94, під назвою «Анюта».

В ІЛ (ф. XII, № 113) зберігається чорновий автограф — 4 арк. великого формату, без дати, списані олівцем. Авторська назва «Анничка» перекреслена невідомо ким і виправлена на «Анюта».

Подасться за автографом.

ХИТРИСТЬ

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 94—95.

В ІЛ (ф. XII, № 138) зберігається чорновий автограф — 2 арк. великого формату, списані з обох боків фіолетовим чорнилом і олівцем.

Подасться за автографом.

«ДО СОКІЛЬСЬКОГО» ФЕДЬКОВИЧА]

Друкується вперше за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 94).

Автограф — два листки із записної книжки — писаний хімічним олівцем, без дати.

Сокільський — стрімка кам'яна скеля над Черемошем, оспівана Ю. Федьковичем у поезіях «Сокільський», «Сокільська княгиня» (переспів вірша «Лорелай» Г. Гейне).

КОВАНЕ ЄВАНГЕЛІЄ

Друкується вперше за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 123).

ЗОЗУЛЯ КУЄ

Друкується вперше за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 120).

ВАСИЛЬ МАРОТ

Друкується вперше за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 1).

ДО ДЄДИ

Друкується вперше за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 118). Інша назва — «Приходить душа» закреслена автором.

«МИНУЛО ПІВСОТНІ ЛІТ...»

Друкується вперше за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 141).

ЛИСТИ

1. До Осипа Маковея

Вперше надруковано у львівській газеті «Назустріч», 1937, 1 травня («Початки літературної діяльності Марка Черемшини. З приводу десятиліття смерті письменника»).

В ІЛ (ф. 59, № 2383) зберігається автограф.

Подається за автографом.

Коли воно що путнього, то здаруйте його поміщенням в Вашім часописі «Буковина» або в «Неділі»...— О. Маковей працював редактором чернівецької газети «Буковина» у 1895—1897 рр. Літературним ілюстрованим додатком до цієї газети була «Неділя». У листі йдеться, очевидно, про якісь ранні твори Марка Черемшини, надіслані до «Буковини».

2. До Осипа Маковея

Вперше надруковано в газ. «Назустріч», 1937, 1 травня.

В ІЛ (ф. 59, № 2384) зберігається автограф.

Подається за автографом.

«Несамовиті» — ранній драматичний твір Марка Черемшини. Див. примітку до уривків з драми.

3. До Осипа Маковея

Вперше надруковано в газ. «Назустріч», 1937, 1 травня.

В ІЛ (ф. 59, № 2385) зберігається автограф.

Подається за автографом.

...комедія із їх так і складається.—Про долю переробки драми «Несамовиті» нічого невідомо.

«Руська бесіда» (1869—1918) — українське культурно-просвітне товариство на Буковині (Чернівці), яке заснувало читальні, видавало популярні книжки, календарі, мало філії по всіх містах Буковини.

Воно є вимком в мої більшій повісті...— про повість, яка згадується в листі, і уривок з неї, присланий до «Буковини», відомостей немає. Так само нічого невідомо про «розправу на основі гуцульської усної словесності».

4. До Осипа Маковея

Вперше надруковано в газ. «Назустріч», 1937, 1 травня.

В ІЛ (ф. 59, № 2386) зберігається автограф.

Подасться за автографом.

...переклад 4 поезій Кольцова... — ці переклади не були надруковані в «Буковині», і дальша їх доля невідома. З перекладів творів Кольцова зберігся повністю тільки один вірш — «Гіркая доля» і уривок з вірша «Последняя борьба», автографи яких зберігаються в музеї Марка Черемшини в Снятині. Текст перекладів такий:

Словієм залітнім
Юність пролетіла,
Вітром в непогоду
Радість прошуміла.

Як блипну, вітер
Хлопчину ворухить,
Зима лице студить,
Сонце його сушить.

Пора золотенька
Швидко догоріла,
Сила молоденька
З тілом постаріла.

Як змінили, видко,
Все журба та муки.
— Маю лиш[е] свитку,
Не тримають руки.

Від важкої думи
В серці студено:
Що любив, як душу,
Зрадило давно.

Гірко без утіхи
Носить світом-морем,
Як розійдусь з лихом,
То зустріню горе.

На горі високий
Дуб зелений був.
Там в землі глибокій
Він тепер заснув.

* *
*

Наді мною буря грала,
Грім страшний по небу славсь,
Доля розум мій лякала,
Холод в душу закрадавсь.

Та не впав я від страждання,
Гордо витерпів удар.
І зберіг в душі бажання,
В тілі — силу, в серці — жар.

...малі оповідання: «На світ-вечір» і «Студентські сни». — Ці твори Марка Черемшини в «Буковині» надруковані не були, і слід їх загубився.

...відчит «Гуманно-просвітний світогляд в поезіях Т. Шевченка». — Ця стаття в «Буковині» надрукована не була. У листі від 24 червня 1897 р. Марко Черемшина просить редакцію повернути її. Дальша доля статті невідома. У виданні 1937 р. (т. 3, стор. 225) висловлено припущення, що цю статтю Марко Черемшина передав до «Громадського голосу», де вона була надрукована під заголовком «Тарас Шевченко. Їго житє і значінє для русько-українського робу-

чого люду» і підписана криптонімом «М.Л.», що мало значити «Марко Легіт» — псевдонім Івана Семанюка. У виданні 1960 р. О. Романець довів, що ця стаття належить Михайлові Лозинському, який у вгаданій газеті виступав під криптонімом «М. Л.».

...оповідання в життя буковинського народу «*Jeŧen-y*» *Juliusza Giszowskiego*... — про переклад цього оповідання відомостей псмас.

5. До Осипа Маковея

Вперше надруковано в газ. «Назустріч», 1937, 1 травня.

В ІЛ (ф. 59, № 2387) зберігається автограф.

Подається за автографом.

6. До редакції

газ. «Буковина»

Вперше надруковано в газ. «Назустріч», 1937, 1 травня.

Подається за першодруком.

7. До Осипа Маковея

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1968, № 7, стор. 81—82 (публікація Ф. Погребенника «З епістолярної спадщини Марка Черемшини»).

В Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові (далі — ЦДІА УРСР, ф. 401, оп. 1, од. зб. 1) зберігається автограф.

Подається за першодруком, звіреним з автографом.

...*посилаю свій рукописний «образок в гуцульського життя»*... — оповідання було надруковане в ЛНВ, 1899, кн. 5.

...*нарис Сроковського п[і]д [заголовком] «Через Дністер»*... — оповідання К. Сроковського «Через Дністер» було надруковане в ЛНВ, 1899, кн. 3.

«*Гірські думи*» — цкл віршів О. Маковея, надрукований в ЛНВ, 1899, кн. 1.

Франкові «*Щуки*» — оповідання І. Франка «Щука», надруковане в ЛНВ, 1899, кн. 1.

«*Блудний син*» — оповідання Г. Хоткевича, надруковане в ЛНВ, 1899, кн. 2.

...*в рубриці «Перші проби»*. — О. Маковей виконав прохання Марка Черемшини: на першій сторінці листа він записав: «Не в рубриці «Перші проби», і оповідання були надруковані в основному розділі.

...*дальший ряд «Листків»*. — Поезії в прозі Марка Черемшини, які він друкував у «Буковині» під загальною назвою «З циклу «Листки».

Переробив-ем теж драму «Несамовиті»... — про переробку драми і її дальшу долю див. лист О. Маковея від 1 квітня 1896 р.

8. До Осипа Маковея

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1968, № 7, стор. 82 (публікація Ф. Погребенника «З епістолярної спадщини Марка Черемшини»).

В ЦДІА УРСР (ф. 401, оп. 1, од. зб. 1) зберігається автограф.

Подається за першодруком, звіренням з автографом.

...*досилаю ще один образок...*— разом з цим листом Марко Черемшина надіслав до редакції оповідання «Святий Николай у гарті», надруковане в ЛНБ, 1899, кн. 5.

9. До редакції «Літературно-наукового вісника»

Вперше надруковано у виданні 1960 р., стор. 396.

В ІЛ (ф. 3, № 1634) зберігається автограф.

Подається за автографом.

Вислазши свої три образки з гуцульського життя...— йдеться про оповідання «Раз мати родила», «Основини» і «Злодія зловили», надруковані в ЛНБ у 1900 р. (кн. 2, 7).

...*пояснення до проходячого там слова «Василь» — асил — Asil.*— Цього авторського пояснення в першодруку не було. Появилось воно лише в окремому виданні зб. «Карби» (1901).

10. До Михайла Павлика

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1968, № 7, стор. 82 (публікація Ф. Погребенника «З епістолярної спадщини Марка Черемшини»).

В ЦДІА УРСР (ф. 663, оп. 1, од. зб. 165, арк. 132) зберігається автограф.

Подається за першодруком, звіренням з автографом.

...*сей болючий нарис з гуцульського життя...*— Марко Черемшина надіслав М. Павлику оповідання «Зведениця», яке й було надруковане у газ. «Громадський голос» 15 квітня 1900 р.

«Громадський голос» — львівський тижневик, заснований у 1895 р. як орган радикальної партії.

Поданими живими ображками гуцульської нужди...— йдеться про друковані в «Громадському голосі» матеріали про гуцулів.

...*читала Ваші «Читальні»...*— книжку М. Павлика «Про русько-українські народні читальні», ч. I, Львів, 1887.

11. До редакції «Літературно-наукового вісника»

Вперше надруковано у виданні 1960 р., стор. 397.

В ІЛ (ф. 78, № 1121) зберігається автограф.

Подається за автографом.

Яковський Людвіг (1868—1900) — німецький письменник, перекладач і журналіст. У ж. «Die Gesellschaft», редактором якого був, популяризував твори українських письменників (О. Маковея, О. Кобилянської, Лесі Українки).

Лютков Ганс Вебер — австрійський письменник, справжнє прізвище Ганс Розкошни. У збірці оповідань «Die Schlummernde Seelen» («Сонні душі») у викривленому світі змалював життя українських селян.

...*ва дозволом Spohra...*— Спор — видавець творів Мультиплі.

12. До невідомої особи

Друкується вперше за автографом (ІЛ, ф. 78, № 1122).
Тут все заняте шевченківськими святами... — йдеться про відзначення 100-річчя з дня народження Шевченка.

13. До Володимира Гнатюка

Збереглося сім листів Марка Черемшини 1922—1926 рр. до Володимира Гнатюка як одного з редакторів ж. «Літературно-науковий вісник». Вперше вони були опубліковані в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 75—77 (публікація В. Машотаса «Листи Марка Черемшини до В. Гнатюка»). Автографи листів зберігаються у відділі рукописів Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22. Фотокопії зберігаються в ІЛ (ф. XII, № 167—173).

Подається за автографом.

...для будучих чисел «Літературно-наук[ового] вісника»... — видання ЛНВ поновлено з травня 1922 р.

14. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 75.

Подається за автографом (Львівська бібліотека АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22).

...аміненний текст того «перченого» місця із оповідання... — йдеться про іншу редакцію уривку з оповідання «Бодай їм путь пропала!» (Див. примітку до оповідання у I томі).

«Мрачним шлягом» — твір І. А. Крушельницького, надрукований в ЛНВ, 1922, кн. 6, стор. 198—206.

...а литовські оповідання чудові. — «Литовські оповідання» німецького письменника Германа Зудермана (1857—1928), надруковані в ЛНВ, 1922, кн. 6, стор. 222—234 і кн. 7, стор. 13—28.

15. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 75.

Подається за автографом (Львівська бібліотека АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22).

...свою новелу п[і]д в[а]головком «За мачуху молоденьку»... — новела надрукована в ЛНВ, 1923, кн. 5.

16. До Дениса Лукіяновича

Друкується вперше за автографом (ІЛ, ф. XII, № 165).

Луки янович Денис Якович (1873—1965) — український письменник, педагог і журналіст. Марко Черемшина звернувся до нього як до одного з упорядників календаря «Громада».

...щоб Ви викроїли із «Забобону» Мартовичевого... — розповідь про «цаське жито» є не в «Забобоні» Л. Мартовича, а в оповіданні «Мужицька смерть».

17. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 75—76.

Подається за автографом (Львівська бібліотека АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22).

...*посилаю в залученню переклад Кальмана Міксата n[id] з[а-головком] «Поганин Фільчюк».*— Переклади Марка Черемшини оповідань Кальмана Міксата «Поганин Фільчюк» і «Ягничка» були надруковані в ЛНВ, 1923, кн. 12 і 1924, кн. 3-4.

П'єр Бенуа ладний і інтересний...— мова йде про переклад твору французького письменника П'єра Бенуа «Шлях велетнів», що друкувався в ЛНВ у 1923—1924 рр.

...*огляд Ораса цінний.*— Мається на увазі стаття естонського критика Антса Ораса «Огляд розвитку естонської літератури», надрукована в ЛНВ, 1923, кн. 10, стор. 159—170.

Тут в Снятині мучиться письменник т. Самійленко в донькою п. Шаховою.— Український письменник Володимир Самійленко, не зрозумівши суті радянської влади, виїхав у 1919 р. з Києва до Вінниці, а пізніше опинився разом з націоналістичною еміграцією в Галичині. Покинутий і забутий всіма, він жив у різних місцях, дуже бідував. Усвідомивши свою провину перед радянською владою, В. Самійленко попросив дозволу повернутися на батьківщину і у 1924 р. приїхав до Києва.

Белелуя — село на Снятинщині, де знаходився мاستок Наукового товариства імені Шевченка.

Щурат Василь Григорович (1871—1948) — український літературознавець, академік АН УРСР, у той час був головою Наукового товариства імені Шевченка у Львові.

18. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 75—76.

Подається за автографом (Львівська бібліотека АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22).

19. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 76.

Подається за автографом (Львівська бібліотека АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22).

Посилаю в залученню новельку... «Як дим підіймається».— Новела надрукована в ЛНВ, 1925, кн. 4.

«Світ дитини» — дитячий журнал, що виходив з 1920 р. у Львові.

20. До Миколи Зерова

З М. Зеровим Марко Черемшина листувався у 1925—1926 рр., коли видавництво «Книгоспілка» почало готувати видання на Радянській Україні творів Марка Черемшини. Підготовку до друку цих видань було доручено М. Зерову.

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 163—164.
В ЦНБ АН УРСР (I, 2366) зберігається чистовий автограф,
в ІЛ (ф. XII, № 80) — чорновий.

Подається за чистовим автографом.

Сімович Василь Іванович (1880—1944) — український філолог,
на початку XX ст. займався видавничими справами у Чернівцях,
був одним з ініціаторів видання книжки Марка Черемшини «Кар-
би» (1901).

Заразом залучаю у відтинках новели... — вирізки з першодруків
творів Марка Черемшини зберігаються в ЦНБ АН УРСР (I, 2372—
2379).

21. До Ольги Маковей

Вперше надруковано у виданні: *О с и п М а к о в е й*, Виб-
ране, Львів, 1956, стор. 609.

В ІЛ (ф. XII, № 81) зберігається чорновий автограф. Датується
за змістом.

Подається за автографом.

...сумна вість про смерть Вашого найдорожчого мужа. — Осип
Маковей помер 21 серпня 1925 р.

22. До Миколи Зерова

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство».
1968, № 7, стор. 82—83 (публікація Ф. Погребенника «З епістоляр
ної спадщини Марка Черемшини»).

В ЦНБ АН УРСР (XXXV, 657) зберігається автограф.

Подається за автографом.

Вступна стаття головно, а такожзовнішній вигляд книжки... —
мова йде про книжку: *М. Черемшина*, Село вигибає. Новелі
з гуцульського життя, «Книгоспілка», 1925, зі вступним нарисом
Миколи Зерова «Марко Черемшина і галицька проза».

23. До Катрі Гриневичевої

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 167—168.
В ІЛ (ф. XII) зберігаються чорновий (№ 74) і чистовий (№ 111)
автографи листа.

Подається за чистовим автографом.

*Після проймаючої «Параски Гоголь» та урочистої «Пасхи господ-
ньої»...* — Оповідання Катрі Гриневичевої «Параска Гоголь», «Пас-
ха господня» і «Велика Глуша» увійшли до книжки її оповідань
«Непоборні» (1926), а перед цим друкувалися в ЛНВ.

...вписатись у пам'ятник Вашої найдорожчої донечки... —
йдеться про поетичний твір Марка Черемшини «Світляній панпочці
Одарці, донечці славної авторки «Шестикрильця» в незабудь».

24. До редакції газ. «Новий час»

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 169—170.
В ІЛ (ф. XII, № 76) зберігається чорновий недатований авто-
граф. Датується за змістом.

Подається за автографом.

«Новий час» — ілюстрований тижневик, що виходив у Львові з 1923 р.

... *посилаю Вам в залученню мою «Коляду»*. — Коляда Марка Черемшини «На крутій горі сив-сокіл сидить» надрукована в газ. «Новий час», 1926, 7 січня.

25. До редакції ж. «Світ»

Друкується вперше за автографом (ІЛ, ф. XII, № 87). Датується за змістом.

«Світ» — літературний ілюстрований двотижневик, що виходив у Львові у 1925—1929 рр.

Ганкевич Лев — український громадсько-культурний діяч і журналіст.

«Коляда» («Недописані книги») — була надрукована в ж. «Світ», 1926, № 1, стор. 6.

26. До Андрія Музички

Вперше надруковано у виданні 1960 р., стор. 400—401.

В ІЛ (ф. XII, № 148) зберігається автограф.

Подається за автографом.

Музичка Андрій Васильович (1886—1966) — український радянський літературознавець, автор книжки «Марко Черемшина (Іван Семанюк)» (1928). Лист А. Музички до Марка Черемшини від 1 січня 1926 р. з проханням написати свою біографію зберігається в ІЛ (ф. XII, № 105).

... *у артиста Новаківського у Львові*. — Мова йде про українського художника Олексу Харлампійовича Новаківського (1872—1935).

27. До ювілейного комітету по відзначенню 25-річчя літературної діяльності Антоня Крушельницького

Вперше надруковано у виданні 1960 р., стор. 397—398, за чорповим автографом (ІЛ, ф. XII, № 82), без супровідної записки до ювілейного комітету. Упорядники помилково визнали адресатом листа В. Самійленка. Помилку цю виправив С. Трофимук. В ЦДІА УРСР у Львові у фондах А. Крушельницького (спр. 58, стор. 61 і 69—70) він виявив чистовий автограф листа та записки до комітету і опублікував їх у ж. «Жовтень», 1963, № 5, стор. 139—140 («Лист Марка Черемшини знаходить адресата»). Лист був надісланий Марком Черемшиною до м. Рогатина, де тоді працював А. Крушельницький. Ювілей 25-річчя літературної творчості А. Крушельницького було відзначено 14 лютого 1926 р.

Подається за чистовим автографом.

Крушельницький Антін Володиславович (1878—1941) — український письменник, літературознавець, педагог, журналіст.

... *доля загнала Вас з Покуття на чужину*... — у 1919 р. А. Крушельницький виїхав до Австрії. До Львова він повернувся у 1925 р.

28. До Миколи Зерова

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 164—167, за чорновим автографом (ІЛ, ф. XII, № 79), який закінчувався словами: «і тільки д. Лизанівський в Харкова чи в Києва може розпоряджати».

В ЦНБ АН УРСР (ХХХV, 658) зберігається чистовий автограф. Лист надруковано на машинці, від слів «Т. Стефанік зараз в дуже скрутному матеріальному положенні і до кінця дописано рукою. Цей текст вперше опубліковано в ж. «Радянське літературознавство», 1968, № 7, стор. 80—81.

Подається за чистовим автографом.

...Вашого «Мазепу» Словацького і Вашу «Антологію»...— йдеться про переклади М. Зерова драматичної поеми польського поета Юліуша Словацького «Мазепа» і «Антологію римської поезії» (1920).

Онцук Антін Іванович (1883—1937) — український етнограф, знавць Гуцульщини, на той час працював керівником відділу етнології АН УРСР у Києві.

Ані числа «Червоного шляху» в моїм «Писанками», ані числа «Життя й революція» з мою «Тугою»...— оповідання Марка Черемшини «Писанки» надруковано в ж. «Червоний шлях», 1925, № 6-7, а «Туга» — в ж. «Життя й революція», 1925, № 6-7.

Василевський Леон (1871—1936) — польський україніст, історик і публіцист, батько Ванди Василевської.

Лизанівський Іван — український радянський літературознавець, на той час займався виданням творів Стефаніка у Харкові.

29. До Миколи Зерова

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 167, за чорновим незакінченим і недатованим автографом (ІЛ, ф. XII, № 86).

В ЦНБ АН УРСР (ХХХV, 659) зберігається чистовий автограф листа.

Подається за чистовим автографом.

Рудницький Михайло Іванович (1889) — український письменник і літературознавець, професор Львівського університету. «Камена» — збірка оригінальних поезій М. Зерова (1924).

30. До Михайла Рудницького

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 170—171.

Лист Марка Черемшини є відповіддю на запрошення М. Рудницького взяти участь у відзначенні ювілею В. Стефаніка. В листі до Черемшини від 16 квітня 1926 р. зі Львова М. Рудницький писав: «Ми вирішили влаштувати вечір Стефаніка 8-го мая. Бажаючи Вас мати як учасника, будемо вдячні, якщо Ви пришлете текст того, що хочете прочитати, бо треба заздалегід уся програму подати до поліції. Якщо Ваше здоров'я не дозволило би Вам відчитати написаного, попросимо когось іншого, щоби Вас виручив».

На звороті цього листа, написаного на бланку Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка у Львові, Марко Черемшина накидав чорновик своєї відповіді (ІЛ, ф. XII, № 108). Датується за змістом.

Подається за автографом.

31. До Михайла Рудницького

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 171—172. В ІЛ (ф. XII, № 86) зберігається чорновий автограф. Датується за змістом.

Подається за автографом.

...посилаю Вам в залученню текст етюду...— йдеться про етюд «Добрий вечір, пане-брате!..» («Поет розпуки»).

32. До Володимира Гнатюка

Вперше надруковано в ж. «Радянське літературознавство», 1967, № 5, стор. 76.

Подається за автографом (Львівська бібліотека АН УРСР, № Гнат. 499/п. 22).

Я мало маю матеріалу до споминів, а те, що маю, списав тут в залученню і пересилаю.— Мова йде про «Фрагменти моїх споминів про Івана Франка», які Марко Черемшина написав на замовлення редакції ЛНВ до 10-річчя з дня смерті Івана Франка (ЛНВ, 1926, кн. 7-8, стор. 235—238).

33. До редакції ж. «Світ»

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 175—176. В ІЛ (ф. XII, № 83) зберігається чорновий незакінчений автограф.

Подається за автографом.

«*Під осінь*» — вірш Марка Черемшини, присвячений В. Стефанікові, надрукований у ж. «Світ», 1927, № 1, стор. 8.

34. До редакції газ. «Громадський голос»

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 170. В ІЛ (ф. XII, № 75) зберігається чорновий незакінчений автограф. Датується за змістом.

Подається за автографом.

35. До редакції газ. «Громадський голос»

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 170. В ІЛ (ф. XII, № 88) зберігається незакінчений чорновий автограф. Датується за змістом.

Подається за автографом.

«*Коляда*» — надрукована в газ. «Громадський голос», 1926, 2 січня.

36. До Михайла Рудницького

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 172.
В ІЛ (ф. XII, № 84) зберігається чорновий автограф. Датується
за змістом.
Подається за автографом.

37. До Михайла Рудницького

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 173—174.
В ІЛ (ф. XII, № 85) зберігається чорновий автограф. Датується
за змістом.
Подається за автографом.

38. До Михайла Голинського

Вперше надруковано у виданні 1937 р., т. 3, стор. 176—177.
В ІЛ (ф. XII, № 77) зберігається чорновий автограф.
Подається за автографом.
Голинський Михайло Теодорович (1892—1973) — родич Марка
Черемшини, український співак (тенор), виступав у Києві, Хар-
кові, Одесі, Москві. 1938 р. виїхав до Канади.

39. До Михайла Голинського

Уривок з листа вперше надруковано у львівській газеті «Діло»,
1927, 29 квітня («З останнього листу М. Черемшини»)
Подається за першодруком.

ВИДАННЯ ТВОРІВ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ
ПОКАЖЧИК

ОРИГІНАЛЬНІ ТВОРИ

1896

Керманич. Оповідання.— «Буковина», 1896, 3 (15) квітня, № 73; 4 (16) квітня, № 74.

1897

Депо про руські билини і думи. Написав Михайло Пачовський.— «Зоря», 1897, № 10, с. 198.

Підпис: В. Заренко.

Незабудька. (Казка).— «Дзвінок», 1897, № 23, стор. 374.

Райська птиця. (Казка-билиця).— «Дзвінок», 1897, № 11, с. 161—163.

Рожі.— «Дзвінок», 1897, № 24, с. 374.

«Стрімголов», оповідання В. Будзиновського. «Універсальна б-ка», ч. 13-14.— «Зоря», 1897, № 10, с. 197—198.

Підпис: В. Заренко.

1898

Весна.— «Буковина», 1898, 6 (18) березня, № 28.

Гердан.— Осінь. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1898, 29 листопада (11 грудня), № 142.

З циклу «Листки»: Море. — Обнова. — Симфонія. — «Буковина», 1898, 24 червня (6 липня), № 74.

З циклу «Листки»: 1. Щоб не тії гори... — 2. Верба.— 3. Сумно одинокому. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1898, 11 (23) грудня, № 147.

Заморожені фіалки.— «Буковина», 1898, 6 (18) березня, № 28.

Ледові цвіти.— «Буковина», 1898, 6 (18) березня, № 28.

Муха.— «Дзвінок», 1898, № 1, с. 8.

Нечаяна смерть. (Ескіз із великоміського життя).— «Буковина», 1898, 26 січня (7 лютого), № 11.

Плач цвітів. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1898, 15 (27) квітня, № 44.

Сльоза. (Різдвяна казка).— «Дзвінок», 1898, № 2, с. 17—20.

1899

Святий Николай у гарті. (Образки з гуцульського життя Марка Черемшини).— ЛНВ, т. 6, 1899, кн. 5, с. 172—176.

Хіба даруймо воду. (Образки з гуцульського життя Марка Черемшини).— ЛНВ, т. 6, 1899, кн. 5, с. 176—183.

1900

Горнець. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1900, 7 (20) квітня, № 42.

Зведениця.— «Громадський голос», 1900, 15 квітня, № 8.

Злодія зловили. (Образки з гуцульського життя).— ЛНВ, т. 9, 1900, кн. 2, с. 121—126.

Основини. (Образки з гуцульського життя).— ЛНВ, т. 11, 1900, кн. 7, с. 36—45.

Раз мати родила! (Образки з гуцульського життя).— ЛНВ, т. 9, 1900, кн. 2, с. 126—137.

Чічка. Образок з гуцульського життя.— «Буковина», 1900, 9 (22) квітня, № 43.

1901

Карби. Новели з гуцульського життя. Чернівці, 1901. 142 с. (Вид. акад. т-ва «Молода Україна» в Чернівцях. Ч. 3.)

З м і с т: Карби.— Дід.— Раз мати родила.— Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— «Грушка».— Злодія зловили.— Лік.— Бабин хід.— Зведениця.— Основини.— Більмо.— Горнець.— Чічка.— На боже.

Бабин хід. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 27 травня (9 червня), № 62.

Більмо. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 8 (24) червня, № 68; 13 (26) червня, № 69.

Більмо. Образок з гуцульського життя.— ЛНВ, т. 13, 1901, кн. 1, с. 52—64.

«Грушка». (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 23 травня (5 червня), № 60; 25 травня (7 червня), № 61.

Дід. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 2 (15) травня, № 51.

Злодія зловили.— «Буковина», 1901, 27 квітня (10 травня), № 49.

Карби. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 20 квітня (3 травня), № 47; 24 квітня (8 травня), № 48.

Лік. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 25 травня (7 червня), № 61; 27 травня (9 червня), № 62.

На боже. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 22 червня (5 липня), № 73.

Основини.— «Буковина», 1901, 1 (14 червня), № 64.

Раз мати родила. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 11 (24) травня, № 55; 13 (26) травня, № 56.

Святий Николай у гарті. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 16 (29) травня, № 57; 18 (31) травня, № 58.

Спомин Семанюка. (Про Федьковича).— ЛНВ, т. 13, 1901, кн. 2, с. 96—98.

Спогади надруковані в статті Р. Заклинського «Спомини про Федьковича».

Хіба даруймо воду. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 20 травня (2 червня), № 59; 23 травня (5 червня), № 60.

1902

Святий Миколай у гарті.— Хіба даруймо воду.— В кн.: Вік (1798—1898). Т. 3. Українська проза з 80-х років ХІХ в. до останніх часів. К., 1902, с. 495—507.

1910

Карби.— Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— Злодія зловили.— Чічка.— В кн.: Стефаник В., Семанюк І. і Мартович Л. Вибір нарисів і новел. Характеристику цих письменників написав А. Крушельницький. Коломия. Накл. «Вид. спілки укр. учительства», [1910], с. 24—54. (Вибрані твори укр. письменства. 5. Укр. новела. 1).

Хлопська доля. Оповідання В. Стефаника «Виводили з села», «Стратився» і Івана Семанюка «Святий Николай у гарті» і «Чічка». Коломия. Накл. «Вид. спілки укр. учительства», [1910]. 16 с. («Народні читанки». Ч. 3).

1919

Йордан.— «Пролом», 1919, № 1, с. 15—17.

1921

Святий Николай у гарті. (З гуцульського життя).— В кн.: Чорногора. Гуцульська читанка. Т. 1. Ч. 1. Відень, 1921, с. 13—17.

1922

Зрадник.— «Письмо з «Просвіти», 1922, № 17-18, с. 137—138.

Парасочка.— ЛНВ, т. 77, 1922, кн. 5, с. 97—103.

Перші стріли.— ЛНВ, т. 76, 1922, кн. 1, с. 11—17.

Після бою. (Фрагмент).— Ілюстрований народний календар на звичайний рік 1923. Ставіслав — Коломия, «Бистриця», 1922, с. 66—68.

Своя наука. (Лист автора до ред. календаря).— Ілюстрований народний календар на звичайний рік 1923. Станіслав — Коломия, «Бистриця», 1922, с. 103.

Село потерпає.— Село вигибає.— ЛНВ, т. 76, 1922, кн. 2, с. 98—112.

1923

Бодай їм путь пропала! — ЛНВ, т. 79, 1923, кн. 1, с. 3—19.

За мачуху молоденьку...— ЛНВ, т. 80, 1923, кн. 5, с. 6—18.

Зарікайся мід-горівку пити! — Календар «Громада» на рік 1924. Львів, 1923, с. 83—86.

Мужик-астроном. — Календар «Громада» на рік 1924. Львів, 1923, с. 114.

Поменник. — Ілюстрований селянський календар «Громада» на звичайний рік 1923. Львів, 1923, с. 117—125.

Село велике.— Календар «Інвалід» на 1924 р. Львів, 1923, с. 61—63.

1924

За мачуху молоденьку...— «Український голос», 1924, 5 жовтня, № 40 (267); 12 жовтня, № 41 (268).

Злодія зловили.— «Український голос», 1924, 20 квітня, № 16 (243).

Козак.— Календар-альманах «Дніпро» на переступний рік 1924. Львів, 1924, с. 64—70.

Перші стріли.— Ілюстрований родинний календар на 1925 рік. Перемишль, «Український голос», [1924], с. 34—39.

Святий Николай у гарті.— «Український голос», 1924, 13 квітня, № 15 (242).

Святий Николай у гарті. (З гуцульського життя).— Господарський календар на рік 1925. Львів, вид-во «Русалка», 1924, с. 28—31.

1925

Село вигибає. Новели з гуцульського життя. Ред. та вступна стаття М. Зерова. Х.—К., «Книгоспілка», 1925. 206 с., з портр. (Літ. б-ка).

З м і с т: *М. Зеров.* Марко Черемшина і галицька проза. Вступний нарис.— *1. З книги «Карби»* (1896—1901): Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— Зведениця.— «Грушка». — *2. Нові оповідання:* Село потерпає.— Село вигибає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала! — Парасочка.— За мачуху молоденьку...— Зарікайся мед-горівку пити.— Козак.— Колядникам науки.— *3. Переклади:* Багівецьке чудо. (З К. Міксата).— Поганин Фільчук. (З К. Міксата).— Ягничка. (З К. Міксата).— Мова Черемшини. Словник.— Малоозрозумілі слова.

Зарікайся мід-горівку пити!.. — «Український голос», 1925, 12 липня, № 28 (307).

Козак.— «Український голос», 1925, 18 жовтня, № 42 (321).
На Купала — на Івана. (Нарис з гуцульського життя).— Народний ілюстрований календар товариства «Просвіта» на звичайний рік 1926. Львів, 1925, с. 125—127.

Парубоцька справа.— ЛНВ, т. 88, 1925, кн. 9, с. 1—6.

Писанки.— Календар «Громада» на рік 1926. Львів, 1925, с. 4—7.

Писанки.— «Червоний шлях», 1925, № 6-7, с. 64—66.

Туга.— «Життя й революція», 1925, № 6-7, с. 14—16.

Хочуть жити.— Календар «Громада» на рік 1926. Львів, 1925, с. 15—19.

Як дим підоймається. . . (Згадка).— ЛНВ, т. 86, 1925, кн. 4, с. 289—294.

Як дим підоймається. (Згадка).— «Український голос», 1925, 13 вересня, № 37 (316).

1926

Верховина.— «Життя й революція», 1926, № 5, с. 16—31.

Желання.— «Громадський голос», 1926, 25 грудня, № 51.

Його кров.— «Світ», 1926, № 23-24, с. 6—7.

Коляда.— «Громадський голос», 1926, 2 січня, № 1-2.

«Коляда». («В неділю рано кури запіли»).— «Світ», 1926, № 1, с. 6.

Коляда. (На крутій горі сив-сокіл сидить . . .).— «Новий час», 1926, 7 січня, № 1.

Марічку головка болить.— «Український голос», 1926, 5 грудня, № 49 (380); 12 грудня, № 50 (381).

Марічку головка болить. Товаришові Іванові Будзові Костиновому присвячую.— ЛНВ, т. 89, 1926, кн. 4, с. 290—297.

Парубоцька справа.— «Український голос», 1926, 3 січня, № 1 (332).

Святий Николай у гарті.— Перші стріли.— В кн. : За двадцять п'ять літ. Літературна хрестоматія. (Упорядк. М. Рильський). К., «Час», 1926, с. 104—113.

Фрагмент моїх споминів про Івана Франка.— ЛНВ, т. 90, 1926, кн. 7-8, с. 235—238.

1927

Добрий вечір, пане-брате! .. (Етюд, відчитаний з нагоди вечора в честь товариша Василя Стефаника).— ЛНВ, т. 92, 1927, кн. 2, с. 99—104.

З останнього листу М. Черемшини.— «Діло», 1927, 29 квітня, № 92.

Лист письменника до М. Голинського («З правдивою насолодою слухаю я оповідань очевидців. . .»).

Його кров. (Уривок з нарису до ювілею Стефаника).— «Літературна газета», 1927, 21 травня, № 5.

Марічку головка болить.— «Життя й революція», 1927, № 7-8, с. 75—80.

Моя біографія.— ЛНВ, т. 93, 1927, кн. 7-8, с. 198—205.

Моя біографія.— «Життя й революція», 1927, № 6, с. 350—355.

На Купала — на Івана. (Нарис а гуцульського життя). — «Життя й революція», 1927, № 6, с. 307—310.

Парубоцька справа. — «Життя й революція», 1927, № 9, с. 215—219.

Під осінь. — «Світ», 1927, № 1, с. 8.

1928

Верховина. — ЛНВ, т. 95, 1928, кн. 3, с. 209—228.

Туга. — ЛНВ, т. 96, 1928, кн. 6, с. 100—102.

1929

Вибрані твори із збірок: «Карби» й «Село вигибає». У редакції, з передмовою й поясненнями А. Крушельницького. Львів, Накл. «Рідної школи», 1929. 122 с.

З м і с т: А. Крушельницький. Про життя й творчість Івана Семанюка — Марка Черемшини. — *Із збірки «Карби»: Карби.* — «Грушка». — Святий Николай у гарті. — Хіба даруймо воду. — *Із збірки «Село вигибає»: Село потерпає.* — Перші стріли. — Бодай їм путь пропала! — Село вигибає.

Село вигибає. Вибрані оповідання. Кн. 1. Ред. і вступна стаття М. Зерова. [К. — Х.], «Книгоспілка», [1929]. XL+196 с.; 1 л. порт. (Літ. б-ка).

З м і с т: М. Зеров. Марко Черемшина, його життя й творчість. — *Карби:* Святий Николай у гарті. — Хіба даруймо воду! — «Грушка». — Зведениця. — Основини. — Більмо. — Чічка. — *Село вигибає:* Село потерпає. — Село вигибає. — Перші стріли. — Бодай їм путь пропала! — Йордан. — Зрадник. — Після бою. — Туга. — Інвалідка. — Козак. — *Додаток:* Мова Черемшини. — Головніша література про Черемшину.

Верховина. Вибрані оповідання. За ред. М. Зерова. Кн. 2. [Х. — К.], «Книгоспілка», [1929], 204 с. (Літ. б-ка).

З м і с т: Верховина. — Писанки. — Ласка. — На Купала — на Івана. — Коляда. — Парасочка. — За мачуху молоденьку. — Зарікайся мід-горівку пити. — Марічка занедужала. — Парубоцька справа. — Бо як дим підіймається. — Його кров. — Колядникам науки. — *Переклади:* Пиріг. (Із А. Каралійчєва). — Старий Лігман. (З Макса Юнгнікеля). — Поганин Фільчюк. (З Коломана Міксата). — Багівецьке чудо. (З К. Міксата). — Ягничка. (З К. Міксата). — *Додаток:* Моя біографія. — Фрагмент моїх споминів про Івана Франка.

Писанки. — В кн.: Декламатор «Сяйво». Уложив М. Зеров. К., вид-во «Сяйво», [1929], с. 388—394.

1930

Вибрані твори. Ред. і вступна стаття М. Зерова. Х. — К., «Книгоспілка», 1930. XXXIV + 263 с.; 1 портр. авт. (Літ. б-ка).

З м і с т: Від редакції.— *М. Зеров*. Марко Черемшина, його життя й творчість.— *Карби*: Карби.— Святий Николай у гарті.— «Грушка».— Зведениця.— Основини.— Більмо.— Чічка.— *Село вигибає*: Село потерпає.— Село вигибає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала! — Туга.— Інвалідка.— Козак.— *Верховина*: Верховина.— Писанки.— Ласка.— Коляда.— Парасочка.— За мачуху молоденьку.— Зарікайся мед-горівку пити.— Марічка занедужала.— Парубоцька справа.— Бо як дим підіймається.— *Додаток*: Мова Черемшини.— Головніша література про Черемшину.

Село потерпає. (Збірка оповідань). Передм. й прим. М. Недужої. Харків — Одеса, ДВУ, 1930. 63 с. (Масова художня б-чка. № 289).

З м і с т: *М. Недужа*. Передмова.— Село потерпає.— Село вигибає.— Перші стріли.

1936

Гуцульське село. (З оповідання «Карби»).— В кн.: Просвіта Гуцульщині. [Львів, «Просвіта», 1936], с. 9.

1937

Твори. Повне видання. Т. 1—3. [Львів], вид-во «Ізмарад», [1937]. Т. 1. 206 с. Т. 2. 246 с. Т. 3. 231 с.

З м і с т:

Том 1. [Передмова].— *Карби*: Карби.— Дід.— Раз мати родила.— Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду!— «Грушка».— Злодія зловили.— Лік.— Бабин хід.— Зведениця.— Основини.— Більмо.— Горнець.— Чічка.— На боже.— *Ранні оповідання*: Керманч.— Нечаяна смерть. (Ескіз із великоміського життя).— *З циклу «Листки»*: Ледові квіти.— Заможені фіялки.— Весна.— Плач квітів.— Море.— Обнова.— Симфонія.— Гердан.— Осінь.— Щоб не тії гори.— Верба.— Сумно самотньому.— *Писання для дітей*: Муха.— Сльоза. (Різдвяна казка).— *Примітки*.

Том 2. *Село потерпає*: Село потерпає.— Перші стріли.— Поменник.— Бодай їм путь пропала! — Зрадник.— Після бою. (Фрагмент).— Йордан.— Село вигибає.— Туга.— *Верховина*: Верховина.— Писанки.— Ласка.— На Купала — на Івана.— Коляда.— Бо як дим підіймається. (Згадка).— Колядникам науки.— *Стефаникові*: Добрий вечір, пане-брате!.. (Етюд, відчитаний на літературному вечорі в честь товариша Василя Стефаника).— Його кров.— Желання.— Під осінь.— Стефаникові мужики.— *Примітки*.

Том 3. *Парасочка*: Парасочка.— Козак.— Інвалідка.— За мачуху молоденьку.— Зарікайся мід-горівку пити! Побратимові Миколі Кошакові присвячую.— Марічку головка болить.— Парубоцька справа.— *Фрагменти*. *Дрібні писання*, *помертна спадщина*: Фрагменти новел. Любість.— Анюта.— Хитрість.— Сокіл. (Колядка).— Недописані книги.— Па-

раска.— «Та не думай, Марусенько...» — *Провові писання*: Спомини Юрія Семанюка про Федьковича.— *Рецензії*: «Стрімголов». Оповідання В. Будзиновського. «Універсальна бібліотека», ч. 13-14.— Дещо про руські билини і думи. Написав М. Пачовський. Львів, 1896.— *Промови*: Промова на Шевченківському концерті.— Промова на Федьковичевому концерті.— Своя наука.— Фрагмент моїх споминів про Івана Франка.— Щоденник. (Листопад 1914 — січень 1915).— Моя біографія.— 3 листування.— Пояснювальні статті.— *Примітки*.

Гуцульське село. (З оповідання «Карби»).— «Життя і знання», 1937, № 5, с. 149.

Зрадник.— «Діло», 1937, 20 червня, № 134.

Туга.— «Українські вісті», 1937, 2 серпня, № 168.

1938

Вибрані твори. Вступна стаття М. Зерова. [Львів], вид-во «Ізмарагд», [1938]. XVI + 144 с.; 1 л. портр. (Літ. 6-ка. № 10).

З м і с т: М. Зеров. Марко Черемшина.— *Карби*: Карби.— Злодія зловили.— Основиши.— Чічка.— *Село потерпає*: Село потерпає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала! — Туга.— *Верховина*: Бо як дим підоймається.— Добрий вечір, пане-брате! — Моя біографія.

1939

Парасочка. Гуцульські новели. [Львів], вид-во «Ізмарагд», [1939]. 87 с.

З м і с т: Парасочка.— Козак.— Інвалідка.— За ма-чуху молоденьку.— Зарікайся мід-горівку пити! — Марічку головка болять.— Парубоцька справа.

Святий Николай у гарті.— Зведениця.— «Літературна газета», 1939, 4 жовтня.

1940

Карби.— Святий Николай у гарті.— «Піонерія», 1940, № 4, с. 15—21.

Моя біографія.— Фрагменти моїх споминів про Івана Франка.— В кн.: Ш а х о в с ь к и й С. М. Хрестоматія критичних матеріалів про нову українську літературу. Т. І. К., «Рад. школа», 1940, с. 510—518.

Она! (Нарис).— «Радянська література», 1940, № 10, с. 21.
Промова Семанюка Івана (Марка Черемшини), виголошена в Святині 14 лют. 1926 р. в залі міщанської читальні Равлюкові Василеві.— «Радянська література», 1940, № 3, с. 158—159.

1945

Вибрані оповідання. [Ред. П. Козланюк]. К.—Х., Укрдерж-видав, 1945, 168 с., з портр.

З м і с т: Карби.— Дід.— Раз мати родила.— Святий
Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— «Грушка».— Злодія
зловили.— Бабин хід.— Зведениця.— Основини.— Більмо.—
Горнець.— Чічка.— На боже.— Село потерпає.— Село
вигибає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала! — Пара-
сочка.— За мачуху молоденьку.— Зарікайся мід-горівку
пити! — Зауваження щодо мови Марка Черемшини.

Вибрані твори. [Упорядк., крит.-біогр. нарис та прим. О. За-
сенка]. К., Держлітвидав України, 1949, 336 с., з іл.; 1 л. портр.

З м і с т: О. Засенко. Марко Черемшина. Крит.-біогр.
нарис.— *Карби:* Карби.— Дід.— Раз мати родила.— Святий
Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— «Грушка».— Злодія
зловили.— Лік.— Бабин хід.— Зведениця.— Основини.—
Більмо.— Горнець.— Чічка.— На боже.— *Село ва війни:*
Село потерпає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала! —
Зрадник.— Після бою.— Село вигибає.— *Парасочка:* Пара-
сочка.— Інвалідка.— За мачуху молоденьку...— Зарікайся
мід-горівку пити! — Марічку головка болить.— Парубоцька
справа.— *Верховина:* Верховина.— Ласка.— На Купала —
на Івана.— Коляда.— Бо як дим підоймається.— *Посвяти
В. Стефаникові:* Добрий вечір, пане-брател! — Його кров.—
Під осінь.— *Додатки:* Моя біографія.— Фрагмент моїх спо-
минів про Івана Франка.— *З ранніх творів:* Керманч.—
Поезії в прозі. (З циклу «Листки»): Весна.— Симфонія.—
Осінь.— Щоб не тії гори.— Пайголовніші особливості мови
Марка Черемшини.

Моя біографія. — Фрагмент моїх споминів про Івана Франка.—
В кн.: Хрестоматія критичних матеріалів. Т. 3. Українська літе-
ратура епохи імперіалізму і пролетарських революцій. Упорядн.
С. М. Шаховський. Київ — Львів, «Рад. школа», 1949, с. 196—201.

1950

Більмо. [Новели. Оформ. і фронтиспіс художн. І. Іжакевича
і Ф. Кополюка]. К., Держлітвидав України, 1950, 44 с., з іл.

З м і с т: Більмо.— Святий Николай у гарті.— Злодія
зловили.— Лік.

Новели. [Ред. П. Козланюк]. Львів, вид-во «Вільна Україна»,
1950, 60 с.

З м і с т: П. Козланюк. Марко Черемшина.— Святий Ни-
колай у гарті.— Чічка.— Бодай їм путь пропала! — За мачуху
молоденьку.

1951

Чічка. [Оповідання. Для молодшого віку. Художн. І. Манець].
К., «Молодь», 1951. 31 с., з іл. (Домашня б-чка школяра).

З м і с т: Чічка.— Злодія зловили.

Вибрані твори. [Вступна стаття та впорядк. О. Засенка]. Ужгород, Кн.-журн. вид-во, 1952. 362 с., з іл.: 1 л. портр.

З м і с т: О. Засенко. Марко Черемшина. Крит-біогр. нарис.— Карби: Карби.— Дід.— Раз мати родила.— Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— «Грушка».— Злодія зловили.— Лік.— Бабин хід.— Зведениця.— Основи.— Більмо.— Горнець.— Чічка.— На боже.— Село за війни: Село потерпає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала! — Зрадник.— Після бою.— Село вигибає.— Парасочка: Парасочка.— Інвалідка.— За мачуху молоденьку...— Зарікайся мід-горівку пити! — Марічку головка болить.— Парубоцька справа.— Верховина: Верховина.— Ласка.— На Купала — на Івана.— Коляда.— Бо як дим підоймається.— Покласти В. Стефаникові: Добрий вечір, пане-брате! — Його кров.— Під осінь.— Стефаникові мужики.— Додатки: Моя біографія.— Спомини Юрія Семанюка про Федьковича.— Фрагмент моїх споминів про Івана Франка.— З ранніх творів: Керманіч.— Поезії в прозі. (З циклу «Листки»): Весна.— Море.— Обнова.— Симфонія.— Осінь.— Щоб це тії гори.— Найголовніші особливості мови Марка Черемшини.

1953

Злодія зловили. [Новели]. К., Держлітвидав України, 1953. 16 с.

З м і с т: Злодія зловили.— Лік.

Святий Николай у гарті. [Новели]. К., Держлітвидав України, 1953, 16 с.

З м і с т: Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду!

1955

Оповідання. [Для середнього та старшого шкільного віку Іл. Г. Якутовича]. К., «Молодь», 1955, 64 с., з іл.

З м і с т: Карби.— Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду.— Злодія зловили.— Лік.— Чічка.— Зрадник.— Керманіч.

1956

Фрагмент моїх споминів про Івана Франка. — В кн.: Іван Франко у спогадах сучасників. [Упорядк. О. І. Дей і Н. П. Корнієнко]. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1956, с. 304—308.

Чічка. К., Держлітвидав України, 1956. 20 с.

З м і с т: Карби.— Чічка.

1957

Відчит в 49-і роковини смерті Тараса Шевченка. [Промова у 47-му річницю з дня смерті Шевченка]. — В кн.: Збірник праць

п'ятої наукової шевченківської конференції. К., Вид-во АН УРСР, 1957, с. 264—273.

Промови Марка Черемшина вміщені у додатку до статті О. С. Засенка «Марко Черемшина про Шевченка».

1958

Премова на Федьковичевому концерті.— В кн.: Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. К., Держлітвидав України, 1958, с. 143—144.

Споминки про Ю. Федьковича.— В кн.: Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. К., Держлітвидав України, 1958, с. 141—142.

1959

Парасочка. [Новели]. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1959. 44 с. («На добрий вечір». Б-чка оповідань).

З м і с т: Зарікайся мід-горівку пити!..— Злодія зловили.— Парасочка.— Святий Николай у гарті.

1960

Твори. [Упорядк. О. С. Романця та Н. В. Семанюк. Вступна стаття та прим. О. С. Романця]. К., Держлітвидав України, 1960. 459 с.; 7 л. іл. і портр.

З м і с т: *О. Романиць*. Співець Гуцульщини.— *Карби*: Карби.— Дід.— Раз мати родила.— Святий Николай у гарті.— Хіба даруймо воду!— «Грушка».— Злодія зловили.— Лік.— Бабин хід.— Зведениця.— Основини.— Більмо.— Горнець.— Чічка.— На боже.— *Село за війни*: Село потерпає.— Перші стріли.— Бодай їм путь пропала!— Зрадник.— Після бою.— Село вигибає.— *Парасочка*: Парасочка.— Козак.— Інвалідка.— За мачуху молоденьку...— Зарікайся мід-горівку пити!..— Марічку головка болить.— Парубоцька справа.— *Верховина*: Верховина.— Писанки.— Ласка.— На Купала — на Івана.— Коляда.— Бо як дим підіймається.— Колядникам науки.— Туга.— *Посвяти Василеві Стефануку*: Добрий вечір, пале-брате!— Його кров.— Під осінь.— Стефаникові мужики.— *Переклади*: Шай Роберт. Добрий ранок.— Егго Петер. Дві путерні.— Шлаф Йоганн. Дикі гуси.— Мікшат Кальман. Багівецьке чудо.— Поганин Фільчук.— Ягничка.— Шенгер Карл. Хрестини.— Тома Людвік. Клієнт.— Каралійчев Ангел. Пиріг.— *Додатки*: *Ранні оповідання*: Керманіч.— Печаяна смерть.— *Поєзії в прозі*: Заморожені фіалки.— Весна.— Море.— Обнова.— Симфонія.— Осінь.— Щоб не тії гори.— Сумно одинокому.— Она.— *Фрагменти новел*: Любість.— Анюта.— *Коломийки*: Параска.— Та не думай, Марусенько.— *Статті*: Своя наука.— Мужик-астроном.— *Автобіографія*. *Спогади*: Моя біографія.— Споминки про Ю. Федьковича.— Фрагменти моїх споминів про Івана Франка.— *З листування*: 1895, № 1. До Осипа Маковея.— 1896. № 2.

До Осипа Маковея.— 1897. № 3. До Осипа Маковея.— № 4. До редакції газети «Буковина».— 1899. № 5. До редакції «Літературно-наукового вісника».— 1901. № 6. До редакції «Літературно-наукового вісника».— 1921. № 7. До Володимира Самійленка.— 1925. № 8. До Миколи Зерова.— № 9. До Ольги Маковейової.— 1926. № 10. До Андрія Музички.— № 11. До Миколи Зерова.— № 12. До товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка.— № 13. До Миколи Зерова.— № 14. До Михайла Рудницького.— № 15. До Михайла Рудницького.— № 16. До редакції журналу «Світ».— *Примітки*.— Словник діалектних і малопоширених слів.— Список ілюстрацій.

Вибрані твори. [Вступна стаття та прим. О. С. Романця]. К., Держлітвидав України, 1962. 290 с.

З м і с т: *О. С. Романець*. Співець Гуцульщини. — *Карби*: Карби. — Дід. — Раз мати родила. — Святий Николай у гарті. — Хіба даруймо воду. — «Грушка». — Злодія зловили. — Лік. — Бабин хід. — Зведениця. — Основини. — Більмо. — Горнець. — Чічка. — На боже. — *Село за війни*: Село потерпає. — Перші стріли. — Бодай їм путь пропала! — Зрадник. — Після бою. — Село вигибає. — *Парасочка*: Парасочка. — Козак. — Інвалідка. — За мачуху молоденьку... — Зарікайся мід-горівку пити!.. — Марічку головка болить. — Парубоцька справа. — *Верховина*: Верховина. — Писанки. — Ласка. — На Купала — на Івана. — Коляда. — Бо як дим підоймається. — Туга. — *Примітки*. — Словник діалектних і малопоширених слів. **Карби**. Вступна стаття О. Засенка. К., «Дніпро», 1968. 208 с.; 2 л. іл. і портр. («Шкільна бібліотека»).

З м і с т: *Олекса Засенко*. Співець рідного краю. — *Із збірки «Карби»*: Карби. — Раз мати родила. — Святий Николай у гарті. — Хіба даруймо воду! — «Грушка». — Злодія зловили. — Лік. — Зведениця. — Більмо. — Чічка. — *Із збірки «Село вигибає»*: Село потерпає. — Перші стріли. — Бодай їм путь пропала! — Зрадник. — Після бою. (Фрагмент). — Село вигибає. — *Із збірки «Верховина»*: Верховина. — Писанки. — Ласка. — Бо як дим підоймається. (Згадка). — Туга. — *Примітки*. — Особливості гуцульської говірки. — Словник діалектних та малопоширених слів. — Список фотоілюстрацій.

ПЕРЕКЛАДИ

1897

Золя Еміль. Банкрот. Нарис. Пер. Марко Черемшина. — «Буковина», 1897, 2 (21) грудня 1897, № 273.

1898

Бойер Йоганн. Похід жене... Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон). — «Буковина», 1898, 12 липня (31 серпня), № 90.

Егго Петер. Дві путерні. Пер. М. Черемшина. — «Буковина», 1898, 23 грудня (3 січня), № 152.

Єлінек Богдан. Дідусь. Пер. з чеськ. М. Черемшина.— «Буковина», 1898, 28 червня (10 липня), № 76.

Канов Оттон. Суслашен еигораеиш. (Поезія в прозі...). Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1898, 15 (27) квітня, № 44.

Ренар Жюль. Лебедь. Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1898, 15 (27) квітня, № 44.

Шай Роберт. 1. Молодість.— 2. Наперекір долі.— 3. Добрий ранок. Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1898, 26 червня (8 липня), № 75.

1901

Зейме Йоганн. Шоліон. Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 18 квітня (1 травня), № 45.

Мульгатулі. Авторитет. Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 18 квітня (1 травня), № 45.

Шлаф Йоганн. 1. Дикі гуси.— 2. Пан регістратор. Пер. М. Черемшина. (Малий фейлетон).— «Буковина», 1901, 18 квітня (1 травня), № 45.

1923

Мікшат Кальман. Багівецьке чудо. Пер. з угорськ.— ЛНВ, т. 80, 1923, кн. 7, с. 209—213.

Мікшат Кальман. Поганин Фільчук. Пер. з угорськ. М. Черемшина.— ЛНВ, т. 81, 1923, кн. 12, с. 295—301.

Томас Людвік. Кліснт. Пер. з нім.— ЛНВ, т. 81, 1923, кн. 9, с. 9—12.

Шенгер Карл. Хрестини. Пер. з нім.— ЛНВ, т. 80, 1923, кн. 8, с. 310—315.

1924

Мікшат Кальман. Ягничка. Пер. з угорськ.— ЛНВ, т. 82, 1924, кн. 3-4, с. 223—227.

1926

Бордо Генрі. Правотар. Пер. М. Черемшина.— «Новий час», 1926, 16 травня, № 33.

Каралійчев Ангел. Пиріг. З болг. пер. М. Черемшина.— «Світ», 1926, № 5, с. 10.

1928

Лоті П'єр. Створення чоловіка. Пер. М. Черемшина.— ЛНВ, т. 97, 1928, кн. 9, с. 15—16.

Тільшова Марія. Любов і дідько. Пер. з чеськ. М. Черемшина.— ЛНВ, т. 97, 1928, кн. 9, с. 12—14.

Югнікель Макс. Старий Лігман. Пер. з нім. М. Черемшина.— ЛНВ, т. 97, 1928, кн. 9, с. 11.

ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ
МАРКА ЧЕРЕМШИНИ

На російську мову

1916

Святой Николай под арестом. Пер. Е. Нечуя.— В кн.: Отечество. Пути и достижения национальных литератур России. Национальный вопрос. Т. 1. Под ред. проф. И. А. Бодуэн де Куртене и др. Пг., [1916], с. 252—256.

1939

Бедняк (Рассказ). Пер. с укр. И. Дюшен.— «Орджоникидзевская правда», 1939, 27 октября.

Опозоренная. (Новелла. Пер. с укр. и предисловие И. Дюшен).— «Молодая гвардия», 1939, № 10-11, с. 145—146, 148—149.

1948

За мачеху молодую.— Вора поймали. [Пер. В. Россельса].— В кн.: Украинские новеллы. Составили В. и Е. Россельс. М., «Сов. писатель», 1948, с. 52—71.

1951

Избранное. [Пер. В. Россельса. Предисловие А. Е. Засенко]. К., Гослитиздат Украины, 1951, 207 с.; 1 л. портр. (Декада укр. искусства и литературы. 1951).

Зміст: А. Е. Засенко. Марко Черемшина.— *Карбы*: Карбы.— Дед.— Двум смертям не бывать.— Святой Николай под арестом.— Стало быть, простим воду! — Вора поймали.— Лекарство.— Бабка идет.— Покрытка.— Закладины.— Бельмо.— Первые выстрелы.— Чтоб им пути не было! — Изменник.— После боя.— Село вымирает.— *Верховина*: Верховина.— Милость.— На Ивана Купала.— Коляда.— За мачеху молодую.— Раз дым подымается.

1954

Двум смертям не бывать. Пер. В. Россельс.— Святой Николай под замком. Пер. В. Россельс.— Так и быть, простим им воду! Пер. С. Коляджин.— Вора поймали. Пер. В. Россельс.— У Марички головка болит. Пер. В. Россельс.— Верховина. Пер. С. Коляджин.— В кн.: Украинские повести и рассказы. Т. 3. [М., Гослитиздат, 1954], с. 341—403.

Избранное. Пер. с укр. Вл. Россельса. [Предисловие Б. Кирдана. Худож. А. Елисеєвнин и С. Соколов]. Гослитиздат, М., 1961, 270 с.

З м і с т: *Б. Кирдан.* Марко Черемшина. — *Рубцы:* Рубцы. — Дед. — Двум смертям не бывать. — Святой Николай под замком. — Простим! — «Грушка». — Вора поймали. — Лекарство. — Бабкино странствие. — Безмужняя. — Закладка. — Бельмо. — Горшок. — Чичка. — Жертва. — *Село на войне:* Село в страхе. — Первые выстрелы. — Чтоб им пути не было! — Изменник. — После боя. — Село вымирает. — *Парасочка:* Парасочка. — Казак. — Инвалидиша. — За мачеху молодую. — Зарекайся пить меда допьяна... — У Марички головка болит. — Молодецкая забава. — *Верховина:* Верховина. — Писанки. — Милость. — На Ивана Купалу. — Коляда. — Дым к небу. — Тоска. — *Из ранних произведений:* Рулевой.

1973

Избранное. Пер. с укр. Вл. Россельса. Составление и примечания В. М. Лесина. М., «Художественная литература», 1973, 311 с.

С о д е р ж а н и е: *Феликс Кривин.* Мужичкий адвокат. — *Метъ:* Метъ. — Старик. — Двум смертям не бывать. — Святой Николай под замком. — Простим, пожалуй!.. — «Грушка». — Вора поймали. — Лекарство. — Старухино странствие. — Безмужняя. — Закладка хаты. — Бельмо. — Горшок. — Чичка. — Лепта. — *Село на войне:* Село в страхе. — Первые выстрелы. — Чтоб им пути не было! — Изменник. — После боя. — Село вымирает. — *Парасочка:* Парасочка. — Казак. — Село большое! — За мачеху молодую... — Зарекайся пить меда допьяна!... — У Марички головка болит. — Молодецкая забава. — *Верховина:* Верховина. — Милость. — На Ивана Купалу. — Коляда. — Дым к небу. — Писанки. — Тоска. — *Из цикла «Листки»:* Замерзшие фиалки. — Весна. — Обновление. — Симфония. — Осень. — Не эти бы горы... — Грустно одинокому... — *Из ранних рассказов:* Рулевой. Моя биография. Добрый вечер, друг и брат наш! — *Примечания.*

На болгарську мову

1957

Хванаха крадеца. Разказ от Марко Черемшина. От украински пер. П. Атанасов. — «Славяни», 1957, кн. 2, март — април, с. 30—32.

На кабардинську мову

1952

Изменник. (Рассказ). Пер. У. А. Югума. — «Псеукістіє», 1952, 25 апрелым.

Ha poľsky mowy

1908

Dziad. — Chyba darujmy wodę. — Karby. — В кн.: Мłода Ukraina. Wybór nowel. Zebrał i tłumaczył W. Orkan. Warszawa, 1908, s. 203—222.

Ha ugorьsku mowy

1968

Szent Miklós lakat alá került. Sándor László fordítása. В кн.: Ukrán elbeszélők. Europa könyvkiadó, [Budapest], 1968, old. 282—286.

Ha českьku mowy

1904

Svatý Mikuláš v exekuci. (Povídka z huculského života). Právo lidu 13, 5. 9. 1904, s. 244, příl. Dělnická besídka, s. [1—2].

Svatý Mikuláš v exekuci. (Povídka z huculského života). Rovnost 20, 10, 11. 1904, č. 136, s. 2—3.

1912

Stárec. Přel. K. Handzel. Národní obzor 6, 1912, č. 46, Besedy Národního obzoru, s. 674—675.

1913

Tož darujme vodu. — В кн.: Ukrajinské povídky. Přel. a uspoř. Karel Handzel, Praha, 1913 [Nový Svět — Knihovnička mládež. Roč. 4], s. 13—22.

1946

Z huculskych hor. [Přel. R. Hůlka]. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1946. 273 s.

З м і с т: *Vruby:* Vruby. — Дѣд. — Jednou jen matka zrodila. — Svatý Nikolaj v zástavě. — Což abychom tu vodu darovali. — Hruška. — Chytili zloděje. — Lék. — Bábina cesta. — Padlá. — Základy. — Bělmo. — Hrnc. — Čička — Na modlení. — *Vrchovina:* Vrchovina. — Kraslice. — Dobrá vůle. — Na Ivana Křtitele. — Koleda. — Parasočka. — Za macechu mladinkou. . . — Odřekni se kořaličky. — Maričku hlavička bolí. . . — Mladenecká záležitost. — Jak dým se zvedá. — Jeho krev. — Koledníkům osvěty. — *Vesnice zaniká:* První výstřely. — Ves zkouší. — Ves zaniká. — Bodejž by si na své cestě vaz zlámali. — Na tři krále. — Zrádce. — Po boji. — Touha. — Invalida. — Kozák. — Knižka mrtvých. — Poznámka překladaatele. — Poznámky.

1957

Chytili zloděje. [Zkrácená povídka]. Přel. Rudolf Hůlka. Ukrajina zpívá a vypráví. Brno, 1957, s. 44—46.

ПОЯСНЕННЯ НЕЗРОЗУМІЛИХ СЛІВ ТА ВИРАЗІВ

Апостр óфа — особисте звер-
тання
асекур áція — страхування
áфици — чорниці

Ба д і ка — голова сім'ї (Ч.)¹;
дядько

ба д ь ó — старий мужик (Ч.)

ба м б е т л ь — дерев'яна скриня
для домашнього начиння

ба́н но — тужно, жалко, смутно

ба ну в áти — жалувати, ту-
жити (Ч.); нарікати

ба р á ба — сурдутовий глитай
(Ч.); гульвіса

бе р бе н і ц я — діжка

бе р в е́ на — колоди

бе са́ ги, бе са́ ги — вовняні
дві торби злучені (Ч.); сакви

бе́ д ник — сердега

бе́ н ь і ти — бриніти

бе́ ру в áти — могти

бла в у́ чи ти — дармувати (Ч.);
байдикувати

ба́ в га р — пастух рогатої ху-
доби, чередник

бо р з е́ нь ко — швиденько
бра́ н ка — призов до війська,
мобілізація на війну

бро́ ка т ó в ий — парчевий

бу́ н да — кожух

бу́ р д е́ й — убога хата

бу́ та — шиха, бундючність

бу́ то р — харч

Ва́ ка́ ти с я — насмілюватись
(Ч.); відважитись, наважитись

ва́ р і в к і й — небезпечний, не-
певний (Ч.)

ве́ ре́ м'я — погода (Ч.)

ви́ ш тр и к ну ти — вистриб-
нути

ви́ ц о́ фа́ ти с я — виїти, виб-
ратись

ви́ д в і н ó в у в а ти — дати по-
саг

ви́ д і́ — мабуть, може (Ч.); оче-
видно

во́ р і́ н ня — огорожа з довгих
жердин

в у́ й ко — дядько

¹ Позначкою (Ч.) супроводяться пояснення, що належать са-
мому Черемшині, або ті, що подавалися в першодруку і за тради-
цією вважаються також авторськими.

Г а з д á — господар
г а́ л ь м а н — юрба, натовп,
тиск
г а р у в á т и — бідувати
г е р — гвинтівка
г е р д á н — прикраса, мережка
з бісеру
г е р л á н к а — горлянка
г і́ й к а т и — вигукувати «агі»,
дивуватися, обурюватися
г і́ я — можна; н е г і́ я — не
можна
г л я́ б а — годі (Ч.); дарма
г о р о ж á н с ь к и́ й — грома-
дянський
г о́ т у р — тетерюк
г р а н ь — жар
г р і́ ж а — гризота, турбота, го-
ре, біда
г р о м а д і л ь н и к — той, що
збирає, громадить сіно
г у́ г л я — плащ (Ч.); накидка
г у́ л и т и — кликати до себе
дітєю, приманювати
г у т і́ р к и — розмови, балачки

Д а р á б а — сплав (Ч.); пліт
д е н ц і́ в к а — мала сопілка з
денцем (Ч.)
д е н у н ц і о н у в á т и — доно-
сити
д е́ д я — тато (Ч.)
д ж ю́ г о л і́ т и — дрібно сікти
(дощ)
д и с п о н у в á т и — розпоряд-
жатися
д р у к — розбишака
д у́ ф а т и — думати, надіятися

Ж á с н о — жахливо, страшно
ж м е н д і́ т и — текти

З а з д р і́ т и — побачити
з а к б н и́ т и — причащати (Ч.);
виповідати перед смертю
з а м а і́ т и — завітчати
з а р е к в і́ р у в á т и — взяти
для військових потреб
з а р і́ н о к — берег ріки, вкри-
тий дрібними камінцями,
рігню

з а с і́ т и т и — занастити, зни-
щити
з а с т у п á т и — захищати
з а ш і́ н б в а н и́ й — поважний,
шановний
з г о н о́ р і́ т и — зазнатися
з е́ л о — рослина
з р а у б ш і́ ц у в á т и — неза-
конно вполювати
з у б е л я́ т и — гнuzдати

К á б а т — мундир, уніформа
к а б л у к у в á т и́ й — дугопо-
дібний
к а в á л о ч о к — шматочок
к á в к а — галка, крук
к á д о в б — великий цебер
к а п а р і́ т и — тяжко бідувати,
нищити
к а р а б у́ ш к а — коробка
к в á с н о г л і́ п н у в — недоб-
ре глянув
к и б е́ т а — вміння, здібність
к и р і́ н я — безладдя
к і́ ч е р а — висока гора (Ч.)
к і́ з у в á т и — міркувати, зна-
ти (Ч.)
к о б і́ х — якби
к о б і́ т а — жінка
к ó в б о к — кругла колода
к ó в н і́ р — комір
к ó в п і́ т — курява
к о л і́ н к у в á т и — стояти на
колінах
к ó п и л — байстрюк (Ч.); неш-
любна дитина
к о р к ó ш і́ — плечі
к р е в н я́ к — родич
к р е с á н я — бриль, капелюх
к р і́ с — кремнева рупниця
к р у т á р — круглий
к у р á ц і́ я — лікування
к у р м é й — воловід (Ч.); на-
лигач, мотуз
к у́ ф е р — чемодан
к у́ ш к а — посудина, в якій
стоїть брусок для мантачення
носи

Л і́ б а — нога (*зневажливо*)
л е г і́ н і́ н а — парубійко
л е́ ж а — хвороба

л'єнка — сурдутовець (Ч.); ле-
дащо; зневажлива назва місь-
кого жителя
ліцитация — продаж за
борги
лудіньє — одяг (Ч.)
люба́ — любов, кохання, лю-
боші

Ма́гура — мала гора (Ч.)
масста́т — величність
ма́рга, ма́ржина — ху-
доба, худібка (Ч.)
манті́йство — ошуканство
ма́ртироло́гія — список
осіб, які зазнали пересліду-
вань, мучеників
ма́рфа — товар, крам (Ч.)
ма́тура — іспит на атестат
зрілості
мел́дува́ти — доповісти
мишкува́ти — розшукувати,
намагатися роздобути
млако́віна — болотиста ни-
зина
мліві́ч — вміть, на млі ока
мося́жний — з жовтої міді
моті́ль — метелик

Набі́лювати — приговорю-
вати, намовляти
па́вдіти — любити
наврѣ́титися — набридну-
ти, остогиднути
нара́квці — манжети
наре́те́льно — напевно
нові́цїя́т — практика
ну́рок — нирок

Обла́к — хмара
бвѣд — горизонт
оді́нєчко — одяг
опі́р — упір
опба́на — завіса
оті́к — як от, веначе, ніби,
гейби (Ч.)
офі́ра — жертва

Па́дкання — побивання,
голосіння
па́зити — пильнувати, сте-
регти

пант́рува́ти — берегти (Ч.);
доглядати, пильнувати
па́рох — священик
пéтик — суконна верхня одіж
(Ч.)
пилува́ти — поспішати
підштрѣ́кувати — підш-
товхувати
пла́й — гірська стежка
побере́жник — лісничий
пб́дря — корище
по́кмічува́ти — помічати
по́мірки — нивки
по́рунта́ний — порушаний
потава́ти — зникати, запа-
дати в землю
прато́тар — сутяжник, той,
що судиться (держить право)
пре́м — зовсім, на правду (Ч.);
таки, справді
придиба́шка — пригода (Ч.)
при́чка — пригода (Ч.); лиха
пригода
про́льонга́та — продовже-
ння
прб́шивка — вишивка на со-
рочці
пу́гар — келих
пу́терний — дужий, спль-
ний

Ра́гаш — доріжка, витовчена
ковбками (зрубаним деревом,
спусканим по вирубанню згори
вдлі) (Ч.)
ра́ква — посудина на масло,
«ящик» на Поділлію (Ч.)
ра́хуба — рахунок
ре́веренда — ряса
ре́курс — апеліяція до вищих
інстанцій після винесення
вироку
ре́тязь — ланцюг, пута
ри́гороза́льний — суво-
рий, карний
ри́ж — рис
ри́хтик — справді, дійсно
рі́нь — галька, дрібні камінці
в річці
рі́ще — хворост, хмиз
рб́вта — натовп людей
ру́ста, ру́ті — флакати, рюм-
сати

С а м о в б л я — сваволя
с а р а́ к а — бідолаха, неборак
с в і р н і — залізні пруті
с і́ т и т и — занастити
с к л е п — магазин
с к о б о т а́ т и — лоскотати
с л а́ в а́ й с у — старовинне ві-
ташня

с м о л я́ к — той, що працює з
смолою

с м у́ ч и й — лихий, чортячий
с о к о т і́ т и — стерегти, догля-
дати

с о р о к і́ в ц і — монети
с б́ т и к — дрібна монета
с п а с у́ в а́ т и — жартувати (Ч.)
с п о л і́ к у в а́ т и — змивати,
сполокати

с п р і́ к р и т и с я — остогид-
нути

с п у́ з а — сажа, попіл
с т а р и н і́ — старі батьки, вза-
галі старші віком люди

с т і́ р т а — купа
с т б́ к м и т и — [з]годитися (Ч.);
домовитися про плату

с т б́ н к н у́ т и — стати тоншим
с т о р ц а́ к — колода, що стоїть
сторч

с т р і́ к о — дядько, батьків
брат

с т р у́ ч у в а́ т и — зіштовхувати
с у б т́ е́ л ь н и й — ніжний, тен-
дітний

с у г а́ к — тварина
с у́ к р и т и т и — нарікати
с у м а́ р — багач

Т а́ й с т р а — торба
т а к с а́ т о р — оцінювач, уря-
дова особа
т а л а́ н — масток, іміне (Ч.);
майно

т а́ м а — дамба
т а м а р і́ с к — декоративне де-
рево

т а р к а́ т и й — строкатий
т в а р — обличчя
т е р п е н т і́ н а — оліфа
т е́ р т и́ ц я — дошка
т и л і́ н к а — сопілка
т і́ с к и — коси

т о б і́ в к а — шкіряна торбипа
т р а́ т и т и — карати на смерть
т р е́ т і́ н н и к — заробітчанин,
той, що працює за третину
т р і́ б у в а́ т и — вимагати, по-
требувати
т р о́ щ а — рослина
т у с к — туга, жаль

У б е́ р я — одяг
у́ р г е́ н с — нагадування
у с і́ л ь н и́ ц я — гусениця

Ф е́ н и к — дрібна австрійська
монета

ф л о́ я́ р а — довга сопілка без
денця

ф б́ р ш п а́ н — повинність, від-
роблювана підводами й кінь-
ми; підвода

ф у́ р к н у́ т и — полетіти, зле-
тіти з шумом

Х р у́ н ь — свиня (*зневажливо*)
х і́ д н і́ к — тротуар

Ц а́ р і́ в н і́ к — рослина
ц б́ ф а́ т и с я — повертати назад
ц у́ р к а́ н к а — важка робота
кайлом
ц я́ п а́ т и — капати, доїти

Ч а́ п р а́ г и — металеві застібки
ч в а́ л и́ й — прудкий
ч е́ л я́ д і́ н а — молодиця, жен-
щина (Ч.)

ч е́ п і́ т и — стояти неповоротно
ч і́ р ч и́ к о в и́ й — червоний
(Ч.)

ч і́ ч к а — квітка
ч ю́ р і́ т и — дзюрчати, текти

Ш в а́ р а — низанка
ш п и́ х л і́ р — комора
ш п б́ т а́ т и с я — спотикатися
ш т р и́ к а́ т и — скочити (Ч.).
ш т у́ д е́ р н о — хитромудро
ш т у́ р к а́ т и — штовхати (Ч.)

Щ и́ р е́ ц ь — рослина
Я т і́ с я — йтися, личити, нале-
жати

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Адлер Віктор 164, 166, 257
Альтенберг Петер (Енгландер Пі-шард) 165, 175, 262
Атанасов Петко 290
- Бабіпський 173
Бадені Казимир 164, 257
Байрон Джордж-Гордон 167
Бенуа П'єр 225, 270
Богурський Петро 152
Бодуен де Куртене Іван 289
Бойер Йоганн 84, 251, 287
Борло Генрі 121, 253, 288
Борковський Олександр 175, 261
Брюллов Карл 152
Будз Іван 280
Будзиновський Вячеслав 145, 148, 255, 276, 283
- Вагилевич Іван 261
Валентиніан III 167, 258
Василевська Ванда 273
Василевський Леон 234, 235, 273
Васильковський 173
Вегнер 174
Вергілій Марон Публій 233
Ветвицький Степан 176
Вовчок Марко 19, 154, 171
Володимир Святославич 156
Вольф Юліус 164, 257
- Габрієльський 173
Гай 166
Галагани 157
Галей 160
Ганзел Карел 291
Ганкевич Левко 231, 272
Гартянська 222
Гейне Генріх 206, 264
Гермогеніан 258
Гете Йоганн-Вольфганг 167
Гішовський Юліуш 218, 267
Гнатюк Володимир 223—227, 238, 269, 270, 274
Гоголь Микола 173
Голицький Михайло 241, 242, 275, 280
Головацький Яків 173, 261
Гомер 173
Горацій 233
Горук Сень 173
Гребінка Євген 152
Григоріан 258
Грипівичева Катря 229, 247, 248, 271
Грінченко Борис 173, 261, 262
Губський 151
Гулак-Артемовський Семен 153
Гулка Рудольф 291
Гурський 170

Дей Олексій 285
Дембіцер 173
Демець Павло 175, 262
Дмитрієв Микола 175, 261
Дольницький Лев 173
Достовський Федір 146, 235
Драгоманов Михайло 175, 222, 226
Дюшен 289

Егго Петер 86, 252, 286, 287
Енгельгардт Павло 151, 152
Еренбург Ілля 235

Єлінек Богдан 78, 251, 288

Желіговський Едвард 154
Жуковський Василь 152

Загайкевич Володимир 164, 174
Заклинський Роман 255, 278
Заремба Владислав 225
Заренко Василь (Семанюк Іван)
146, 260, 276
Засенко Олекса 255, 256, 284—287,
289
Заточник Даниїл 173, 261
Зейме Йоганн-Готтфрід 92, 252,
288
Зеров Микола 227, 229, 233, 236,
271, 273, 279, 281—283, 287
Зінгер Ізидор 164, 166, 257
Золя Еміль 67, 147, 251, 287
Зудерман Герман 269

Ігор 261

Іжакевич Іван 284

Каден-Бандровський Юліуш 235
Казисвич Омелян 171, 260
Канов Оттон 71, 251, 288
Каньовський 170
Каралійчев Ангел 126, 234, 254,
281, 286, 288
Карпюк Наталя див. Семанюк
Наталя
Катерина II 156, 157
Катулл Гай Валерій 233
Квітка-Основ'яненко Григорій 171
Кірдан Борис 290
Кічуря Мелетій 175, 236, 262
Кобилянська Ольга 230, 248, 268

Козланюк Петро 283, 284
Колпуняк Марійка (Кузьмова)
171, 260

Колпуняк Микола 171
Кольцов Олексій 218, 266
Коляджин С. 289
Коновалюк Федір 284
Константин Великий 166, 258
Корнієнко Н. П. 285
Костомаров Микола 153
Косьович 173
Коцюбинський Михайло 19
Кочубеї 157
Кошак Микола 173—175, 282
Кошиць Григорій 152
Кривін Фелікс 290
Крушельницький Антін 232, 237,
272, 278, 281
Крушельницький Іван 269
Кубішталь 172
Куліш Пантелеймон 153

Лагодипський Микола 175
Ламброзо Цезар 167, 258
Левицький Євген 174, 261
Левицький Іван 173
Левицький Степан 176
Легіт Марко (Семанюк Іван) 174,
267
Лепкий Микола 173
Лесин Василь 290
Лизанівський Іван 235, 273
Лозинський Михайло 267
Лоті П'єр (Жюльєн Віо) 130, 254,
288
Лукиїнович Денис 224, 269
Лютков Ганс Вебер (Розкошни
Ганс) 222, 268
Люегер Карл 164, 257
Ляйхнер Гнат 164

Маковей Ольга 228, 271, 287
Маковей Осип 175, 206, 215—217,
219, 220, 249, 260, 263, 265—
268, 271, 286, 287
Манець І. 284
Маркевич Микола 153
Маркович Марія див. Вовчок
Марко
Маркс Карл 174
Мартинець Гнат 176
Мартович Лесь 19, 225, 257, 269,
278

- Мартос Петро 152
 Марціал 234
 Машотас В. В. 269
 Мешгер Карл 164, 257
 Мирний Панас 174
 Мислевич 173
 Міксат Кальман 93, 98, 105, 225,
 227, 250, 252, 253, 270, 279, 281,
 286, 288
 Міцкевич Адам 167, 257
 Могильницький Андронік 164—
 168, 258
 Мопассан Гі де 147
 Музичка Андрій 231, 235, 258, 259,
 272, 287
 Мультидулі (Дежер Едуард Дауес)
 91, 222, 252, 268, 288
 Мюссе Альфред 147
- Нарольський 176, 259
 Невестюк Яків 262
 Недужа М. 282
 Нечуй Е. 289
 Нечуй-Левицький Іван 171
 Новаківський Олекса 232, 272
- Овідій Публій Назон 234
 Огоновський Омелян 173, 261, 262
 Олдріж Айра 154
 Олег 261
 Олександр II 153
 Олексюк Дмитро 170, 260
 Олексюк Настя 170, 260
 Олесницький Євген 175
 Онищук Антін 234, 236, 273
 Орас Антас 225, 270
 Оркан Владислав 291
- Павлик Михайло 221, 255, 260, 268
 Паліцш Іван-Юрко 160
 Партицький Йосип 174
 Пасічинський 171
 Пасічник М. 164, 174
 Пауль Юлій 166
 Пачовський Михайло 173, 260, 261,
 276, 283
 Пернерсторффер Енгельберт 164,
 165, 257
 Перфецький 173
 Петро I 156, 157
 Петров О. 153
 Погребенник Федір 267, 268, 271
- Прево Аббат 147
 Проперцій 233
- Равлюк Василь 162, 257, 283
 Ренар Жюль 73, 251, 288
 Рєшнін Микола 153
 Рєшніна Варвара 153
 Рильський Максим 280
 Роговський 171
 Розбіцький Никифор 172, 261
 Ромавець Олекса 249, 267, 286,
 287
 Ромашкан 170
 Россельс В. 289, 290
 Рудницький Михайло 236, 237,
 239—241, 274, 275, 287
- Савич Микола 153
 Самійленко Володимир 225, 262,
 270, 272, 287
 Саноцький Іван 164, 174
 Святослав 261
 Семанюк 218
 Семанюк Анна 170, 227
 Семанюк Наталя 249, 256, 259, 286
 Семанюк Стефан 169
 Семанюк Юрій 149, 169, 227, 259,
 278, 283, 285
 Сембратович Роман 164, 165, 174,
 175, 257
 Сераковський Зигмунд 154
 Сімович Василь 228, 271
 Скварко Захар 174
 Слезак 242
 Словацький Юліуш 173, 233, 273
 Сміт Адам 167, 258
 Сошенко Іван 152
 Спор 222, 268
 Сроковський Костянтин 220, 267
 Станкевич Микола 154
 Стефаник Василь 5, 7, 18, 19, 227,
 231, 232, 235—241, 245, 246, 248,
 253, 257, 273, 274, 278, 280, 282,
 284—286
 Стефаник Семен 225
 Стефанович Петро 171
- Теодосій II 258
 Тільшова Марія 133, 254, 288
 Тіммерманс Фелікс 139, 254
 Толстая Настасія 153
 Толстой Лев 235
 Тома Людвік 111, 227, 253, 286,
 288

Трофимук Степан 272
Тургенєв Іван 154

Українка Леся 268
Ульпіан 166
Успенський Гліб 232

Федорчук Ярослав 173
Федькович Юрій 149, 150, 169, 171,
172, 175, 206, 227, 255, 260, 264,
278, 283, 285, 286

Ференчак Андрій 174
Франко Іван 19, 164—168, 173—
175, 220, 233, 238, 247, 249, 255,
257, 261, 262, 267, 274, 280, 281,
283—287

Хоткевич Гнат 267
Хрестоф Петро 173, 260

Цеглинський Григорій 262
Ціцерон Марк Туллій 166, 258

Чайченко Василь див. Грінченко
Борис
Чернишевський Микола 174
Чиглярж 165—167
Чужбинський Олександр 153

Шай Роберт 74, 76, 77, 251, 286,
288
Шандор Ласло 291
Шахова Галина 225, 270

Шаховський Семен 283, 284
Шашкевич Маркіян 261
Шевченко Григорій 151
Шевченко Катерина 151
Шевченко Тарас 151—158, 173,
175, 218, 219, 245, 255, 256, 266,
269, 283, 285, 286

Шекспір Вільям 147, 167, 173, 260
Шенгер Карл 115, 227, 253, 286,
288

Шенерер Гсорг 164, 257
Ширяєв Василь 152
Шіллер Йоганн-Фрідріх 173
Шлаф Йоганн 89, 90, 250, 252, 286,
288

Шніцлер Артур 165, 258
Шоу Бернард 235
Штангерберг 173
Шугмайєр 164, 165, 257

Щепкін Михайло 154
Щурат Василь 226, 270

Югум У. А. 290
Юнгвікель Макс 137, 234, 254, 281,
288
Юстініан 166, 167, 258

Якововський Людвіг 222, 268
Якутович Георгій 285
Янушевич Левко 239, 240, 241
Яричевський Сильвестр 175, 261
Яхимович 174

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Марко Черемшина. *Фото 1896 р.*

Марко Черемшина. *Фото 1905 р.*

Марко Черемшина з дружиною

Н. В. Семанюк. *Фото 1925 р.*

Марко Черемшина. *Фото 1926 р.*

Фотокопія першої сторінки авто-
граффа «Автобіографії» Марка
Черемшини

ЗМІСТ

ПОСВЯТИ ВАСИЛЕВІ СТЕФАНИКУ

Добрий вечір, пане-брате!	7
Желання	14
Його кров	15
Під осінь	18
Стефаникові мужики	19

РАННІ ОПОВІДАННЯ. ПОЕЗІЯ

Ранні оповідання	23
Керманіч	23
Нечаяна смерть	31
Поезія	36
Світляній панночці Одарці, донечці славної авторки «Шестикрильця» в незабудь	36
Сив-сокіл	33
Недописані книги	40
«Та не думай, Марусенько...»	41
Параска	42
Поезії в прозі	43
Весна	43
Заморожені фіалки	44
Ледові цвіти	45
Плач цвітів	46
Море	47
Обнова	48
Симфонія	49
Гердан	50
Осінь	51

Верба	53
Сумно одинокому	54
Щоб не тії гори	55
Вона	56
Твори для дітей	57
Незабудька	57
Рожі	58
Муха	59
Сльоза	60

ПЕРЕКЛАДИ

<i>Еміль Золя. Банкрот</i>	67
<i>Оттон Канов. Суслaмен еурораеум</i>	71
<i>Жюль Ренар. Лебідь</i>	73
<i>Роберт Шай. Молодість</i>	74
<i>Роберт Шай. Наперекір долі</i>	76
<i>Роберт Шай. Добрий ранок</i>	77
<i>Богдан Єлінек. Дідусь</i>	78
<i>Йоганн Бойер. Похід жене...</i>	84
<i>Петер Егго. Дві путерні</i>	86
<i>Йоганн Шлаф. Дикі гуси</i>	89
<i>Йоганн Шлаф. Пан регістратор</i>	90
<i>Мультиатум. Авторитет</i>	91
<i>Йоганн Зейме. Шоліоп</i>	92
<i>Кальман Міксам. Багівецьке чудо</i>	93
<i>Кальман Міксам. Поганин Фільчюк</i>	98
<i>Кальман Міксам. Ягничка</i>	105
<i>Людвік Тома. Клієнт</i>	111
<i>Карл Шенгер. Хрестини</i>	115
<i>Генрі Бордо. Правотар</i>	121
<i>Ангел Каралійчев. Пиріг</i>	126
<i>П'єр Лоті. Сотворення чоловіка</i>	130
<i>Марія Тільшова. Любов і дідько</i>	133
<i>Макс Юнгнікель. Старий Лігман</i>	137
<i>Фелікс Тіммерманс. Процесія</i>	139

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ ВИСТУПИ.

СПОГАДИ. АВТОБІОГРАФІЯ

[Рецензія на книжку оповідань В. Будзиновського «Стрімголов»].	145
Спомини Семанюка про Федьковича	149
Відчит в 49-і роковини смерті Тараса Шевченка	151
Своя наука	159
Мужик-астроном	160
Промова, виголошена в Снятині 14 лютого 1926 р. в залі міщанської читальні Равлюкові Василеві	162
Фрагменти моїх споминів про Івана Франка	164
Автобіографія	169

ДОДАТОК

Несамовиті	181
Любість	198
Анничка	201
Хитрість	204
«До Сокільського» Федьков[ича]	206
Коване евангеліє	208
Зозуля кує	209
Василь Марот	210
До деді	211
«Минуло півсотні літ...»	212

ЛИСТИ

1—5. До Осипа Маковея	215—219
6. До редакції газ. «Буковина»	219
7—8. До Осипа Маковея	219—220
9. До редакції «Літературно-наукового вісника»	221
10. До Михайла Павлика	221
11. До редакції «Літературно-наукового вісника»	222
12. До невідомої особи	223
13—15. До Володимира Гнатюка	223—224
16. До Дениса Лукіяновича	224
17—19. До Володимира Гнатюка	225—226
20. До Миколи Зерова	227
21. До Ольги Маковей	228
22. До Миколи Зерова	229
23. До Катрі Гриневичевої	229
24. До редакції газ. «Новий час»	230
25. До редакції ж. «Світ»	231
26. До Андрія Музички	231
27. До ювілейного комітету по відзначенню 25-річчя літературної діяльності Антона Крушельницького	232
28—29. До Миколи Зерова	233—236
30—31. До Михайла Рудницького	237
32. До Володимира Гнатюка	238
33. До редакції ж. «Світ»	238
34—35. До редакції газ. «Громадський голос»	239
36—37. До Михайла Рудницького	240—241
38—39. До Михайла Голинського	241—242

ПРИМІТКИ

243

Видання творів Марка Черемшини	276
Пояснення незрозумілих слів та виразів	292
Іменний покажчик	296
Список ілюстрацій	300

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

СОЧИНЕНИЯ
В ДВУХ ТОМАХ

Том второй

(На украинском языке)

Редактор
В. А. Зіпа
Художник
А. Ф. Пономаренко
Художній редактор
В. М. Тепляков
Технічний редактор
М. А. Притикіца
Коректор
Л. П. Малашкіна

Здано на виробництво 15. XI 1973 р.

Підписано до друку 6. V 1974 р.

Зам. 3-392. Видавн. № 268

Тираж 50000

Папір № 1, 84×108¹/₃₂

Друк. фіз. арк. 9,5+3 вкл.

Умовн. друк. арк. 16,48

Обліково-видавн. арк. 13,07

Ціна 1 крб. 05 коп.

Видавництво «Наукова думка»

Київ, Репіна, 3

Книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе

Республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»

Держкомвидаву УРСР, Харків,

Донець-Захаржевська, 6/8.

1947.50 коп

МАКОВА ЛУМКА